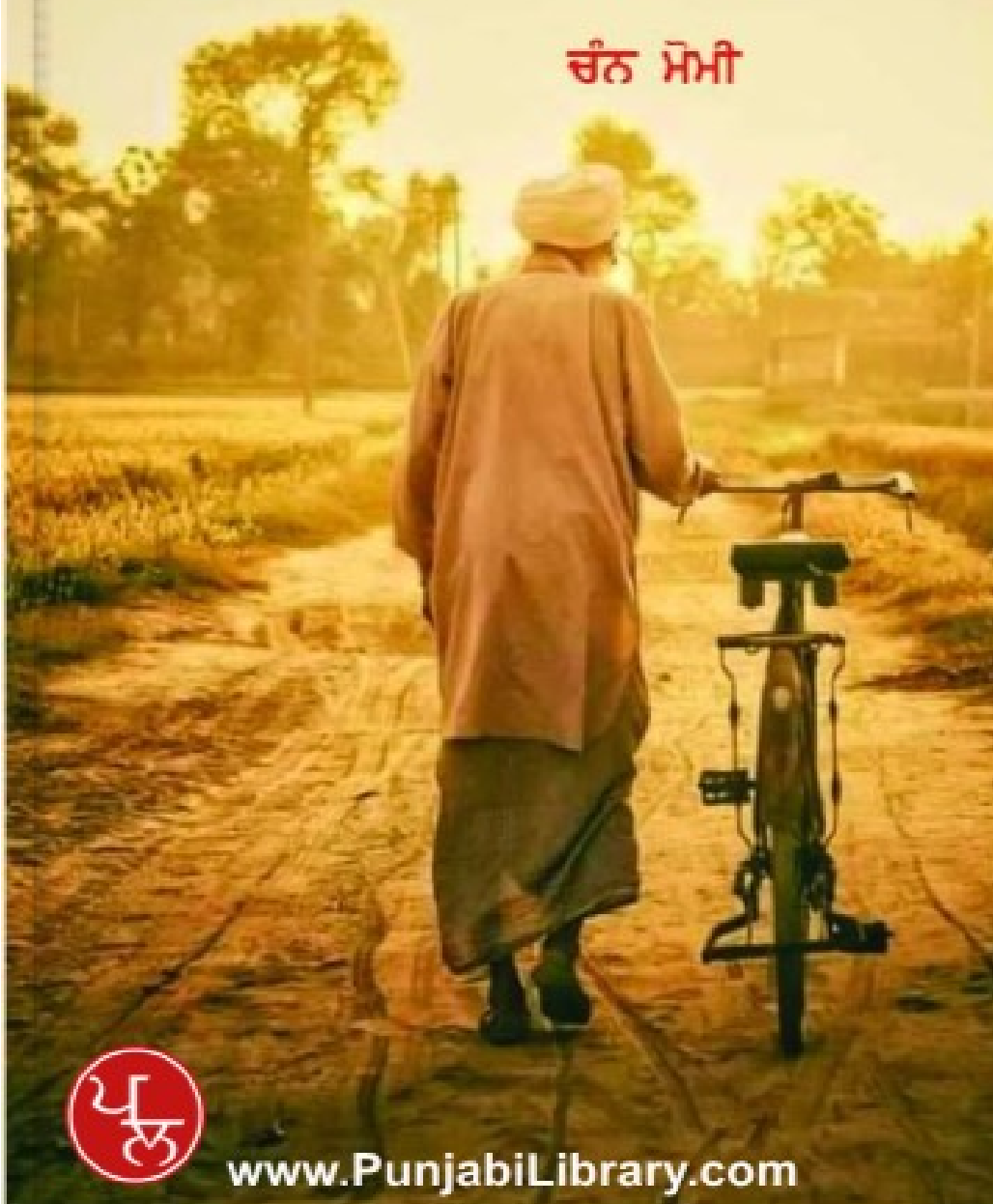

ਆ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ (ਨਾਵਲ)

ਚੰਨ ਮੋਮੀ

www.PunjabiLibrary.com

ਆ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ

(ਨਾਵਲ)

ਆ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ

(ਨਾਵਲ)

ਚੰਨ ਮੋਮੀ

ਸਾਹਿਬਦੀਪ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ

Aa Mur Chalie

(Novel)

Chan Momi

Star Tent House

Sheikhupur

(Kapurthala) Pb.

Mob.94171-90352

ISBN:978-81-927852-31-5

© (Author-2023)

Peparback

Bal Printer Patiala

Printed & Bound in India

₹250

Sahibdeep Publication

Mob.099889-13155

Email-sahibdeep@2013@gmail.com

Branch Office: Town Bhikhi, Distt.Mansa-151504

Ekta Nagar, Focal Point Ind. Area, Patiala

Bathinda, Mohali, Amritsar Sahib

All rights are reserved. No Part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the author and publisher.

ਸਮਰਪਣ

ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਕਦੇ ਪਲਾਂ 'ਚ
ਆਪਣੀ ਅੱਧੋਰਾਣੀ ਜਿਹੀ ਆਉਧ
ਹੰਢਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੀਉਤਿਆਂ ਦੇ
ਨਾਂ

ਕਾਂਡ-1

ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਆਦਮੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਐਨਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਕਾਦਰ ਵਲੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਦਾਤਾਂ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਈ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਬੈਠਾ, ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ, ਦੁਲਾਰਾ ਮਾਣਦਾ ਸਦ-ਚਿੱਤ ਅਨੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਕਰੂਰਤਾਂ ਤੇ ਬੇ-ਤਰਤੀਬੀ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ।

ਧਰਤੀ ਦਾ ਜੇਠਾ ਪੁੱਤ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਧਨ ਤੇ ਅੰਨ ਦਾ ਐਡਾ ਲੋਭੀ ਤੇ ਭੁਖਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਧ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਆਫ਼ਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣ ਤੇ ਮਰਨ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਸਬਰ ਸ਼ੁਕਰ ਵਰਗਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵਾਲਾ ਖੇੜਾ ਤੇ ਜਲੌਅ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਉਤਮ-ਨੀਚ, ਰਾਜ-ਭਾਗ, ਜਾਤ-ਕੁਜਾਤ, ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ ਵਾਲਾ ਪਾੜਾ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਜਿੰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੋਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜੋਕੀ ਖਟਾਸ, ਤੁਰਸ਼ੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਹਾਲੇ ਜੀਂਦੀ ਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਸੀ, ਇਹ ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਸਹਿਕਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ।

ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਵੀ ਬੰਦੇ ਜਿੰਨੀ ਕਦਰ ਤੇ ਪੁੱਛ-ਦੱਸ ਸੀ। ਮਹਿਰੂਆਂ, ਗੋਕਿਆਂ, ਘੋੜਿਆਂ, ਖੋਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਦੱਸ ਸਰੇਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀ ਲਲਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਨ, ਜਫੇ-ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਅਜੋਕੀ ਰੁਚੀ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਲੋੜਾਂ-ਬੋੜ੍ਹਾਂ ਈ ਏਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ 'ਚ ਗਿਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਜਿਵੇਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪਾਏ ਪੁਆੜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਵਰਗ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਕਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਖਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਏਥੇ ਜਨਮੇ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਉਲੀਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਧਨੀ ਰਾਮ “ਚਾਤ੍ਰਕ” ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਐ ਪੰਜਾਬ ਕਰਾਂ ਕੀ ਸਿਫਤ ਤੇਰੀ, ਸ਼ਾਨਾ ਦੇ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਤੇਰੇ, ਜਲ ਪੈਣ ਤੇਰਾ, ਹਰਿਔਲ ਤੇਰੀ, ਦਰਿਆ, ਪਰਬਤ, ਮੈਦਾਨ ਤੇਰੇ।”

ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਪੰਜਾਬ ਵਸਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ। “ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਹ ਕਰਨ, ਗੁਲਾਮੀ, ਪਰ ਟੈਅ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਿਸੇ ਦੀ।”

ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਖੂਹਾਂ 'ਤੇ, ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਬੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਪੂਲਰ, ਸਫੈਦਿਆਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਡੋਕਾਂ, ਤੂਤ, ਟਾਹਲੀਆਂ, ਫਲਾਹੀਆਂ ਕਿੱਕਰਾਂ ਈ ਸ਼ਾਨ ਸਨ ਤੇ ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ

ਦੀਆਂ ਵਾੜੀਆਂ 'ਚ ਵਰਨੇ ਬੋਹੜ ਜਾਂ ਨਿੰਮ ਪਿੱਪਲ ਬੋੜ੍ਹ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀਆਂ ਵੱਜੋਂ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਖੂਹਾਂ ਜਾਂ ਆਡਾਂ ਦੇ ਬੰਨੇ ਅੰਬ, ਜਾਮਨ ਦੇ ਬਿਰਛ। ਸ਼ਕੀਨ ਲੋਕ ਅਨਾਰਾਂ, ਆੜੂਆਂ ਜਾਂ ਅਮਰੂਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦੋ-ਦੋ ਬੂਟੇ ਸ਼ੌਂਕੀਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਫਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰੀ ਸ਼ਾਨ ਵੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਬੰਦੇ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਅਚਾਰ, ਵਿਹਾਰ, ਕਿਰਦਾਰ, ਤੇ ਬੋਲ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਾਨ ਨਿਯਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਆਦਮੀ ਲਈ ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਪੈਸਾ, ਗਜ਼, ਮੀਟਰ ਦਾ ਚਲਨ ਅਜੇ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ-ਕਥ ਤੇ ਕਹੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਪੁਗੋਣ ਨੂੰ ਈ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਕਿਹਾ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕੋਠੇ ਮੱਠੜੇ ਭਾਵੇਂ ਕੱਚੇ ਹੋਣ ਪਰ ਬੰਦੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।

ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਵਸਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਵਾਰਿਸਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ 'ਚ ਵਸਦੀ ਰਿਆਇਆ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਵੇਂ ਛਾਬੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਜੇ ਸਟੇਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਪੰਜ-ਮੰਦਿਰ ਵੀ ਫਿਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਨਾਯਾਬ ਮੌਰਿਸ਼ ਮਸਜਿਦ।

ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ-ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਕਪੂਰਥਲਾ “ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੈਰਿਸ” ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ, ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਜਲੌਖਾਨਾ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ, ਘੰਟਾ-ਘਰ, ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼-ਗਾਹ ਮਹੱਲ, ਜੁਬਲੀ-ਹਾਲ, ਰਣਧੀਰ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਿਜ, ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਬਣਾਏ। ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਬਾਹਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਫੇਰੀ ਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨਾਲੋਂ ਫਰਾਂਸ ਦੇਸ਼ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦੀਦਾ ਮੁਲਕ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨੀ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਏਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਿਮਾਂ ਦੀ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੀ ਪਸੰਦ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਜਾਂ ਜਦ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਜਾਂਦੇ ਉੱਥੋਂ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਭੌਂਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਟਿਆਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆਂਦੇ। ਸਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਵਾਪਿਸ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਖਰਚਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਤਿਯੁਗੀ ਲੱਗਦੇ ਸਨ।

ਕਪੂਰਥਲਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਵਾਂਗ ਲੋਕ-ਤੰਤਰ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਏਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਿਆ, ਸੇਹਤ, ਧਾਰਮਿਕ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਔਣ ਜਾਣ ਲਈ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੁਮਾ ਕਸਬਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ,

ਭੁਲੱਥ ਨੂੰ ਔਣ-ਜਾਣ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰੁੱਖ-ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਾਲਿਆ।

ਕਪੂਰਥਲੇ 'ਚ ਬਣਾਈਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਸੜਕਾਂ, ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੁਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ-ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਆਪਣੀਆਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ 'ਤੇ ਖਰਚ ਆਦਿ ਦੀਵਾਨਾ, ਅਫਸਰਾਂ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਦੇ ਦਫਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਰੱਖ ਰਖਾਅ, ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰਕੇ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ 'ਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਸੀ।

ਕਪੂਰਥਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਜਗਜੀਤ ਹਮੀਰਾ ਡਿਸਟਿਲਰੀ ਤੇ ਫਗਵਾੜਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਫਗਵਾੜਾ ਦਾ ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਤੇ ਉਥੇ ਲੱਗੇ ਕਪੜਾ, ਖੰਡ, ਲੋਹੇ ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਟੈਕਸ ਈ ਸੀ।

ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਧੀਨ ਆਏ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਅੰਬਾਲਾ ਆਦਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਈ “ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕਾ” ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਜੋ ਖੇਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ - ਉਹ ਆਪਣਾ ਹਾੜੀ ਸੌਣੀ ਸਮੇਂ ਆਇਆ ਮਾਮਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਖੇਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰਹੇ ਪਸ਼ੂ, ਜਾਂ ਬਲਦ, ਵਹਿੜਕੇ ਵੇਚ ਕੇ ਇਹ ਰਕਮ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਘਰ 'ਚ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਟੁੰਬਾਂ ਵੀ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਗਰਾਹੀ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੀਆਂ।

ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀਆਂ ਦੋ ਕੌਮਾਂ - ਜੱਟਾਂ - ਕੰਬੋਆਂ ਵਾਂਗ ਰੇਤਲੀ (ਦੋਨਾ) ਚੀਕਣੀ (ਬੇਟ) ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਭੁਲੱਥ ਤਹਿਸੀਲ ਦੀ ਲੁਬਾਣਾ ਬਰਾਦਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਵਾਸੀ ਤੇ ਮਾਲਿਕ ਬਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਫਤਰੀ ਬਾਊਪੁਣਾ ਕਰਦੇ।

ਮਿਲਟਰੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਵਲੈਤ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੋ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗਾਂ-ਪਹਿਲੀ 1914 ਤੋਂ 1919 ਤੇ ਦੂਸਰੀ 1939-1945 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਫੌਜੀਆਂ ਖਾਸਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬੜੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਜ਼ਖ਼ਮੀ, ਅਪ੍ਰਾਜ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਵੀ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੁਣ ਕਾਰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਨੇਡਾ, ਇਟਲੀ, ਜਰਮਨ, ਮਲਾਇਆ, ਜਾਪਾਨ, ਅਮਰੀਕਾ, ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੋਸਲੇ, ਬਹਾਦਰੀ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ, ਤੇ ਤਨਦੇਹੀ ਦੇ ਕਾਇਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ “ਜੀ ਆਇਆਂ” ਕਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਕਾਹਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਉਦੋਂ-ਅਜੇ ਵੀਜ਼ਾ ਤੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਵਾਈ ਸੇਵਾ ਅਜੇ ਐਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਖੀਸੇ ਪੈਸੇ ਪਾ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਮਾਲਿਕ ਜਾਂ ਮੁਖੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ, ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਬਾਹਰਲੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਜਾ ਉਤਰਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਜੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਦੌੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਗੁੱਟ, ਰੂਸ-ਗੁੱਟ ਜਾਂ ਨਿਰਪੱਖ-ਗੁੱਟ ਵਰਗੀ ਤਿਕੋਨ ਬਣੇ ਸਨ।

ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਐਨੀ ਤੇਜ਼-ਗਤੀ 'ਚ ਤੇ ਨਾ ਈ ਅਜੇ ਐਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਐਟਮੀ, ਸੈ-ਚਾਲਕ ਜਾਂ ਮੀਜ਼ਾਈਲੀ ਰੇਸ ਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ।

ਬੱਸ ਜਾਣਦੇ ਬੁਝਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਕ ਮੀਸਣੀ ਜੇਹੀ ਨੀਤੀ ਸਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰਾਂ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਮਝ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਮਰੀਕਾ, ਰਸੀਆ ਦੋ ਵਿਸ਼ਵ ਕੈਂਪ ਬਣ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਹਿ-ਬਾਜ਼ੀ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਬੁਕਲ 'ਚ ਲੈਣ ਦੀ ਦੌੜ ਵੀ ਲਾ ਲਈ ਸੀ। ਵੀਤਨਾਮ ਨਾਲ਼ ਵਿਗਰਿਆ ਅਮਰੀਕਾ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਵੀਤਨਾਮੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਵੀਤਨਾਮ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹੋ ਚੀਮਿਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਖੇਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਡੂੰਘੇ ਟੋਏ ਪੁੱਟ ਪੁੱਟ ਮੋਰਚੇ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ ਨਗਰਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਮੋਰਚਾ ਬੰਦੀ ਕਰ ਜਦ ਅਮਰੀਕਨ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਬੰਬਾਰ ਮੈਂਟ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਝੱਟ ਗੰਨਾ ਸੰਮਾਲੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਇਹ ਲੜਾਈ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਲਮਕ ਗਈ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ “ਨਹਿਰੂ” ਮਿਸਰ ਦੇ ਕਰਨਲ ਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਖ਼ਰੁਸਚੋਵ ਨੇ ਰਲ਼ਕੇ “ਨਿਰਲੇਪ-ਗੁੱਟ” ਨਾਂ ਦਾ ਤੀਜਾ ਕੈਂਪ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਲਮਕ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪਈ ਪਲੇਗ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜਿਵੇਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲਾਮ ਈ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ - ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਸਰਕਾਰੀ ਟਾਊਟ, ਸਫ਼ੈਦ-ਪੋਸ਼, ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੌਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗੱਭਰੂਆਂ 'ਤੇ ਬਾਜ਼ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੰਬਰ ਬਣੋਣ ਲਈ ਪਿੰਡ, ਨਗਰ

ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਮਿਲਟਰੀ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਕੱਦ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੇ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਿਸਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਮੁੰਡੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਡੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਗਏ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੇ ਜੰਗ ਲੜੀ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਜਾਂ ਨਿਕਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰੀਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤਹਿਕਦਿਆਂ ਚੀਨ, ਮਲਾਇਆ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਕਰਾਏ ਖਰਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਾਂ ਉਥੇ ਰਹਿ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂ ਖੇਤੀ ਆਦਿ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਆਸਰੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਸੁਲਘ-ਪਏ ਸਨ। ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਚੌਂਕੇ ਕੋਸੇ ਜਾਂ ਠੰਡਿਆਂ ਵਰਗੇ ਈ ਸਨ।

ਫਿਰ ਜਾਪਾਨ, ਵਲੈਤ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕਨੇਡਾ ਵੱਲ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਖਾਸਕਰ ਦੁਆਬੀਆਂ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਮਾਲਕੀਆਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ, ਸੋ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਕਰ ਹਟੇ ਹਾਂ ਅਜੇ ਵੀਜ਼ੇ ਵੂਜ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਾ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਈ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜਾਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਸੀ ਜ਼ੇਬ ਖੀਸੇ 'ਚ ਪੈਸੇ ਪਾਉ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਜਾਪਾਨ, ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ ਜੇਹੜੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾ ਬੈਠੋ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਘਰਾਂ ਚੋਂ ਗਰੀਬੀ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲੇ ਘਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਚੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਿਆ ਹੀਣ ਈ ਸਨ-ਕੋਰੇ ਅਨਪੜ੍ਹ 'ਗੂਠਾ-ਛਾਪ, ਸੋ ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਬੱਸ ਚੌਕੀਦਾਰ, ਜਾਂ ਮੱਝਾਂ-ਗਾਵਾਂ ਜਿਹੜੇ ਮਾਲਕਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਨ ਤੇ ਵਾੜੇ 'ਚ ਲਿਉਣ ਤੱਕ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ, ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਛੱਕਿਆ ਸੌਂ ਜਾਓ। ਸਵੇਰੇ ਉੱਠੋ ਸਵੇਰ ਵੇਲਾ ਛਕੋ ਤੇ ਵਾੜਿਆਂ ਤਬੇਲਿਆਂ ਚੋਂ ਮੱਝਾਂ, ਗਾਂਵਾਂ ਕੱਢੋ, ਹੱਕ ਲਓ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਭੁੱਲ੍ਹੇ ਜੰਗਲ ਬੇਲੀਂ ਚਰਾਂਦਾ 'ਚ ਲੈ ਜਾਓ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੈ ਆਓ। ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਛਕੋ ਛਕਾਓ ਸੌਂ ਜਾਓ। ਸਵੇਰ ਹੋਈ। ਚਲੋ ਤੇਲੀ ਦੇ ਬਲਦ ਵਾਂਗੂੰ ਖੋਪੇ ਲਓ ਤੇ ਪੈੜ ਵਿੱਚ ਦੇਵੇ ਗੋੜੇ। ਐਹੋ ਜਹੇ ਘਰਾਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਪੌਣੀ-ਪੌਣੀ ਉਮਰ ਗਵਾ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਅੱਲਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ, ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਚੀਨੀਆਂ, ਅਰਜਣ ਸਿਉਂ ਮਲਾਇਆ ਵਾਲਾ। ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜਾਪਾਨੀਆਂ ਬਣ ਗਏ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਗੁਣ ਤੇ ਹੈ ਨਾ-ਇਹ ਮਿਹਨਤੀ ਹਨ, ਬੇਈਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ, ਇਹ ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦਗ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਹੱਥੀਂ ਕਮਾ ਕੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਈ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਵਾਹ ਲੱਗਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ, ਆਪਣਾ ਦੀਨ ਈਮਾਨ, ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਗਏ, ਉਥੇ ਨਾਂ ਵੀ ਬਣਾਇਆ, ਜਸ ਵੀ ਖੱਟਿਆ ਤਾਂ ਈ ਕਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਜਰਮਨ, ਬਹਿਰੀਨ, ਦੁਬਈ 'ਚ ਹਰ ਥਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਝੰਡੇ ਝੁਲਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ 'ਚ ਤਾਂ ਉਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ-ਘਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਜੋਗੜਾ, ਬਾਹਰ ਦਾ ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ!

ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਏ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਰੀਂ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਈ ਕਨੇਡਾ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੇ 17 ਅਗਸਤ 1984 'ਚ ਸਖਤ ਸੁਰਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਹੇਠ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੀ ਵਲਗਣ 'ਚ ਆਈ ਉਹ ਪਿੰਡ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ, ਗੋਸਲਾਂ, ਮੰਗਾ-ਰੋਡਾ, ਸੈਦੋਵਾਲ ਤੇ ਭੁਲਾਣਾ ਸਨ।

ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਏ ਨੌਕਰੀ 'ਚ ਆ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਢਲੀ ਨੌਕਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੜੀ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਸੀ।

ਤਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੌਕਰੀ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। “ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਸੀਂ ਐਨੇ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਧਾਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ” ਆਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਲੱਛਮੀ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਨੇਡਾ ਜਾ ਵੜੇ ਸਨ। ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੀ ਭਾਵੇਂ ਤਨਖਾਹ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ।”

“ਕਰਵਾਵਾਂਗੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਛੋਕਰੀ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਵੱਡੀਆਂ ਨਉਢੀਆਂ ਨੂੰ!” ਬਖਸ਼ੀ, ਮੁੱਖੇ ਹੋਣਾ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਚੋਂ ਅੰਗਿਆਰੇ ਧਰਤੀ ਡਿੱਗਣ ਤੱਕ ਗਏ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗਾਟੀਆਂ, ਲੱਤਾਂ ਨਾ ਲਾਹੀਆਂ ਐਡੀਆਂ ਆਕਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜੱਟ ਕੀਹਨੇ ਕਹਿਣਾ? ਤੀਸਰਾ ਪਾਖਰ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਵਾਨੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਵਿਕਾਰੀ, ਸਮੱਰਥ ਤੇ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਤੁਰ ਸਕਣ ਤੇ ਤਲੀ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਵਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵੇਲ਼ਾ ਬੜਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲ਼ੇ ਉਹ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਵੀ ਤੁਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਬੜੇ ਅਰਾਮ, ਮੌਜ਼ ਅਤੇ ਮਸਤੀ ਨਾਲ਼ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਤੇ ਧਰਤੀ ਚੋਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਈ ਗੜੇਮਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਰੰਡੀਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਝੰਡੇ, ਟੁੱਟੇ ਟਾਂਡਿਆਂ, ਮਧੋਲੇ ਤਣਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਹਿਜ ਨਾਲ਼ ਪਨਪ ਸਕਣਗੇ।

ਜਿਸ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਹਾੜੀ-ਸੌਣੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਕੀ ਪਾਲ਼ੇਗਾ? ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਦੁਆਬੀਏ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਏ।

ਕਾਂਡ-2

ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਧੀ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਘੱਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੀ ਸੀ। ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਵਾਹਵਾ ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਉਸੇ ਵਾਲੀ ਪਲਟਣ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਅੱਗਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਥਾਂ, ਟਿਕਾਣਾ, ਪਿੰਡ, ਆਸਰਾ ਭਾਲਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆ ਟਿਕਿਆ ਸੀ ਝੁੰਘੇ-ਮੀਣੇ ਦੀ ਜੋਗ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਤਾਂਹੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਏਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ “ਹਰਨਾੜੀ” ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਵੀ ਕਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਚ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ “ਹਰਨਾੜੀ” ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮਾਂ ਦੀ ਧੀ ਨਾਨੀ ਕੋਲ ਇਕੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਤਿੰਨ ਭੈਣਾਂ ਵੀ ਮਾਲ ਗੱਡੀ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਟੋਚਨ ਕਰਕੇ ਘੱਲੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਂ ਆਪ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ, ਵੇਹੜੇ, ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਅਲਕ ਵਛੇਰੀ ਵਾਂਗ ਦੁਲੱਤੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਹਿਣਕਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ - ਡੁੱਕਰ ਨਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ-ਫ਼ਾਕਾ, ਬਸ ਦਮ ਰੇ ਦਮ, ਨਾ ਡਰ ਨਾ ਕੋਈ ਗਮ, ਬੋਲੇ ਸੁਬਾ ਸ਼ਾਮ, ਹਰੇ ਕਰਿਸ਼ਨ ਹਰੇ ਰਾਮ।” ਬੱਸ ਹਿੱਪੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚੁੱਰਟ, ਸੁਲਫਾ ਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ੇ-ਪੱਤੇ ਛਕ ਜਾਂ ਨੱਚ-ਟੱਪ ਲੈਂਦੇ ਜਾਂ ਉਘਲਾ ਸੌਂ ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰ ਛੱਡਦੇ। ਪਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕੌਣ ਹਾਥ ਪਾਵੇ ?

ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ, ਸਾਡੇ ਪੂਰਬ ਵਾਲੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਰਗੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜੇਹੜੇ ਧਨ ਕਮਾ ਕੁਬੇਰ ਬਣ, ਬੈਂਕਾਂ ਭਰੀ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਖਰੀਦ ਜਗੀਰਦਾਰ ਬਣਨਾ ਜਾਂ ਵਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾ, ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਭੱਲ ਬਣੇਣੀ “ਫਲਾਨਾ ਸਹੁੰ ਐਨਿਆਂ ਕਿੱਲਿਆਂ, ਮੁਰੱਬਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ।”

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਐਸੇ ਈ ਧਨਵਾਨ ਦੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਚ ਗੱਲ ਆਈ ਸੀ ਅਖੇ- ਮੈਂ ਤੇਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਜੋੜ ਲਿਆ ਪਰ ਮੇਰੀ ਚੌਵੀ ਵੀਂ ਜਿਹੜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਹੋਈ - ਉਹ ਕੀ ਖਾਊਗੀ ? ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਕਿਤੇ ਭੁੱਖੀ ਨਾ ਮਰ ਜਾਵੇ।”

ਐਸੇ ਲੱਛਮੀ ਪੂਜ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛ ਦੱਸ ਤੇ ਪੂਜਾ ਵੀ

ਫਿਰ ਲੱਛਮੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਚੰਗੇ, ਵਧੀਆ, ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਉਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵੱਡੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਛਿੱਲੜ ਬਹੁਤੇ ਹੋਗੇ।

ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਪੈਸੇ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਸੋਝੀ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਆਹ ਕਾਗਜ਼ੀ ਰੂਪ ਵੀ ਅਜੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਮੋਟੇ, ਠੁੱਲ੍ਹੇ ਤਾਂਬੇ-ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਸਿੱਕੇ-ਪਾਈ, ਪੈਸਾ, ਦੋ ਪੈਸੇ, ਟਕਾ, ਆਨਾ, ਦੁਆਨੀ, ਚਵਾਨੀ, ਠਿਆਨੀ, ਧੇਲੀ,

ਰੁਪਈਆ, ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਸਿੱਕਾ, ਸ਼ੁੱਧ ਜਿਸ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਮਲਕਾ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਗੁੱਤ ਵਾਲਾ ਰੁਪਈਆ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰ ਇੱਕ ਤੋਲਾ ਸ਼ੁੱਧ ਚਾਂਦੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਸਮਾਂ ਕਿਸਾਨੀ ਲਈ ਕਿਰਸ ਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਹੌਕੇ-ਆਹਵਾਂ ਭਰਦਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚਾਚੇ ਤਾਇਆਂ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰਾ ਪਾ ਲੱਗ-ਸਹੇੜੇ ਜੀਵਨ ਗੱਡੀ ਰੇੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਸੀ।

“ਮਰ੍ਹੂ ਮਰ੍ਹੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ ਦੋ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰੁੱਖੀ-ਸੁੱਖੀ ਜਿਵੇਂ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾ, ਸਬਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਮੂੰਹ ਗਰਾਹੀ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ।

ਦਾਣਾ ਫੱਕਾ ਹਿਸਾਬ ਦਾ ਈ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਵਸੋਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਬੱਝੀ, ਲੁਹਾਰ, ਤਰਖਾਣ, ਤੇਲੀ, ਮੋਚੀ, ਜੁਲਾਹੇ, ਛੀਂਬੇ, ਝੀਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਫਸਲ ਵਿੱਚ ਈ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਰੋਂ ਵਸਾਈ ਤੋਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਖੂਹ, ਵੇਲਣੇ, ਹਾੜੀਆਂ ਸੌਣੀਆਂ ਬੀਜ ਪਾਲ ਵੱਢ ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕਮਾਦ ਬੀਜਦੇ। ਗੰਨੇ ਆਗ ਛਿੱਲ ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੇ, ਵੇਲਣੇ ਚੱਲਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ ਬਣਦੇ ਘਰ ਲੋੜ ਜੋਗੇ ਰੱਖ ਬਾਕੀ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਦੇ ਲੈਣੇ ਦੇਣੇ ਆਈ ਚਲਾਈ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਸੀ।

ਜਦ ਚੁਰਾਸੀ ਅਕਤੂਬਰ ਉਣੱਤੀ ਤੀਹ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਮੰਨਦਿਆਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ-ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ 'ਚ ਕਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਜਬ ਬੜਾ ਬਿਰਫ਼ ਗਿਰਤਾ ਹੈ ਤੋ ਧਰਤੀ ਕਾਂਪਤੀ ਹੈ।’ ਨੇ ਧੁਖਦੀ ਨੂੰ ਚੁਆਤੀ ਲਾਉਣ ਵਰਗਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕੀਤਾ। ਦਿੱਲੀ, ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ, ਬੋਕਾਰੋ, ਹਰਿਆਣਾ ਚਿੱਲੜ, ਅੰਬਾਲਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਿਤ ਹੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਕੂਮਤਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾਉਣ ਤੱਕ ਚਲੀ ਗਈ, ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਘਰ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਬੱਸਾਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਆਟੋ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸਾ ਨਾ ਬਚਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ-ਪੁੱਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਗ ਨਾ ਲਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਘਮਸਾਨ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾਵਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਸਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਭੀੜਾਂ ਵੀ ਇਸ ਆਏ ਮਨੁੱਖੀ ਲਹੂ ਦੇ ਕੁੰਭ ਵਿੱਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੇਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਐਨੀ ਪਰਪੱਕਤਾ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀਆਂ ਵੋਟਰ ਲਿਸਟਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖ ਘਰਾਂ, ਦੁਕਾਨਾਂ, ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ-ਲਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁੱਟਾਂ ਭੀੜਾਂ ਨੂੰ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਪਾਊਡਰ, ਪੈਟਰੋਲ, ਡੀਜ਼ਲ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪਲਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾ ਮੁਕਣ ਤੱਕ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਹਾਂਅ ! ਦਿੱਲੀ ਲੁੱਟੀ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਦੀਵਾ ਬਾਲਕੇ।” ਇਹ ਕਬਨ/ਕਹਾਵਤ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਦੋਂ ਦੀ ਈ ਆਖੀ ਤੇ ਤੁਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਦ ਸੂਬਾ ਸਰਹੱਦ ਵਲੋਂ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ, ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ, ਸਕੰਦਰ, ਅਮੀਰ ਤੈਮੂਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਧਨ ਦੌਲਤ ਤੇ ਏਥੋਂ ਦੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਗੱਭਰੂ, ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਮੰਦਰਾਂ 'ਚ ਲੱਗੇ ਹੀਰੇ, ਮੋਤੀ, ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵੀ ਉਸੇ ਲੁੱਟ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੀਆਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਘਰ ਕੇ ਆਗ ਲਗੀ ਘਰ ਕੇ ਚਰਾਗ ਸੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਈ ਤਾਂ ਇਸ ਹਮਲਾਵਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਤੇ ਜਨਮ-ਦਾਤਾ ਸਨ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਹਿਰ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹਜ਼ੂਮ ਜਿੰਨੀ ਛਿੱਦਤ ਤੇ ਗੜ੍ਹਕ, ਮੜਕ, ਰੜਕ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਕ ਦਸਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਮਾਮੇ ਵਜੋਂਦਾ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸੇ ਟੋਅਰੀ ਜਨੂੰਨ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮਹੱਲੇ, ਘਰਾਂ, ਕਲੋਨੀਆਂ 'ਚ ਜਾ ਛੁਪਿਆ ਸੀ, ਹਾਂ ਹੁਣ ਇੱਕ ਵਾਧਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ- ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਦਾ ਸਮਾਨ ਆਟੋਆਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਟਰਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਦ ਕੇ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਚੰਘਾੜਦੇ ਦਹਾੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਰਲ੍ਹਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਹਾਂ ! ਹਵਾ ਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਚ ਜੇ ਕੁਝ ਬਚਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੀ ਸੜੇ, ਸੜ ਰਹਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਸ ਦੀ ਸੜਿਹਾਂਦ, ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਕਰੰਗ, ਪਿੰਜਰ, ਤੇਲ, ਪੈਟਰੋਲ, ਡੀਜ਼ਲ ਨਾਲ ਸੜ ਚੁੱਕੇ ਬੂਹੇ ਬਾਰੀਆਂ, ਘਰਾਂ, ਕੋਠੀਆਂ ਚੋਂ ਉੱਠ ਰਹੀ ਗੰਧ ਧੂੰਆਂ ਲੁੱਟਿਆ-ਪੁੱਟਿਆ, ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆਂ ਦੇ ਸੜੇ ਮਾਸ ਦੇ ਲੋਥੜੇ, ਸਹਿਮ, ਕੂਕਾਂ ਹਾਹਾਕਾਰ, ਭੈਅ ਖ਼ੌਫ਼ ਜੋ ਚਹਿਕਦੀ-ਮਹਿਕਦੀ ਦਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦਿੱਲੀ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪਰਜਾ ਤੰਤਰ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪੱਖ ਹੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋ, ਪੂਰੇ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪੱਖ ਸਿੱਖ-ਕੌਮ ਕਾਇਰ, ਵਿਸਾਹ-ਘਾਤੀ, ਦੇਸ਼-ਦੁਸ਼ਮਣ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁੰਡੇ, ਅਤਿਵਾਦੀ, ਕਾਤਿਲ, ਬਦਮਾਸ਼, ਬੇਇਤਬਾਰੇ ਲੋਕ ਹਨ।

ਅਸਲ 'ਚ ਇਸ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਫਤੂਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਨੌਬਤ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਧਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚੱਲਦਾ ਵੇਖਦਿਆਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਜਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਈ ਸੀ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਜਿਸ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਸਨ- ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਿਆਂ “ਜੇਲ੍ਹ ਭਰੋ” ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਢ

ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਥਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦਾ ਤੇ ਗਰਿਫਤਾਰੀ ਦਿੰਦਾ।

ਉਸ ਮੁਹਿੰਮ 'ਚ ਛਪੰਜਾ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਥਾਂ ਨਾ ਰਹੀ। ਅੱਕ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਫੜ ਟਰੱਕਾਂ 'ਚ ਚੜ੍ਹਾ ਲੈਂਦੀ, ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦੀ ਜਿੱਥੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਬੱਸਾਂ ਟਰੱਕਾਂ 'ਚ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰੀ ਚ ਗਿਰਫਤਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਮੁੜਕ, ਇਹ ਸਵੈਮਾਨ, ਇਸ ਟੌਅਰ ਵਰਗੇ ਜੀਣ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕੇਂਦਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਜੁਰਅਤ, ਜੇਰਾ ਨਾ ਕਰਨ।

ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਹਿਮਾਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜਨਾ ਤੇ ਦਰੜਨਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਲੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ। ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ, ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸਿਰ ਕੱਢ ਨੇਤਾ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰਸ 'ਚ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਬਿੱਲੀ ਪਾਪ ਕਾਰਨ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮ, ਧੰਦਿਆਂ, ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਵੀ ਲੱਗਿਆ। ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਸਾੜ ਫੂਕ ਹੋਈਆਂ, ਜੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ। ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਨੇ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂਹੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਉੱਜੜੇ, ਪੁੱਜੜੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਵਹੀਰਾਂ ਪਾਈ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਖ਼ਤ-ਤਾਜ 'ਤੇ ਸਲਾਮਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਉਹ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਕੋਈ ਮਰੇ ਕੋਈ ਜੀਵੇ, “ਸੁਬਰਾ” ਘੋਲ ਪਤਾਸੇ ਪੀਵੇ ॥

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਫਿਰ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਤੇ ਓਟ ਆਸਰਾ ਲਿਆ, ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ, ਉਹ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ-ਸਵਾਮੀਨਾਥਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਸੁਭਰਾਮਨੀਅਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ, ਬੁਕਾਰੋ, ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ, ਕਲਕੱਤਾ, ਹਰਿਆਣਾ, ਜਗਦੀਸ਼ ਟਾਈਟਲਰ, ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਲਾਲ ਭਗਤ, ਰਾਜੇਸ਼ ਪਾਈਲਟ ਜਾਂ ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਹੋਣ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਜਾਂ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ ਕਲਕੱਤਾ, ਬੁਕਾਰੋ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਐਸ. ਪੀ. ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਕੇਲ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਅਮਨ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਲਗਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੋ ਪੂਰੀ ਨਾਦਰਸ਼ਾਹੀ ਵਰਤਾਈ 'ਤੇ ਵਰਤੀ। ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਜੁ ਸੀ।

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਈ ਹੋਏਗੀ- ਉਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਬਲਦਾ, ਭੜਕਦਾ ਮਨ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਲਈ “ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖੂਨ” ਈ ਸੋਚਣਗੇ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਠੰਡੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਵੇਸ਼ ਵਸ ਨਿਕਲੇਗਾ। “ਜਬ ਬੜਾ ਪੇੜ ਗਿਰਤਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਕਾਂਪਤੀ ਹੈ”। ਇਸ ਗੈਰ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਹਰਕਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੋ ਨੰਬਰ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਅਸੁਰਖਿਅਤ ਵੀ।

“ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵੀ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੜਾ, ਸ਼ਿਕਰਾ ਵਰਗੇ ਅਪਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਗੱਡੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਛੇੜਖਾਨੀ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਆਮ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਸੀਟ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਬੈਠਣ ਨਾ ਦਿੰਦਾ, ਇਹ ਅਨਿਆਂ ਇਹ ਬਦਲਸੂਕੀ, ਇਹ ਜ਼ਿੱਲਤ ਵੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਥਨ-ਦਾਵਾਨਲ ਅਗਨ ਬਹੁਤ ਤਰਿਣ ਜ਼ਾਲੇ ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।”

ਇਸ ਝੱਖੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ “ਹਾਅ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਵੀ ਮਾਰੇ ਸਮੱਰਥਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਿਖਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਤੇ ਬਚੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਏਨ੍ਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ।”

ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਲਾਂ, ਅਸਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਹੱਥੇ ਤੇ ਸੀਮਿਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਤਾਣ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਲੋਕ ਕਥਾ ਵਾਂਗ ਜੰਗਲ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਚਿੜੀ ਉੱਡੇ ਤੇ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁੰਜ ਭਰ-ਭਰ ਲਿਆ ਕੇ ਅੱਗ ਉਤੇ ਪਾਵੇ, ਇਕ ਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਕਮਲੀਏ ਤੇਰੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਬੂੰਦਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁੱਝ ਜਾਊਗੀ ਭਲਾ! ਏਵੇਂ ਭਕਾਈ ਮਾਰਨ ਡਹੀ ਆਂ।” ਉਸ ਚਿੜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਕਿਹਾ- ਪਰ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਊਗਾ ਨਾ। “ਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹਾਮੀਂ ਭਰੀ - ਹਾਂ - ਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ ਤੇਰੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣੀ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ”

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਲਈ ਮਰੇ ਵੀ, ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਨਾਂ ‘ਭੁਬਦੇ ਨੂੰ ਤਿਣਕੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ’ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਭੁਬਦੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦਿਲ ਛੱਡਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਏਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿਓ ‘ਓਏ ਲੈ ਤਕੜਾ ਹੋ’। ਹਾਅ! ਹੁਣ ਕੰਢਾ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਆਇਆ ਪਿਆ ਐ। ਬੱਸ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਹੱਥ ਮਾਰ, ਬੱਸ ਤੂੰ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਲੈ, ਬੱਸ।

ਏਨੀ ਕੁ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਈ ਹੋ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਵੀ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਢਾਹ-ਢੁਹਾਈ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਮਿਲਟਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸਮੇਂ, ਲੱਗੇ ਗੋਲਿਆਂ, ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਆਈ ਸੰਗਤ, ਉਹਨਾਂ ਚੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਫੱਟੜ ਹੋਏ ਤੇ ਮਰੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਉਂਸੀਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੈਲਾਂ ਢੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ 'ਚ ਲੱਦ-ਲੱਦ ਤੇ ਲੱਦਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਰਦੇ ਲੱਦਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ, ਗਲਾਂ, ਉਂਗਲਾਂ ਤੇ ਬਾਹਾਂ 'ਚ ਪਾਇਆ ਸੋਨਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲੱਦਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਲਈ ਪੈਟਰੋਲ, ਡੀਜ਼ਲ ਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਫੂਕਣ ਲਈ ਪੈਟਰੋਲ ਡੀਜ਼ਲ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਾਂਗੂੰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 'ਚ ਲੋਥਾਂ ਫੂਕਣ ਲਈ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਚੱਲਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਚ ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ, ਪੀ. ਏ. ਪੀ, ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ, ਮਿਲਟਰੀ, ਪੈਰਾ ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ ਜਵਾਨ ਅਤਿਵਾਦੀ (ਖਾੜਕੂ) ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਐਦਾਂ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣੇ ਪੱਟ ਪਿਟਦੀਆਂ ਕੁਰਲਾ ਉੱਠੀਆਂ ਇਸ ਜਣਨ ਖੁਣੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਔਂਤਰੀਆਂ ਨਿਖੱਤੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਝੋਰਾ ਤਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਪੁੱਤ ਜਣਕੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਔਂਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਔਂਤਰੀਆਂ ਹੀ ਜਹਾਨੋਂ ਤੁਰ ਚਲੀਆਂ। ਸਾਡੀ ਚਿਤਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬਘਿਆੜਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਚੋਂ ਚੁਕ ਚੁਕ ਲਿਜਾ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਮਾਰ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਆਖ ਛੱਡਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਝੁਕਾਨੀ ਦੇਕੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਬਹਾਨੇ ਦੌੜ ਗਿਆ।

“ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਭਾਵੇਂ ਦੌੜ ਗਿਆ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਮਰ ਜਾਣੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਈ ਨਾ।”

ਇਸ ਖੂਨੀ ਦੌਰ ਨੇ ਡੇਢ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ, ਕਸਬਾ, ਪਿੰਡ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਹੂ ਭਿੱਜੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਨਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਉਦੋਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਕਲਰ, ਸਟਾਰ ਵੀ ਅਤਿਵਾਦੀ ਬੰਦੇ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਈ ਅਗਲਾ ਰੈਂਕ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਪੁਲਿਸੀਏ ਤਾਂ ਹਵਾਲਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰਕੇ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ, ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਬਣ ਗਏ ਸੀ। “ਇਹ ਵੀ ਐ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦੀ ਇੱਕ ਲੱਤ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਲੱਤ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜ ਕੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਐਂਈ ਚੀਰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਥਾਨ ਨਾਲੋਂ ਕੈਂਚੀ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਸੂਟ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਮੇਸ਼ਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ- ਇਕ ਜੋ ਮਹਿਕਮੇ (ਵਿਭਾਗ) ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਸੀ, ਦੂਸਰਾ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਲਾਏ, ਮਚਾਏ ਤੇ ਭਾਂਬੜ ਬਣ ਗਏ ਅਤਿਵਾਦ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਿਪਾਹੀ ਹੌਲਦਾਰ, ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦਾ ਉਸਦਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇਰੂ-ਗਰਦੀ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਕਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ- ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਗਦੀ ਨੈਅ ਵਿੱਚ ਤਾਰੀ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਲਲਚਾਇਗਾ ਨਾ।

ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਥੱਲੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਸਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਈ ਹੈ। ਸਰਦਾਰੀ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ, ਮੁਹੱਲੇ, ਪਿੰਡ, ਨਗਰ, ਸ਼ਹਿਰ, ਜਿਲ੍ਹੇ, ਮੰਡਲ, ਰਾਜ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਬਣਿਆ ਪੰਚ, ਸਰਪੰਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਬਣਿਆ ਮੈਂਬਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਇਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪੌੜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਡੰਡਾ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਰਾਜ, ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੱਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ ਈ ਜਾਵਾਂ।”

ਪਰ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਚਾਟੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਬਸ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਮਦਾਰੀ ਦੇ ਜਮ੍ਹੂਰੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਮੀਰ ਫਰੋਸ਼ ਤਾਂ ਗੁਲਾਮ ਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕੇਲ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਹੋਵੇਗੀ ਉੱਠ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰੜਾਈ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਛਟਪਟਾਈ ਜਾਵੇ, ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਈ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਕੇਲ ਹੈ। ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ ਸਨ 1947 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਮਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਲਾਰਡ ਮਾਉਂਟ ਬੇਟਨ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਏ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੋਵਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਚੋਂ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਘਰ, ਘਾਟ, ਜ਼ਮੀਨ, ਜ਼ਾਇਦਾਦਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਮਾਨ ਲੀੜਾ, ਕੱਪੜਾ ਜੋ ਜੋ ਜਿੰਨਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਚੁਕ ਕੇ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਚੰਗੇ ਵਧੀਆ ਪਸ਼ੂ ਮੱਝਾਂ, ਗਾਵਾਂ ਹੱਕ ਤੁਰੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉੱਜੜੇ-ਪੁੱਜੜੇ ਕਾਫ਼ਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ਕਾਫ਼ਲੇ ਵੀ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਂਤੀ-ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦੜ ਹੇਲ ਟੋਲੇ ਬਣਾ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਟਕੂਏ, ਗੰਢਾਸੀਆਂ, ਬਲਮ੍ਹਾਂ, ਹੱਥੀਏ ਲੈ ਇਹਨਾਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਵਖ਼ਤ ਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਵੀ ਪੈਸਾ ਧੋਲਾ ਚੰਗੇ ਪਸ਼ੂ, ਟਰੱਕ, ਪੇਟੀਆਂ, ਗੱਡੇ ਹੱਥ-ਮੂੰਹ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਸਮਾਨ 'ਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ।

ਅੜਨ-ਫੜਨ ਜਾਂ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਢੀਆਂ ਟੁਕੀਆਂ, ਤੇ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਚੰਗੇ ਬੂਹੇ ਬਾਰੀਆਂ ਚੁਗਾਠਾਂ ਬਲਦ, ਮੱਝਾਂ, ਗਾਵਾਂ ਏਧਰਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਲਿਆ, ਘਰੀਂ, ਰੱਖ ਲਏ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੋਹਰ ਵਾਂਗੂ ਗਾਲ੍ਹ ਵੀ “ਭੈਣ ਜਾਂ ਮਾਂ ਦੀ” ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਲੋਲ੍ਹੇ ਲੱਲ੍ਹੀਆਂ ਲੁੱਟੀਆਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਈਦਾਂ, ਬਕਰੀਦਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈ ਮਨਾਇਆ ਤੇ ਮਾਣਿਆ ਸੀ।

ਕੋਈ ਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਈ ਲਾਗੂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇ ਤਖ਼ਤ ਨਸ਼ੀਨ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਪਾ-ਧਾਪੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਸਿਆਣੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :- ਜੀਹਦੇ ਪੈਰ ਖੱਲਾ।

ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਖੱਲਾ।

ਜੀਦੇ ਹੱਥ ਖੱਲਾ (ਜੁੱਤੀ), ਉਹਦੀ ਖੈਰ-ਸੱਲਾ (ਸੁੱਖ)

ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉੱਨੀ ਸੌ ਚੁਰਾਸੀ, ਸਕੰਦਰ ਆਵੇ ਜਾਂ ਬਾਬਰ, ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਲਟੇਰੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਧੋਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਮੂੰਗੇ, ਜਵਾਹਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਏਸੇ ਸ੍ਰੇਣੀ 'ਚ ਰੱਖਦਾ ਤੇ ਮਿਥਦਾ ਹੈ, ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਵੱਸ ਹੈ।

ਜਦ ਜਦ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹਰਜਲਾ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸਤਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ- ਉਹ ਭਾਰਤ, ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਈਰਾਨ, ਬਰਮਾ, ਤਾਈਵਾਨ, ਮਲੇਸ਼ੀਆ, ਜਾਪਾਨ, ਕੋਰੀਆ, ਸ਼੍ਰੀ ਲੰਕਾ, ਡਬਈ, ਇਰਾਕ, ਅਰਬ, ਬਹਿਰੀਨ, ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਫਰਾਂਸ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ।

ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖਾਸਕਰ ਦੁਆਬੀਏ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਐਨੇ ਉਤਾਵਲੇ ਤੇ ਕਾਹਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅੰਬੈਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉੱਨ ਵੀ ਪੁੱਠੇ ਉਸਤਰੇ ਨਾਲ ਲੁਹਾਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਜੰਟ ਵੀ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਕਨੂੰਨੀ ਰਾਹ ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਉੱਨ ਲਾਹ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖ-ਸੁੱਖ, ਪਿੰਡ ਸ਼ਰੀਕੇ ਨੂੰ ਭੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਰਟੀ ਕਰਕੇ, ਬਾਬੇ ਤੇ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਟਿਕਾਅ ਕੇ, ਜ਼ਰਾਜ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਤੋਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਜੰਟ ਭਾਵੇਂ ਦਿੱਲੀਓਂ ਜਹਾਜ਼ 'ਚ ਬੈਠਾ ਕੇ (ਮਾਸਕੋ) ਰੂਸ ਜਾ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਏਜੰਟ ਦੇ ਪੇਟੇ ਪਾ ਦੇਣ ਤੇ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀਓਂ ਬਾਬੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਉਤਾਰ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਏਜੰਟ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਏਜੰਟ ਲੋਕ ਏਨੇ ਸ਼ਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਲੜੂ, ਅਨਪੜ੍ਹ, ਅੱਧਪੜ੍ਹੇ, ਗਵਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਚੋਰ ਉਚੱਕਾ ਡਰਾ ਧਮਕਾ ਜਾਂ ਠੱਗੀ ਠੋਰੀ ਮਾਰ ਭਾਵੇਂ ਖਿਸਕਾ ਲਵੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਬਦਮਾਸ਼ ਵੀ ਕੁੱਤੇ ਤੇ ਬੁੱਚੜ ਈ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪੈ ਲਈ ਵੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਗਾਜ਼ਰ, ਮੂਲੀ ਵਾਂਗ ਵੱਢ ਟੁੱਕ ਕੇ ਔਹ ਮਾਰਦੇ।

ਏਜੰਟ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹੋ-ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਚੱਲੇ ਡਬਈ, ਕਨੇਡਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਸਾ ਦੇਣਾ ਸਾਰੇ ਕੱਠੇ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹੋ, ਦੋ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ। ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਆਖ ਦੇਣਾ- ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਏ ਸੀ ਸੀਸ ਗੰਜ, ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ।”

“ਠੀਕ ਆ ਨਾ ! ਸੋਚ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵਦਾ ਬੁਰਾ ਭਲਾ।” ਆਖਦਾ ਏਜੰਟ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਆਏ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਬੜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਤੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ, ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤੇ ਰੰਗੀਨ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਘਰਾਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚ ਫਸਣ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ, ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਪੈਰ-ਪੁੱਟਣ ਵੇਲੇ 'ਤੇ ਪਛਤਾ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਮਝਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਝੂਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹਥੋਂ ਖਿਸਕੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਘੜੀਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਉਬਲਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੋਨੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਇੱਕ ਤੌਹਫਾ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ 17 ਅਗਸਤ 1985 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ 'ਚ ਵਲੂੰਧਰੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਪੈਰ ਪੁੱਟਿਆ।

ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਮੰਗਾ ਰੋਡਾ, ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ, ਪੱਖੋਵਾਲ, ਗੋਸਲਾਂ, ਸੈਦੋਵਾਲ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੀ ਵਲਗਣ 'ਚ ਆਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਅ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੀਂ ਕੁਝ ਰੌਣਕ ਜੇਹੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਤਨਖਾਹ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਿਆਂ ਰੱਬ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ- ਚਲੋ ਜਾਂਦੇ ਚੋਰ ਦੀ ਲੰਗੋਟੀ ਸਹੀ।

ਆਹੋ ! ਜਿਹੜੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਦਿੰਦੀ ਫਿਰ ਆਪਾਂ ਉਹਦੀ ਕਿਹੜੀ ਲੱਤ ਤੋੜ ਦੇਣੀ ਸੀ ? ਅੱਗੇ ਐਨੀ ਸਾੜ ਫੂਕ ਹੋਈ ਐ ! ਕੀ ਕਰ ਲਿਆ ? “ਉਇ ਭਾਈ ਬੰਦਾ ! ਸਰਕਾਰਾਂ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਵੀਹਾਂ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਸਵੇਰ ਤਰਕਾਲੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲੱਗਦੇ, ਮਨਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਗੁਬਾਰ ਜਿਹਾ ਕੱਢਦੇ।”

ਕਾਂਡ-3

ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਏ ਜੱਟਾਂ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਦੂਰ ਦਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਨਾ ਈ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਹੋਣ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਾਂ ! ਘਰ ਜ਼ਰੂਰ ਵੱਡਾ ਸੀ, ਤੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਰੋਟੀ ਵੀ ਸੌਖੀ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਵੱਲੋਂ ਸੌਖੇ ਸਨ। ਮੁੰਡਾ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

“ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀ ਵਿਆਹੀ ਗੁੜ੍ਹੇ ਈ ਗਈ ਸੀ। ਮੁੰਡਾ ਸੀ ਵੀ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ। ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਲੰਮਿਆਂ ਰੂਟਾਂ ਦਾ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਦੋਂ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਗਿਆ, ਘਰ ਰੁਕਦਾ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਵਾਉਂਦੇ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਡਾਹੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਬੈਠਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗੀਤ ਉਹਦੇ ਐਵੇਂ ਈ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬਿਰਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ - ਮੈਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ ਕਲੀਨਰ ਯਾਰਾ ਲੰਮਿਆਂ ਰੂਟਾਂ ਤੇ!”

ਗੀਤ ਗੋਂਦੀ ਨਾਲ਼ ਈ ਉਹ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੰਮੇ ਪਏ ਜਗੀਰ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਲ ਪਰਲ ਵਗਦੇ ਅੱਥਰੂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਤੀ ਭਾਵੇਂ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਵਗਦਾ ਪਾਣੀ ਉੱਗੀ ਪਨੀਰੀ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਭਰਨ ਵਾਂਗੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚੌੜੀ ਚਕਲੀ ਛਾਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਲ਼ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਗਿੱਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ।

“ਕਮਲੀਏ ! ਅੱਗੇ ਈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬੀਜੇ ਕੰਡੇ ਚੁਗਦੀ ਕਦੇ ਕਲਕੱਤੇ ਕਦੇ ਦਿੱਲੀ, ਕਦੇ ਬੰਗੀ, ਕਦੇ ਜਲੰਧਰ ਵਕੀਲਾਂ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਫਿਰਦੀ, ਜਲਾਹੇ ਦੀ ਨਾਲ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਫਿਰਦੀ ਰਹਿੰਨੀ ਤੇ ਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਟੋਚਨ ਹੋ ਗਈ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਦੋਵੇ ਜੀਅ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਨੂੜ ਕੇ ਅਗਲਿਆਂ ਹੱਥਕੜੀ ਲਾ ਕੇ ਹੱਕ ਲਿਆ ਕਰਨੇ। ਫੇ' ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਨੱਠ ਭੱਜ, ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਣਾ।”

“ਆਪਣੇ ਖਣਵਾਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਭੋਗ ਪਿਆ ਈ ਪਿਆ।” ਆਖਦਿਆਂ ਡੂੰਘਾ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਬਾਹਵਾਂ ਚ ਘੁੱਟ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਬਾਹੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਚੱਲ ਤੇਰੀ ਸਰਦਾਰਾ ਆਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ! ਪਰ ਹੋਰ ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਦੱਖਣ ਜਾਂਦੇ ਈ ਹੈਗੇ ਜੇ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਣਕ, ਮੱਕੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਜਿੰਦਾਂ ਟਰੱਕਾਂ ਤੇ ਅਸਾਮ ਗੁਵਾਟੀ, ਦਿੱਲੀ, ਕਲਕੱਤੇ ਢੋਂਦੇ ਕਰਦੇ ਈ ਆ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਫ਼-ਸੁੱਥਰਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚੰਗਾ ! ਨਾਲੇ ਐਸ ਕੁਵਖ਼ਤੀ ਦੇ “ਬਿੱਲੀ ਪਾਪ” ਤੋਂ ਜਾਨ ਸੁਖਾਲੀ ਰਵੇ। ਟਕੇ-ਟਕੇ ਦੇ ਸਪਾਟੇ ਜਿਹੇ ਜਦੋਂ ਗਾਲ਼ ਮੰਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਡੰਡੇ ਬੈਂਤਾ ਜਹੀਆਂ ਚੱਕ ਲਾਲ-ਲਾਲ ਆਨੀਆਂ ਜਹੀਆਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਹਮਕੀ ਤੁਮਕੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਮਨ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਚੰਡਾਲ ਚੜ੍ਹਦਾ ? ਨਾਲੇ ਕਿਤੇ ਅਈਥੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ ਜਾਂ ਗੁੜ੍ਹੇ ਅਈਦਾਂ ਬੋਲੇ ਖਾਂ ਕੋਈ ਸਿਪਾਹੀ, ਬਾਣੇਦਾਰ ਕੱਚਾ ਨਾ ਖਾ ਜਾਈਏ ਆਪਾਂ ਉਹਨੂੰ।”

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਹਵਾ ਲੰਮੀ ਰੇਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਜੀਤੂ” ਜੋ ਤੂੰ ਆਨ੍ਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਵੀ ਹੈ ਗਾ ! ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਹ ਕੁੱਤਾ ਕੰਮ ਡੋਡੇ ਪੋਸਤ ਦੀ ਢੋਆ - ਢੁਆਈ ਵਾਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਬੈਠਾਂ ਤੇ ਕਰਦੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ, ਇਹਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਇੰਨਾ ਸੌਖਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਤੰਦਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਈ ਦੇਣਾ। ਉਹ ਬੜੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੇ-ਦਰਬਾਰੇ, ਮੰਤਰੀ ਸੰਤਰੀ, ਪੁਲਸਾਂ-ਪਲਸਾਂ 'ਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਆਇਆ ਬੰਦਾ ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਈ ਬਚ ਸਕਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਦਾ ! ਪਾਸਾ ਵੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਜੇਲ੍ਹ-ਜੂਲ੍ਹ 'ਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਹਿ ਕੁਹਾ ਕੇ ਗੋਲੀ ਮਰਵਾ ਦੇਣੀ। ਹੁਣ ਬਾਬੇ 'ਗਾੜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਐਹੋ ਕਰ-ਪੈਰ ਜੋੜਿਆ ਕਰ, ਮਾਲਕਾ ਮਿਹਰ ਕਰੀਂ, ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਰੱਖੀਂ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੇਵੀਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਲੋਟ ਰੱਖੀਂ ਸਾਡਾ।”

ਆਖਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜਦਿਆਂ ਬਚਦੇ-ਬਚਦੇ ਵਾਰ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਸੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਛਡੋਣ ਲਈ ਵਾਹ ਤਾਂ ਲਾਈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ। ਅੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਪਈ।

“ਚੱਲ ਫੇਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰੋਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਈ ਹਿਸਾਬ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਸਕਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਫੜਦਿਆਂ ਝਟਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਖਿੱਚਿਆ ਉਹ ਬਚਦੀ-ਬਚਦੀ ਵੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਆ ਡਿੱਗੀ ਸੀ।

“ਛੱਡ ! ਮੈਂ ਔਨੀ ਮੁੜਕੇ ! ਰੱਜੀ, ਸੱਤੋ ਤੇ ਕਾਕੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਆਵਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਨਾਲੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਲੈ ਕੇ ਔਨੀ ! ਸਰਦਾਰ ਲਈ, “ਐਨੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਬਦਲ ਵਰ੍ਹਨਾ !”

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਕੁੜਤਾ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਤੁਰ ਪਈ ਸੀ, ਪਰ ਰੁਕ ਗਈ। “ਦੇਖ ਲਾ ! ਐਵੇਂ ਝਕਾਨੀ ਨਾ ਦੇ ਜਾਵੀਂ ਕਿਤੇ !” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, ਕਿਤੇ ਮਸੀਂ ਰੋਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ।”

“ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਸਾਨ੍ਹ ਕਰਨ ਆਉਣਾ ਮੈਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹੇ, ਚਿਰ ਦੀ ਉੱਲੀ ਲਹੋਣੀ ਆਂ।” ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਬਾਹੀ ਆ ਬੈਠੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸੱਜੀ ਗੱਲ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਹਾ.....ਅ.....! ਲੈ ਬਈ ਜੱਟੀਏ, ਆਹ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ! ਬਾਹਰ ਝੱਖ-ਝੱਖ ਮਾਰਨੀ ਤਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਭਾਵੇਂ, ਨਾਲੇ ਸਾਲਾ ਮਨ ਉਦਾਂ ਤਕ੍ਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿਤੇ ਸਾਲਾ ਆਤਸ਼ਕ ਈ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।” ਆਖਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੀ ਖੱਬੀ ਗੱਲ ਵੀ ਚੁੰਮ ਲਈ ਸੀ “ਆ ਵੀ ਜਾਵੀਂ ਆਹ ਚੁਆਤੀ ਜਿਹੀ ਲਾ ਕੇ ਹੁਣ ਬੁਝਾ ਨਾ ਦੇਵੀਂ ਕਿਤੇ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਘੁੱਟਿਆ।

“ਮੈਂ ਆਪ ਹਾਥੁੜੀ ਪਈ ਆਂ, ਜਗਾਲ ਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ, ਤੇਰੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਭੌਂਦੀਆਂ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਨੀ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਝਾਕਦੇ ਹੋਣੇ 'ਤਾਂਹ ਨੂੰ ਗਈ, ਆਈ ਨਹੀਂ ਬੀਬੀ ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਘਾਣੀ 'ਚ ਖੁੱਭ ਗਈ ਖਨੀ ?”

ਆਖਦੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਗਈ ਸੀ। ਘਰਾਂ 'ਚ ਕਿਰਲੀਆਂ ਤੇ ਖੇਤਾਂ, ਰੂੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੀਡੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬੇ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਬੋਹੜ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਉੱਲੂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਲੰਮੇ ਦਮੇ ਦੇ ਰੋਗੀ ਵਾਗੂੰ ਹੂੰਗਦਾ ਸੀ।

ਰੂੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਬੈਠੀਆਂ ਟਟਿਐਲੀਆਂ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਚੁਗਲ ਜਾਂ ਉੱਲੂ ਰੂੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੁੜਕਦੇ ਟੱਪਦੇ ਡੱਡੂ ਜਾਂ ਡੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਬੋੜ ਤੋਂ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਫੜਨ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਡਰਦੀਆਂ ਟਟਿਐਲੀਆਂ ਟਟਿਐਲੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਪਰ੍ਹਾਂ ਉਡ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੇਜ਼-ਤੇਜ਼ ਤੁਰ ਹੋਰ ਦੂਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਚਰੀ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਲੀਰਾਂ-ਲੀਰਾਂ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਫਿਰਨੀ ਚ ਫਿਰਦੀ ਅਵਾਰਾ ਕਤੀੜ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਆਫ਼ਰੀ ਜੇਹੀ ਗੁਰਹੌਂਦੀ। ਸਮਾਂ ਤੇ ਰਾਤ ਆਪਣੀ ਅਉਧ, ਆਪਣੀ ਸਾਹੀਂ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ, ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਬੜੀ ਫੁਰਤੀ ਮਾਰੀ ਬਈ” ਜੰਗੀਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬਾਹੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਫਿਰ ਸਿੱਧਾ ਚੁਫਾਲ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਗੜਵੀ ਮੰਜੇ ਦੇ ਪਾਵੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਬਾਹੀਂ ਤੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਖਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। “ਹੋਰ ਮੈਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਉੱਥੇ ਮੇੜ੍ਹਾਂ ਪੋਣੀਆਂ ਸੀ ? ਰੱਜੇ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਮੰਜੇ ਡਾਹ ਕੇ ਵੇਹੜੇ 'ਚ ਲੀੜੇ ਵਛਾ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਸਤੀ ਤੇ ਰੱਜੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣਾਂ ਇੱਕ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਈਆਂ। ਸਤਿਨਾਮ ਤੇਰੇ ਵਾਲਾ ਖਿਡੌਣਾ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਲੰਮੀ ਪਾ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੱਜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਵੀਰਾ ਖੁਸ਼ ਈ ਬੜਾ ਸੀ, “ਆਂਹਦਾ ਸੀ ਅਜੇ ਮੈਂ ਨਿੱਕਾ ਕਰਕੇ ਭਾਪੇ ਨੇ ਨਿੱਕੀ ਬੰਦੂਕ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀ, ਜਦ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਫੇਰ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੀ ਡੰਡਾ ਜਿਹਾ, ਭਾਪੇ ਨੂੰ ਆਖੁੰਗਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਮੈਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਵੀ ਵੱਡੀ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਹ।”

“ਓਏ ਸ਼ਦੈਣੇ! ਬੰਦੂਕਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਪੁੜੀਆਂ 'ਚ ਵਿਕਦੀਆਂ।” ਘਰ ਬਾਰ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਦੋਵਾਂ ਜੀਆਂ ਹਿਰਖ ਤੇ ਹਿਰਸ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਤੇ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

“ਉੱਧਰ ਕਲਕੱਤੇ ਵੱਲ ਤਾਂ ਜਣਾ ਖਣਾ ਜਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਜੇਹਾ ਸਹਿੰਦਾ ਪਸਤੌਲ ਡੱਬ ਚ ਦੇਈ ਫਿਰਦਾ, ਉੱਧਰ ਆਂਧਰਾ 'ਚ, ਅਸਾਮ ਵੱਲ ਤੇ ਕਾਮਰੋਡ ਕੀ ਜਵਾਨ, ਕੀ ਬੁੱਢੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਹਲਕੇ ਪੈਸੇ ਧੋਲੇ ਵੱਲੋਂ ਉਹ ਤੀਰ-

ਕਮਾਨਾਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ, ਰਾਮਲੀਲ੍ਹਾ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਅਸਲੀ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਾਣ ਚਾੜੇ ਹੋਏ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ, ਕੀ ਜਨਾਨੀਆਂ ਕੀ ਬੰਦੇ ਨਾਂਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਰਹਿੰਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਨੰਗੇ ਜਹੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਤੇ ਬੰਦੇ ਆਪਣਾ ਨੰਗ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਢਕਦੇ।

“ਬੜੀ ਗਰੀਬੀ ਆ, ਉਥੇ ਕਿਹੜੀ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਜੰਗਲ ਈ ਜੰਗਲ ਆ। ਜਾਨਵਰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਬਸ ਖਾ ਛੱਡਦੇ, ਰਹਿੰਦੇ ਵੀ ਜੰਗਲ 'ਚ ਈ ਬਹੁਤਾ।। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਅਗਲੀਆਂ-ਪਿਛਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਚਿੱਥਦੇ ਰਹੇ ਤੜਕੇ ਉਠ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਉੱਠ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਲੰਮੀ ਪਈ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 4

ਭੱਠ ਪਿਆ ਸੋਨਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਨਾ ਨੂੰ ਖਾਵੇ।

ਸੋਨਾ ਤੇ ਗਹਿਣਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਟੋਅਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪਾਂ ਛੱਲੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਂਹ ਗੁੱਟ ਤੇ ਕੜਾ, ਕੰਗਣ, ਚੂੜੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਗਲ ਵਿੱਚ ਕੈਂਠਾ, ਤਵੀਤ, ਤਵੀਤੜੀ ਰਾਣੀ ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਨੱਤੀਆਂ ਰਿੰਗ ਵੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀ ਕਹਾਵਤ ਵਾਂਗੂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹੀ ਸੋਨਾ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਖਉ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਲੁੱਟਾਂ-ਖੋਹਾਂ ਵੇਲੇ ਸਨੈਚਰ, ਚੋਰ ਜਾਂ ਵਾਹਰਾਂ, ਸੋਨਾ ਕੀਮਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਕਦੀ ਜਾਂ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਲੁਟ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ੈਲੀ ਛੇਤੀ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ 'ਚ ਸੰਮਾਲ ਕੇ ਲਿਜਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਰੱਜੀ ਰੋਜ਼ ਤੁਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਧਿਆ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ ਸੋਨੀ ਨਾਲ ਬਾਬੇ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜੋਤਾਂ 'ਚ ਘਿਉ ਪਾਉਣ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਗੜਵੀ ਬਾਬੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਬਾਲਟੀ 'ਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ।

ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਰੱਜੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਚਰਨੇ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗੁਰਦੁਵਾਰਿਓਂ ਮੁੜੀ ਸੋਨੀ ਚਾਚੀ ਕਿਰਪਾਨ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਮਾਰਕੇ ਘਰ ਆਈ ਵੱਢ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਡਰ ਨਾਲ ਚੌੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੱਜੀ ਦੇ ਬਾਲ ਮਨ 'ਚ ਐਨੀਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖੁੰਭੀਆਂ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਜਾਗਦੇ, ਘਰ ਦਾ ਚੁੱਲੇ ਚੌਂਕੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਪੱਠਾ-ਦੱਬਾ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਡਾਹੁੰਦਿਆਂ ਨਵਾਉਂਦਿਆਂ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਲੈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖਿਚੜੀ ਹੋਏ ਕੇਸਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਜੇਬ ਪਾਏ ਬਟੂਏ ਵਾਂਗ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

“ਚਾਚੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੋਊ ? ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਚੂ ਚਰਨੇ ਨੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰਦੇ ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ! ਜਿੱਦਾਂ ਕਮਾਦ ਕੁਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਟੋਕੇ ਨਾਲ”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਗੋੜੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਉਹਦਾ ਖਹੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣ ਡਿਹਾ ਸੀ।

“ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨਾਲ਼ ਈ ਜਾਊਗਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉਬਾਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਰਨੇ ਚਾਚੇ ਵੱਲੋਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵੇਰੀ ਕਿਰਪਾਨ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਵੇਲ਼ਾ ਵੀ ਰੱਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੂਹਰੇ ਕਿਸੇ ਫਿਲਮ ਦੇ ਸੀਨ ਵਾਂਗ ਚੱਤੋ-ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਾਗਦੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਚੱਲਦਾ ਈ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

“ਬੀਬੀ ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚ ਰਹੀਆਂ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸੋਚਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਬੀਬੀ ਨੇ ਮੰਨਣਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ? ਐਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹ ਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠੀ ਸੀ।

“ਕੀ ਗੱਲ ਰੱਜੀ! ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਕਰ ਗਈ? ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗੀ ਤਾਂ ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਕਰੇਂਗੀ?” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਰੱਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਸ ਕੀ ਗੱਲ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ, ਤੂੰ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਜੇਹੀ ਰਹਿੰਨੀ ਤੇ ਉੱਖੜੀ ਉੱਖੜੀ ਵੀ। ਦੱਸ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ਗੀ? ਪਤਾ ਵੀ ਲੱਗੇ।”

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਲੈ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ਼ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਮੰਮੀ! ਜਿੱਦਣ ਦਾ ਚਾਚੇ ਚਰਨੇ ਚਾਚੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਨਾ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬੜਾ ਡਰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਭੈੜੇ ਭੈੜੇ ਸੁਫਨੇ ਆਉਂਦੇ- ਇਕ ਰਾਤ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਲਹੂ ਨਾਲ਼ ਲਿਬੜੀ ਕਰਪਾਨ ਲੈਕੇ ਦੌੜਿਆ ਸੀ-ਮੈਨੂੰ ਆਂਹਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਬੀਬੀ ਮਾਰ ਆਇਆਂ-ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਕਾਲ਼ਖ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਲਾਹੁਣਾ ਜੇੜ੍ਹਾ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਾਇਆ।” “ਸਾਡੀ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਵਾਈ।”

“ਹੈ..... ਅ..... ਕਮਲੀ ਮੇਰੀ ਧੀ! ਸੁਫਨੇ ਵੀ ਸੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਤੇ। ਮੈਂ ਆਂਹਦੀ ਸੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਜੂ ਕਿਉਂ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੇੜ੍ਹੀ ਅੱਗੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਡੁੰਨ-ਵੱਟਾ ਬਣੀ ਹੋਈ। ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਮਸੀਂ ਬਾਹਵਾਂ ਚੋਂ ਛੱਡਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਬੀਬੀ ! ਆਪਾਂ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ! ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਹੁਣ ਸੱਤਵੀਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਬੜਾ। ਉਹ ਐਨੀ ਨਿਆਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਚਪੇੜ ਮਾਰ ਕੇ ਜਾਂ ਸੋਟੀ ਡੰਡੇ ਨਾਲ਼ ਕੁੱਟ ਕੇ ਦਬਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

“ਫਿਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਆਪਾਂ ? ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਫਿਕਰ ਨਾਲ਼ ਅੱਖਾਂ ਡੂੰਘੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ 'ਚ ਸਿਕੋੜੀਆਂ।

“ਆਪਾਂ ਭੁਲਾਣੇ ਚਲੇ ਜਾਨੇ ! ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਘਰ ਕਮਰਾ ਕਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। ਕਮਲ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਮੇ ਤੰਗ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸਾਡੇ

ਪਿੰਡ ਆ ਜਾਇਓ। ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ, ਤਾਏ ਬਾਪੂ ਹੋਣੀ, ਵਾਹਵਾ ਤੱਕੜਾ ਲਾਣਾ, ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਈ ਹੈ। ਬਾਪੂ ਨੰਬਰਦਾਰ ਹੈ। ਡਾਂਗ ਸੋਟੇ ਦੀ ਵੀ ਨੌਬਤ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਜੱਟ ਆਂ ਸਿਆਲਕੋਟੀਏ ਬਾਜਵੇ। ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੇ।”

“ਸਾਡੇ ਕੋਲ਼ ਕੋਈ ਜੇ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕ ਕੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਟੱਬਰ ਉਸ ਲੋੜਵੰਦ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਅਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਆਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ, ਇੱਜ਼ਤ, ਆਬਰੂ ਹੈ, ਇਸ ਖਾਤਿਰ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਧੜ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਜਾਣ ਪਰ ਸਾਡਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਨਾ ਜਾਏ।”

“ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਘਰ ਦੇ, ਨੰਬਰਦਾਰ ਘਰ ਦਾ ਤੇ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਘਰ ਦਾ। ਹੋਰ ਹੁਣ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ?”

“ਡਾਂਗ? “ਕਿਉਂ ਡਾਂਗ ਕੀ ਕਰਨੀ? ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੌਰ ਸੇਕਣੇ?”

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਬੱਸ ਐਵੇਂ ਗੀਤ ਗੌਣ ਲਈ, ਡਾਂਗ ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਜੱਟ ਦਾ।”

“ਬਸ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ?”

“ਨਹੀਂ ਹੈਗਾ ਹੋਰ ਵੀ।”

“ਉਹ ਕੀ?”

“ਚਾਦਰਾ ਜੱਟ ਦਾ, ਧੂੜਾਂ ਜਾਵੇ ਪੱਟ ਦਾ।”

“ਆਹ ਕੀ ਬਣਿਆਂ?”

“ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੋਈ! ਜਿੱਦਾਂ ਜੱਟ ਤੇ ਤੇਲੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਬਹਿਸ ਪਏ ਸੀ - ਤੇਲੀ ਜੱਟ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ - ਜਾਟ ਰੇ ਜਾਟ ਤੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖਾਟ।”

ਜੱਟ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣ ਕੇ ਗ਼ੈਰਤ ਜੇਹੀ ਆਈ। ਉਹ ਵੀ ਬੋਲਿਆ - ਤੇਲੀ ਰੇ ਤੇਲੀ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਪਰ ਕੋਹਲੂ।”

ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਦਾਨਾ ਜੇਹਾ ਕੋਲ਼ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - “ਨਹੀਂ ਬਈ ਨਹੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣੀ।”

ਜੱਟ ਹਿਰਖਿਆ, ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਬੋਲਿਆ -

ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਨਾ ਬਣੇ

ਤੇਲੀ ਭਾਰ ਨਾਲ਼ ਤੇ ਮਰੂ, ਮਰੂਗਾ।”

“ਜੱਟ ਹੈਗੇ ਆ ਕੁਝ, ਤਾਂ ਹੀ ਜੱਟਾ ਦੇ ਗੀਤ ਐਨੇ ਚਿਰ ਦੇ ਚੱਲਣ ਡਹਿ ਹੋਏ, ਮੁੱਕੇ ਆ, ਭਲਾ ਹੁਣ ਤੱਕ। ਸਗੋਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ। ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਮੁੰਡੇ, ਤੇ ਗੌਣ ਵਾਲ਼ੇ ਮਾਰ ਗੱਡੀਆਂ 'ਤੇ ਅਸਲੇ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਬੰਬਈ ਟਾਈਪ ਨਾਚੀਆਂ ਅਧਨੰਗੀਆਂ ਜੇਹੀਆਂ ਨਾਲ਼

ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ-ਪਾ ਹੁਣ ਤੇ ਚੁੰਮਣ-ਚੱਟਣ ਦੀਆਂ ਵੀ ਡੰਝਾਂ ਲਾਹੀ ਜਾਂਦੇ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਖੇਡ ਆ ਸਾਰੀ।

ਹੋਰ! ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੀ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈਦਾ ਇਕ ਇਕ ਗੀਤ ਤੇ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸੂਟ ਵੀ ਕਈ ਕਈ ਬਦਲ ਲੈਂਦੀਆਂ ਉਸੇ ਗੀਤ ਵਿਚ ਵਿਚ ਈ।

ਹੈ, ਨਾ ਇਹ ਵੀ ਚਮਤਕਾਰ ਈ ਹੈ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕਾਂ ਨਾਲ ਜਦ ਕੋਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਾ ਜਾਂ ਗਾਇਕੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ। “ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਐਸੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਗੌਣ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ- ਮਾਪੇ, ਪੁੱਤਰ, ਧੀ, ਮਾਂ, ਭੈਣ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਣ ਤੇ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਜਦ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਦਾਅਵਾ ਅਸੀਂ ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਚ ਇਹ ਕੀਤੀਆਂ, ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਦੱਖਣੀ ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਧਰੁਵ ਵਰਗੀਆਂ ਆਪਾ ਵਿਰੋਧੀ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਫੈਸਲਾ ਤੇ ਅਖੀਰ ਲੋਕਾਂ ਹੱਥ ਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ, ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਲੋਕਰਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ, ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਸਟਮ ਜੰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਈ ਚੱਲਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਹੁਣ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਲਾਲਚ ਸ਼ੌਂਕ ਨੇ ਤੇ ਤੀਜਾ ਵੱਡੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਗਾਂ ਤੇ ਡੌਲਿਆਂ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵੀ ਹੁਣ ਪਾਸਾ ਪਲਟਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝੁਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਦਾਂ ਐਤਕੀ ਭੁਲਾਣੇ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਹੋਈ ਤੇ ਲੰਬੜਾਂ ਸਰਪੰਚੀ ਵਾਲੀ ਮੋਹਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਈ ਹੈ-ਨਾ ਜੈ ਜੰਤਾ, ਜੈ ਆਦਰਸ਼।

ਕਾਂਡ-5

ਭੁਲਾਣਿਉਂ ਤਰਖਾਣਾਂ, ਜੱਟਾਂ, ਬਾਲਮੀਕੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੈੜਾ ਦੋਨਾ 'ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੀ ਮੰਝੀਰ ਬਹੁਤੀ ਵੀ ਸੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੌਖੇ ਵੀ ਸਨ। ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਤੇ ਸੌਖੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਆਉਂਦੇ ਸੀ। ਜੱਟ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਜਵਾ ਗੋਤ ਦੇ ਸਨ ਉਹ 1947 ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਭੁਲਾਣਾ/ਹੁਸੈਨ ਪੁਰ ਜਿਸਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਰੇਲ ਲਾਈਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਰੇਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ ਏਥੇ 1986 ਵਾਲੇ ਸਾਲ 'ਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ। ਹੁਸੈਨਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੁਸੈਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦਾ ਮੀਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਬਾਜ਼ ਪਾਲਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾ ਹੁਸੈਨਪੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਬਣਨ ਕਾਰਨ ਇਸ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਉਥੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲਾਉਣ ਬੀਜਣ ਵੇਚਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਮੱਝਾਂ, ਗਾਵਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਵੇਚ-ਵੇਚ ਚੰਗੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਵੀ ਭੁਲਾਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਏ ਭਰਾਵਾਂ ਚਰਨੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਖੋਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਢਲੀ ਤਨਖਾਹ ਅਜੇ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਕਮਾਈ ਤੇ ਆਵਦੀ ਸੀ ਨਾ। ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਮਿਲੀ ਤਨਖਾਹ ਚੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇਗ ਕਰਵਾ-ਧੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਿਆਂ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

“ਲਓ ਉੱਚੇ ਨੱਕ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਭਰਾਵੇ ! ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਧੀ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਦਬਕੇ ਦਬਾਕੇ ਤੋਂ ਸੁਰਖਰੂ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਛੱਟ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਤੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਲੱਥ ਗਈ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਖੇਤੀ ਲੱਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਢੋਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਲਾਂਬੂ ਲੱਗਣ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਦੋਂ-ਭਾਰ ਨਾਲ਼ ਈ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦੀ।”

ਗੁਰਦੁਆਰਿਓਂ ਮੁੜੀਆਂ ਮਾਂ ਧੀ ਨੇ ਵੀਹ 'ਚ ਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਫਿਰਦੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚੀ ਦੇਗ ਬੜੇ ਚਾਅ ਤੇ ਰੀਝ ਨਾਲ਼ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਘਰ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਆ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇਹ ਬੋਲੀ ਪਾਈ “ਆਵੀਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕਾ! ਜਾਵੀਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕਾ! ਐਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਿਆਵੀਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕਾ!” ਪਾ ਗਿੱਧੇ 'ਚ ਗੋੜੀ ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਤਾੜੀ ਮਾਰਦਿਆਂ ਗੋੜਾ ਵੀ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੀ ਧੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਚਾਅ ਜਹੇ ਨਾਲ ਗਿੱਧੇ ਵਰਗੀ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ - ਸਾਡੀ ਵੀ ਇਸ ਜਗ-ਜਹਾਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੇ ਦੀਆਂ ਮਾਲਿਕ ਹਾਂ, ਜੁੱਲੀ ਚੁੱਕ ਨਹੀਂ, ਬਿਲਕੁੱਲ!

ਅੱਜ ਮਾਂ ਧੀ ਦੇ ਪੈਰ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਭੋਗੀ ਸੀ, ਆਹ ਪਹਿਲਾ ਪਲ ਤੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਘੜੀ ਸੀ, ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਚੌਕੜੀ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਨੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਚੁੰਮਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਗਦੇ ਤੇ ਨੂਰੋ ਨੂਰ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਧਖੜ੍ਹ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਜੁਆਨੀ ਵਾਂਗ ਭਖਿਆ-ਭਖਿਆ ਸੀ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਤਾਂ ਲਾਲੋ ਲਾਲ ਹੋਣੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਹੋਈ ਵੀ!

ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਹਸਾਨ ਸੀ।

“ਜੱਗ ਹੁੰਦੜੀ ਆਈ!” ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ।

ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਦੋ ਕੁ ਗੋੜਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਂ-ਧੀ ਨੇ ਕਿੱਕਲੀ ਵੀ ਪਾਈ ਸੀ।

ਕਾਂਡ-6

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਨੇ ਅੱਜ ਸਾਰੀ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਚੋਂ ਮਨਜ਼ਿਦਰ ਦੀ ਕਾਪੀ ਲੱਭਕੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਕਾਪੀ ਚੁੱਕ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਂਚਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ-ਆਹ ਦੇਖੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ! ਆਹ ਕਾਪੀ ਏਸ ਬਾਂਦਰ ਮਨਜ਼ਿਦਰ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਬੁਧੂਆਂ, ਬੁੱਧ ਬਲੇਟ ਖੋਤਿਆਂ ਦੀ ਯਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ, ਹੱਡ ਤੜਵੇਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ - ਐਨੇ ਚਿਰ ਦੇ ਹੁਣ ਜਦ ਉਦਣ - ਹਰ ਮੌੜ 'ਤੇ ਸਲੀਬਾਂ ਹਰ ਮੌੜ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਰੁਕੇ ਨਾ ਸਾਡਾ ਵੀ ਦੇਖ ਜੇਰਾ। ਰਚਨਾ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ - ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਿਰ ਦੀ, ਪਰ ਮਨਜ਼ਿਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਦੀ ਹੈ - ਫਿਰ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ “ਕਾਹਲੀ 'ਚ ਭੁਲੇਖੇ, ਨਾਲ ਮੈਂ ਗਲਤ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਰਚਨਾ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਦੀ ਈ ਹੈ। ਮੈਡਮ ਜੀ! ਕਮਲ ਠੀਕ ਆਖਦਾ।”

“ਮੈਂ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਨ ਚੋਂ ਵਹਿਮ ਜਿਹਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਐਵੇਂ ਇਹਨੇ ਅਟਕਲ-ਪੱਚੂ ਜਿਹਾ ਲਾਤਾ ਹੋਣਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਬਾਕੀ

ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਵੀ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰਾ ਪੀਰੀਅਡ ਏਹਦੇ 'ਤੇ ਈ ਖਪਾ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕੀਤੀ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਐਵੇਂ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਤਰਾਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ - ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਜੱਕੜ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੀ ਆਹ ਦੋਖੋ ਇਹਦੀ ਕਾਪੀ ਤੇ ਲਿਖਾਈ, ਜਿੱਦਾਂ ਮੋਤੀ ਪਰੋਏ ਹੁੰਦੇ।”

“ਸਚਾਈ ਐਨੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ - ਉੱਥੇ ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਚ ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ ਤੇ ਝੋਰਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਂਦਰ ! ਐਨਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਸੱਚਾ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਕਿਹੜੀ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਨੂੰ ਪੈ ਗਿਆ - ਵੇਖ ਲਓ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਮੂਨਿਆਂ ਨਾ ਹੋਇਆਂ ਬਦਲੇ ਮੁਫ਼ਤ 'ਚ ਚੰਮ ਲਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੈ ਨਾ ! ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਉਦਾਹਰਨ ਐਹੋ ਜਿਹੇ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵੀ ! ਪਦਾਰਥ - ਵਾਦੀ ਯੁੱਗ 'ਚ ਵੀ ਚੰਗੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੋਗੇ।

“ਮੈਂ ਚਹੁੰਨੀ ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਬੋਲੋ ! ਵਧੀਆ ਸੋਚੋ ! ਵਧੀਆ ਲਿਖੋ ! ਬੱਚਿਓ ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਹਲੀ 'ਚ ਲਏ ਫੈਸਲੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਜਿਹੇ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਵਰਗੇ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਸਗੋਂ ਭੂਤ ਚੜੇਲਾਂ ਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਿਰ ਪਾਈ ਮਸਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁੰਬੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਪੱਕੇ ਈ।”

“ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਹੁੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮੈਂ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਸੌਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਦੋ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਟੇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ - ਹਾਇ ਇਹ ਮੈਥੋਂ ਆਈਨਾ ਅਨਰਥ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਗਊ ਬੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ! ਮੈਡਮ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਈ ਸਾਰਾ ਪੀਰਡ ਏਸੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਚਲੀ ਸੀ। “ਪਰ ਕਾਦਿਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਏਨਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਐਨਾ ਰੇੜ੍ਹੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਦੋਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੁਰਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਅਟੱਕ ਤੌਰੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗਤੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਉੱਥੇ ਖੁਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਉੱਥੇ ਇਹੀ ਅਵਸਥਾ ਰਹਿਣੀ ਸੀ ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ ਤੇ ਗਮਨਾਕੀ ! ਬੱਸ।”

“ਉੱਤਰੀ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਧਰੁਵ ਵਾਂਗੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦਿਨ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਰਾਤ। ਚਲੋ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ- ਕੁਛ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਚੰਗਾ ਈ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਕਾਇਦਾ ਕਨੂੰਨ ਈ-ਕੋ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਆਇਆਲਿਆ (ਜੂਡੀਸ਼ਰੀ) ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਜੱਜ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਪਿੱਛੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜੀ ਤਕੜੀ ਦੀ ਬੋਦੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਛਾਬੇ ਸਾਂਵੇਂ ਹੋਣ ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਨੂੰਨ ਦੋ ਧਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰੀ-ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਿਆਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ! ਅੱਜ ਵਾਲਾ ਪੀਰੀਅਡ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ- ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਰਿਹਾ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਵਰਗਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਰਗਾ। “ਐਦਾਂ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿਸੇ।”

ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਆਖੀ ਗੱਲ ਮੁੜਕੇ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਰੋਜ਼ ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜੁੰਡਲੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਚਾਹ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਚਾਹ ਪੀਂਦਿਆਂ ਤੇ ਸਕੂਲ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਮਟਰ-ਗਸ਼ਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿੰਦਾਂ ਮੁਰਗਾਈ ਪਾਣੀ 'ਚ ਤਰਦੀ ਵੀ ਝੀਲਾਂ ਛੱਪੜਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਬਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਤਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਥੇ ਜੇਹੇ ਜਿਹਾਂ ਨਾਲ ਮਰਜ਼ੀ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿਣ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਗੰਢਿਆ-ਬੱਝਿਆ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰੇ ਪਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਨਹੀਂ ਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਹੀ ਸਵਾਦ ਹੈ ਜੀਣ ਦਾ, ਬੰਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਨਾ ਖੁੰਝੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਬੱਚਿਓ! ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੱਸਣਾ-ਖੇਡਣਾ, ਲੜਨਾ ਭਿੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਦਾ ਮੂਲ-ਅੰਕਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਲੈਕਟਿਵ ਦੇ ਕਵੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਪਰ ਪਿੱਛਲੇ ਦਿਨ ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕਤਾ ਈ ਕਰਤੀ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਸ਼ੌਂਕ ਜਿਹੇ ਨਾ।' ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਹੁਣ ਖਿੜ ਨਹੀਂ ਮੁਸਕਾਣ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਸੀਨੇ ਖਿੱਚ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਧੀ, ਉਹ ਕਰ ਅਰਾਮ ਨਾ ਬਹਿੰਦੇ। ਨੇਹੁੰ ਵਾਲੇ ਨੈਣੀ ਕੀ ਨੀਂਦਰ ਉਹ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਪਏ ਵਹਿੰਦੇ। ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਡਮ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਤੇ ਬਿਹਾਰੀਪੁਰ ਵਾਲੀ ਬਲਜੀਤ ਵੱਲ ਖੁਮਾਰੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹੰਢਾਏ ਅਜੇਹੇ ਪਲ ਚੇਤੇ ਆ ਗਏ ਹੋਣ।

ਕਾਂਡ-7

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਉਮਰ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੱਛੇ ਪੈਂਡੇ ਵੱਲ ਪਿੱਛਲ ਝਾਤ ਮਾਰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ “ਜਦ ਦੀ ਜੰਮੀ, ਬੋਦੀਉਂ ਲੰਮੀ।”

ਜਦੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜਿਹੜੀ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਤੇ ਗਾਣਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੀ ਇੰਦੋ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾਸੇ ਭੋਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ

ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਗੁੜੇ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਤਾਂ ਧੋਤੇ ਪੁਧੇਤੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਸੰਜੋਗ ਤੋਂ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬਣੀ ਨਵੀਂ ਜੋੜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਸਿਰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚੋਲੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਜਵਾਨ ਵੀ ਪੂਰਾ ਛੇ ਸਵਾ ਛੇ ਫੁੱਟ ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਲਾਲ ਸੂਹੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਮੱਖਣ 'ਚ ਸੰਧੂਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਗੋਲ ਗਲਮੇ ਤਰੀਜ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੱਕ ਪੈਂਦੇ ਕੁੜਤੇ ਤੋਂ ਡਬਲ ਬਰਾ ਧੂਅਵਾਂ ਚਾਦਰਾ ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਲੰਮੀਆਂ ਨੌਕਾਂ ਵਾਲਾ ਕਢਾਈ ਵਾਲਾ ਕਸੂਰੀ ਖੁੱਸਾ ਪਾਕੇ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਗਾੜ੍ਹੀ ਘੀਆ ਕਪੂਰੀ ਲੜ ਛੱਡਵੀਂ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਵੀਹ ਥਾਣੀ ਲੰਘਦਾ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਨਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਾਦਾ ਜੰਗੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੇਖ ਅੱਖਾਂ ਨਿਵਾ ਫਿਰ ਮੁੜਕੇ ਦੇਖਣੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਦਿਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਜਦ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚਾਅ ਵਾਲਾ ਬੁਖਾਰ ਰਤਾ ਠੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਤਰਿਆ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਲਮ ਹੋਇਆ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ ਤਾਂ ਬਥੇਰਾ ਹੈ ਕਲਕੱਤਾ, ਅਸਾਮ, ਦਿੱਲੀ, ਬੰਬਈ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਉਹ ਗੱਡੀ ਉੱਤੇ ਲੱਦਦਾ ਢੋਂਦਾ, ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਸਰਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖੇਹ ਖੁਆਰੀ ਵਾਲਾ ਬਹੁਤਾ ਹੈ।

ਸਵਾਮੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਯੂਨੀਅਨ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤਾ ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਤੇ ਠਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ - “ਉਸ ਨੇ ਮੱਥਾ ਪਿਟਦਿਆਂ ਫਿਰ ਪਰੰਪਰਾਗਤਿ ਕਰਮਗਤੀ ਤੇ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੇਸ਼ ਲੱਧੀ ਦੇ ਆਈਆਂ” ਵਾਲੀ ਕਹਾਵਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਿਆਂ, ਡਿੱਗਦੇ ਮਨ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੁੱਮ੍ਹਣਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇ ਜੀਵਨ ਗੁਰ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਉ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਰਵ੍ਹੇ” ਸਾਨੂੰ ਔਖੀ ਘੜੀ 'ਚ ਵੀ ਡੋਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਕਾਲ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਰਗੇ ਭਿਆਨਕ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ 'ਚ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ - ਤੱਤੀਆਂ ਤਵੀਆਂ, ਉਬਲਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ, ਬੰਦਾ ਚੀਰਦਾ ਆਰਾ, ਚਰਖੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿੰਜ ਹੁੰਦੇ, ਜੰਡਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਸਾੜ ਹੁੰਦੇ, ਚੱਪਾ-ਚੱਪਾ ਰੋਟੀ ਤੇ ਚੱਕੀਆਂ ਪੂੰਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟਿਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਪੁਆ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਸ਼ਾਮ ਸਵੇਰੇ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ 'ਚ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ, ਰਾਤ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ 'ਚ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਮਾਸ ਜਮੂਰਾਂ ਨਾਲ ਨੋਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ- ਉਹ ਵੀ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਰਿਹਾ -

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਰ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲ 'ਚ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਭੋਂਦਾ ਰੋੜਾਂ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਾਟੇ ਪਹਿਰਾਵੇ 'ਚ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ, ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ।”

ਐਨਾ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਜਿਹਨਾਂ 'ਚ ਅਸੀਂ ਸਮਾਈਂ ਬੈਠੇ ਆਂ - ਮੇਰੀਏ ਜਿੰਦੜੀਏ ! ਅਸੀਂ ਕ੍ਰੀਤੋਂ ਲਈਦੇ ਆਂ ! ਪਰ ਇੰਦੀ ਮਾਰੀਏ ! ਆਹ ਜਿਹੜਾ ਖੋਂਤ ਮੁਸਟੰਡਿਆਂ ਚੋਰਾਂ, ਸਮਗਲਰਾਂ ਦਾ ਲੈਂਕੜਾ ਬਣਿਆ, ਪੋਸਤ ਭੁੱਕੀ ਡੋਡੇ ਢੋਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਇਹਦੀਆਂ ਇਹ ਕਰਤੂਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤੋਲਦਿਆਂ ਮਿੱਕਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਲੱਜ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਉਹ ਅਸਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਇਹ ਠੇਠਰ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਕੀੜਾ।

“ਉਦੋਂ ਬਿਹਾਰ ਕਲਕੱਤੇ ਵੱਲ ਜਦੋਂ ਇਹਨੂੰ ਡੋਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੇਸ 'ਚ ਜੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਸੀ ਨਗੋਰੀ ਸਰਦਾਰ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਜਿੱਦਾਂ ਇਹਦੇ ਜੁੰਡੇ ਜਟਾਂ ਬਣੇ ਆਵਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਪੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਸਵਾਰ੍ਹੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਮੈਂ ਈ ਜਾਣਦੀ ਆਂ ਤੇ ਜੁੱਆਂ ਕਾਹਦੀਆਂ ਸੀ, ਸੜ ਜਾਣੀਆਂ ਚੰਮਜੁੱਆਂ ਸੀ ਮਹਿਰੂਆਂ ਮਰ-ਜਾਣਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ।

“ਮੋਹਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟਰੱਕ 'ਚ ਲਾਈਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਪੂਛ ਬੱਤੀ ਕਰਕੇ ਗੋਣਾ ਵੀ “ਮੇਰਾ ਰੁੱਸੇ ਨਾ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ, ਜੱਗ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਰੁੱਸ ਜਾਏ।” ਤੇ ਤਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੋਤਲ ਡੂਢ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਫੂਕ ਮਾਰਦਿਆਂ ਡੂਢ ਕਿਲੇ ਮੀਟ ਮੁਰਗੇ ਛਕ ਲੇੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਅੱਡਾ-ਉੱਡਾ ਵੀ ਕੋਈ ਭਾਲਣਾ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਛੋਕਰੀ ਛਾਕਰੀ ਵੀ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਈ ਅੱਜ ਦਾ ਖਾਧਾ-ਪੀਤਾ ਤੇ ਲਾਈ ਬੈਠਕ-ਸੁਹੰਢਣੀ ਹੁੰਦੀ।” ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਛੁੱਟੀ ਕਰਕੇ ਘਰ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ।”

ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਕਣਕ ਵੱਢਕੇ ਖਲਵਾੜੇ ਲਾ ਫਿਰ ਸਾਂਝੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਨਿਆਈ ਚ ਪਿੜ ਬਣਾ ਫਲ੍ਹਿਆ ਦੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰੀਆਂ ਪੰਜਾਹ, ਸੱਤਰ ਸੌ ਪਿੜਾਂ 'ਚ ਸੁੱਟ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇੜ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਣ ਖਿਲਾਰਨ ਵਾਂਗੂੰ।” ਸੁਰਜੀਤ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਮਗਰੋਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੰਘੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਪਟਾਰੀ ਸੌਣ ਲਈ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੰਮੀ ਪਈ, ਖੋਲ੍ਹ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਉਹ ਏਸ ਪੈਂਡੇ ਪਈ ਐਨੀ ਮਗਨ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿਤ ਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ, ਗੁੜੇ, ਆਰ. ਸੀ. ਐਫ. ਭੁਲਾਣੇ ਜਾਂ ਕਿਹੜੇ ਰਾਕਟ 'ਚ ਸਵਾਰ ਹੋਈ ਕਿਹੜੇ ਖਿਲਾਅ 'ਚ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਰਾਤ ਆਪਣੀ ਗਤੀ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਆਇਆ ਕੋਈ ਗੀਤ ਅਸੀਂ ਨਿੱਤ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ..... ਕੋਈ ਦੂਸਰੀ ਵੀਹ 'ਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦਾ ਭੈਣ...ਚੋ..ਮਾਂ....ਚੋ..ਕਰਦੇ ਠਿਬਕਦੇ ਸੰਭਲ ਦੇ, ਭੌਂਕਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ

ਨੂੰ.....ਆ ਤੇਰੇ ਕਤੀੜ.....ਉਏ ਉਏ ਕਿਉਂ ਭੌਂਕਦੇ ਅਸੀਂ.....
 ਏਸੇ.....ਪਿੰਡ.....ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਕੋਈ ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਦੇਰ ਨਾਲ
 ਮੁੜਿਆ ਹਾਰਨ ਵਜਾਉਂਦਾ.....ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦਰਾਂ ਮੋਹਰੇ.....ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹੋ.....
 ਬੰਟੀ.....ਉਏ ਲੱਕੀ ਆ ਸਵਖਤੇ....ਲਾ ਤਾ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹੋ.....ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਲੱਗਾਂ ਵਿੱਚ
 ਸਕੂਟਰ ਮਾਰਨ...ਭੁਲਾਣਾ ਸੁਤ ਅਣੀਦੇਂ ਵਿੱਚ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਨੇਰੇ ਵਾਲੇ
 ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕਾਂਡ 8

ਜਿਹੜੀ ਪੀਹੜੀ 'ਚ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਡਰੈਵਰ ਵਰਗੇ ਮਹਾਂਰਥੀ ਤੇ
 ਉਸ ਦੀ ਅਰਪੰਗਣੀ ਜਿਹੜੀ ਕਲਕੱਤੇ, ਬਿਹਾਰ, ਅਸਾਮ ਤੱਕ ਉਸਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ
 ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਤੇ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ
 ਸੰਮਾਲੂਦੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਜਣਨੀ ਵੀ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਜੇਹਨੀ ਮਾਦਾ ਐਹੋ
 ਜਿਹਾ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕੋਈ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਰੋੜਾ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਠੁੱਡ ਮਾਰਕੇ ਨਹੀਂ
 ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਐਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਟਿਕਿਆ ਵੀ ਰਵੇ ਤੇ ਉਸ
 ਨੂੰ ਕੋਈ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਹਿਲਾ ਵੀ ਨਾ ਸਕੇ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜੀਤਾ ਨਾਨੀ ਬੇਅੰਤ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ
 ਪਰ ਸੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਟੂਟੀ। ਉਹ ਪਾਰੇ ਵਰਗੀ ਵਸਤੂ ਟਿਕਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਅ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।
 ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ “ਕੋਈ ਐਸੇ ਸਪਰਿੰਗ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੜ੍ਹਕਣ
 'ਤੇ ਦੁੜ੍ਹਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਸਨ।

ਚੁਸਤੀਆਂ ਤੇ ਹਰਕਤਾਂ ਐਸੀਆਂ ਕਿ ਜਨਾਨੀ ਤਾਂ ਕੀ ਆਦਮੀ ਵੀ ਦੇਖੇ ਹੈਰਾਨ
 ਤਾਂ ਉਸ ਹੋਣਾ ਈ ਹੋਣਾ ਪਰ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਦੇਖਦਾ ਈ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਜੀਤੇ ਨੇ ਨਾਨੀ ਦੀ ਬੈਂਕ ਕਾਪੀ ਕਾਬੂ ਕੀਤੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਾਊਆਂ ਨੂੰ ਕੀ
 ਆਖਿਆ-ਸੁਣਿਆ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾ ਲਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਈ
 ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਜੀਤਾ ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਈ ਕਦੇ ਵੀਹ ਥਾਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨਿਕਲ
 ਜਾਵੇ, ਕਦੇ ਵਾੜੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਰਨੇ, ਨਿੰਮ ਦੀ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ ਜੇਹੀ ਹੇਠਾਂ ਮੰਢੀਰ
 ਤੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਡੇ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲੀਆਂ, ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਬਣਾ
 ਕੋਈ ਤਾਸ਼, ਕੋਈ ਬਾਰਾਂ-ਟਹਿਣੀ, ਕੋਈ ਅੱਡਾ-ਖੱਡਾ ਤੇ ਕੋਈ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਪੋ
 ਆਪਣੇ ਜੁੱਟ ਬਣਾ, ਹੋਏ ਬੀਤੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਹਿਣ
 ਸੁਣਨ ਚ ਮਸਤ ਸੀ। ਜਦ ਜੀਤੇ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜੇ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ ਤੋਂ ਵੱਜਦੇ ਸੁਰਿੰਦਰ
 ਕੌਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਦੋਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਆ ਗੀਤ- ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਰਲ਼ ਬੈਠੀਆਂ
 ਨੀ ਮਾਏ ਕੋਈ ਕਰਦੀਆਂ ਗੱਲੋੜੀਆਂ, ਕਣਕਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਧੀਆਂ ਕਿਉਂ ਜੰਮੀਆਂ ਨੀ

ਮਾਏ” — ਇਹ ਨਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲਚੀ ਬਾਜੀ ਜੇਹੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਪੁਰਾਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਵਾੜੀ ਚ ਭਲਵਾਨ ਗੋੜੀ ਦੇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਜੀਤਾ ਵਿਹੜੇ ਵੜਿਆ ‘ਵੇ ਜੀਤੇ ! ਹਾਅ ਕੀ ਬਾਜੀ ਜੇਹੀ ਲੈ ਆਂਦੀ? ਦਖਾ ਖਾਂ! “ਰਤਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ !” ਤਾਂ ਬੰਤੋ ਨੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਪਰ ਲਾਡ ਜਹੇ ਨਾਲ ਦੋਹਤੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਨਾਨੀ ਮਾਂ ਰੇੜ੍ਹਆ ਵਾ! ਆਹ ਦੇਖ ਅਈਥੋਂ ਚੱਲਦਾ ਅਈਦਾਂ” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਨਾਨੀ ਕੋਲ ਆ, ਉਸ ਨੇ ਬਾਜੀ ਅਗਾਂਹ ਕੀਤੇ ਬੇਅੰਤੋ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ। “ਤੇ ਅਈਦਾਂ ਬਟਨ ਪਿਛ੍ਹਾਂ ਮਰੋੜਿਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਇਹ।” ਜੀਤਾ ਖੁੱਚਾਂ ਭਾਰ ਅਗ੍ਹਾਂ ਨਾਨੀ ਵੱਲ ਝੁਕਿਆ ਖੜਾ ਸੀ। “ਲੈ ਅਈਦਾਂ! ਇਹਦੇ ਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਬਦਲੇ ਜਾਂਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ।

“ਵੇ ਉੜਕ ਛੋਹਿਆ ਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹਾਂ? ਦੌੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਰਤਾ ਟਿਕ ਕੇ ਦੱਸ ਗੱਲ ਜੇੜੀ ਕੋਈ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਆ ਤੂੰ, ਡਰਦਾ ਕਹੁਤੋਂ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਖਾ ਚੱਲੀ ਵਾਂ।” ਬੇਅੰਤੋ ਨੇ ਦੋਹਤੇ ਨੂੰ ਕੌੜਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਨਾਨੀ। ਡਰਨਾ ਕੇਹੜੀ ਗੱਲੋਂ? ਮੈਂ ਤੇ ਕਿਹਾ ਐਵੇਂ ਰਤੀ ਕੁ ਤੇ ਗੱਲ ਵਾ। ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ?” ਆਖਦਾ ਜੀਤਾ ਬੈਠ ਤਾਂ ਗਿਆ ਪਰ ਬੈਠਾ ਫਿਰ ਵੀ ਪੱਥਾਂ ਭਾਰ ਸੀ।

“ਚੰਗਾ ਵਾ ਤੇਰਾ ਰੇੜ੍ਹਆ। ਤੇਰੇ ਕਰਮੀਂ ਭਾਗੀਂ ਕਰੇ ਰੱਬ।” ਨਾਨੀ ਨੇ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ ਮੁੜ ਜੀਤੇ ਹੱਥ ਫੜੋਂਦਿਆਂ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ।

“ਪਰ ਹੈਂ ਵੇ ਜੀਤਿਆ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਈਥੇ ਰਹਿੰਨਾ। ਰੱਖੇ ਪਸ਼ੂ ਢੱਗੀ ਵਹਿੜੀ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾ ਛੱਡਦਾਂ, ਪਾਣੀ ਡਹੂਅ ਛੱਡਦਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ ਤੂੰ ਰੇੜ੍ਹਆ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸੇ ਕਿੱਥੋਂ ਲਏ ਸੀ?” ਨਾਨੀ ਬੇਅੰਤੋ ਨੇ ਅਚਣਚੇਤ ਮਨ ਚ ਆਈ ਗੱਲ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਈ ਸੀ।

“ਓਏ ਲੈ ਬੀਬੀ ! ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸੇਠ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਹੁੰਦਿਆਂ ਤੇਰੇ ਧੀਆਂ, ਪੁੱਤਾਂ, ਦੋਹਤੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਆ ਸਕਦਾ।” ਜੀਤਾ ਚੁਸਤੀ ਵਰਤ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੜ-ਪੱਲਾ ਕੀ ਫੜਾਉਣਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਕੰਨੀ ਵੀ ਨਾ ਫੜਾਈ।

“ਵੇ ਚਮੂਣਿਆਂ ! ਜਿਹਾ ਜਾਇਆ-ਵੱਢੀ ਦੇ ਦਿਆ ਤਾਂ ਵੀ! ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤੇ ਅਈਥੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਪੱਠਾ ਦੱਬਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਨਾ ਜਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ? ਤੇ ਐਸ ਡੱਬੇ ਜਹੇ ਤੇ ਲੱਗੇ ਕਿੰਨੇ? ਮੁਖਤ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਭੜਮੱਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਫੜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਣਾ, ਰਾਜੇ ਜਸਰਥ ਨੂੰ।” ਬੰਤੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਤੇ ਨੂੰ ਨਾਗਵਲ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਸੋਚ ਲਾ! ਜੇ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਣ ਕੇ ਸੱਚ-ਸੱਚ ਦੱਸ ਦਏਂਗਾ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਜਿੰਦ ਛੁੱਟ ਜਾਊਗੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਹ ਦੇਖ ਲਾ ਬੈਂਤ ਦਾ ਮੋਟਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਈ ਟੁੱਟਣਾ ਤੇ ਤੇਰੀ ਧੌੜੀ ਮੈਂ ਦੇਣੀ ਲਾਹ, ਜੇਹੜੀ ਉਂਗਲ ਡੂੜ੍ਹ-ਡੂੜ੍ਹ ਛੋਈ ਜੇਹੀ ਹੈ ਗੀ ਤੇਰੇ 'ਤੇ।” ਆਖਦਿਆਂ ਬੇਅੰਤ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਆਨਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਚਟਿਆਈ ਥਾਂ ਗੁਲਾਬੀ ਲਾਲੀ ਜੇਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਈ ਸੀ?

“ਹੈ..... ਅ.....ਬੀਬੀ ! ਜੇ ਮੈਂ ਸੱਚ ਸੱਚ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਫੇ' ਤੇ ਨਾ ਤੇ... ਨਾ.... ਕੁੱਟੇਂਗੀ।” ਜੀਤਾ ਸਿੱਧਾ ਨਾਨੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਝਾਕਿਆ।”

“ਉਂ.....ਅ.....ਉਂ.....ਅ ! ਚੱਲ ਠੀਕ ਆ, ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਕੁਛ ਵੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੁਣੇ ਸੁਣ ਲਾ ਮੇਰੀਇਹ ਛੋਟ ਐਤਕੀ ਦੀ ਐਤਕੀ ਹੈ ਗੀ ਤੇ ਜੇ ਐਵੇਂ ਗਿੱਝਿਆ-ਗਿੱਝਿਆ ਫੇਰ ਕਵੇਂ ਮੈਂ ਅਈਦਾਂ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਨਾਨੀ ਬਖਸ਼ ਦਊ। ਇਹ ਨਹੀਂਉ ਹੋਣਾ? ਮੈਂ ਫੇ' ਨਹੀਂਉ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਹੱਡੀ ਪਸ਼ੱਲੀ ਰਹਿਣ ਦੇਣੀ ਸਾਬਿਤ। ਇਹ ਆਵਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁਣੇ ਵਚਾਰ ਲਈਂ ਹਾਂ..... ਅ.....ਫੇ... ਚੱਲ ਦੱਸ ਕਿੰਨੇ ਲਏ ਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਲਏ ਪੈਸੇ। ਆਖਦਿਆਂ ਬੇਅੰਤ ਨੇ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਠਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਮੁਜ਼ਰਿਮ ਵੱਲ ਝਾਕਣ ਵਾਂਗ ਦੇਖਿਆ।

“ਮੈਂ..... ਮੈਂ.... ਬੀਬੀ.... ਪੈਸੇ ਲਏ ਬੈਂਕ ਚੋਂ, ਕਢਵਾਏ ਤੇਰੇ ਵਾਲੀ ਕਾਪੀ ਚੋਂ। ਤੇ ਕਢਵਾਏ ਹੈ ਗੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਸੌ.... ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੱਚੇ ਸੱਚ ਸਾਰਾ ਕੁਛ। ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆ। ਮਾਰਨਾ ਕੁੱਟਣਾ ਤਾਂ ਵੀ ਤੇਰੀਆਂ ਤੂੰ ਜਾਣ..... ਮੇਰਾ ਕਿਹੜਾ ਜ਼ੋਰ ਵਾ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਗਾੜੀ?”

ਆਖਦਿਆਂ ਜੀਤੇ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਉੱਠਿਆ ਉਬਾਲ ਹੌਕਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਅੱਖਾਂ ਉਤਾਂਹ ਕਰਕੇ ਨਾਨੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਡਿਗਦੇ ਅੱਥਰੂ ਧਰਤੀ ਪੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬੇਅੰਤ ਨਾਨੀ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਰਹਿ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ “ਹਊਂ ਬੱਲੇ” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉੱਠਕੇ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਸੱਜੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਏਨਾ ਕਿਹਾ - “ਬੀਬਾ ਪੁੱਤ ਬਣਕੇ ਮੁੜਕੇ ਨਾ ਏਦਾਂ ਕਰੀਂ।”

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਬੇਅੰਤ ਵੀ ਡੱਡੋਲਿੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚ ਵੀ ਹੁਣ ਪਾਣੀ ਸੀ- ਉਸ ਦਾ ਬੋਲ ਭਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਵੱਸੇ ਈ ਬੰਤੋ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਫਿਰ ਫ਼ਰਕੇ

“ਰੱਬਾ ! ਤੂੰ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਵੀ ਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ? ਐਵੇਂ ਮੌਹਮਾ ਦਾ ਜਾਲ ਨਿਰਾ।”

ਕਾਂਡ-9

ਖੈੜਾ ਦੋਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਫਿਰ ਮਿਡਲ, ਫਿਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਫਿਰ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਐਨੀ ਅਉਧ ਪੂਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਈ ਰੁੱਤਾਂ ਵੀ ਹੰਢਾਈਆਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਏਥੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਦੁਰਗਾਪੁਰ, ਕੜ੍ਹਾਲਾਂ, ਭਾਣੇ ਲੰਛਾ, ਮਲੂਆਂ, ਭੁਲਾਣਾ, ਮੈਰੀ ਪੁਰੋਂ, ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੋਂ ਮੁੰਡੇ, ਕੁੜੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਯਾਰੀਆਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਵੈਰ ਵੀ ਪਾਏ ਤੇ ਕਮਾਏ।

ਏਥੇ ਈ ਰਜਵਿੰਦਰ ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਰੱਜੀ ਈ ਸੀ ਪਰ ਚਾਰ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸੀ; ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਜਿਹੜੀ ਹੈਰੀ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਗੁੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਡੋਡੇ ਭੂਕੀ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਈ ਸੀ, ਉਹ ਮਾਂ ਧੀ ਹੁਣ ਭੁਲਾਣੇ ਈ ਰਹਿ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਚ ਆਏ ਪੈਲੀ ਦੇ ਨੰਬਰ ਕਾਰਨ ਮਿਲੀ ਨੌਕਰੀ ਆਪਦੇ ਖਸਮ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ - ਇਹਨੇ ਸਾਡੀ ਨੱਕ ਵੱਢ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਬਾ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਜੇ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਸਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋ ਜਾਣੀ ਪਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇਸ ਦਬਕੇ ਨੂੰ ਠੇਢਾ ਮਾਰ, ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਰੱਜੀ ਸਵਖ਼ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਚੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠਦੀ, ਮੂੰਹ ਧੋ ਬਾਹਰ ਜਾ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਇੱਕ ਭਰਾ ਤੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਨੁਵਾ ਧੁਆ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ, ਕੇਸ ਵਾਹ ਕੇ ਸਕੂਲ ਵਰਦੀ ਧੁਆ, ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ, ਚਾਹ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਖੁਆ ਪਿਆ ਕੇ, ਫਿਰ ਆਵਦੀ ਸੁੱਧ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਛੋਤੀ ਛੋਤੀ ਤਿਆਰ ਹੋ, ਬਸਤਾ ਲੈ ਕੈਂਚੀ ਰੁਕ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਖੈੜ੍ਹੇ ਦੋਨੇ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚਦੀ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਭਰਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਪਿੰਡ ਈ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਮਿਡਲ ਵਿੱਚ ਪਰ ਉਹ ਹੁਣ ਨੌਵੀਂ ਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਵਾਹਵਾ ਸੁਡੌਲ ਮੁਟਿਆਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਨੌਕਰੀ ਕਾਰਨ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਘਰ ਦੀ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਰਤਾ ਲੰਮੀ ਸੋਚ ਕੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਲਈ ਇੱਕ-ਬੱਕਰੀ ਤੇ ਮੱਝ ਰੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਤੇ ਦੁੱਧ ਸਾਂਭਣਾ ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੇ ਪੱਠੇ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸਦਾ ਛੜਾ ਜੇਠ ਜਾਗਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਂਝਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ, ਨਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਈ ਸੀ, ਉਹਦਾ ਕੋਈ।

ਬੱਸ ਦਮੋ ਦਮ ਨਾ ਧੋਖਾ ਨਾ ਗਮ।

ਸੋ ਉਹ ਭੌਰ ਵੀ ਛੋਟੀ ਭਾਬੀ ਕੋਲ਼ ਆ ਟਿਕਿਆ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ, “ਪੱਲੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼।”

ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜੋ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਸੋਚ ਫਿਰ ਏਦਾਂ ਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ- ਲੱਥੀ ਚੜ੍ਹੀ ਨਾ ਆਸ਼ਕਾਂ, ਜੋ ਹੋਣੀ ਸੋ ਹੋ।”

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਨਾਨੀ ਦੇ ਜੂਤ-ਪਤਾਣ ਤੋਂ ਬਚੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ਼ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਵੀ ਭਲਾ ਮਹਿੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਇਕ ਹੋਰ ਜੀਅ ਸਮਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਐਨੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਤੋਣ ਤੋੜੀ ਚੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਡੰਗ ਸਾਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਔਖਾ ਹੈ-ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਚੋਂ ਬਚਾਇਆ ਤੇ ਦਾਲ਼ ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਦੋ ਚਮਚੇ ਅੱਧੀ ਕੜਛੀ ਦਾ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਿਆਂ, ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਦਰ ਆਏ ਇੱਕ ਅਭਿਆਗਤ ਵਜੂਦ ਦਾ ਬੁੱਤਾ ਸਰ ਈ ਜਾਂਦਾ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿਰ ਪਈਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਤੇ ਡਰਾਇਵਰ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਘੁੰਮਾਈ ਚਰਖੀ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਲੈ ਲਈ ਸੀ - ਐਨ੍ਹਾ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਖੜ੍ਹੋਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਚੀਚੀ ਨਾਲ਼ ਈ ਖਿਸਕਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਨੇਰੀ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਕੱਖ ਕਾਨ ਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਜੇਹੀ ਭੂਕ ਮਾਰਿਆਂ ਵਾਵਰੋਲੇ ਨਹੀਂ ਬੋਦੀ ਵਾਲੇ ਵਾਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ ਹਵਾ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ, ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਪੁਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਦਰਮਿਆਨੇ ਜਹੇ ਲੋਕਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੱਟੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਤਰਾਵਾਂ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ, ਪਈਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਪਾਏ ਪੰਗਿਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਣਸ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੜ ਵੀ ਬਣਾਇਆ, ਐਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਆਈਆਂ ਔਖੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਬਲ, ਹੌਂਸਲਾ, ਜਰਾ ਧੀਰਜ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪੌਲ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਕਦੇ ਕਦੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਪਈ ਸੋਚਦੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਾਲ਼ਾ ਜਦ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹਦਾ ਪਵਣ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤ ਮਹੱਤ। ਦਿਵਸ ਰਾਤ ਦੋਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ, ਖੇਲ੍ਹੇ ਸਗਲ ਜਗਤ। ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਵਾਚੇ ਧਰਮ-ਹਦੂਰ। ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਿ ਨੇੜੇ ਕਿ ਦੂਰ, ਜਿੰਨੀ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲ। ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲ।”

“ਰੱਬ ਨੇ ਕੀ ਕੁਛ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ? ਪਵਣ (ਹਵਾ) ਸਾਡੀ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤੀ ਮਹੱਤ ਦਿਵਸ ਰਾਤ ਦੋਏ ਦਾਈ ਦਾਇਆ।

ਹੇ ਮਾਲਿਕਾ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਾਨੂੰ ਸਾਹ ਦਿੱਤੇ, ਪਾਣੀ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਆਂ ਜੰਤੂਆਂ ਦਾ ਬਾਪ, ਫਿਰ ਇਹ ਜੀਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਤੇ ਫਿਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ-ਪੰਥੇਰੂ, ਕੀੜੇ ਮਕੋੜੇ, ਸੱਪ, ਚੂਹੇ ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕੀ ਕੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਕੋ ਰਿਜ਼ਕ ਦੀਆ।”

ਘਾਹ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਘਾਹ, ਕੋਈ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਾਸਾਹਾਰੀ।

“ਐਨੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਬੰਦਾ ਫੇ 'ਨਾ ਸ਼ੁਕਰਾ! ਇਹਨੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਹੋਣਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ ?

“ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਨਿਖੁੱਥੜੀ ਈ ਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਈ ਆਕੜੀ ਆਖੀ ਜਾਨੀਂ - ਮੈਂ ਆਹ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਮੈਂ ਆਹ ਕੀਤਾ ਦੂਜਿਆਂ ਕੋਲ ਫੱਲਾਂ, ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਝਿੜਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ -ਟਟਿਐਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੱਤਾਂ ਉਤਾਂਹ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਸੌਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ - ਐਦਾਂ ਕਿਉਂ ? ਮੈਂ ਰੱਬ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ! ਅੱਗਿਓਂ ਬੋਲੀ -ਜੇ ਮੈਂ ਨਾ ਰੋਕਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਈ ਮਰ ਜਾਵੇ। ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਟ੍ਰਿਦੇ।”

“ਬੱਲੇ ਉਏ! ਭਲਵਾਨ ਦੀਏ ਧੀਏ!” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਸ ਪਈ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਸੋਚੇ -ਭਲਾ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਵੱਸਦਾ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਾਂਦੇ ਕਿ ਜੱਗ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦੇ ?

ਤਾਂ ਈ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸੰਤਾਂ ਬਾਣੀ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਆ ਨਾ!

“ਕਿੱਥੇ ਤੈਂਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਿੰਨੀ ਤੂ ਜਣਿਉਂ! ਤੈਅ ਪਾਸੋਂ ਉਹ ਲੱਦ ਗਏ ਤੂੰ ਅਜੇ ਨਾ ਪਤੀਣਿਉਏ।”

“ਹੇ ਮਾਲਿਕਾ!” ਕੁਲ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰ।

ਕੁੱਲ ਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼।

ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਲਾ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! “ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਰ ਤੇਰਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ। ਦਿਨਸ ਰੈਣ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨਾਉਂ ਤੇਰਾ ਧਿਆਵਣਾ।”

ਆਖਦਿਆਂ ਇੰਦਰ ਕੌਰ ਦੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੱਥ ਜੁੜ ਗਏ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਏ।

ਫਿਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਉਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਸਵੇਰੇ ਉਹ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਉੱਠੀ। ਉਹ ਵੀ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਣਕੇ ਹਲੂਣਿਆਂ ਤੇ ਆਖਿਆ-ਕੀ ਗੱਲ ਮੰਮੀ! ਅੱਜ ਉੱਠਣਾ ਨਹੀਂ! ਕਿੱਦਾਂ ਘੋੜੇ ਵੇਚ ਕੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ? ਕਿੱਡਾ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ?

“ਹਾਅ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕ ਆਕੜ ਭੰਨੀ ਤੇ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਚੱਪਲਾਂ ਪੌਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਕਾਂਡ 10

ਹੁਣ ਤਾਂ ਭੁਲਾਣੇ ਦਾ ਟਿਕਟ ਲੈ, ਬੱਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਪੈਂਦਾ, ਮੈਂ ਭੁਲਾਣੇ ਜਾਣਾ ਜੀ, ਕਿੱਥੋਂ ਕੁ ਦੀ ਜਾਵਾਂ? ਉਹ ਫਿਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੋਖਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਘੇਰੀ ਇੱਕ ਛੇ ਸੱਤ ਫੁੱਟੀ ਸੜਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਬਾਊ ਜੀ! ਔਥੋਂ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਇਹੀ ਸਕੂਲ ਕੋਲ ਦੀ ਭੁਲਾਣੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੀ।”

ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। “ਯਾਰਾ!” ਏਥੇ ਤੇ ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਪਿੰਡ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਭੁਲਾਣਾ? ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਹ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦਾ ਦੱਖਣ ਦਾ ਪਾਸਾ ਸਾਰਾ ਖਾਲੀ ਈ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੁਸੈਨਪੁਰ ਟੇਸ਼ਣ 'ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਬੱਸ ਅੱਡਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਬੁਲਪੁਰ ਤਲਵੰਡੀ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੜਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਈ ਕੋਠੀਆਂ ਹੋਇਆ-ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਾਅ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲਾ ਹਸਪਤਾਲ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਮਗਰੋਂ ਪੁਲਿਸ ਚੌਂਕੀ ਭੁਲਾਣਾ ਨੂੰ ਵੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਚੋਂ ਈ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਭੁਲਾਣੇ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਏਦਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਕੋ ਥਾਂ 'ਤੇ ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਆਏ ਸਰਕਾਰੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।

ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਭੁਲਾਣਾ ਵੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਬਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਣੀ ਗੂੜ੍ਹੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੇ ਤੇ ਵੀ ਮੋਟੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ 'ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਭੁਲਾਣਾ' ਵੀ ਦੂਰੋਂ ਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਐਤਕੀਂ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫਸਲ ਖੈਰੀਂ ਮਿਹਰੀਂ ਬੜੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਸੰਮਾਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਣਕ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਡੇਝ ਕੁ 'ਚ ਮੰਡੀ ਵਾਲੀ ਮੰਡੀ ਤੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੀ ਡਰੰਮਾਂ 'ਚ ਪਾ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਬੀਅ ਜੋਗੀ ਸਾਂਭ ਲਈ ਸੀ।

ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਕਣਕ ਦੇ ਵੱਢਾਂ ਚੋਂ ਤੂੜੀ ਸੰਭਾਲਦੇ ਕਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਇੱਕ ਵਾਹਵਾ ਭਰਵਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਮਤਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਢਾਂ ਦੇ ਵਾਹਣ

ਬਣਾ ਲਏ ਸੀ ਤੇ ਕਈਆਂ ਬਾਜਰਾ ਟਾਂਡੇ ਰਲ਼ਾ ਕੇ ਗਾਚਾ ਬੀਜ ਲਿਆ ਸੀ, ਕਈਆਂ ਰੋਣੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਖੇਲਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਮੱਕੀ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਜ ਲਈ ਸੀ ।

ਇਹ ਹਰਿਆਲੀ ਮਾਰੂਥਲ ਵਿੱਚ ਨਖ਼ਿਲਸਤਾਨ ਬਣੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਸੀ। ਖੇਲਾਂ 'ਤੇ ਮੱਕੀ ਲੋਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ - ਅਈਦਾਂ ਮੱਕੀ ਬੀਜੀਏ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਂ ਸਿਧਾਂ ਪੱਧਰੇ ਮੱਕੀ ਬੀਜਿਆਂ ਤਾਂ ਝੋਨੇ ਵਾਂਗੂੰ ਖੇਤ ਦਾ ਖੇਤ ਈ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਪਰ ਖੇਲਾਂ ਪਾਇਆਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਨੇ ਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਵਾਫ਼ਰ ਹੋਇਆ ਬਚ ਈ ਜਾਂਦਾ।

“ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹੰਢਾਏ ਤੇ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੇਹਲੇ ਵੇਲੇ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਿਆਂ ਤੋਂ ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ।

ਐਤਕੀਂ ਰਾੜ ਜੇਠ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੌਣ ਮਹੀਨਾ ਵੀ ਵਰ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ ਭਾਦੋਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਛਰਾਟੇ ਜਿਹੇ ਵਰ੍ਹ ਗਏ ਸੀ ਫਿਰ ਅੱਸੂ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਜੇਹੀ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

“ਅਸੂ ਮਾਹ ਨਿਰਾਲੇ, ਦਿਨੇ ਧੁੱਪਾਂ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਾਲੇ”

ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤ ਨਾ ਚੇਤੇ ਸੀ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਅੱਸੂ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੜ੍ਹ-ਗੜ੍ਹ ਹੋਈ ਤੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਹੁਲਤਾਈਂ 'ਚ ਅਭੜਵਾਹੇ ਉਠਦਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਮੰਜੇ ਬਿਸਤਰੇ ਲੈ ਅੰਦਰਾਂ ਅਰਤਲਿਆਂ 'ਚ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਤਾਂ ਸੁੱਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਲਸ ਕਰਦਿਆਂ “ਹਊ ਪਰੇ” ਕਰ ਲਈ ਉਹ ਅੱਧ ਭਿੱਜੇ ਗਲ਼ ਵਾਲੇ ਤੇ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਲਈ ਵਿਛਾਏ ਤੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ, ਪੁਆਂਦ ਉੱਤੇ ਲੈਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾ ਸੁੱਕੇ, ਨਾ ਨੁੱਚੜਨ ਨਚੋੜਨ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਗਿੱਲੇ ਸੁੱਕੇ ਜਹੇ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਸੀ ਲੈਕੇ ਢੀਠ ਜਹੇ ਹੋ ਮੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ।

ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਮੀਂਹ ਨੇ ਵੀ ਟਿੱਬੇ-ਟੋਏ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਲੋਕ-ਰਾਜੀ ਸਰਕਾਰ ਵਾਂਗ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਇਕ ਸਾਰ ਈ ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਅਚਾਨਕ ਸਾੜ੍ਹ ਸਤੀ ਵਾਂਗ ਆਈ ਵਰਖਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਧ ਸੁੱਤੇ ਜਹੇ ਲੋਕ ਉੱਠ ਕੇ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢਦੇ ਕੱਢਦੇ ਅੰਦਰੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਖੇਤਾਂ ਖੂਹਾਂ ਵੱਲ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਗਿਆਂ ਜਦ ਬੀਜੀਆਂ ਤੇ ਪਈਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਅਚਣਚੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ਼ ਜਾਂਦਾ -ਵਾਹ ਉਏ ਕੁਦਰਤ ਵਾਲ਼ਿਆ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਜਹਾਨ ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਈ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਟਿੱਬੇ ਵਿਖਾਲੇ, ਥਲੀਂ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ/ਕੀੜਾ ਥਾਪ ਦਏਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਲਸ਼ਕਰ ਕਰੇ ਸਵਾਹ।

“ਚਲੋ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ, ਸੁਕੀਆਂ ਤੇ ਸੁੱਕਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗੰਗਾ 'ਸ਼ਨਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ”

“ਅਗੇਤੇ-ਪਛੇਤੇ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਏ।” ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਿਹਾਂ-ਰਵੰਨਿਆਂ ਨੇ
- “ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਤੇ ਪਾਰਛਾ ਖੂਹ 'ਚ ਕਹਿ ਕਹਿ ਨੰਬਰ ਵੀ ਸੁੱਕੇ ਬਣੋਣੇ ਸੀ।”

“ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰੋ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਲੀਂ ਸਰ ਗਿਆ।”

ਹੁਣ ਵੇਖੀਂ, ਜਦ ਧੁੱਪ ਨਿਕਲੂ ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੋਨੇ 'ਚ ਕਿੱਦਾਂ ਖੁੰਬਾਂ
ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਬੂਝਿਆਂ ਕਾਹੀਆਂ 'ਚ ਗਡੋਏ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਦੇਖੀ ਰਾਹਾਂ ਵੀਹਾਂ ਪੈਲੀਆਂ 'ਚ
ਕਿੱਦਾਂ ਸਪੋਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਗੰਘਦੇ ਫਿਰਦੇ।

ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਡੱਡੀਆਂ ਵੀ ਲਿਉ ਨਿਕਲੀਆਂ ਜਿੱਦਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮੀਂਹ
ਵਰ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਤੇ ਜੀਜ - ਵਹੁਟੀਆਂ ਦੇਖੀਂ ਜਿੱਦਾਂ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇ
ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਸ਼ਨੀਲ ਦਾ ਸੂਟ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-
ਵੱਡੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਅਈਦਾਂ ਕਿਤੇ ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਸਕੂਲ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਗੰਡੋਏ
ਦੇਖ ਲੈਣ ਤਾਂ ਬੜਾ ਤੁਭਕਦੀਆਂ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਮੰਢੀਰ ਫਿਰ ਲੱਖਾ, ਬਿੱਲਾ, ਕਮਲ, ਕਾਲੀ,
ਸਰਵਣ, ਭਲਵਾਨ, ਸਾਬੀ ਉਈਂ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਤੋਂਦੇ। ਗਡੋਏ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ
ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁੱਟਦੇ - ਉਹ ਬਹੁਤ ਡਰਦੀਆਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿੰਨਤਾਂ ਵੀ ਕਰ
ਲੈਂਦੀਆਂ ਸੀ।

“ਬਹੁਤਾ ਸਤਾਈਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲੜ ਵੀ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਅਈਦਾਂ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ ਦੀ
ਕੁੜੀ ਕੁਲਬੀਰ ਉਹਨੂੰ ਕਾਲੀ ਨੇ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ - ਉਹ ਪੈ ਗਈ ਭਰਾਵਾ ਗਾੜੀਉਂ
- ਵੇਖ ਲਾ ਬੰਦਾ ਬਣ ਜਾ! ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਜੇ ਨਾ ਹਟਿਆ ਤੇ।”

ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ?

ਸਾਰੀ ਮੰਢੀਰ ਨੂੰ ਕੰਨ ਹੋ ਗਏ।

“ਦਫ਼ਾ ਕਰੋ! ਏਸ ਚੜੇਲ ਤੋਂ ਕੀ ਛਿੱਕੂ ਲੈਣਾ? ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਰ! ਐਵੇਂ ਕੰਵਲੀ
ਚਾਮਚੜਕ ਜਿਹੀ, ਨਾ ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੱਥਾ।”

“ਆਹ ਭੁਲਾਣਿਉ, ਖੈੜਿਆਂ, ਕੜਾਲਾਂ, ਭਾਣੋ-ਲੰਛਿਉਂ ਮੱਲ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ
ਬਥੇਰੀਆਂ ਔਂਦੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ 'ਤੇ ਲਕੀਰ ਮਾਰ ਲਾਂਗੇ। ਕਮਲ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮੱਤੇ
ਲਾਉਣ ਦਾ ਤਰਲਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਦਲੇਰੀ ਵੀ ਦਿੰਦਾ।”

“ਸੁਲਘਣ ਲੱਗੀ ਮਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਝ ਗਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮਚੇ ਭਾਂਬੜ ਨੇ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਭਸਮਾਂ - ਭੂਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ?” ਵੇਹਲੇ ਵੇਲੇ ਮਨ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੜੋਂਦਾ
ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਮਨ ਈ ਮਨ ਸੋਚਦਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਸ਼ਤਾਨ ਦਾ ਚਰਖਾ ਈ ਹੈਗਾ, ਇਹ ਵੀ ਸਮੇਂ
ਵਾਂਗੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੱਲਦਾ ਤੇ ਘੁਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਖੈੜੀਂ ਵੀ ਇੱਕ ਸਾਡਾ ਡੀ. ਪੀ. ਹੈਗਾ ਬਾਹਮਣ ਵੜਾ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਖਾਂਦਾ ਖਵਰੇ ?”

“ਉਹਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਟਪੂ-ਟਪੂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਦਾਂ ਵੀ ਰੱਬ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਵਿਧ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਹਰਾਮ ਕਿ ਕੀ ਲਿਖਾ ਤਾਂ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਜਮਾਤ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਡਮ ਤੇ ਕੀਲੀ ਰੱਖਦਾ। ਮੇਰਾ ਦਾਦਾ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਮਾਸਟਰ ਈ ਨਹੀਂ ਧ੍ਰੇਦਾਂ ਪਿਉ ਵੀ ਅਸਤਰ ਈ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਵੀ ਹੈਗੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬਾਹਮਣਾਂ ਦਿਆਂ ਘਰਾਂ ਸਾਰੇ ਖੈੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ।”

“ਫੇਰ ਆਹ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਕਨੇਡਾ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਵਲੈਤ ਨੂੰ ਨਿਕਲ਼ ਤੁਰੇ ਫਿਰ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬੀ. ਐਸ. ਟੀ. ਵਰਗੇ ਟਰੱਸਟ ਬਣਾ ਕੇ ਬਿਹਾਰੀਪੁਰ, ਸੂਜੋ ਕਾਲੀਆ, ਖਹਿਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜੇੜ੍ਹੇ ਬੱਚੇ ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਕਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਫਰਾਂਸ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਟੂਰ ਵੀ ਲੁਆਏ ਜਾਣਗੇ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਦਿਅਕ ਟੂਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਲੁਆਏ ਜਾਣਗੇ। ਖੈੜਿਆਂ ਦਾ ਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵੇਲੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕੁੰਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ 'ਚ ਆਪਣਾ ਮਾਣ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਪੁਰਖ ਵੀ ਕਾਦਿਰ ਵੱਲੋਂ ਐਨਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿਣ ਆਏ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਕੁ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ - ਅੱਜ ਵਾਹਵਾ ਈ ਨੱਠ ਭੱਜ ਤੇ ਰੁਝੇਵਾਂ ਕਾਫੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਹਰ ਹੀਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰੂੰਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਈ ਆਵਾਂ ਪਹੁੰਚੂੰਗਾ ਪੱਕਾ।”

“ਕਪੂਰਥਲੇ ਤੋਂ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਤੱਕ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸੜਕੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਹਨ - ਉਹ ਸਕੂਲ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਹਨ ਮਿਡਲ ਜਾਂ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚ ਲੱਗਿਆ ਸਟਾਫ਼ ਬੀਬੇ ਬੀਬੀਆਂ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਬੀ. ਪੀ. ਈ. ਓ, ਡੀ. ਈ. ਓ. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡੀ. ਈ. ਓ. ਸੈਕੰਡਰੀ 'ਚ ਲੱਗੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ, ਕਲੱਰਕਾਂ ਦੇ ਸਕੇ ਸੋਧਰੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰ ਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

“ਸੋ ਏਸੇ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਦਦਗਾਰ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਿਚਾਈ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਆਂ, ਨਾ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਈ ਹੈ।”

ਅੱਜ ਖੈੜਾ ਦੋਨਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ

- ਅਧਿਆਪਕ ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਕਾਫੀ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਸਟਾਫ਼ ਬੱਚੇ ਕੁੜੀਆਂ-ਮੁੰਡੇ ਬੜੇ ਚਾਅ, ਰੀਝ ਤੇ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਗੀਤ, ਚੁੱਟਕੁਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਮੈਡਮ ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਮਾਈਕ ਤੋਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ -ਸਮੂਹ ਸਟਾਫ਼ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸਾਡੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਨਗਰਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਪਤਵੰਤੇ ਭੈਣੋ ਭਰਾਓ - ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਮੇਨ ਆਈਟਮਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਸਾਡਾ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹਨ - ਗਿੱਧਾ ਤੇ ਭੰਗੜਾ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਚਹੁੰਨੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਗੀਤ, ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਜੋ ਉਹਦੇ ਮਨ ਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ - ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾਵੇ ਉਹ ਹੈ ਪਲੱਸ ਟੂ ਦਾ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ! “ਮੈਡਮ ਜੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ! ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਸੀ ਜਾਂ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ,” ਕਹਿੰਦੇ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਨਾਂਹ ਚ ਸਿਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਓਏ ਗੁਰੂਆ! ਜੇ ਮੈਂ ਆਖ ਈ ਬੈਠੀਂ ਮੇਰੀ ਆਖੀ ਦੀ ਲਾਜ਼ ਰੱਖ ਲਾ ਹੁਣ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆਂ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਮੇਰੀ ਗ਼ਲਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈਗੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਂ! ਆ ਬੀਬਾ! ਗੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਮੈਡਮ ਨੇ ਤਰਲਾ ਜੇਹਾ ਮਾਰਿਆ।

“ਚੱਲ ਉੱਠ ਖੜੋ ਕੇ ਹੁਣ ਮੈਡਮ ਤੋਂ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਵੋਣੇ ਤੂੰ।” ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੇ ਕੁ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਛੱਡ ਬੈਠੀ ਬਲਜੀਤ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਝਾਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

‘ਲੈ ਫਿਰ ਦੇਖ ਲਾ ਤੂੰ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀਂ ਤੇ -ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉੱਠਿਆ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਮਾਈਕ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਬਾਰੂੀਂ ਬਰਸੀ ਖੱਟਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਾਰੂੀਂ ਬਰਸੀ ਖੱਟਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਛੋਲੇ, ਕਿਸੇ ਬੁੜੀ ਤੋਂ ਕਣਕ ਲੈ ਗਿਆ ਕਿਸੇ ਬੁੜੀ ਤੋਂ ਛੋਲੇ। ਬਾਹਮਣ ਫਿਰਦਾ ਹੱਥ ਦੇਖਦਾ ਗਲੀ-ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲੇ ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਦਾ ਜੱਭ ਮਕਾਦੂੰ ਮੇਰਾ ਸ਼ਨੀ ਸ਼ਨਿੱਚਰ ਬੋਲੇ, ਬੁੱਢੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬਾਹਮਣ ਢਾਹ ਲਿਆ, ਹੱਢ ਕਰਤੇ ਨੇ ਪੋਲੇ, ਬੋਦੀ ਬਾਹਮਣ ਦੀ ਡਗਮਗ, ਡਗਮਗ ਡੋਲੇ, ਬੋਦੀ ਬਾਹਮਣ ਦੀ ॥ ਸ਼ੁਕਰੀਆ!” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਜਿੰਨੀ ਫੁਰਤੀ ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮਾਈਕ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਸਵਾਈ ਡੇਢੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਆਣ ਬੈਠਾ ਸੀ।”

ਸਟਾਫ਼ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹਾਸੇ ਤੇ ਵਜਾਈਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਵੱਜੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਦਾਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਿਕਾਰਡ

ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦਿਆਂ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਖੜਾਕ ਸੁਣ ਡਰੇ ਤੇ ਉਡੇ ਕਾਂ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਛਾਰਕਾਂ, ਤੋਤੇ, ਝੁੰਡ ਵਾਂਗੂੰ ਉਡੇ ਤੇ ਪਾਲਤੂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਗੇੜੀ ਦੇ, ਕਲਾਬਾਜ਼ੀਆਂ ਲਾ ਫਿਰ ਛੱਤਰੀ ਆ ਬੈਠਣ ਵਾਂਗ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਸਟਾਫ਼ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਰਮਾਲਾਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਬਹਿ ਜਾ ! ਬਹਿਜਾ ! ਕਰਾ ਤੀ ਕਮਲ।”

ਕਮਲ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਮੁੰਡਿਆਂ-ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਉੱਲਰ-ਉੱਲਰ ਕੇ ਉਹਦੀ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 11

ਡਰਾਈਵਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਡੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋਈ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਕੇ ਭੁਲਾਣੇ ਆ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਤ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਖਵੌਂਦਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

“ਭਾਪਾ! ਹੁਣ ਫੇ’ ਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ? “ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਬਾਪ ਦੇ ਕੋਲ਼ ਆ ਬੈਠੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਕਰਨਾ ਏਨੂੰ ! ਏਨੇ ਝੋਟੇ ਕੁੱਟਿਆ ਕਰਨੇ ਉਥੇ, ਐਵੇਂ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਵਾਦੜੀਆਂ ਸੁਜਾਦੜੀਆਂ ਜਾਣ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼। ਧੀਏ ! ਜਿਹਨਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਚ ਕਈ ਕਈ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇਖਣੇ ਹੁਣੇ ਪੰਜਾਬ, ਹੁਣੇ ਦਿੱਲੀ, ਹੁਣੇ ਆਗਰੇ, ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ। ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਕਿਤੇ ਸੁੱਥਣਾਂ ਸਲਵਾਰਾਂ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਕਿਤੇ ਘੱਗਰੀਆਂ ਲਹਿੰਗਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਕਿਤੇ ਸਾੜੀਆਂ ਪੇਟੀ ਕੋਟਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਕਿਤੇ ਬੁਰਕਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਈਥੇ ਖੁੰਜਾਂ-ਖਰਲਿਆਂ ਦੋ-ਦੋ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਕਰਮਾਂ ਮਰਲਿਆਂ 'ਚ ਚਿੱਤ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗਣਾ ? “ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਤਾਹੀਉਂ ਮੰਮੀ ! ਗੱਡੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦੈ “ਸਤਿਗੁਰ ਤੇਰੀ ਓਟ, ਚੱਲ ਦਿਲੀਉਂ ਪਠਾਣ ਕੋਟ। ਹਨਾ ਭਾਪਾ ? “ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਮਾਂ ਪਿਉ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

“ਓਏ ਪੁੱਤ ! ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਲਈ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਧੂਣਾ ਤੇ ਧੁਖੌਣਾ ਪੈਂਦਾ ਈ ਐ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ਼ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਹ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ, ਹੱਟੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਆਵਦੇ ਸਥੂਦੇ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੇ। ਆਹ ਕੋਈ ਰਿਕਸ਼ਾ, ਕੋਈ ਆਟੋ, ਕੋਈ ਅਧੀਆ ਹਾਥੀ ਕੋਈ ਟਰੱਕ। ਬਾਕੀ ਧੀਏ ! ਖੇਡ ਤੇ ਹੈਗੀ ਪੈਸੇ ਧੋਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨਾ ਕੋਈ ਜੋੜੇ ਜਾਮੇ ਵੇਚਦੇ। ਕੋਈ ਟੁੱਟੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਦਾ, ਕੋਈ ਪਾਟਿਆਂ ਛਿੱਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਣਾ ਮਾਰਦਾ, ਰਫੂ ਕਰਦਾ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਧਰਤੀ ਦੀ

ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੋਲ ਸ਼ਬਦ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। “ਬਾਕੀ ਜੇਹੜਾ ਵਹਿਕੜਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕੰਮ ਤੇ ਕਰੂੰ, ਏਹੋ ਈ ਭਾਵੇਂ- ਡਰਾਇਵਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਖੁਲਾਸੀ ਨਾ ਲੱਗਣਾ ਪਵੇ।” ਜੰਗੀਰ ਨੇ ਮਨ ਆਈ ਸਿਰੇ ਲਾ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚੀ।

“ਕਿਉਂ ਮੇਰਾ ਭਾਪਾ! ਜੱਟ ਸਰਦਾਰ! ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਬੜੀਆਂ ਕਰੂਗਾ? ਅਸੀਂ ਜੀਂਦੇ ਨਾ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ - ਅਈਦਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਘੜੀ ਔਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਜੱਟੀ ਮੰਮੀ ਅਜੇ ਜੀਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਐ ਇੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪੌਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ, ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਨਿਖਾਂਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਜੇ ਐਨਾ ਘਰ ਘਾਟ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਤੇ ਤਨਖ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਚ ਕੁੱਟਦੇ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਵਾਲੇ, ਫਿਰ ਦਿਨਾਂ ਦਿਹਾਰਾਂ ਦਿਵਾਲੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਮਹੀਨੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਪੈਕੇਜ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

“ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਆਵਦੇ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮੋਢੇ ਲੱਗਣ ਦੇਣੇ। ਗੱਡੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਈ ਰਹੂਗਾ, ਮੇਰਾ ਡੈਡੀ, ਮੇਰਾ ਭਾਪਾ।” ਕਹਿੰਦੇ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਲਾਡ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਲਈ ਸੀ।

“ਬੱਸ ਕਰ ਨੀ ਵੱਡੀਏ ਲਾਡੋ! ਬੰਦ ਕਰ ਆਵਦੀ ਲੁਤਰੋ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਲਾਸ ਸੰਨੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚਣੀ ਪੈਣੀ ਜਾਂ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਵੱਢਣੀ ਪਊਗੀ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਲਾਲ-ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਸੀ।

“ਨਾ ਬਈ ਨਾ ਸੱਤੀਏ! ਇਹ ਧੀਅ ਧਿਆਣੀ ਗਊ ਬਧ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਕਿਤੇ ਕੁੜਮ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼-ਵੰਸ਼ ਵਧੂਗੀ। ਇਹ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ ਤਾਂ ਈ ਆਪਾਂ ਗ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਚਦੇ ਆਂ, ਜਦ ਆਪਾਂ ਘਰ ਵਸਾ ਲੈਨੇ ਆਂ ਤਾਂ। ਅਉਂਤਰੇ ਨਿਖੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਸ਼ਰੀਕਣਾ ਈ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਸਤੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਆ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖ ਕੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਗਦੇ ਹੱਡ ਮਾਸ ਦੀ ਸਾਂਝ ਰੱਖਦੇ ਜੀਅ ਕੋਲ, ਮਨ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢੀ ਹੋਵੇ।”

“ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆ ਨਾ ਸ਼ਰੀਕ ਤਾਂ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਈ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਨੇ ਜਦ ਵੀ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਏਹੀ ਨਿਕਲਦਾ-ਉਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹੜੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੀ, ਆਹ ਜੋ ਕੁਛ ਬਣਿਆ ਬਣਾਇਆ ਹੈਰਾ ਆਪਣੇ ਜੋਰਾ ਈ ਹੈਰਾ।” ਆਖਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੋਰਾ ਸੰਧੂਰੀ ਰੰਗ ਬਦਲ ਕੇ ਸਲੇਟੀ ਤੋਂ ਸਿਆਹੀ ਮਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਸਰਦਾਰਾ! ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬੜਾ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਰੱਬ ਨੇ। ਤਨਖ਼ਾਹ ਈ ਨਹੀਂ ਮਾਨ ਔਂਦੀ। ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਐਤਵਾਰ ਚਾਰ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਈ ਆ ਛੁੱਟੀਆਂ ਫਿਰ ਦਸ ਸੀ

ਲੀਵਾਂ, ਜਨਮ ਅਸ਼ਟਮੀ, ਦੀਵਾਲੀ, ਦੁਸ਼ਹਿਰਾ, ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸੀ ਲੀਵਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਢਾਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਛੁੱਟੀਆਂ 'ਚ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਈ ਹੋਣੇ। ਭਲਾਂ ਗੱਡੀ ਕਢਵੋਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਜਵਾਂ ਕਰਵੋਣੇ ਪੈਂਦੇ?" ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਰੁਕ ਕੇ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਝਾਕੀ।

ਪਹਿਲੇ ਚੌਥਾ ਕੁ ਹਿੱਸਾ 25% ਵੀ ਇਹਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕੰਪਨੀ ਵਾਲੇ। "ਆਖਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੂੰਹ ਘਰ ਵਾਲੀ ਵੱਲ ਸੀ।"

"ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਜਹੇ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੋਊਗਾ ਭਲਾ ਇਹ!" ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਈ ਵੇਖਦੀ ਸੀ।

"ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਦੋ ਢਾਈ ਲੱਖ ਤਾਂ ਹੋਊਗਾ। ਮੈਂ ਐਸ ਕੰਮ 'ਚ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਪਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਵੀ ਕਰ ਲੈਣ ਗੇ। ਨਾਲੇ ਸਾਡੇ ਮਾਲਿਕ ਲਾਲੇ ਯੂਨੀਅਨਾਂ 'ਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੀ ਕਈ ਸਾਂਝਾਂ ਸਿਆਣਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣ ਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾ ਦਾ ਵੀ ਆਸਰਾ ਹੁੰਦਾ ਈ ਆ? ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾ 'ਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਲਾਲੇ ਪੁੱਤ ਐਨੇ ਕੂਲੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲਗੌੜ ਸਬੂਤੇ ਨਾ, ਨਿਗਲ ਜਾਣ ਉਦਾਂ ਈ। ਫੇਰ ਉਹ ਬਣ ਹਟੇ ਧਨ ਕੁਬੇਰ, ਅਈਦਾਂ ਲੁਟਾਈ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ" ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਪੋਹਲੀ ਦੇ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੁੱਭ ਗਈ ਸੀ।"

ਕੂਲੇ ਹੋਣ ਪੱਥਰ ਹੋਣ, ਅਸੀਂ ਕੰਜਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ? ਤੂੰ ਬੀਬੀ ਢਿੱਡ ਦੀ ਗੱਲ ਉਦਾਂ ਦੱਸ ਦੇ ਨਾ ਅਈਨੇ ਕੁ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੋਗੇ ਨਕਦ। ਬਾਕੀ ਭਾਪਾ ਕਮਾਈ ਜਾਊ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਲਾਹ ਦਊਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਜ਼ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਦੇਣਾ ਪਊਗਾ। ਐਵੇਂ ਈ ਕੁੱਕੜ ਪੰਜਾ ਜੇਹਾ ਅੜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮੁਖਤ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਜੇਹਾ ਕਰਨ ਡਹੀਂ ਜਾਣ ਕੇ।" ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਬਣਾਈ ਖੜ੍ਹੀ ਬੁਰ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

"ਲੈ ਬਈ ਸਰਦਾਰਾ! ਤੇਰੀ ਲਾਡਲੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਦੇ ਭੁੱਬਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਬੰਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਲੱਗ ਗਿਆ ਬੰਨੇ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਕੰਮ ਲਾਗਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਲੰਧਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਫਗਵਾੜਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਈ ਠੀਕ ਆ ਨਾਲੇ ਘਰ ਦਾ ਘਰ ਚਲੇ ਦਿਹਾੜੀ ਡੰਗ ਤੇ ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ ਚੱਲਦਾ ਜਾਊ, ਆਹ ਜੇਹੜਾ ਮੀਨਾ ਮੀਨਾ ਭੂੜ੍ਹ-ਭੂੜ੍ਹ, ਦੋ-ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਾਲੇ ਦਸੌਂਟੇ ਕੱਟਣੇ ਇਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੀਦੇ ਭਾਅ ਪਈਆਂ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਕਿੱਦਾਂ ਕੱਟਣੇ? ਨਹੀਂ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਾਂ ਜੂਨ ਵਟਾ ਕੇ ਕੱਟ ਕੇ ਦੇਖ ਲਈਏ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਿਖਾਫ਼ਤੀਆਂ ਕੱਟਦੀਆਂ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਵਖ਼ਤ ਝਾਕਦੀਆਂ ਤੇ ਫੇ' ਜੇ ਹੋਣ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਈ ਮਾਵਾਂ-ਧੀਆਂ ਇਹ ਤਾਂ, ਸ਼ੁਕਰ ਆ ਕਮਲ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਰੱਜੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ

ਸੀ ਇਹਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਉ ਤੁਸੀਂ ਭੁਲਾਣੇ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਦੇਖ ਲਾਂਗੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੇਹੜੇ ਇੱਕ ਜਨਾਨੀ ਮਾਰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਆਪੇ ਸਿੱਝ ਲਾਂਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈਗੇ ਐਹੋ ਜਹੇ ਜੇਹੜੇ ਦੋ-ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ-ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਗੇ ਕੁਛ, ਜੇ ਵਾਅਦਾ ਲੈ ਕੇ ਔਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਾਂਗੇ ਮਹੀਨੇ ਡੇੜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਰੱਖ ਲੈ, ਫੇਰ ਢੋਲ ਵਜਾ ਵਜਾ ਕੇ ? ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਪਤਾ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਉ ਕੌਣ ਲੰਘਦਾ ਲਹੂ ਦਾ ਦਰਿਆ ਤਰ ਕੇ, ਬਿਹਾਰੀਪੁਰ ਭੁਲਾਣਾ ਈ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਚਾਰ ਪਿੰਡ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬੁਲਾ ਲਵਾਂਗੇ ਫੇਰ ਕੁਸਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁੜਕੇ। ਨਾ ਉੱਚੀ ਸਾਹ ਈ ਲਿਆ ਨਖਾਫਣਿਆਂ ਜੇਹੜੇ ਆਂਹਦੇ ਸੀ, ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵੱਢ ਕੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗੂ ਤੜਫਾ-ਤੜਫਾ ਕੇ ਮਾਰਨੀਆਂ। ਬਿੱਜੂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਭਲਾਂ ਕੋਈ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ? ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈਗੇ ਵੀ ਹੁਣ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਪੂਰੀ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ ਲਗਦੀ ਸੀ।

“ਹੈਂਅ..... ਬੀਬੀ ! ਹੋਣਗੇ ਵੀ ਤਾਂ ਕੀ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਭਾ-ਭਾੜਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਹੁੰਦੇ ਆਪਣੇ ? ਆਹ ਹੁਣ ਕਮਲ ਹੋਣੀ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਚੋਂ ਵਾਂਗੋਈ, ਦੇਖ ਲਾ ! ਕਿੱਦਾਂ ਚਾਅ ਨਾਲ ਹੁੱਥ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਚਲੋ ਸਕੋ ਨਹੀਂ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਸਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ? ਰਜਵਿੰਦਰ ਵੀ ਮਾਂ ਵਾਲੀ ਪੈੜ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਐਹੋ ਜਿਹਾਂ ਨੂੰ ਆਂਹਦੇ ਸਕਿਆਂ ਦੇ ਸੱਕ ਲਹੁਣੇ ਕਿਸੇ ?

ਅਸਲ ਚ ਸਾਡੇ ਮਧ ਵਰਗੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਔਂਕੜ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋ ਪੁੜਾਂ 'ਚ ਜੀਵਨ ਜੀਂਦੇ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਉਤਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਵਾਲੀ।

ਅਸੀਂ ਮੱਧ ਵਰਗ ਵਾਲੇ ਲੁੰਬੜੀ ਦੇ ਉਠ ਦਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਲਮਕਦਾ ਦੇਖ ਉਸ ਦੇ ਡਿਗਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ 'ਚ ਲੱਗ ਜਾਨੇ।

ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਭੁਲੇਖੇ 'ਚ ਬੈਠ ਉਡੀਕ ਕਰੀ ਜਾਣੀ ਉਹ ਡਿਗਦਾ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਚੋਣਾਂ ਵੇਲੇ ਚੋਣ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋਆਂ 'ਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕੀਤੇ ਦਾਅਵੇ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਬਹੁਮੱਤ ਲੈਕੇ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਲਾ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਮੁੱਕਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੀਨੀਅਰ ਨੇਤਾ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਗੁੱਟ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ 'ਚ ਆਏ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਹਲਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਭਾਈ-ਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾਟਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸਹੂਲਤਾਂ,

ਚੋਗਾ-ਚਾਗਾ, ਲਾਲਚ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਉ ਦੁਬਾਰਾ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਆਪਾਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਵੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਵੀ ਕਰਨਾ ਈ ਪਉ ਰੇਖਾ ਗਣਿਤ ਦੀਆਂ ਥਿਊਰਮਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ”

“ਤੇਲ ਤਮ੍ਹਾਂ ਜਾ ਕੋ ਮਿਲੇ ਤੁਰਤ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਏ।”

ਫਲੀਟ ਤੇ ਕੁਰਮ ਔਣ ਤੇ ਬੂਟਾਂ ਦਾ ਚਲਨ ਆਮ ਲਈ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਬੂਟ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਬਣਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਮਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਚੰਮ ਲਾਹੁਣਾ, ਚੰਮ ਨੂੰ ਕਮੋਣਾ, ਖੱਲ ਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਲ ਵੱਖਰੇ ਕਰਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਚਮੜਾ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ - ਧੌੜੀ ਸਖ਼ਤ ਕਿਸਮ ਤੇ ਖੱਲ ਨਰਮ ਕਿਸਮ ਦਾ ਚਮੜਾ।

“ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਪੜਦਾਦੇ ਧੌੜੀ ਦੀ ਲਈ ਜੁੱਤੀ ਨੂੰ ਸਰ੍ਹੋਂ ਤੋਰੀਏ ਦਾ ਤੇਲ ਲਾਕੇ ਨਰਮ ਕਰਕੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਨਰਮ ਕੀਤੇ ਚਮੜੇ ਤੋਂ ਬਣਾਈ ਜੁੱਤੀ ਨਰਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਰਮ ਜਾਂ ਕਰੋਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਤੇਲ ਤਮ੍ਹਾਂ (ਲਾਲਚ) ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਕੜ ਖਾਨਾ ਤੋਂ ਨਰਮ ਕਰਕੇ ਮਿਲਨਸਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ।”

“ਨੀ ਰੱਜੀ ਨੀ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਆਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਉਦੋਂ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਹੋਣਗੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮੰਨ-ਮੁੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਆਹ ਘਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਗੇ ਸੂਤ ਔਂਦੇ, ਆਹ ਦੇਖ ਖਾਂ! ਤੇਰਾ ਭਾਪਾ ਈ ਨਹੀਂ ਗਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰ ਵੱਸ 'ਚ ਔਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ! ਆਹ ਤੂੰ ਰੱਜੀ ਮਾਰੀਏ! ਮੇਰੀਆਂ ਰਗਾਂ 'ਚ ਗੂਠਾ ਦੇ ਕੇ, ਫੇ ਖਨੀ ਬਿਹਾਰ, ਕਲਕੱਤੇ, ਗੁਹਾਟੀ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦੇਣਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਠਾਣਿਆਂ 'ਚ ਦਰ-ਦਰ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾ ਕੇ ਖਪਖਪਾ ਜਾਨ ਛਡਵਾਈ ਸੀ ਮਸੀ। ” ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। “ਮੈਂ ਤੇ ਤਾਂ ਈ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਜਿੰਦਾਂ ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਅਈਥੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚਲਾਈ ਜਾਵੇ ਗੱਡੀ ਵਾਹੁਣੀ ਆਂ ਤੇ। ਉਹ ਵੀ ਤੂੰ ਪਵਾੜਾ ਪਾਇਆ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਗੱਡੀ ਲਈ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਮਨ 'ਚ ਔਂਦੀ ਸੀ ਇਹ ਅਈਥੇ ਆਹ ਜੇਹੜੇ ਹਸੈਨਪੁਰੋਂ ਕਪੂਰਥਲੇ ਨੂੰ ਸਕੂਟਰ ਜਹੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਲੇ ਜਹੇ ਬਥੇਰੀ ਸਵਾਰੀ ਪੈਂਦੀ ਕਿਤੇ ਖੜੋਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਔਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸਵਾਰੀ, ਆਰ. ਸੀ. ਐਫ. ਅੰਦਰੋਂ, ਫੈਕਟਰੀ, ਕੁਆਟਰਾਂ ਤੇ ਆਹ ਭੁਲਾਣਾ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਕੋਈ ਵਾਰਾ ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਔਂਦਾ, ਇਹ ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਨਾਲੋਂ

ਵੀ ਚੰਗਾ ਰਹੂ ਸਵੇਰ ਦੁਪਹਿਰ ਰਾਤ ਤਾਜ਼ਾ ਤਾਜ਼ਾ ਫੁਲਕਾ ਸਬਜ਼ੀ, ਨਾਲੇ ਆਪਣਾ ਮਾਵਾਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਲੱਗਾ ਰਹੂਗਾ, ਇਹਦੇ ਏਥੇ ਹੁੰਦਿਆਂ।”

“ਬੱਸ ਬੱਸ ਤੇਰੀ ਮੰਨ ਲੈਣ ’ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ। ਕਾਲਾ ਆਟੋ ਪੌਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰੁਲੀਏ ਘੁੰਮਿਆਰ ਵਾਂਗੂੰ ਚਾਰ ਖੋਤੀਆਂ ਈ ਰੱਖ ਲੈਨਾ ਐਤੋਂ। ਗੱਡੀ/ਆਟੋ ਤੇ ਇੱਕ ਦਾ ਇੱਕ ਈ ਨਗ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਇਹ ਚਾਰ ਨਗ ਹੋ ਜਾਣੇ ਨਾਲੇ, ਜਦੋਂ ਸ਼ੰਖ ਪੂਰਿਆ ਕਰਨਗੇ ਸਵੇਰੇ ਤਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲੇ “ਵਾਅਖਰੂ-ਵਾਅਖਰੂ” ਤੇ ਕਰਨਗੇ ਈ ਨਾ। “ਆਖ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਮਾਵਾਂ-ਧੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵੱਲ ਮੀਸਣਾ ਜੇਹਾ ਝਾਕਿਆ।” “ਫੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਝ-ਸਵੇਰੇ ਸ਼ੰਖ ਪੂਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਕਰਨੀਂ।” ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਜ਼ਬਤ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਬੀਬਾ ਰਾਣਾ ਬਣਿਆਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ।

“ਹੈਅ ਭਾਪਾ ਜੀ ! ਫੇਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਹ ਜਿੱਥੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ ਵੀਹਾਂ ਗਲੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਗੱਡੀਆਂ, ਟੈਂਪੂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਟਾਂ, ਸੀਮਿੰਟ ਘਾਣੀ ਲਈ ਬੇਟ ਵਾਲੀ ਚੀਕਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੌਜ ਲੱਗ ਜਾਊ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਆਖੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕੀਤੀ।

“ਲੋਕਾਂ ਉਦਾਂ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਏ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਸਹੇੜ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰ ਕਰ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਦੁੰਬ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਕਰ ਦੇਣੀ।” ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕੀ ਮੈਂ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ?

ਫੇਰ ਤਾਂ ਗੂੜ੍ਹੇ ਵਾਲੇ ਜੱਟ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਧੁਜਾ ਬਾਰਾਂ-ਬਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੋਂ ਝੁੱਲਦੀ ਦਿਸ਼ੂਗੀ। ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਵੱਟ ਚਾੜ੍ਹਿਆ।

“ਲੈ ਫੇ ਤਾਂ ਅੱਬਲਾਂ ਗੋਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰ ਮਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖੁਸਰੋ ਤੇ ਫੇ ਨਚੋਣੇ ਈ ਪੈਣੇ, ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਈ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਅਈਡਾ ਵੱਡਾ ਤੀਰ ਕੱਦੂ ’ਚ ਮਾਰ ਦੇਣਾ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਘਰ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਨਚਾਇਆ।

“ਬਸ ਬਈ ਬੱਸ ਬੀਬੀ ! ਬੱਸ ਭਾਪਾ ਜੀ ! ਅੱਤ ਖੁਦਾ ਦਾ ਵੈਰ ! ਹੋਰ ਨਾ ਹਾਸੇ ਦਾ ਮੜਾਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਯੁੱਧ ਅੱਜ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦਾ ਏਥੇ ਈ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸਮਝ ਲਓ ਹੁਣ ਯੋਧੇ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਗੇ। ਠੰਡੇ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਤੇ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਕੱਪੜੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਦੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਣੇ ਬਾਹਵਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸਿਰ ਛਾਤੀ ਢੱਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰਾ ਬਕਤਰ ਜਾਂ ਸੰਜੋਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਹੈਂ..... ਅ..... ਪੁੱਤ ਰਜਵਿੰਦਰ! ਆਹ ਚਲੋ ਲੜਾਈ ਹਥਿਆਰ ਤਾਂ ਚਲੋ ਪਹਿਲਾਂ ਨੇਜ਼ੇ ਬਰਫੇ, ਛਵੀਆਂ, ਗੰਡਾਸੇ ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਖੇ ਵੀ ਵਰਤੇ ਵਰਤੇ ਵੀ ਆ ਪਰ ਆਹ ਜੇਹੜੇ ਤੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਨਾਂ ਲਿਆ ਇਹ ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਸੁਣੇ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਆ?” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧੀ ਤੋਂ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਵਲਾ ਲਈ ਸੀ। “ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ”।

“ਭਾਪਾ ਜੀ ! ਇਹ “ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ” ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਥਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੈਂਤਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਚ ਯੁੱਧ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਤੇ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥੀ ਲੜ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਏਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ।

ਦੇਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇਣ ਤੇ ਜੰਗ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਰੂਪ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਐਹੋਜਿਹੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

“ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਚ ਜਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਦੀਆਂ ਪੁਆ ਕੇ ਜੰਵ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਂਗੂੰ ਢੋਲ, ਨਗਾਰੇ, ਨਰਸਿੰਗੇ ਵਜਾ-ਵਜਾ ਤੋਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਠੀਕ ਆ! ਸਮਝ ਗਏ ਬੱਚਿਓ! ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਅਜੇ ਪੀਰਡ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ 'ਚ ਦਸ ਮਿੰਟ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੋਗੇ। ਹਾਂ ਬੋਲੋ! ਕੁਛ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਮੁਸਕਰਾਈ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ! ਮੈਡਮ ਬੱਸ ਬੱਸ ! ਆਹ ਰੁੱਖੇ ਜਹੇ ਮੰਡੇ ਨਹੀਂ ਖਾ ਹੁੰਦੇ ਸਾਥੋਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੀਤ ਚੁਟਕਲਾ ਆਪ ਸੁਣਾ ਦਿਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਹ ਮਨਜਿੰਦਰ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾ ਦਿਓ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਬਹੁ ਰੂਪੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਰੋਲ ਵੀ ਆਪ ਈ ਕੀਤਾ।

“ਮੈਡਮ ਜੀ ! ਠੀਕ ਐ ! ਰਜਵਿੰਦਰ ਜੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਕਵਿਤਾ ਮੈਂ ਸੁਣਾ ਦੇਉਂਗਾ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਾਵੇ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਮੌਕਾ ਸੰਮਾਲੂ ਲਿਆ ਸੀ। “ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਈ ਸੁਣਾਉਂਗਾ।”

“ਹਾਂ ਜੀ ! ਹਾਂ ਬਈ ਪਿਆਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਉ ! ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ - ਆਰਥਿਕ, ਨਿਰਾਰਥਿਕ ਮੇਰੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰਾਰਥਿਕ ਹਨ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮਲ ਭਾਸ਼ਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾਵੇ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਘਰੇ ਸਕੂਲ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਦੋਸਤੋ! ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾਂ ਜਰਾ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਿਉਂ- “ਸੁਖ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਦੁੱਖ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ।

ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ।

ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ।

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਆਪਣੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੀਆਂ ਨੇ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕਮਲ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ।

ਉ.....ਹੋ.....ਓ.....ਹੋ.....ਓ.....ਹੋ..

ਇਹ ਨਾਟਕ ਵੀ ਇੱਕ ਪਾਤਰੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕੀਤਾ।

“ਸੌਰੀ ਸੌਰੀ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ”

“ਬੀਬੀਏ ਮੇਰੀਏ ਬੀਬੀਏ ! ਜੋ ਮੇਰੇ ਭਾਪਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਸਵੇਰੇ ਬੈਂਕ ਜਾਉ ਸਰਦਾਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜੀ ਦੇ ਢਾਈ ਲੱਖ ਜਿੰਨਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਰ ਸਕਦੀ - ਝੁੰਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖ।

ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਵਡੇ ਘਰ ਦਾ ਜਵਾਈ ਬਣਕੇ ਤਰੀਜ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤਾ ਤੇ ਲੱਕ-ਧੂਹਵਾਂ ਚਾਦਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੋੜੀ ਲਾ ਕੇ ਦਿਖਾਵੇ।

ਤੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਂਬੜ ਬਣ ਬਣ ਲਾਂਬੂ ਨਿਕਲਨ-

“ਹੈਂ.....ਅ...! ਇਹ ਕੰਜਰ ਫਿਰ ਸਵਾਇਆ ਡੇੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ।।

“ਅਸੀਂ ਤੇ ਏਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਧਰਤੀ ਗਰਕੋਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਸੀ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਈ ਬੁੜ੍ਹਕ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ। ਜਿੱਦਾਂ ਗੋਂਦ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਬਹੁਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਥੱਲੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮਾਰੀਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਈ ਉਹ ਹੋਰ ਬਹੁਤੀ 'ਤਾਂਹ ਨੂੰ ਬੁੜ੍ਹਕ ਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਮੈਂ ਧੁਖਦਾ ਚੋੜਾ ਦੇਣਾ ਬੀਬੀਏ। ਜਿਹੜੇ ਕੰਜਰ ਆਂਹਦੇ ਸੀ - ਲੈਣ ਖਾਂ ਨਾਂ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਜਿੱਦਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਸ਼ਰੀਣ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੂਹਰੇ ! ਇਹ ਬੋਲੀ ਮੈਂ ਵਿਆਹੁਣੀਆਂ ਭਾਪੇ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ ਦਵਾਕੇ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾ ਗੋੜਾ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਲਾਉ ਭੁਲਾਣੇ ਚੋਂ ਈ ਨਹੀਂ ਕੱਲੇ ਚੋਂ, ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੋਂ ਵੀ ਮੇਰੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖੈੜੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਲਜੀਤ, ਟੀਨਾ ਹੋਣੀ ਉਹ ਲਿਚੱਲਣੀਆਂ ਨਾਲ। ਉਦਾਂ ਭਾਪਾ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਨਿਖਸਮਾ ਐਵੇਂ ਈ ਆਂ। ਆਹ ਦੇਖ ਲਾ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਬਲਜੀਤ ਆਖਦੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਦੀ 400 ਮੀਟਰ ਦੌੜ ਜਿੱਤੀ ਹੋਈ ਆ। ਪਰ ਏਥੇ ਖੋਤੇ ਘੋੜੇ ਇੱਕੋ ਤਕੜੀ ਤੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਗੋਂ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਤਾਂ ਐਂਦਾਂ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਖੁਣੋ ਤੇ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵੱਢੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ।”

“ਕੀ ਕਰੀਏ ਏਸ ਨਿਹੱਕੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦਾ ? ਉਦਾਂ ਜੀ ਇਹ ਦੇਵ ਧਰਤੀ। ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈਗੀ।”

“ਮੇਰਾ ਤੇ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਜੇੜ੍ਹੇ ਐਹੋ ਜਹੇ ਲੀਡਰ ਹੈਗੇ ਭੈੜੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੌਂਕਾਂ ਚੁਰਾਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਜਿੱਦਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੰਦੇ। ਅਈਥੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਈ ਵਾਰ ਐਂਦਾ

ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਦੇ ਲੜਾਈਆਂ-ਭਿੜਾਈਆਂ, ਕਤਲਾਂ, ਚੋਰੀਆਂ, ਡਕੈਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ। ਪੜ੍ਹਕੇ ਅੱਖਾਂ ਹਰਾਨੀ ਨਾਲ ਅੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ।”

“ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਈ ਅਏਨੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ‘ਚ ਚੰਗੇ ਤੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਲੋਕਾਂ ਚ ਈਮਾਨਦਾਰ ਮਨਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਆਈ. ਕੇ. ਗੁਜਰਾਲ ਵਰਗੇ ਤੇ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਅਜ਼ਾਦ, ਡਾ. ਜ਼ਾਕਿਰ ਹੁਸੈਨ ਵਰਗੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਹ ਹੁਣ ਵਰਗੇ ਬੀ. ਜੇ. ਪੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਫੱਟਾਂ ਜੇਹਿਆਂ ਨੱਢੇ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਵਰਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਚੋਂ ਲਾਂਬੂ ਨਿਕਲਦੇ ਜਿਵੇਂ ਢਿੱਡਾਂ ‘ਚ ਮਘਦੇ ਕੋਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਫੇ’ ਤਾਂ ਏਹੋ ਕੁਛ ਈ ਨਿਕਲੂ ਮੂੰਹ ਥਾਣੀ ਲੰਬਾਂ ਜਾਂ ਭਾਂਬੜ, ਭੱਠੀ, ਭੱਠੇ ਦੀ ਲੁੰਬੀ ਵਾਂਗੂੰ।”

ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਸਾ ਤਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕੰਪਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਚੈਸੀ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਬਾਡੀ, ਪੇਂਟ ਬਹੁਤੀ ਅਸੀਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ‘ਚ ਹੋਣੀ ਅਸੀਂ ਕਾਹਲ ਵੀ ਕਰਵਾਈਏ ਤਾਂ ਮਹੀਨਾ ਡੇਝ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦੋ ਪੱਕੇ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲੇ।”

ਕਰ ਲੈ ਘਿਉ ਨੂੰ ਕਊਲਾ, ਬਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸੇਵੀਆਂ ਤੇ ਲੂਣ ਭੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਜੀ ਓ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਬਦੇ ਬਦੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ। ਨੀ ਰੱਜੀ ਪੁੱਤ ! ਇਨ੍ਹੇ ਆਂਹਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਤੇ ਪਾਰਛਾ ਖੂਹ ‘ਚ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਚਾਅ ਜਿਹਾ ਈ ਬੜਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਮਾਮਿਆਂ ਦਾ ਇੱਟ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਵੈਰ ਆ, ਉਹ ਲਿਜਾਣੇ ਸੀ ਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਬ ! ਤੇ ਸ਼ਿੰਦੇ ਦਾ ਗਾਇਆ ਗੀਤ-ਨਵਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ਟਰੱਕ ਤੇਰੇ ਬਾਪ ਨੇ, ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਚੱਲ ਚੱਲੀਏ। ਚੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੱਬ ਸੁੱਖ ਰੱਖੇ ਆਪਾਂ ਉਦੋਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਾਂਗੇ। ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਨਾ ਸਿਆਣੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵੀ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨੰਘ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਦੁੱਖ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵੀ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨੰਘਦੀਆਂ।” ਆਖਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਮਾਂਦੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

“ਬੀਬੀ ! ਚੱਲ ਠੀਕ ਆ ਜੋ ਤੂੰ ਆਖਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਫਿਕਰ ਆ ਭਾਪਾ ਐਨਾ ਚਿਰ ਕੀ ਕਰੂਗਾ ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਐਨਾ ਕਾਬੂ ਰੱਖਿਆ ਉਸ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਜਾਹਿਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਧੀ ਇਹ ਗੱਲ ਲਾ ਕੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਐਵੇਂ ਸਾਧਾਰਨ ਰੂਪ ‘ਚ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਪਰਵਾਰਿਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਘਰ ‘ਚ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆਂ।

ਕਾਂਡ 12

ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਉਦੋਂ ਜਦ ਆਪਾਂ ਮਾਪੇ ਹੁੰਨੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਧੀ, ਭੈਣ, ਜਾਂ ਪੁੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਦ ਉਹ ਜਵਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਪਾ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚੇ ਤੇ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਜਾਂ ਧੀ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰ ਘਰ ਲੱਭ ਕੇ ਦੇਵਾਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕੁੜਮਾਂ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਬਣਾਂ ਜਾਂ ਮੇਰਾ ਧੀ ਪੁੱਤ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਜਾਂ ਫਾਹੇ 'ਚ ਫਸਿਆ ਰਵੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਚੌਥੇ ਪੰਚਾਇਤ ਕੁੜਮਾਂ ਬੂਹੇ ਢੋਈ ਰੱਖੀਏ ਜਾਂ ਜੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਠਾਣੇਉਂ ਠਾਣੀ ਜਾ ਕਚਹਿਰੀਆਂ 'ਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰੀਏ ਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਭਰ-ਭਰ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ 'ਚ ਤਰੀਕਾਂ ਭੁਗਤਦੇ ਫਿਰੀਏ ਤੇ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਵੀ ਆਪਣਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਹੰਢਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਭੁੱਖੇ ਭਾਣੇ ਪੇਸ਼ਾਬ ਦੀ ਹਾਜ਼ਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਬਾਬਰੂਮ ਜਾਣ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਵੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਦਾ ਕਾਕਾ ਲੱਭਣ ਵਾਂਗ ਡਰਾਇਵਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਲੱਭ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਭੈਣ ਨੇ ਵੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਜੋਗੜੀ ਚੌਵੀਵੇਂ ਪੱਚੀਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ 'ਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਲਈ ਢੋਲੇਵਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵੱਲ ਕਾਕਾ ਲੱਭ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਮਾਪੇ ਕਨੇਡਾ ਗਏ ਹੋਏ ਸੀ ਕਿ ਨਿਊਜੀਲੈਂਡ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੱਟ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਢਾਈ ਕਨਾਲਾਂ 'ਚ ਹੈ, ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਉਹ ਵੀ ਬਾਹਰ ਈ ਆ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵੀ ਬੱਸ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹਿ, ਚਲੇ ਇਨ੍ਹੇ ਵੀ ਬਾਹਰ ਈ ਜਾਣਾ ਪੱਕਾ। ਬੱਸ ਅੰਨ ਜਲ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ।”

ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਪਤੀ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਫਿਰ ਗੱਡੀ ਲੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਟਾਂ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ- ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਪਾਈ ਵੋਟ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਗਈ ਸੀ।

ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਰੇੜ੍ਹਿਆ ਰੁਕਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰੇੜ੍ਹੇ ਪਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਨਾਲ ਰਲ਼ੋਂਦਾ ਤੇ ਜੋੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਘਰ ਰੱਖਿਆ ਜੇਹਾ ਜੇਬ 'ਚ ਜਾਂ ਪਰਸ ਜਾਂ ਬਟੂਏ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਹੈ। ਹਾਂ! ਬੈਂਕ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਵਿਆਜ਼ ਲੱਗ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੜਕ ਤੇ ਰੁਪਈਆ ਰੇੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੋਈ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਾਂਗ ਗੋਲੀਆਂ, ਬੰਟੇ ਖੇਡਣਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੈਸਾ ਲਾਕੇ ਟੈਂਪੂ ਕਾਰ, ਆਟੋ, ਅਧੀਆ, ਹਾਥੀ, ਬੱਸ ਟਰੱਕ ਲੈ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਕੰਮ ਚ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਸ਼ਰਤਾਂ/ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ - ਮੂੰਹ ਦਾ ਚਸਕਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਦਾ ਚਸਕਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਐਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਟੱਪ ਤੋੜ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਨਦੀਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਕੰਢਿਆਂ ਚ ਹੀ ਵਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਇੱਕ ਵਹਿਣ ਈ ਹੈ।

ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਬਿਤਾਇਆ ਜੀਵਨ ਦਰਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਛੱਲ ਈ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗਲਤੀ ਸਮਝਣ ਵਾਂਗ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਉਂ ਪਰ੍ਹੇ ਕਰ, “ਚਲੋ ਜਾਣ ਦਿਓ” ਕਹਿ ਵੱਟੇ ਖਾਤੇ ਤਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਇਹ ਸੁਣਾਈ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ - “ਆਹ ਛੋਟ” ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬੱਸ ਐਸ ਵਾਰ ਈ ਹੈ। ਏਹੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਹੈ! ਤੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ, ਆਪਾਂ ਕਿੱਡੇ ਕੁ ਰਜਵਾੜੇ ਆਂ। ਰੁਪਈਆ ਸੜਕੇ ਪਿਆ ਕਮਾਈ ਵੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਗਵਾਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੇੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਲੇ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ।

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ- “ਬਈ ਸਰਦਾਰਾ ਉਦੋਂ ਤਾ ਸਰ ਗਿਆ - ਮੈਂ ਵਿਹਲੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਮਰ ਵੀ ਨੱਠ ਭੱਜ ਤੇ ਮਾਰ ਧਾੜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਗੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਵੱਸੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਗੀਆਂ ਉਮਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਤਰੀਕਾਂ ਕੇਸ ਭੁਗਤਣੇ ਵੀ ਅਊਖੇ ਆ।”

ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਛ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਕਰੋਣਾ ਉਹ ਸੋਚ ਲਵੀਂ ਤੇ ਉਹ ਭੁਗਤਣਾ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਬਸਿਰ ਹੈਗਾ, ਨਾ ਮੈਂ ਤੇ ਨਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਐਹੋ ਜਹੇ ਸੜੇ ਸਿਆਪੇ ਜਾਂ ਕੁੱਤਖਾਨੇ 'ਚ ਮਗਰ ਔਣਾਂ? ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਵੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਗਾ, ਜਿੰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਤੇਰੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਲੱਗ ਲੁਆ ਗਿਆ।

ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਿਚਾਰ ਲਿਉ, ਜੇ ਰਿਜ਼ਕ ਰੋਟੀ ਜੋਗਾ ਕਰਨਾ, ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ, ਜਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਈਆਂ ਵਹਿਬਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਨਿਭੋਣੀਆਂ। ਇਹ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸਾਕ ਜਾਂ ਜਾਣਦੇ ਬੁੱਝਦੇ ਪੁੱਛਦੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜੁਗਿੰਦਰ ਗੱਡੀ ਚੋਂ ਕੀ ਖੱਟਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਝੱਟ ਆਖ ਦਿੰਨੀ ਖੱਟੀ “ਬਾਂਦਰੀ।”

“ਹੈ ਵੀ ਸੱਚ ਹਨਾ ਸਰਦਾਰਾ! ਐਤਕੀ ਚਲੋ ਪਹਿਲਾਂ ਏਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਤੇ ਹੈ ਨਾ ਗੱਡੀ ਤੇ ਇਹ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਬਾਜ਼ੀ ਜੇਹੀ ਜੀਹਦਾ ਤੂੰ ਨਾਂ ਵੀ ਬੜਾ ਅਲੋਕਾਰਾ ਰੱਖਿਆ-ਹਨੀ।

“ਉਹ ਵੀ ਨਿਖੱਸਮੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੰਨਾ-ਹਨੀ ਅਈਧਰ ਆ। ਕਿੱਦਾਂ ਆ ਹੱਥ ਚੁੰਮਦੀ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਬਹਿ ਬਾਲੀ ਚੋਂ ਰੋਟੀ ਵੀ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ।”

ਫਿਰ ਖੱਟੀ ਹੋਈ ਨਾ ਬਾਂਦਰੀ ਆਪਾਂ।

“ਬੱਸ ਕਰ ਵਡੀਏ ਸਿਆਣੀਏ ! ਕਦੋਂ ਦੀ ਤੂੰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਲੀਡਰਾਂ ਵਾਂਗੂ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇਣ। ਚੱਲ ਤੂੰ ਸੱਚੀ ਵੀ ਆ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤੋਂ । ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਜੂੜੀ-ਸੰਜੋਗ ਜੁੱੜਿਆ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਦੇ ਸਕਿਆਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਪਰ ਤੂੰ ਸੋਚ ਨਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਕਦੇ ਆਵਦੇ ਮਾੜੇ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕਰਦੀ। ਨਾ ਈ ਕੋਈ ਐਡਾ ਸੁਦਾਈ ਹੁੰਦਾ, ਜੇੜ੍ਹਾ ਆਪ ਬੁਰਾ ਬਣਨ ਲਈ, ਬੁਰਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਸੋਚੇ।

ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ 'ਚ ਈ ਕਾਲੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਹੁੰਦੇ। ਸੋ ਉਹ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੋਂ ਉਹੋ ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੁਰਜੀਤ ” ਆਖਦੇ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲੀ ਨੇ ਵਾਹਵਾ ਜੋਤਾ ਲਾਕੇ ਹਲ ਰੋਕਿਆ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਜੋਗ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਅਲਸੌਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ਾਬ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਿੰਡੇ ਤੋਂ ਪੂਛ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ਮੱਖ ਉਡੋਣ ਲਈ ਬੂਥੀਆਂ 'ਤੇ ਪੂਛ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮਾਵਾਂ-ਧੀਆਂ ਨੇ ਆਹ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਰ-ਉਪਕਾਰ ਵੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਡਫ਼ੂਸ ਬਣੋਣ ਲਈ ਆਹ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਅਈਨਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰੱਦਦ ਕੀਤਾ ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਤੁਖ਼ਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਭਲੀ ਕੁੱਖ ਨੇ ਜਣਿਆਂ ਹੋਊ ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਮਰਨ ਤੱਕ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹਸਾਨ ਨਹੀਂ ਭੁਲੋਂਦਾ।

ਹੁਣ ਮਾਂਭਾਰਤ ਚ ਦੇਖ ਲੋ ਕੌਰਵਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਚ ਜਦ ਆਪਣੇ ਮਹੱਲਾਂ ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਸ਼ਮੇਦ ਜੱਗ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੂਆ ਖੇਡਦਿਆਂ ਖੇਡਦਿਆਂ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਭਰਾ ਭਾਈ ਵੀ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾਏ ਹਰ ਗਏ ਤਾਂ ਦਰੋਪਤੀ ਵੀ ਦਾਅ ਤੇ ਲਾ 'ਤੀ ਸੀ ਖਨੀ ਹੁਣ ਈ ਪਾਸਾ ਪਲਟ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹਰਿਆ ਰਾਜ ਭਾਗ ਮੁੜਕੇ ਲੱਭ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਦੁਰਜੋਧਨ ਨੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨਾ ਗੁੱਸੇ ਚ ਜਾਹ ਲਿਆ ਜਾ ਕੇ ਦਰੋਪਤੀ ਨੂੰ ਤੇ ਭਰੀ ਸਭਾ ਚ ਅਮੀਰਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਸਤਰ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਸੀ ਉਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬੈਠੇ ਸੀ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸਭਾ 'ਚ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਰੀਕ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਮੱਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਇਹਦੀ ਸਾੜੀ ਲਾਹ ਕੇ ਸਭਾ 'ਚ ਨਗਨ ਕਰ ਹਾਲਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦ ਸੱਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਪੁੱਠੀ ਪੈਣ ਲੱਗਦੀ ਉਦੋਂ ਮੱਤਾਂ ਹਿੱਕਮਤਾਂ ਸਭ ਜਾਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਦੇਖ ਲੋ ਕੌਰਵਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦਰੋਣਾ ਚਾਰੀਆ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੀ ਸਭਾ 'ਚ। ਬਾਕੀ ਇਹ ਜੱਗ ਚਲੇ ਚਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ।

ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਧ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਚੇਲਾ॥

ਕਾਂਡ-13

ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੰਨੋ ਕੰਨੀ ਪੁਸ਼ਤੋ ਪੁਸ਼ਤੀ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਤੇ ਜੀਵਨ ਤੱਥ ਆਖੀ 'ਜਿਹੜੀ ਕਸਰ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਉਹੋ ਈ ਪਠੋਰੇ ਨੂੰ।'

ਜੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਭੈਣ ਵਿਆਹੁਣ ਲਈ ਟੀਸੀ ਦਾ ਬੇਰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਈ ਖੂਨ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤੁਰੀ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਵੀ ਸੌਦਾ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਸਮਝਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ-ਮੁੰਡਾ ਕੱਲਾ-ਕੱਲਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਤੀਹ ਬੱਤੀ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ। ਤੇ ਕੋਠੀ। ਮਾਂ ਪੇ ਬਾਹਰ ਏਧਰ ਕਾਕਾ ਤੇ ਧੀ ਸਨ। ਕੋਠੀ ਕੀ ਮਹੱਲ ਜਿੱਦਾਂ ਪਿਛਲੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਬਹਿਣ ਲਈ ਬਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।

“ਰੱਬ ਭੂਠ ਨਾ ਬੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਲੇ ਨੇ ਤੇ ਕੋਠੀ ਚਾਰ ਕਨਾਲਾਂ 'ਚ ਆਖੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਅੱਗੇ ਕਾਰਾਂ ਨੌਕਰਾਂ ਲਈ ਪਾਏ ਸ਼ੈੱਡ ਤੇ ਕੋਠੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੰਜ਼ਿਲਾਂ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਗਰਾਸੀ ਪਲਾਟ, ਬਾਗ ਬਗੀਚਾ ਹਰ ਰੁੱਤ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਤੇ ਹਰ ਰੁੱਤ ਦੇ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਿਰਛ।”

“ਧੀ ਭੈਣ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਕਰਮਣ ਈ ਹੋਊਗਾ ਜਾਂ ਮੂਰਖ ਜੇਹੜਾ ਅੱਡੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫਾਹਾ ਨਾ ਲਊਗਾ! ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇਖ ਕੇ।”

“ਨਾਲੇ ਦੁਆਬੇ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਫਗਵਾੜੇ, ਨੂਰ ਮਹਿਲ ਵੱਲ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭੁਲੱਥਾਂ ਦੇ ਬੇਗੋਵਾਲ ਦੇ ਜਾਂ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੇ ਸਿੱਧਵਾਂ, ਕੁਲਾਰਾਂ ਵੱਲ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਨੇਡਾ, ਵਲੈਤ ਗਏ ਜੀਆਂ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਸਹੀ ਉਧਰੋਂ ਆਇਆ ਭਾਵੇਂ ਦਹਾਜੂ-ਤਿਹਾਜੂ ਹੋਵੇ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂਹ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਲੈਤੀਏ ਨੂੰ ਸਤਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਧੀ ਦੀ ਵੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਹਾਲ ਬਹੁੜੀ ਪੌਣੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ।

ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਮਗਰ ਇਹਦੇ ਭਰਾ ਨੀਟੇ ਦਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਵਾ ਕੇ ਘਲਵਾ ਦੇਣਾ, ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਪਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਣਾਂਗੇ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਵੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਕੇਸ ਬਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਆਪਾਂ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਅਈਥੋਂ ਲੰਮੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਈ ਜਣੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦੋ ਦੋ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਬਾਹਰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਧੀ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੈਟ ਕਰਵਾ ਆਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਨੇਡਾ, ਕੋਈ ਇਟਲੀ ਕੋਈ ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ ਕੋਈ ਆਸਟਰੇਲੀਆ।

ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਲਾਭ ਲੈ, ਪਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ, ਕਮਿਊਟ ਕੀਤੀ ਰਕਮ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਾਂ ਵੀ ਕਰ ਲੈਨੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਸੁਖ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਤੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰੇ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਰਾ ਪਹਿਰਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਬੜੀ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ “ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰੋਂ ਤੇਲ ਪਲੀ ਦੇ ਪਲੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸ਼ੀਸ਼ੀ ਕੋਲੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਗੀ ਤਾਂ ਪੈਰੋਂ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਪੁਆ ਲਉ।”

ਕਿਉਂਕਿ ਆਹ ਜੇਹੜੇ ਸੁਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕੱਪੜੇ-ਲੀੜੇ ਜਾਂ ਜੋੜੇ ਜਾਮੇ ਦੀਆਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ-ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਪੇਂਡੂ ਪਰਿਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਤਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੇ ਬੈਠੇ, ਔਣ ਵਾਲੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਲਖ ਭਰੀ ਕਾਲੀ ਸਿਆਹ ਤਸਵੀਰ ਈ ਚਿਤਵ ਸਕਦੇ ਸਨ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ-ਜੋ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੋਂਦਾ ਉਹੋ ਈ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਉੱਭਰੀਆਂ ਨਸਾਂ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਟੋਂਹਦੇ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ-ਜੋ ਵਿਧਮਾਤਾ ਨੇ ਇੱਥੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ, ਉਹੋ ਈ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਉਹੋ ਈ ਹੋਣਾ।

ਕਰਮ ਨੂੰ ਵਿਧਮਾਤਾ ਦੇ ਲੇਖ ਜਾਣ ਜਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਮਗਤੀ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਛੱਡਦੇ ਸਨ।

ਮੇਨੂ ਜੀ ਦੀ ਬਣਾਈ ਤੇ ਪਰਚਾਰੀ ਗਈ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਜਾਤਾਂ ਹਨ - ਬ੍ਰਾਹਮਣ - ਬਰ੍ਹਮਾਂ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ - ਉਸਦਾ ਕੰਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਕਸ਼ੱਤਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰਾਜਾ ਬਣ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਵੈਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਧੰਦੇ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦਾ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਚ ਇਹ ਵਰਗ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੰਨਦਾਤਾ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਕੀਤੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਕੀ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਅਭਿਆਗਤ ਕੀਟ ਪਤੰਗੇ ਸਭ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੇਣਦਾਰ ਹਨ।

ਸ਼ੂਦਰ ਉਤਲੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਦਾ ਚਾਕਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੂਦਰ ਵਰਗ ਮਲ ਮੂਤਰ ਘਰਾਂ ਦਰਾਂ ਚੋਂ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜਾਂ ਆਦਮੀਂ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਹੱਥਾਂ ਰੰਬਿਆਂ ਟੋਕਰੀਆਂ ਜਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੀਨਾ ਬੱਠਲਾਂ 'ਚ ਖਾਸ ਕਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਚੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਈ ਇਹ ਐਨਾ ਕਠਨ ਤੇ ਗ਼ੈਰਮਨੁੱਖੀ ਕੰਮ ਪੁਸ਼ਤੋ ਪੁਸ਼ਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿ ਹਨ।

ਹਾਂ ਹੁਣ ਅਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੰਦ ਖੁਲਾਸੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੁਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਉਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਸ਼ੂਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਆਦਮੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸੀਵਰੇਜ ਨਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਘਰਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਮੈਲਾ ਤੇ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਸਾਂਭ ਸੰਮਾਲੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਯੁੱਗ ਈ ਪਲਟ ਗਿਆ ਢੇਰ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਵੀ।

ਕਾਂਡ-14

ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਸਮਾਨ ਦੀ ਲੋਡ ਹੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ ਗੰਗਾ ਨਗਰ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਬਠਿੰਡੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਈ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੜਕ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਡੀ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਵਹੁਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਗੱਡੀ ਰੋਕ ਲਈ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ “ਭਾਅ ਜੀ। ਕੀ ਗੱਲ ਇਦਾਂ ਮਾਂਜਾਂ ਕ੍ਹਾਤੇ ਲਾਹੀ ਜਾਨਾ? ਇਹ ਹੈ ਕੌਣ?”

“ਹੈਗਾ ਇਹ ਆਵਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਖਸਮ! ਭੈਣ ਚੋ ਮੇਰਾ ਈ ਖਲਾਸੀ ਆ! ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਇਦੇ ਹੱਥ ਗੱਡੀ ਦਬੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਲਾ ਜਾਂ ਤੇਲ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੱਡੀ ਰੋਕ ਲਈ ਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਲੈ ਕੇ ਜਾਨ ਛੱਡੀ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਦੇ ਏਹੋ ਜੇਹਾ ਹਰਾਮੀ ਕੀਨੂੰ ਪੁੱਗ ਜਾਊ? ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੀ ਪਊਗਾ? ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਅਈਨਾ ਚੰਡਾਲ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਜੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮਾਰ ਈ ਦੇਵਾਂ ਸਾਲੇ ਨੂੰ! ਜੇਹੜੀ ਸਾਲ ਦੋ ਚਾਰ ਜੇਲ੍ਹ ਹੋਊ ਭੁਗਤ ਆਵਾਂਗੇ।”

ਉਸ ਬੇਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਰਤਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਣੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ। “ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਖਨੀ ਇਹ ਮੇਰਾ ਕਾਲ਼ ਈ ਆਇਆ ਹੋਇਆ, ਨੌਕਰ ਇਹ ਕਾਹਦਾ? ਗੱਡੀ ਵਾਲਾ ਭਾਵੁਕ ਹੋਇਆ ਕਰਕੇ ਕਲੀਨਰ ਵੱਲੋਂ ਮਾਲਿਕ ਨਾਲ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹਿ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਬਤ ਦੱਸਦਿਆਂ ਹੋਰ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਦੋਵਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਆਂਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ-ਤੇਰੇ ਵਸਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਗੱਲ ਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸਰਨਾ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਨਾ। ਚੱਲ ਐਦਾਂ ਕਰਦੇ ਇਹ ਤ੍ਰੋਫਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਹ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨਾ, “ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਂਹ, ਬਾਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਰਮੀ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਦਿਆਂ ਦੂਸਰੀ ਗੱਡੀ ਕੋਲ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਖੁਲਾਸੀ ਨੂੰ ਕੋਲ਼ ਔਣ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। “ਮੈਂ ਟਰਾਈ ਜੇਹੀ ਮਾਰਕੇ ਦੇਖ ਲੈਨਾ।”

ਉਹ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਮਸਤੀ ਜੇਹੀ 'ਚ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਮਟਕ ਤੋਰੇ ਤੁਰਦਾ ਦੋਵਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਚਾਲਕਾਂ ਕੋਲ਼ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਤਿ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਆਖੀ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ ਸੱਤ ਅੱਠ ਫੁੱਟਾਂ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਕੀ ਗੱਲ ਭਲਵਾਨਾ! ਤੇਰਾ ਮਾਲਿਕ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਈ ਆਏ ਬੰਦੇ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਮੋਹਰੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਬੰਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਸਟੇਟ ਦਾ ਨਹੀਂ ਗਾ।”

“ਦੇਖੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਜੇ ਤੇ ਰੱਬ ਨੇ ਜੀਅ ਨੂੰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜੂਨ ਦਿੱਤੀ ਆ ਫੇ ਰਿਜ਼ਕ ਵੀ ਦਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਜ਼ੀਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿ ਪਿਆ ਉਹ ਸਮਝ ਲਓ ਉਸਦਾ ਗੋਲਾ ਈ ਆ।” ਆਖਕੇ ਆਇਆ ਬੰਦਾ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸਰਦਾਰ ਡਰਾਇਵਰਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਜੁੜ ਗਏ। ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਜੇਹਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਪ ਤੋੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ— ਇਹ ਤਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਥਾਂ ਤੂੰ ਹੋਵੇ ਫੇ ਸ਼ਾਇਦ ਤੂੰ ਹੋਈਦਾਂ ਨਾ ਕਵੇਂ।” ਅਸਲ 'ਚ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਕਹੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਗੱਲ ਦੀ ਕਾਟ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ? “ਫਿਰ ਤੂੰ ਵੀ ਏਦਾਂ ਈ ਕਰੇਂ।” ਉਹ ਭੰਬਲਭੁਸੇ 'ਚ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। “ਤਾਂ ਵੀ?”

ਆਖਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਆਏ ਖੜ੍ਹੇ ਨੌਕਰ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ।

“ਦੇਖੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆਂ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਏਸ ਕੁੱਤੇ ਕੰਮ 'ਚ ਜਿੰਨੀ ਤੰਗੀ ਬੈਰੀਅਰਾਂ ਤੇ ਫੇ' ਦੂਸਰੀ ਸਟੇਟ 'ਚ ਗੱਡੀ ਨੇ ਜਾਣਾ ਬੈਰੀਅਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਏਧਰਲੀ ਪੁਲਸ ਦੂਜੇ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਪਾਈ ਠਾਣੇਦਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਤੇ ਬਘਿਆੜਾਂ ਮੂੰਹ ਅੱਡੇ ਹੋਏ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ, ਲੁੱਟਾਂ ਖੋਹਾਂ ਵਾਲੇ ਗੈਂਗ ਵੱਖਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਦੇਖ ਲੋ ਐਨੀਆਂ ਬਲਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇ' ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਆ ਕੋਈ ਸੀਲ ਲੀਕ, ਟਾਇਰ ਟੂਪ ਦਾ ਪਟਾਕਾ ਖਰਚਾ ਈ ਖਰਚਾ ਹੋਗਾ। ਬੰਦਾ ਆਵਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਰਿਹਾ।” ਆਖ ਆਏ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਗੱਡੀ ਮਾਲਕਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ—“ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਮੈਨੂੰ ਕਸੂਰ ਮੇਰਾ ਕਿ ਤੁਆਢਾ?”

“ਤੂੰ ਜੋ ਕਹਿ ਰਿਹਾ, ਹੈ ਵੀ ਸੱਚ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਏਹੋ ਝੱਖ ਮਾਰਦਿਆਂ ਆਹ ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਵਰੇਸ ਹੋ ਗਈ, ਅਜੇ ਮਾੜੀ-ਮਾੜੀ ਮੱਸ ਫੁੱਟ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਦੇ ਏਸ ਕੁੱਤੇ ਕੰਮ 'ਚ ਪਏ ਹੋਏ, ਘਰ-ਘਾਟ, ਜ਼ਮੀਨ ਜੀਅ ਛੱਡ ਕੇ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦੋ ਦੋ ਗੱਡੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ ਐਵੇਂ ਤੁੱਖਣਾ ਜੇਹਾ ਦੇ 'ਤਾ ਵੜਾ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਲੋਕ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਰਗਾ ਈ ਮਹੌਲ ਜੇਹਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਮਹੀਨਾ ਡੂਝ ਮਹੀਨਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਜਦੋਂ ਘਰ ਜਾਈਦਾ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ, ਫਲ ਫਰੂਟ ਤੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਲਈ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਬੂਟ ਜੁਰਾਬਾਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਸੂਟ-ਬੂਟ ਜਾਂ ਜੇਹੜੇ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਜਾਣਾ ਉੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗਿਫਟ ਲੈ ਘਰ ਵੜੀਦਾ।”

“ਫਿਰ ਘਰ ਦੇ ਖਲ ਜੱਗਣ ਰੱਟੇ ਰੋਣੇ ਤੋਂ ਅਟੱਕ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਜੀਅ ਤੀਰਥਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਗੀਠਾ ਸਾਹਿਬ ਜੁੜਾ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਰੀਠੇ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਕੇ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗੇ ਗੀਠਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰ 'ਤਾ ਸੀ ਦੇਖ ਲੋ ਅਲੋਕਾਰੀ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹ ਪਾਸਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿੱਠੇ ਗੀਠਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੋਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਹੈ ਉਧਰਲਾ ਗੀਠਾ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੌੜਾ ਜ਼ਹਿਰ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜਾ ਯੱਗ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ 'ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੋਂ-ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਚੁੱਗਣਾ ਲਿਖ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ?

“ਦਿਨ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸਵੇਰੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੁਰ ਕੇ, ਘੜੀ ਦੀ ਟਿਕ-ਟਿਕ ਨਾਲ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ? ਅੰਦਰ ਜਾਣਾ ਕਿ ਬਾਈਪਾਸ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿੱਕਲ ਜਾਣਾ ਜੇ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਲੋਡ ਹੋਇਆ ਗੱਡੀ 'ਚ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਿਸਟ, ਵੇਟ ਨਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਕਰਾਏ ਤੇ ਸਮਾਨ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਤੇ ਕਰਾਏ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਦੋਵੇਂ ਗੱਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਲਕਾਂ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ, ਬਣਿਆਂ ਕਰਾਇਆ ਤੇ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਪੀ ਜਾਣਦਿਆਂ ਪਹਿਚਾਣਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਮਲਾ ਕੇ ਆਵਦੀ ਗੱਡੀ ਦਾ ਨਗਾਂ, ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰਕੇ ਨਬੇੜਾ ਹੋ ਈ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੋ ਆਈ ਗੱਡੀ ਮੁੜ ਗਈ ਸੀ।” ਸੋ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਵਾਂ ਬੰਦਾ ਵੀ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਵੇਂ ਰੱਖੇ ਖੁਲਾਸੀ ਨਾਲ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਤਾਂ ਬਰਾਬਰ ਬੈਠੇ ਉਸ ਵੀ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਝਾਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ - ਹੁਕਮ ਮੇਰੇ ਆਕਾ।”

“ਲੈ ਬਈ ! ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆ ! ਉਧਰੋਂ ਤਾਂ ਛੁੱਟ ਗਈ ਤੇਰੀ ਜਾਨ, ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜੁੱਟ, ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ!” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨਵੇਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਤੇ ਹੈਗਾ ਹਰਬੰਸ ਪਰ ਆਹ ਪੁਰਾਣੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਢਿੰਬਰੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਲਾਡ ਨਾਲ।” ਹਰਬੰਸ ਦੱਸ ਗਿਆ।

“ਲਾਡ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹਰਬੰਸ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਤੂੰ ਓਸ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਪੁਰਜੇ ਉਦਾਂ ਈ ਕੱਸੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਣਾ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਢਿੰਬਰੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।” ਜੰਗੀਰ ਨੇ ਆਖਦਿਆਂ ਹਰਬੰਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ।

“ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਆਂ ਪੂਰੇ।” ਆਖਦਿਆਂ ਹਰਬੰਸ ਨੇ ਆਵਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੱਬੇ ਗੋਡੇ ਨੂੰ ਲਾਏ। ਫਿਰ ਮੱਥੇ ਨੂੰ।

“ਬੰਦਾ ਕਾਂਟਾ ਈ ਲੱਗਦਾ।”

ਸੋਚਦਿਆਂ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਸਵਾਈਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

“ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਕੁਛ।” ਹਰਬੰਸ ਹੜਬੜਾਇਆ।

“ਨਹੀਂ ! ਐਵੇਂ ਈ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਜੇ ਹਰਬੰਸ ਪਹਿਲੇ ਖਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਬਣੁੰ ਕਿ ਨਹੀਂ ਬਣੁੰ।” ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾ ਚਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੀ ਢਿੱਡ ਦੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ।

“ਓ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਰੋਡ ਲਾਈਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਫੇ ਹੈ ਅਈਦਾਂ ਉਂਗਲਾਂ ਪੋਟੇ ਨਹੀਂ ਭੰਨੀਦੇ।”

ਹਰਬੰਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਫ਼ਰਕੇ “ਠੀਕ ਆ ਉਸਤਾਦ।”

ਪਰ ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰੂਰ ਉੱਚੀ ਬੇਵਸੇ ਈ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਿਆਲ ਦਾ ਸੂਰਜ ਵੀ ਛੇਤੀ ਗੋਡਣੀ ਲਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਬਹਿੰਦਾ ਬਹਿੰਦਾ ਲੁਕ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹੰਭੀ ਹੰਭੀ ਲੋਅ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕੋਰ, ਆਪਣਾ ਸੰਤਰੀ ਰੰਗ ਵਟਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਤੇ ਹੁਣ ਰੰਗ ਸਲੇਟੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁੜਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ, ਸੰਦ, ਰੋਟੀ ਵਾਲੇ ਡੱਬੇ ਪੈਣੇ, ਸਮੇਟਦੇ ਸਾਈਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਪੈਦਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਪੈਡਲ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਪੈਰ ਪੁੱਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਆਹਲਣਿਆਂ ਚੋਂ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਦੇ ਚੋਗੇ ਦੀ ਭਾਲ ਚ ਉਡੇ ਕਾਂ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਤੋਤੇ, ਵੀ ਆਲਣਿਆਂ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਏ ਸੀ। ਰਾਤ ਨਵਜੋਬਨ ਮੁਟਿਆਰ ਵਾਂਗ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੱਥ ਟਕੌਂਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਸਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਭੁਲਾਣੇ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਘਰ ਵੜਦਿਆਂ ਤੱਕ ਖੋਪੀਆ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨੌਕਰ ਨੇ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਟੀਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚ ਪਾਰਟੀ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਸੋ ਕੀਤੀ।

“ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਉਭੜ ਬੰਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਪਤਾ ਸਾਲੇ ਦੀ ਪੀਣੀ ਕਿਹੋ ਜਹੀ ਹੈ? ਨਾਲੇ ਉਥੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਜਾ ਕੇ ਅਚਾਰ ਗੰਢਾ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰ ਅਈਥੇ ਹਾਤੇ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਚਿਕਨ, ਬੱਕਰਾ, ਸ਼ਕਾਰ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਖਾਉ।”

ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਸ਼ਾ ਵੀ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਜ਼ੀਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਨਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਖਰਚਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਜਲੰਧਰ 'ਤੇ ਹੁਣ ਦੂਰ ਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਸੁਰਜੀਤ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਫੁਲਕਾ, ਦਾਲ, ਸਬਜ਼ੀ ਨਾ ਖਾਧੀ ਨਾ ਛੱਡੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੀਬੀਆਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ “ਕੁੱਤਿਆਂ ਗਵੇਂਣੀ” ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ‘ਹੋਣਾ ਸੀ ਸੋ ਹੋਇਆ’। ਮੰਜੇ ਡਾਹ ਬਿਸਤਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਈ ਲਿਆ ਭਾਪਾ ਜੀ ! ਇਹ ਭਾਅ ਜੀ ਕੌਣ ? ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਆਏ ਆਪਣੇ ਕੋਲ।

“ਨਹੀਂ ਰੱਜੀ ਪੁੱਤ ! ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਹੈਲਪਰ ਆ, ਕਲੀਨਰ ਪਲੱਸ ਖਲਾਸੀ ! ਸਮਝੀ।”

“ਹਾਂ ਸਮਝ ਗਈ ਭਾਪਾ ਜੀ। ਬਾਪ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਘਰ ਆਏ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਸਰਸਰੀ ਜੇਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ ਸੀ।

“ਹੈਅ-ਬੀਬੀ ! ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਭਾਪੇ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਡੋਡੇ ਫੀਮ ਢੋਂਦਿਆਂ ਤੇ ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਉਹਦੀਆਂ ਜਮਾਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰੋਂਦਿਆਂ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ, ਹਵਾਲਾਤਾਂ, ਕੁਤਵਾਲੀਆਂ,

ਠਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮੁਣਸ਼ੀਆਂ ਕੋਤਵਾਲਾ ਦੀਆਂ ਦਾਰੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਅੱਧਿਉਂ ਬਹੁਤੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਗਵਾ ਲਈ ਪਰ ਐਨਾ ਸਮਾਂ ਗਵਾਕੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਲ-ਛਲ ਫਰੇਬ, ਮਕਰ, ਚਾਰ ਸੌ ਵੀਹਾਂ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਵੀ ਧੱਕੇ-ਧੌੜੇ ਬਥੇਰੇ ਖਾਧੇ ਹੋਣਗੇ ਪੈਸਾ ਵੀ ਗਵਾਇਆ ਹੋਊਗਾ ਪਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਹੋਣਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁੱਖਿਆ। ਤੁਸੀਂ?

“ਆਹ ਜੇਹੜਾ ਹੁਣ ਢੱਟਾ ਜਿਹਾ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਮੇਰਾ ਹੈਲਪਰ, ਮੇਰਾ ਕਲੀਨਰ ਮੇਰਾ ਖਨੀਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਖਲਾਸੀ ਖਲੂਸੀ ਕੀ? ਜੇ ਇਹ ਫੁੱਕਰਾ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਗੱਡੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪੱਚਦਾ?”

“ਤੇ ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਹੋਣੀ ਦਿਆਲੂ ਹੋਏ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ ਹੈ ਕਿੱਥੋਂ? ਹੈ ਕੀ? ਐਹੋ ਜਹੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ, ਕੋਈ ਹਥੀ ਨਭੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਭਾਲਣਾ ਕਿੱਥੋਂ ਆਂ? ਨਾ ਜਾਣਦਾ ਨਾ ਬੁੱਝਦਾ! ਨਾ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਚੋਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਜਾ ਕੇ ਭਾਲ ਲਵਾਂਗੇ, ਕਿਸੇ ਨਫਾ-ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਏ ਤੋਂ! ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ! ਉਹੋ ਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਗੱਡੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਤਾਰੇ ਤੇ “ਸਤਿਗੁਰ ਤੇਰੀ ਓਟ! ਚੱਲ ਦਿੱਲੀ ਚੱਲ ਪਠਾਣਕੋਟ” ਗੱਡੀ ਲੱਦ ਲੱਦ ਸਮਾਨ ਅਸਬਾਬ ਢੋਅ ਢੋਅ - ਜੇਥਾਂ ਖੀਸੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਰ ਭਰ ਟੱਬਰ ਟੀਰ ਪਾਲੀ ਜਾਵੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮਨ ਚ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਬੀਜ ਐਸਾ ਉੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਚੁੱਪ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੰਦਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।

ਉਸ ਨੂੰ ਧੀ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਵੀ ਲੱਗ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਤਰਾਸਦੀ ਸਾਡੀ ਇਸ ਦੇਵ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਰਗ ਨੇ ਭੋਗੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ ਜਾ ਵਿਕਸਤ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਸ ਅੱਧ-ਅੰਗ ਭੋਗੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭੋਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

“ਭਜਨ ਭੋਜਨ ਨਾਰੀ ਤਿੰਨੇ ਪਰਦੇ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ।”

“ਮੱਖੀ, ਮੱਛੀ, ਇਸਤਰੀ ਤਿੰਨੇ ਜਾਤ ਕੁਜਾਤ।”

“ਇਹ ਮਿੱਤ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾ ਫੱਕਰ, ਘੋੜੀ, ਰੰਨ, ਗੰਡਾਸਾ।”

ਭਾਵੇਂ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਅਨਰਥ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਤੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੀ ਕਿਹਾ-ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ, ਜਿੱਤ ਜੰਮੇ ਰਾਜਾਨ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਨੇ ਗੋਇੰਦ ਵਾਲ਼ 'ਚ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ “ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਗਤ, ਪਾਛੈ ਸੰਗਤ” ਸਿਧਾਂਤ ਬਣਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਔਂਦੀ ਪਰਦੇ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ, ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਵੀ ਜੋ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲੱਗਿਆ ਸੋਨਾ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਜੋ ਮੂਰਤੀਆਂ 'ਚ ਜੜੇ

ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਤੇ ਏਥੇ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਲੁੱਟ ਖੋਹ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

“ਉਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ 'ਚ ਪਰਦੇ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਇਆ ਪਰ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ 'ਚ ਔਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਅਚਾਨਕ ਉਸ 'ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ—ਝੱਲੀਏ! ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ।”

“ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੀਬੀ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਸ਼ੁਦੈਣ ਹੋ ਗਈ। ਜੋ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉਸਦੀ ਕੀਤੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਦਰ ਕਿਨਾਰ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਬੀਬੀ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਿਆਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਚ ਕੀਤਾ ਹੈ— ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਮੱਤ ਚ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੁੰਨਤ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਿਮ ਮਜ਼੍ਹਬ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ— ਬੰਦਾ ਤੇ ਸੁੰਨਤ (ਖਤਨੇ) ਕਰਕੇ ਤੁਸਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਔਰਤ ਵੀ ਹੈ ਆਦਮੀ ਤੇ ਔਰਤ ਰਲ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸਮਾਜ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਨਾਰ ਨਾ ਛੋਡੋ ਤਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਹੀਐ।”

“ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਮੰਦਿਰਾਂ 'ਚ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਲ੍ਹ-ਨਾਲ੍ਹ ਦੇਵ ਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਚਲਨ, ਮੇਰਾ ਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਕੁਆਰੀਆਂ ਦਾ, ਨੌਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਮੰਦਿਰ।” ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਵਾਰਸਿਕ ਪੁਰਬ ਤੇ ਮੇਲੇ, ਦਰਸ਼ਣਾਰਥੀ ਨਵਰਾਤਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤਦੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਲੰਗਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਿਰਭੈ ਕਾਂਡ ਵਾਲੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਉਹ ਖ਼ਬਰ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੀਡੀਏ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰਖੀਆਂ ਬਣੀ, ਉਸ ਨੇ ਐਨਾ ਤੂਲ ਪੱਕੜਿਆ ਮਨੁੱਖ ਵਹਿਸ਼ੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ ਐਨੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਕਾਰਾਈ ਇਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ।

ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਹਰ ਤੀਜੀ-ਚੌਥੀ ਖ਼ਬਰ ਰੇਪ ਦੀ ਰੇਪ ਵੀ ਸਮੂਹਿਕ ! ਰੇਪ ਹੋਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਪਿਆਰ।

ਪਿਆਰ? ਪਿਆਰ ਸ਼ਬਦ ਐਨਾ ਘਟੀਆ ਹੋ ਗਿਆ? ਕੀ ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ, ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਵਾਲ, ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂ, ਸ਼ੀਰੀ ਫਰਿਹਾਦ ਵਰਗੇ ਮੁਹੱਬਤੀ ਗੱਭਰੂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਰਗਾ ਚਲਨ ਦੌਰ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਕਦੇ ਚੰਨ ਕਦੇ ਗੁਲਾਬ, ਕਦੇ ਕਲੀ ਕਦੇ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਦਾ ਕੀ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜਕੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਪਾਕੇ, ਪੈਟਰੋਲ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਗਲ਼ ਘੁੱਟ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਲਾਸ਼ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਕਾਵਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਗੋਚਰੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਝਾੜੀਆਂ ਖਤਾਨਾਂ, 'ਚ

ਮਿੱਟ ਦੇਵੇਗਾ ਜਾਂ ਧਰਤੀ 'ਚ ਬਾਹਰ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ 'ਚ ਈ ਕਿਤੇ ਟੋਇਆ ਪੁੱਟ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੀ ਇਹ ਹਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਮੁਹੱਬਤੀ ਲੋਕ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗਲਵਕੜੀ 'ਚ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਆਰ ਲਾਡ ਮਾਨਣ ਵਾਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਐਡੇ ਵਿਕਰਾਲ ਚੰਡਾਲ ਰੂਪ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣੇ ? ਮਨੁੱਖ ਚੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਕਿੱਥੇ ਉਡ ਗਈ ?

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਐਨੀਂ ਦਰਿੰਦਰੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ 'ਚ ਦੱਬੀ ਪਾਲੀ ਬੈਠੇ ਸੀ।

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇਹੜਾ ਐਡੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਜ਼ਹਾਲਤ ਵਰਗਾ ਕੋੜ੍ਹ ਆਪਣੇ ਮਨ 'ਚ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਵਦਾ ਮੰਨਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਕਦੂਰਤ ਦਿਲ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੁੱਠ 'ਚ ਦਬਾਅ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਊਗੀ, ਵਰਤ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ...! ਨਹੀਂ...!!! ਨਹੀਂ...!!!

ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ....।

ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੰਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਆਉ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲ-ਜੁਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬਦਲੀਏ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਜੀਅ, ਆਤਮਾ, ਕਿਸੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਧੀ, ਕਿਸੇ ਭਰਾ ਦੀ ਭੈਣ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਇਸ ਪਸ਼ੂ ਪੁਣੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।

“ਚਲੋ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ 'ਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅੜਚਣ, ਜਾਂ ਖੜੋਤ ਜਾਂ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਭਾਅ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਛੜੇ ਕਿ ਕਦੇ ਰਾਹ ਗਲੀ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮਿਲੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚੇਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਾਣ ਹੋਵੇ ਨਾ ਕਿ ਤਿਉੜੀ ਜਾਂ ਮੱਥੇ ਵੱਟ।

ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਅਗਲੀ ਈਰਖਾ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਨਾ ਬਣੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜੇਹੀ ਕੱਚੀ ਤੰਦ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਚੋਂ ਜੀਵਨ ਝਲਕ ਮੰਦ-ਮੰਦ ਮੁਸਕਾਂਦੀ ਹੋਵੇ।

“ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ।”

ਕਾਂਡ 15

ਭੁਲਾਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਕਲਰਕ, ਡਿਪਲੋਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਚ, ਖੇਡਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਕੀ, ਫੁਟਬਾਲ ਸਟੇਡੀਅਮ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਬਲਾਕ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੇ ਹਾਕੀ ਫੁਟਬਾਲ ਦੇ ਖੇਡਾਂ ਤਾਂ ਰੇਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀਆਂ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਕੀ, ਵਿਚ ਤਾਂ ਦੋ ਕਿ ਤਿੰਨ ਖਿਡਾਰੀ ਕੌਮੀ ਹਾਕੀ 'ਚ ਖੇਡੀਆਂ ਤੇ ਖੇਡ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅੰਤਰ ਰੇਲਵੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਵਰ੍ਹਾ ਈ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਭੁਲਾਣੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਸੀ। ਸੈ. ਸਕੂਲ 'ਚ ਦਾਖਲਾ+1 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਜੁੜਵੀਂ ਕੰਧ ਦੇ ਪਹਾੜ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹਾਕੀ ਦੀ ਗਰਾਊਂਡ ਜਿੱਥੇ ਅੰਦਰ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਕੀ ਦੀ ਟੀਮ ਵਾਲੀਆਂ ਖਿਡਾਰਨਾਂ ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਅਭਿਆਸ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਰਦੀਆਂ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਲਗਾਅ ਵੀ ਖੇਡਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਗਰਾਊਂਡ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਮਨੋਰੰਜਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਆਪੋਆਪਣੇ ਕਲੱਬ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਸਨ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਰੀਹਰਸਲ ਕਰਨ ਬਹਾਨੇ, ਖਿਡਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਬਹਾਨੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਦੱਸ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਧਾਰਮਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਮਨੋਰੰਜਕ, ਅਰਧ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਮੰਨਦੇ, ਡਾ: ਭੀਮ ਰਾਉ ਅੰਬੇਦਕਰ, ਭਗਤ ਰਵੀਦਾਸ, ਵਰਗੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਏਥੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਮੰਨਦੇ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਹਾਕੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਚ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਰੱਜੀ ਦਾ ਭਰਾ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਕੁੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਭਰਾ ਜਸਦੀਪ ਨੇ ਮਾਂ ਤੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਛੇਤੀ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਵੀ ਪਾਇਆ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਨਾਨੀ ਤੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਜੇਹੜਾ ਸੱਤ ਸਾਲ ਜਾਪਾਨ ਤੇ ਛੇ ਵਰ੍ਹੇ ਕੋਰੀਆ ਚ ਲਾ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਆਇਆ ਸੀ।

ਮਾਮਿਆਂ ਨਾਨੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਭਰਾ ਨੇ ਗੇਟ ਨੰਬਰ ਦੇ 'ਤੇ ਦਿਨ ਸਮਾਂ ਰੱਖ ਬਾਹਰ ਚਾਹ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਚਾਹ ਪੀਤੀ।

ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਜੀਆਂ ਨੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਵੀ ਏਹੀ ਚੁਹੰਦੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਫਾਹਾ ਦੇਣਾ ਦੇ ਲੈਣ। ਫਾਹਾ ਈ ਆ। ਗਲ 'ਚ ਰੱਸਾ ਪੈਣਾ, ਮੁੰਜ, ਸਣ ਜਾਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਘੁੱਟਣਾ ਤਾਂ ਗਲ ਈ ਹੈਗਾ। ਬੰਦਾ ਈ ਹੋਊ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੋਊਗਾ ਦੋ-ਚਾਰ ਸਾਲ। ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਊ ?

“ਜੇਹੜਾ ਐਨੇ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਹਰ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਘਰੋਂ ਖੁੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹੋਣਗੇ! ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਲੋਕ ਅਈਥੋਂ ਡੁਬਈ, ਅਰਬ, ਬਹਿਰੀਨ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਮੁੜਕੇ ਉਥੋਂ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਵਲੈਤ ਕਨੇਡਾ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਜੀਵਨ ਚ ਕੋਈ ਮਾਅਰਕਾ ਮਾਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਈ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ - ਸੀਨੇ ਖਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਧੀ ਉਹ ਕਰ ਅਰਾਮ ਨਾ ਬਹਿੰਦੇ। ਨੇਹੁੰ ਵਾਲੇ ਨੈਣੀ ਕੀ ਨੀਂਦਰ, ਉਹ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਪਏ ਵਹਿੰਦੇ।”

ਜਸਦੀਪ ਭਰਾ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਮਠਿਆਈ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ ਦੇਖ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ, ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਭਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਦੇਖਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਚਾਅ ਤੇ ਸੁਫਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੱਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਚੇਹਰੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮਸਨੂਈ ਜੇਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲੇਪ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਬਾਪ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬਜ਼ੀ ਲੱਸਣ ਪਿਆਜ, ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋਣਗੇ। “ਕੰਗਰੈਚੂਲੇਸ਼ਨ ਵੀਰ ਨੂੰ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਫਾਇਰ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। “ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਭਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਲੱਥਣ ਵਾਲਾ ਬਣੂੰਗਾ। ਚੰਗਾ ਈ ਆ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਆਵਦੇ ਘਰ ਈ ਵੱਸਣ ਤਾਂ ਈ ਸੌਂਹਦੀਆਂ।” ਆਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਜਸਦੀਪ ਦਾ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਡੱਬਾ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਛੁਹਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਸਦੀਪ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੇਵਸੇ ਈ ਹੌਕਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਮੂੰਹ ਭਵਾ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਵੇਹੜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

“ਬੀਬੀ ਭਾਪਾ ਨਹੀਂ ਆਏ ਜੱਸੇ! ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਰੁਕ ਗਏ? ਮਾਮਿਆਂ ਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਆਇਆ ਸੀ ਮਾਮਾ ਜਾ ਨਾਨੀ ਕਿ ਨਹੀਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲੋਂ ਹਕੀਕਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਵਾਂਗ, ਭਰਾ ਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਜੇਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਉਹ ਪਰਾਹੁਣੇ ਕਲ ਰੁਕ ਗਏ ਸੀ, ਕੋਈ ਮੈਰਿਜ ਦੀ ਸੁਰ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ, ਮਾਮਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕੋਈ ਵੀ, ਨਾਨੀ ਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈਗੀ ਸੀ। ਜਸਦੀਪ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਰੁਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ।”

“ਛੇਤੀ ਕਰ ਕੁਰ ਕੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰਨ ਜਦ ਕਰਨਾ ਈ ਆ ਤੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਚੇਹਰੇ 'ਤੇ ਸਾੜਵੀਂ ਜੇਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ।

“ਐਨੀ ਅੱਕ ਗਈ ਭੁਲਾਣਿਉਂ! ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੋਂ?” ਜਸਦੀਪ ਨੇ ਭੈਣ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਨੂੰ ਘੋਖ ਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ।

“ਭਰਾਵਾ! ਜੇਹੜੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕੀ ਦਾ ਭਾਰ ਬਹੁਤਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਉਹ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸਿਰੋਂ ਲੱਥ ਜਾਵੇ ਚੰਗਾ। ਜ਼ਰੂਰ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿੱਲ੍ਹੀ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਅਕਲ ਮੰਦੀ ਭਲਾ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਖਦੇ ਅੱਖਾਂ ਵੀਰੇ ਦੇ ਚੇਹਰੇ 'ਤੇ ਈ ਖੋਭੀ ਰੱਖੀਆਂ ਸੀ।

“ਹੈਂ...ਅਰੱਜੀ! ਸੱਚ ਦੱਸ ਆਹ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਆਹਨੀਂ ਇਹ ਢਿੱਡੋਂ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਮਨੋ! ਭਰਾ ਨੇ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ।

“ਦੇਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈ ਸਮਝ ਲਾ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਵੀ ਕੇਹੜਾ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ‘ਚੋਚੀ’ ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਨਿਆਣਾ ਵਾਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਭੜਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਠੰਡੀ ਆਹ ਨਿਕਲੀ। “ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਐਡਾ ਖੈਰ ਹੱਥਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਤੂੰ ਬਣ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖੋਣ ਡਿਹਾਂ, ਮੀਸਣਿਆਂ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਵਰ੍ਹਦਾਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਆ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੇ ਥਾਂ ਹੈਗਾਂ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਆਂ ਨਾ, ਬੰਦਾ ਤੇ ਪੁੱਤ ਹੁੰਦਾ ਈ ਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਹੁੰਦਾ ਚਾਹੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਵੀ ਅੜ ਕੇ ਆਵਦੀ ਗੱਲ ਪੁਰਾ ਲੈਂਦਾ, ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਗੂਠਾ ਦੇ ਕੇ ਪਰ ਹਾਏ! ਹਾਏ ਮੈਂ ਖਨੀ ਕੰਵਲੀ ਈ ਹੋ ਜਾਣਾ ਲੱਗਦਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਖਣਾ ਸੀ ਉਹ ਜੇਹੜੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਤੂੰ ਪੱਟ ਲਈ ਆ ਨਾ, ਧਰਤੀ ਚੋਂ ਬੂਟੇ ਦੀ ਗਾਚੀ ਕੱਢ ਲੈਣ ਵਾਂਗੂੰ ਉਹਨੂੰ ਜੇ ਆਵਦੀ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਕਾਲਜੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ, ਰੱਖੀ ਆਵਦੀ ਬਣਾ ਕੇ! ਹੋਰ ਨਾ ਕੁੱਤਿਆਂ, ਬਿੱਲਿਆਂ ਜੋਗੀ ਕਰ ਦਈਂ ਜਿੱਦਾਂ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਮੰਢੀਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਦੇ ਈ ਆਪਾਂ ਆਏ ਦਿਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੁਦੈਣਾਂ ਇਤਬਾਰ ਜੇਹਾ ਕਰਕੇ ਘਰ ਘਾਟ, ਛੱਡ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕ ਨਿਕਲ ਤੇ ਤੁਰਦੀਆਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਗਲੀਆਂ-ਸੜੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਈ ਲੱਭਦੀਆਂ, ਪਛਾਣ ਵੀ ਮੁੜਕੇ ਗਲ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਈ ਪਾਟਿਆਂ ਜੇਹਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰ ਜਹੇ ਲੱਭਦੇ। ਹੱਡੀਆਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਮਦਰਾਸ ਲੈਬ 'ਚ ਭੇਜੀਆਂ। ਪਰਖ ਲਈ ਮੌਤ, ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ? ਜਾਂ ਕਰੰਗ ਮਿਲਦੇ ਮਣਕਾ ਮਣਕਾ ਹੋਏ।

“ਚੱਲ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਕਰਕੇ ਮਨ 'ਚ ਆਈ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਆਖਣੀ ਸੀ, ਨਾਲੇ ਉਸ ਕੰਵਲੀ ਬਾਂਦਰੀ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਜੇੜੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਈ ਅਈਡਾ ਵਡਾ ਕਲੰਕ ਮਾਪਿਆਂ ਮੱਥੇ ਲਾ ਘਰੋਂ ਪੈਰ ਪੁੱਟੁਗੀ ਸ਼ਦੈਣ। ਉਸ ਦੇ ਔਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਸੀ। ਔਰਤ ਦਾ ਦਰਦ ਔਰਤ ਈ ਸਮਝ ਤੇ ਬੁੱਝ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਭਲੀ ਕੁੱਲ ਦੀ ਹੋਵੇ - ਆਹ ਵੀ ਭਰੇ, ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਹੀਲਾ ਬੁੱਤਾ ਕੁਛ।”

“ਉਦਾਂ ਰਚਣ ਹਾਰੇ ਜਿਸ ਇਸ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਮੂਰਖ ਤੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - ਚਵਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਉਪਾਈ, ਰਿਜ਼ਕ ਦੀਆ, ਸਭ ਹੂੰ ਕੋ ਤਦ ਕਾ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕਰਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਲਭਦ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜੀਵ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਂਦੀ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੀ ਮੈਡਮ ਗੁਰਜੀਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ - ਤੂ ਕਾਹੇ ਡੋਲੇ ਪਰਾਣੀਆ, ਤੁਧ ਰਾਖੇਗਾ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰ। ਜਿਨ ਪੈਦਾਇਸ ਤੂ ਕੀਆ, ਸੋਈ ਦੇਇ ਅਧਾਰ।

ਫਿਰ -

ਸਿਰ ਸਿਰ ਰਿਜਕ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰ, ਕਾਹੇ ਮਨ ਭਉ ਕਰਿਆ ਉਡੇ ਉਡ ਆਵਿਹ ਸੈ ਕੋਸਾ, ਤਿਸ ਪਾਛੇ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ।

ਰਜਨੀ ਦੇ ਬਾਪ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੇ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਨਾ -ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਂਦੀਆਂ ?

ਵੱਡੀਆਂ ਤਿੰਨ ਭੈਣਾਂ ਤਾਂ ਆਖਤਾ ਸੀ - ਬਾਬਲ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਂਦੀਆਂ ਵਾਂ। ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਰਜਨੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ -ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਨੀ ਆਂ। ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬਾਪ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਖੱਟੂ ਤੇ ਪਿੰਗਲੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਨਾਲ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ-ਜਾਹ ਕਮਾ ਤੇ ਖਾਹ।

ਨਾਲੇ ਢਿਨ੍ਹ ਸਵਾਮੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਖਵਾਂਵੀਂ। ਬਾਪ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਸੀ ਨਾ ਦੁਨੀ ਚੰਦ। ਮਾਇਆ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਆਕੜ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੇਠ ਆ ਮਾਝੇ ਏਰੀਏ ਦੀ ਪੱਟੀ ਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਮਾਝੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਨਗਰ ਹੈ।

“ਉਹ ਫਿਰ ਕਿੱਦਾਂ ਖੈਰ- ਹੱਥਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਸੀ ਵੀ ਬੰਦਾ। ਬੰਦਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਵਰਗਾ ਗਊ ਦਾ ਜਾਇਆ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਜਸਦੀਪ ਵੀਰੇ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਭੋਡਾ, ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਰਖੰਡਾ ਪੂਰਾ ਕੰਜਰ।”

ਮਨਾ! ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ। ਭਲੇਮਾਣਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੁੱਧੂ ਫੂੱਧੂ ਆਖਦੇ ਏਥੇ। ਮਨਾ ! ਮੈਂ ਆਖਣਾ ਕੀ ਸੀ ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਖਿਲਾਰੇ ਦੇ ਚੌਰਾਹੇ ਆ ਕੇ ਦਸ਼ਾ ਵਿਗੜ ਗਈ, ਦਿਸ਼ਾ ਹੀਣ ਹੋ ਗਈ।

ਸੱਚ ਹਾਂਅ! ਮੈਂ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਦੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਜਨਮ ਤੋਂ ਈ ਮੱਥੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ, ਸੱਸ, ਜੇਠਾਣੀ, ਦੁਰਾਣੀ, ਭਰਜਾਈ ਪਤੀਸ ਕੋਈ ਲੇਬਲ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਏਸੇ ਵਰਗ ਚੋਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਪਰ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਹੁਣ ਇਸਤਰੀ ਵਰਗ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਵੀ ਹੈ ਮਲਕਾ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜਘਰਾਣੇ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹੀ ਕਦਰ ਤੇ ਪੁੱਛ ਦੱਸ ਵੀ ਹੈ। ਉਦਾਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ, ਦਿਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੀਲਾ ਦੀਕਸ਼ਤ, ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੀ ਭੰਡਾਰਾ ਨਾ ਇਕੋ

ਮਾਇਆ ਵਤੀ ਯੂ. ਪੀ. ਰਾਜ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਮਮਤਾ ਬੈਨਰਜੀ ਹੁਣ ਕੁੜੀਆਂ ਮਿਲਟਰੀ ਤੇ ਏਅਰ ਫੋਰਸ, ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਚ ਪਾਈਲਟ, ਪਿੰਡਾਂ ਚ ਸਰਪੰਚ ਪੰਚ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨਗਰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੈਂਬਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਬੜਾ ਕੁਛ ਹੈ ਫਿਰ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ, ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੁੱਖੀ ਕਿਰਨ ਬੇਦੀ ਕਿੰਨੀ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਤੇ ਨਿਆ ਪਸੰਦ ਅਫਸਰ ਸੀ ਭੈੜਾ ਅਨਸਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਈ ਮੂਤਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ।

“ਤੇ ਅਈਥੇ ਆਹ ਦੇਖ ਲਾ ਮਨਾ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਵੀ ਭੁਲਾਣੇ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ ਜਲ ਕੁਝ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਈ ਬਚਿਆ, ਵੇਖੋ ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਅੰਨ ਜਲ ਦੀ ਲਾਟਰੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਔਂਦੀ ਹੈ। ਲਾਟਰੀ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਈ ਗਈ ਹੈ ਬੱਸ ਕੰਪਣੀ ਵੱਲੋਂ ਐਲਾਨ ਦੀ ਈ ਉਡੀਕ ਹੈ।”

“ਰੱਜੀ ਮਾਰੀਏ। ਇਹ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਭਾਰਤ ਮਹਾਨ ਦਾ ਗੁਣ ਗਾਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾਅਰੇ ਲੈਂਦੇ ਅੱਕਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ।”

ਬੱਸ ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਗਈ ਇਸ ਦੇਵ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਕੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਇਕ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਹੁੰਦੀ ਸੀ—“ਉੱਤਰ ਕਾਟੋ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਾਂ।” ਲੋਕ ਪੰਜੀ ਸਾਲੀਂ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਰਖਦੇ ਹਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਈ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਪਰ ਪਰਨਾਲਾ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਈ।

ਲੋਕ ਵੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਚੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜਕਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸਿੰਘਾਸਣ ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੰਘਣ ਵਾਲਾ ਘਟੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਸਾਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪੈਂਟ ਦਿਨ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਘਟਣ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਸੌ ਚੌਹਟ ਈ ਰਹਿ ਗਏ।

ਮਿਰਾਸਣ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਿਣੇ ਤੇ ਆਖੇ “ਗਏ ਨਿਮਾਣੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੌਂਆਂ ਤੇ ਵੀਹ।”

ਏਦਾਂ ਈ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਠਗੀ ਠਗੀ ਜੰਤਾ ਵੀ ਗਿਣਦੀ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਚੋਂ ਅੱਜ ਇੱਕ ਦਿਨ ਘਟ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਬੱਸ ਤਿੰਨ ਸੌ ਚੌਹਟ ਦਿਨ ਈ ਬਚੇ ਆ ਹੁਣ॥

ਬਾਕੀ 362 ਅਜੇ ਸਾਲਿਮ ਫੰਨੂ ਚੁੱਕੀ ਖੜ੍ਹੇ। ਵੇਖੋ ਕੀ ਬਿੱਲੀ ਬਾਘ ਜਾਗਦਾ ?

ਕਾਂਡ 16

“ਕਦੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਲਿਖਿਆ ਸੀ “ਕਦੇ ਮੈਂ ਪਿਛਾਂਹ ਪੈਰ ਪੁੱਟੇ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਬਹੁਤ ਅਗਾਂਹ ਝਾਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇੰਜ ਮੈਂ ਹੁਣ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੋਂ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਵੀ ਅੱਜ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦੀ ਵਡੀ ਸਾਰੀ ਕਈ ਮੰਜ਼ਲੀ ਕੋਠੀ 'ਚ ਬੈਠੀ ਜੇਹੜੀ ਬਣੋਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਈ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ ਪਿੰਡ ਘਰ ਵਾਲਾ ਥਾਂ ਛੱਡ ਕੇ। ਕਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਤੜੋਂਦਾ ਰਹੂ ਫਿਰ ਮਲਬੇ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਅੱਧੀਏ ਸੀਮਿਟ, ਰੋੜੇ, ਮਲਬਾ, ਚਕਵੇਣ ਦਾ ਖਰਚਾ, ਫ੍ਰਿਦੇ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਿਉ, ਨਾਲੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇੱਥੇ ਘੜੀਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਿੱਸੇ ਚੇਤੇ ਰਹਿਣਗੇ ਸਗੋਂ।

ਕੋਠੀ ਕਾਹਦੀ ਸੀ ਆਪ ਤੇ ਤਿਹਾਸਵੇਂ ਚੁਹਾਸਵੇਂ ਬਣਵਾ ਕੇ ਵਲੈਤੀਏ ਕੋਠੀ ਤੇ ਕਰੋੜ ਡੇਝ ਲਾ ਕੇ ਦੁਆਬੇ 'ਚ ਆਵਦੇ ਝੰਡੇ ਗੱਡ ਗਏ, ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਬਾਹਰ ਸਨ ਤੇ ਕਾਕੇ ਦੀ ਮੈਰਿਜ਼ ਕਰ, ਚਾਰ ਦਿਨ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਾਣੀ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਭੋਗ ਤੇ ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ, ਵਿਸਕੀਆਂ ਬੀਅਰਾਂ, ਦੇਸੀ ਜੇਹੇ ਜੇਹੀ ਮੇਲੀ, ਸੱਜਣ ਮਿੱਤਰ, ਚਾਹੁਣ ਛੱਕਣ ਵੈਸ਼ਨੋ ਤੇ ਛਕਣ ਛਕੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਬਨੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਕਲੋਤਰ ਨੂੰ ਨਾ ਆਖਣ ਸਾਡੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੇ ਦੀ ਵੀ ਲਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਭਲਾਂ ਗਾਤਰੇ ਪਾਏ ਦੀਹਦੇ ਨਹੀਂ ਗੇ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਭਾਜੀ ਚਾੜ੍ਹੀ ਆ।”

“ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਦਾਦੇ ਦੀਆਂ, ਕਦੇ ਪੋਤੇ ਦੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਆਪਾਂ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹ ਲਵਾਂਗੇ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵੀ ਅਧੂਰੇ ਤੇ ਦੁਖੀ।

“ਆਹ ਕੀ ਹੋਇਆ ਬਈ ਘਰ ਵਾਲੇ ਸੋਚਦੇ?”

ਦੁਖੀ ਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਪੁੱਛ ਪਰਤੀਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਤੇ ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੋਈ ਸੱਦ ਬੁਲਾਇਆ ਨਾਲੇ ਭੜ੍ਹਾ ਅਖਵਾਇਆ।

ਸਗੋਂ ਇਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਜੇ ਸੇਵਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਜਾਂ ਸੇਵਾ 'ਚ ਕੋਈ ਦਸ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਫੇਰ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਮਝ ਵੀ ਔਂਦੀ – ਇਹ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਉਹ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ – ਜ਼ੋਰਾਵਰਾਂ ਨਾਲ ਭਿਆਲੀ, ਉਹ ਮੰਗੇ ਹਿੱਸਾ, ਉਹ ਕੱਢੇ ਗਾਲੀ। ਹਾਅ ਵੀ ਠੀਕ ਆ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਖਿਆ ਪਰ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਇਕ ਤੱਤ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ – ਸ਼ਰੀਕ ਲਾਵੇ ਲੀਕ, ਬੇੜਾ ਡੋਬਣ ਨੂੰ। ਹਾਂ ...ਅ... ਬੇੜਾ ਡੋਬਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਚੇਤੇ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਉਹ ਬੇੜਾ ਡੋਬਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬੇੜਾ ਤਾਰਨ ਦੀ ਹੈ – ਬੇੜਾ ਡੋਬਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਹੜੀ ਆ? ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ, ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਵੀਰ, ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ, ਅਈਥੋਂ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਖਿਡੋਣੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਰਗੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਈਏ ਦੇ ਦੇ – ਗੈਂਗਾਂ ਦੇ ਗੈਂਗ ਬੈਠੇ ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ ਫਲਾਈਟ ਵਾਇਆ ਮਾਸਕੋ – ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ

ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਫੋਨ ਅਸੀਂ ਜਹਾਜ਼ 'ਚ ਬੈਠ ਗਏ ਮਾਸਕੋ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੁਣ ਅਗੇ ਲਈ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਲ ਕਰਾਂਗੇ।

ਏਜੰਟਾਂ ਨੇ ਕਾਬੂ ਆਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- ਛਿੱਤਰ ਨਾਲ ਡਰਾ ਕੇ ਵੀ, ਤੇ ਪਤਿਆ ਕੇ ਵੀ ਜੇ ਤੇ ਜੀਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਾ ਫਿਰ ਜੋ-ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਰੀ ਜਾਓ, ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ “ਮਾਲਟਾ ਕਿਸ਼ਤੀ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੋਣਾ ਈ ਹੋਣਾ।”

ਜਦੋਂ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ 'ਚ ਜਿੰਦ ਕਾਬੂ ਆਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਤ ਜਿਵੇਂ ਸਿਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਲਟਕ ਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਦਿੱਸੂ ਫਿਰ ਜੋ ਜਮਦੂਤ ਕਹਿਣ ਗੇ ਕਰੋ ! ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮਨ ਆਈ ਜਦ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਡੇ ਅੰਬੈਸੀਆਂ ਹੈਰੀਆਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਭਾਵੇਂ, ਗੂਠਾ ਛਾਪ ਆਂ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਬਣਵਾਉ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚਲੋ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਨਵੋਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਚੌਂਕ ਉੱਤਰੋ ਤੇ ਨਾਲ ਈ ਪਾਸ ਪੋਰਟ ਦਫ਼ਤਰ ਹੈ- ਨਵਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਬਣਵੋਣਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲਗਵੋਣਾ ਜਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਰੀਨਿਊ ਕਰਵੋਣਾ, ਜਾਉ ਫਾਰਮ ਲਉ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਵੋਣਾ। ਚਹੁੰਨੇ ਭਰੋ, ਫਾਰਮ ਭਰ ਕੇ ਦੇ ਆਉ, ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਕਿਸ ਕੰਮ 'ਚ ਜਾਣਾ ਕਿਸ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜਾਣਾ ਭਰੋ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਆਉ ਉਹੋ ਈ ਫਾਰਮ ਭਰ ਕੇ ਚੈਨ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਰਵੋ। ਜਦੋਂ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਪੀ ਵੀਜ਼ਾ ਆਦਿ ਲੱਗ ਕੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਜਾਉ ਏਜੰਟਾਂ ਠੱਗਾਂ ਤੋਂ ਲੁਟਾਈ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਚੋ।

ਆਪਣੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵੀ ਜਿੰਦ ਬਚਾਈ ਰਖੋ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੌੜਦੇ-ਦੌੜਦੇ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਥਾਂ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਨੌੜਿਆਂ ਤੇ ਪੂਛ ਨਾਲ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਮੱਖ ਉਡਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਲਮਕਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸਦੇ ਫੁਰਕੜਾ ਮਾਰ ਛੱਡਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਮੱਤਾਂ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਲਾਣੇ ਚੋਂ ਈ ਆਂ, ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਭੁਲਾਣਿਉ ਚੂੜਾ ਪਾ ਕੇ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਬਣਕੇ ਚੂੜੇ ਨਾਲ ਚਾਂਦੀ ਠੂਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਲੀਰੇ ਤੇ ਗਲ 'ਚ ਵਾਹਵਾ ਭਾਰ ਵਾਲਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਤਿੰਨ ਲੜੀਆਂ ਹਾਰ ਪਵਾ, ਜੇਹੜਾ ਮਗਰੋਂ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਕਰਾਏ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀਗੇ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ 'ਚ ਗਹਿਣੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ ਸੀ ਤਾਂ ਬੁੱਤਾ ਸਰਿਆ ਸੀ; ਅਜੇ ਲੋਕਲ ਉੱਤਲਾ ਪੁੱਤਲਾ ਖਰਚ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਆਵਦੇ ਨਾਲ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਫੜ-ਦੜ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਖਣਵਾਦੇ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮਾਮਿਆਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਚੌਂਕੇ 'ਚ ਰੱਖੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਝੱਜਰ ਵਾਂਗੂੰ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਉਧਰ-ਉਲਾਰ ਲਵੇ। ਨੌਕਰੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ? ਸਾਡਾ ਨੱਕ ਵੱਢਕੇ ਰੱਖ ਤਾ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਭਾਣਜੀ ਅਵਾਰਾ ਗਰਦੀ ਕਰਦੀ ਲੱਗੀ ਫਿਰ ਸਣੇ ਦੋਹਤੇ ਨਾਨੀ ਤੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਐਨਾ ਫਿਕਰ ਪਿਆ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਹ ਚਾਲੀਆਂ-ਬਤਾਲੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਰਿਹਾ-ਖਿਹਾ ਖੁੰਢ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭ ਲਿਆ
ਏ। ਕਾਕੇ ਤੇ ਅੰਮਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਭੁਆਂਟਣੀਆਂ ਦੇ ਗਲੋਂ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਕੀਤੀ।

“ਕੀ ਪਤਾ ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਅੱਭਾ ਲੱਥੀ ਦਾ ਘਰੋਂ ਪੈਰ ਪੁੱਟ ਜਾਂਦੀ? ਜਾਹ ਜਾਂਦੀਏ
ਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।”

“ਆਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਅੱਧੀਆਂ ਕੁ ਖ਼ਬਰਾਂ ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰੇਪਾਂ ਦੀਆਂ,
ਕੱਤਲਾਂ ਦੀਆਂ, ਜਾਂ ਘਰ ਦਾ ਸੋਨਾ, ਨਕਦੀ ਕੈਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਕੋਰਟ ਮੈਰਿਜ਼ ਕਰਾ ਲਈ ਜਾਂ ਉਦਾਂ
ਈ ਨੱਠ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਚੱਲ ਇਹ ਤਾਂ ਰੱਜੀਏ ਤੂੰ ਉਗਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੱਗ
ਜਹਾਨ ਦੀ।”

ਪਰ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੀ, ਕਾਹਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਘਰ ਦਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ
ਬਿਨਾਂ, ਅਈਦਾਂ ਦਾ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲਾ ਹਰਜਲਾ ਜੇਹਾ? ਭਲਾ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ
ਗਰਕਣ ਵਰਗੀ ਹੈਸੀਅਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਆ, ਐਵੇਂ ਈ ਕਿਤੇ?

ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਛਿਆਂ ਸੂਇਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਨੋਕਾ ਟੋਕਾਂ! ਤਿੱਖੇ ਧਾਰ ਲੱਗੇ ਉਸਤਰੇ
ਨਾਲ ਪੱਛਣ ਵਾਂਗ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਪੱਛ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ।

“ਹੋਅ! ਰਜਵਿੰਦਰ! ਅੱਜ ਤੇ ਹਾਅ ਵੜੀਆਂ ਦਾਨਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਕਰਨ ਡਰੀਂ ਹੋਈ। ! ਮਾਰ ਮੱਤਾਂ ਈ ਮੱਤਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇਰੇ ਕੋਲ
ਈ ਹੈਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੱਤਰਾਂ ਅੱਸੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਦਾਦੀ ਨਾਨੀ ਹੁੰਦੀ। ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਕਿਸੇ
ਪੰਚਾਇਤ 'ਚ ਨਿਆਂ ਪੰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਨਿਆਂ ਪੰਚ ਵੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਜਿੰਨੇ ਐਨੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਧੱਕੇ ਧੌੜੇ ਖਾਧੇ,
ਉਤਰਾਅ ਚੜ੍ਹਾਅ ਦੇਖੇ ਆ, ਨਿਆਂ ਵੀ ਕਰੂੰਗੀ ਕਰੂੰਗੀ ਵੀ ਸਹੀ। ਦੋਵੇਂ ਛਾਬੇ ਪੂਰੇ ਸਾਂਵੇ
ਹੋਣਗੇ। ਰਤੀ ਮਾਸਾ ਵੀ ਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਸੁਣਦੀ ਆ ਨਾ ਅਜਿੱਕੇ ਸਾਹਣੀਏ!

ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ 'ਚ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰਲੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬੀਬੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ
ਤੱਕੜੀ ਦੀ ਬੋਦੀ ਫੜੀ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵੇਂ ਆਵਦੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੱਝੀ ਪੱਟੀ ਕਰਕੇ
ਬੰਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਫੜੀ ਤੱਕੜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਛਾਬੇ ਐਨ ਸਾਂਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਬਰਾਬਰ! ਬਰਾਬਰ।

ਪਰ ਮੇਰਾ ਨਿਆਂ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ-ਸਿੱਧਾ ਛਤੀਰ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਜਿੰਦਾਂ ਚੁੰਨੀ ਜਾਂ ਸਾਫਾ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੱਝੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ
ਚਾਰ ਵਾਰ ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਭੁਆਂਟਣੀ ਦੇ ਉਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਤੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮਦੇ
ਮੂੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਸੱਜਿਉਂ ਖੱਬਿਉਂ, ਪਿੱਛਿਉਂ ਅੱਗਿਉਂ ਛੇੜੀ ਸਤਾਈ ਜਾਣਾ। ਜਿਹੜੇ ਹਾਂਡੀ
ਦੇ ਖੜਬਾਨੇ ਬੱਝੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਦੂਸਰੇ ਮੂੰਡੇ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲੌਣ ਲਈ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ
ਹੋ ਈ ਜਾਣਾ, ਮੀਟੀ ਤੋਂ ਜਾਨ ਛੁੱਟੇ ਮੇਰੀ।”

ਸੋਚਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਲਾ ਸਿਰ ਤੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਮਘਨ ਹੋਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਬਸਰ ਹੋ ਰਹਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੇਣੇ ਪਲ, ਐਨ੍ਹਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਪਲਾਂ ਨੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਉਡਾ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

“ਬੱਸ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਗੁਰ-ਨਾਮ ਜਪੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਉ।”

“ਮੈਂ ਤੇ ਸਗੋਂ ਸੋਚਦੀ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਜਾਂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਵੇਰੇ ਸਵਖਤੇ ਉੱਠਦੇ ਈ ਸਪੀਕਰ ਲਾ-ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ- ਉਠੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਜਪੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਉ। ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰੋ।”

“ਚਲੋ ਜੇ ਆਪਾਂ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਨਹੀਂ ਵੀ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਨਾ ਜਪੋ। ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਉ। ਜੇ ਆਪਾਂ ਐਨਾ ਇੱਕ ਈ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਵੀ - ਕਿਰਤ ਕਰਦਿਆਂ - ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ-ਆਪਾਂ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਵਾਂਗੇ ਹੀ।

ਇਹਨੂੰ ਕਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਨਰੋਇਆ ਵੀ ਆਖ ਦੇ ਈਦਾ ਇਹਨੂੰ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਨਿਆਮਤ ਵੀ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਆਖਦੇ - ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਨਿਆਮਤ ਕਿਉਂਕਿ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਤੰਦਰੁਸਤ ਦਿਮਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਆਪ ਆਸਰਾ ਭਾਲਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਦੀ ਵਿਆਹੀ ਆਂ ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਫਸੀ ਹੋਈ ਆਂ ? ਬੱਸ ਪੰਗੇ ਈ ਪੰਗੇ।

ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਟਾਂਡਾ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿਸੇ ਭੜਭੁੰਜੇ ਦੀ ਮਸਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁੰਬੜ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮੰਜਲੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਸਫਾਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਝਾੜੂ ਫਿਰ ਪੋਚਾ। ਐਤੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ

ਆਹ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮੰਜਲੀਆਂ ਬਨਣ ਤੋਂ ਗੱਡਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ? ਕੀ ਬੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਅਈਥੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਬੱਝੇ ਵਾਸ ਈ ਅਈਥੇ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਹਨ। ਕੁਛ ਉਮਰ ਵੱਡੀ ਦੂਜਾ ਉੱਤੋਂ ਬਿਮਾਰ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਏਨੀ ਸੋਝੀ ਸਮਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਨਾ। ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਆਇਆ, ਕਰਵਾ ਦੇਹ। ਕੁੜੇ ਕੁੜੀਏ। ਉਹ ਸਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਈ ਸਾਰਾ।

ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਰ, ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਆ ! ਇਹ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੀ ਆ ? ਇਹ ਮੀਟ ਮੁਰਗਾ ਲੈਣ ਜਾਂਦੀ। ਇਹਦੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਅਟੀ ਸਟੀ ਹੋਣੀ। ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ! ਐਹੋ ਜਹੀ ਅਕਲ ਦੇ ਤੇ ਸੋਚ ਦੇ, ਮੇਰੀ ਅਈਥੇ ਕੋਠੀ ਦੀ ਸਫਾਈ ਝੜਾਈ ਕਰਦੀ ਦੀ ਭੂਤਨੀ ਭੁੱਲੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਪਿੰਡੇ ਪਾਣੀ ਪੌਣ ਦਾ ਵੇਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਐਵੇਂ ਨੱਠ ਭੱਜ ਕਰਕੇ ਦੌੜੇ-ਭੱਜੇ ਦੋ ਕੁ ਗੜਵੀਆਂ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀਦੀਆਂ, ਏਨੇ ਨਾਲ ਥਕੇਵਾਂ ਜੇਹਾ ਲੱਥ ਜਾਂਦਾ, ਮਨ ਨੂੰ ਧਿਜਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਮੈਂ ਨ੍ਹਾ ਲਿਆ। ਆਸ਼ਕੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਖੇਹ-ਸਵਾਹ ਉੱਥੇ।

“ਉਏ ਲੈ ਸੱਚ। ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਅਲੋਕਾਰੀ ਗੱਲ ਰਹਿ ਈ ਚੱਲੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਲਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਯਾਰ ਕੋਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਇਆ। ਉਦਾਂ ਤਾਂ ਆਂਹਦੇ ਜਦੋਂ ਫੌਜੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਔਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਰਫਲ ਤੇ ਅਕਲ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ੈਆਂ ਅਫ਼ਸਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਖਾਲੀ ਖੋਲ ਜੇਹਾ ਈ ਘਰ ਘੱਲਦੇ, ਐਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ! ਏਸੇ ਡਰੋਂ।

ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਫੌਜੀ ਲਿਆਂਦਾ ਉਹ ਏਨੇ ਛਾਂਟ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਚਲੇ ਰਫਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਗੀ ਪਰ ਉਹਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਫਲ ਦੇ ਥਾਂ ਉਨੀ ਵੱਧ ਚੁਸਤੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ।

“ਉਹ ਵੇਲ੍ਹਾ ਵਕਤ ਭਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਦਾਅ ਲੱਗਦਾ ਫੇ’ ਫੌਜੀ ਖੈਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਪਟਾਰੀ ਪਾਏ ਖੜੱਪੇ ਵਾਂਗੂੰ ਫੰਨੂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ।”

“ਹਾਂ.....ਹਾਂ.....ਅ.....। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਜੀ ਨੇ ਮਨਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਨਾ ਸੱਚ ਨਾ ਬੋਲ ਕਿ ਕਲਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇਂ, ਦੋ ਕੁ ਬੰਦੇ ਰੱਖ ਲੈ, ਮੋਢਾ ਦੇਣ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਪਾਤਰ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੋਢਾ ਦੇਣ ਲਈ ਚਾਰ ਕਾਨੀ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ’ਚ ਚਲੇ ਹੁਣ ਗੱਡੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨਗਰ ਪਾਲਿਕਾਵਾਂ, ਜਾਂ ਨਗਰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਰ ਘਰੋਂ ਗੱਡੀ ਤੱਕ ਤੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਚਿਤਾ ਤੱਕ ਲੱਕੜਾਂ ’ਚ ਚਿਣਨ ਲਈ ਫਿਰ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਦੀ ਈ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਈ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਦੇਖੋ ਬੰਦਾ ਚੱਲਿਆ ਚਹੁੰ ਜਣਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ।”

“ਹੈ.....ਹਾਅ ! ਮੇਰਾ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ ਸੁਦੈਣ ਦਾ। ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਬਿਆਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠੇ ਏਥੇ। ਹਾਂ.....ਅ ਫੌਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹਿ ਸੀ ਆਪਾਂ- ਉਹ ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਆਏ ਗਏ ਤੋਂ ਚਾਹ ਜਾਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆਂ ਤੋਂ ਜਾ ਬੈਠੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਫੇ’ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਬੈਠਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹਨੇ ਵੱਤਰ ਵਹੁਣਾ ਈ ਵਹੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਫਿਰ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਈ ਅਪੜਿਆ ਨਾਲ਼ ਈ ਪੰਮੀ ਬਾਈ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਭੰਗੜਾ ਪੌਂਦਿਆਂ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਆਉਂਦੀ - ਉਸਨੂੰ ਭੰਗੜੇ ਵਾਲੇ ਝੁੰਮਰ ਜਾਂ ਲੁੱਡੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਹਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਐਕਸ਼ਨ ਨਾਲ਼ ਗਵੰਤਰੀ ਛੀ. ਛੀ. ਛੀ. ਛੀ. ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਵੱਜ ਰਹਿ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵਦੇ ਘਰੋਂ ਭਜਾਏ ਫੌਜੀ ਤਲੰਗੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ।”

ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਸੁਗਾਤ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ੋਰੀ ਅੱਖ ਦੀ ਕਿੱਥੇ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਗਈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਕੇ ਫੌਜੀ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ’ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵਿੰਨ੍ਹਣਾ ਚਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਫੌਜੀ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੰਨੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ ਹੱਥ ਝੱਲ ਗਈ ਤੇ ਆਪਾਂ ਵੀ ਲਾਈਨ ’ਚ ਲੱਗ ਜਾਵਾਂਗੇ “ਫਿਟੇ ਮੂੰਹ” ਚਿੱਟਾ ਝਾਟਾ! ਕੀ ਬੁੱਝੀਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਦਾ? ਭਲਾ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ? ਬੰਦਾ

ਪੁੱਛੋ! ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਵਖ਼ਤ ਭੋਗ ਰਹੀ ਇਸਤਰੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੱਟਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਕੇਹੜੇ ਘੁੰਮਣਘੇਰਾਂ 'ਚ ਪਈ ਡੁੱਬਦੀ ਉਭਰਦੀ ਇਹ ਦਸੌਂਟਾ ਕੱਟ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕੱਟ ਹੋਵਾ ਰਿਹਾ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸੁਣਦੇ ਗਿਣਦੇ ਨੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰ ਝਰੀਟ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋਗੇ ਪਰ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਸ਼ੌਂਕ ਠਰਕ ਵੀ ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਯੂ ਟਿਊਬਾਂ ਨੇ ਸੰਕੋਚਵਾਂ ਜੇਹਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਗੁੰਮ ਫੋੜੇ ਦੀ ਮਾਸ ਵਿੱਚ ਭਰੀ ਰਾਧ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਨਸ਼ਤਰ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂ ਸੂਈ ਬਕਸ਼ੂਦੇ ਨਾਲ ਫੋਲਿਆਂ ਜਿਸ ਦੇ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਔਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਢੇ ਛੇ ਸੌ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ- ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਏ ਜਿੱਤ ਜੰਮੇ ਰਾਜਾਨ।”

ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਮਾੜਾ ਜਾਂ ਬੁਰਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਖ ਰਾਜੇ ਮਹਾਂਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਚੇਤਾ ਹੈ - ਵਾਹਵਾ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਦਿੱਲੀ ਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਸਰਵਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੋਪ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਰੋਪ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਿਰਭੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਵੇਹਲੀ ਹੋ ਘਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਲੀ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੀ ਬੱਸ ਆ ਰਹੀ ਦੇਖ, ਹੱਥ ਦੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਈ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਤੇ ਕਲੀਨਰ ਸਮੇਤ ਦੋ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਹਨਾਂ ਚੋਂ ਇੱਕ ਅਜੇ ਨਾਬਾਲਗ ਸੀ - ਚਹੁੰਆਂ ਦੀ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਬਾਦ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੈਵਾਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਸਰੀਆ ਦਸਤੇ ਵੱਲੋਂ ਫੜਕੇ ਜਣਨ ਅੰਗ 'ਚ ਘਸੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਸੁੰਨਾ ਸਥਾਨ ਦੇਖ ਬੱਸ ਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ।

ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਕਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਦਰਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪਈ।

ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ - ਇਹ ਬੜਾ ਲਚਕੀਲਾ ਤੇ ਇਹ ਬੜਾ ਸਖ਼ਤ ਵੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਆਣਕੇ ਸੋਚਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਚਕੀਲਾ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ?

“ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਆ ਗਈ ਆਪਾਂ ਚਲੇ ਨਿਆਣੇ ਵੀ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਮਨ ਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ - ਲਚਕੀਲਾ ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਕਿੱਦਾਂ ਤੇ ਕਿਉਂ?”

ਜਦ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਦੋ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਇਸੇ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਗਲੇ ਜਾਂ ਦੋਹਰੀ ਪਰਤ ਦੇ ਹੋਣੇ ਈ ਹੋਣੇ ਹਨ। ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਵੀ, ਤੇ ਹੋਣੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ!

ਨੇਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਨੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਰਕੇ।

ਕਾਂਡ 17

ਲੋਹੜੀ ਚ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਕਮਲ ਨੇ ਅੱਜ ਕੰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਤੰਦਰੁਸਤ ਵੀ ਸੀ, ਕਰ ਪੈਰ ਨਵੇਂ ਨਰੋਏ। ਮਨ ਵਿੱਚ ਅੱਚਵੀ ਜੇਹੀ, ਮਨ ਵੀ ਉਦਾਸ ਬੱਸ ਉਡ ਜਾਊਂ, ਉਡ ਜਾਊਂ ਕਰਨ ਡਿਹਾ ਸੀ।

ਸਵੇਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਕੱਪੜਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

“ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ? ਮਾਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ!

“ਰਤਾ ਕੁ ਕਪੂਰਥਲੇ ਤੱਕ ਪਟਵਾਰੀ ਵੱਲ ਜਾਣਾ! ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।”

“ਕਿਉਂ?” ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ!

“ਅੰਮਾ! ਦੋ ਤਿੰਨ ਪੁਸ਼ਤਾ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਖਾਤਾ ਬਾਪੂ ਚਾਚੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਈ ਤੁਰਿਆ ਐਂਦਾ! ਸਾਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੁਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ ਚੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸਹੂਲਤ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਜੈਦਾਦ ਗਹਿਣੇ ਜਾ ਬੈਅ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ, ਏਸ ਕਰਕੇ ਪਟਵਾਰਖਾਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ!” ਗੱਲ ਮੁਕੰਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਗੇਟੋਂ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਫਿਰਨੀਉਂ ਵੱਡੀ ਸੜਕ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਚੜ੍ਹ ਕਪੂਰਥਲੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ।

ਗੇਟ ਨੰਬਰ ਦੋ ਤੋਂ ਕਮਲ ਨੇ ਦੋ ਡੱਬੇ ਮਠਿਆਈ ਇੱਕ ਬਰਫੀ ਤੇ ਮਿਕਸ ਮਠਿਆਈ ਦੇ ਲਏ ਤੇ ਫਿਰ ਕਪੂਰਥਲੇ ਅਨੰਦ ਕਲਾਥ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਦੋ ਸੂਟ ਲੈ ਲਏ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਚੌਕ 'ਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾਸਿਆਂ ਰੋੜੀਆਂ 'ਤੇ ਨਮਕੀਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ। ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਿੱਲੋ ਵਾਲੇ ਮੂੰਗਫਲੀ ਤੇ ਰੋੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਕਟ ਲੈ ਲਫਾਫੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨਾਲ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਾਏ ਬੈਗ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਏ ਸਨ।

“ਫਿਰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਜੱਟ ਬੱਕੀ ਤੇ ਬੈਠ ਅੱਡੀ ਲਾ ਪੈਂਡੇ ਪੈਣ ਵਾਂਗੂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਲੰਮੇਂ ਪੰਧ ਪਾ ਹੇਕਾਂ ਲੋਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰੇ ਪਿੰਡੇ ਹੰਢਾਏ ਪਲ ਉਸਨੂੰ ਚਰੁੰਡ ਚਰੁੰਡ ਕਹਿ ਰਹਿ ਹੋਣ ਆ ਪਿੰਡੇ ਹੰਢਾਏ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਰਗੇ ਹੰਢਾਏ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਮੈਲੇ ਪਹਿਨੇ ਅੱਧੋਰਾਣੇ ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮੈਲੇ ਰੱਖੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਅ ਸਵਾਰ ਕੇ ਸਵਾਹਰੇ ਕੀਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਪਾ ਆਪਣੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਬਰੂ ਰੱਖੀਏ।”

ਹੁਣ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਡਾਲੇ ਬੇਗੋਵਾਲ ਵੱਲ ਦੀ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਫਿਰ ਠੰਡੀ ਸੜਕ ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਦੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਖਹਿੜਾ

ਛੱਡ ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹੁੰਚ ਸੜਕਾਂ ਥਾਣੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਟਾਂਡੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਗੱਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ-ਕੀ ਏ ਤੇਰੀ ਬੱਕੀ ਮਿਰਜ਼ਿਆ ਕੀ ਏ ਇਹਦੀ ਤੌਰ ਢਿੱਲੇ ਨਹੀਂ ਦੁਬੇਲਾ ਕੱਢਣਾ ਇਹਦੀ ਸੁੱਕੀ ਪਈ ਕੰਮਰੋੜ।

ਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਰ ਬਾਪ ਦੇ, ਤੂੰ ਮੰਗ ਲਿਆਂਦੇ ਹੋਰ।

ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਦੇ ਮਨ ਫਿਰ ਕਿੱਸਾ ਕਾਵਿ ਦੇ ਰਚਣ ਹਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆ - ਨੀ ਸਾਹਿਬਾਂ ! ਬਹਿਜਾ ਨਾਲ ਯਕੀਨ ਦੇ ਮੇਰੀ ਬੱਕੀ ਨਾ ਨਿੰਦ ਕੇ ਜਾਹ।

“ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਦਿੱਤਾ, ਬੱਕੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਪਾ।

ਨੀ ਬੱਕੀ ਤੋਂ ਡਰਨ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ, ਜੱਟ ਤੋਂ ਡਰੇ ਖ਼ੁਦਾ।

ਭੂਤਰੇ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਬੱਕੀ ਦਾ ਕੰਨ ਹੋਰ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।”

“ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਅੱਚਵੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿਹੜਾ ਵੇਲਾ ਟਾਂਡਾ ਆਵੇ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਿਲੇ - ਤੇ ਉਹਦੇ ਜ਼ਿਹਨ 'ਚ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਗਾਈ ਗਾਥਾ ਘੁੰਮ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ 'ਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ - ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਲ ਵੇ ਰੱਬਾ, ਕਿਤੇ ਵਿੱਛੜੇ ਨਾ ਮਰ ਜਾਈਏ।”

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਾਦਰ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਜਦ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਇਹਦੇ 'ਚ ਜੋੜੇ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਦੋਂ ਆ ਗਿਆ। ਆਦਮ ਤੇ ਹਵਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਨਾਲ ਈ ਕਣਕ ਦਾ ਇੱਕ ਬੀਜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ - ਇਹ ਫਲ ਤੁਸੀਂ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਇਹ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਹੜੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਹਨੂੰ ਵਰਜਿਆ ਜਾ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਉਸ ਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਇਹ ਜਿਆਦਾ ਖਿੱਚਿਆ ਤੁਰਿਆ ਆਂਦਾ ਹੈ।

ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਉਹ ਦਾਣਾ ਦੇ ਦੋਫਾੜ ਕਰਕੇ ਖਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਦਾਣਾ ਢਿੱਡਾਂ 'ਚ ਜਾਣ ਨਾਲ ਦੋਵਾਂ 'ਚ ਕੁਝ ਸਰੀਰਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਜੋੜ ਦੋਇ ਮੂਰਤੀ ਵਰਗੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਤੇਜਨਾ ਵੱਸ ਹੋ ਗਏ।

ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਅੰਬਰ ਤਾਰੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਕਦੋਂ ਟਾਂਡੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਬੂਹੀਂ ਜਾ ਢੁਕਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾ ਖੜਕਾਇਆ ਸੀ।

“ਕੌਣ ? ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਆਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਏ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਤੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਦੋਵੇਂ ਬਗਲਗੀਰ ਹੋ ਗਏ ਸੀ।”

ਮੋਟਰਸਾਇਕਲ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਟੇਡਾ ਕਰ ਸਟੈਂਡ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਆਂਢ -ਗੁਆਂਢ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਬੂਹਿਆਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਲੋਹੜੀ ਲੈ ਕੇ ਭੁਲਾਣੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਉਹਦਾ ਨਿਗਦਾ ਭਰਾ ਭਾਈ ਆਇਆ।

ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਫਿਰ ਖੁਸ਼ੀ ਵੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਦੇਖ, ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ ਚ ਉੱਛਲ ਆਈਆਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਸੰਮਾਲ ਦਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕਾ ਲਾ ਵੀਹ ਥਾਣੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਵੀਹ 'ਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹੇ ਫਿਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਤਖ਼ਤ ਖੋਲ ਵੀਹ 'ਚ ਝਾਕ, ਦੇਖ ਆਵਦਾ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬੇਕਾਬੂ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰ ਇੰਜ ਸਮਝ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ।

ਜਿੰਦਾ ਕੁੰਡਾ ਲਾਇਆ, ਬੂਹਾ ਢੋਇਆ ਸੀ।

ਬਾਹਰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 18

“ਬੱਲੇ ਉਏ ਬਾਜਵਿਆ ਸਿਆਲਕੋਟੀਆ ਜੱਟਾ ! ਆਹ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਜੱਟੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਗਰੀਬੀਆਂ ਈ ਚੱਕ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੈਂਅ ਕਮਲ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਘਾਟ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਤੂੰ ਤੇ ਆਪ ਈ ਸਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਵਰਗਾ ਹੈਗਾਂ। ਨਾਲੇ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਆਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੈਵਾਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਆਂ, ਕੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕੇਹੜਾ ਅਈਡਾ ਵੱਡਾ ਰੱਜਵਾੜਾ ? ਐਵੇਂ ਚੱਲ ਆਹ ਮੂੰਗਫਲੀ ਰੇੜੀਆਂ 'ਤੇ ਸੂਟ ਇੱਕ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆਂ। ਨਾਲੇ ਏਥੇ ਸੂਟ ਪੌਣ ਦਾ ਵੇਹਲ ਕਿੱਥੋ ? ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੁਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

“ਹੁਣ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਲਾ ਆਏ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਿਵਾਰ ਜੀਆਂ ਦੀ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਏ ਨੂੰ ਆਹ ਵਾਹਵਾ ਤੇਰਾ ਆਦਰ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੀ ਆਇਆਂ ਹੋ ਗਿਆ ਨਾ।”

“ਪਰ ਨਹੀਂ ਕਮਲ ਤੂੰ ਐਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਸੱਚੀ ਮੈਂ ਮਨੋ ਦੁਖੀ ਜੇਹੀ ਆਂ। ਆਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲਾ, ਮੈਂ ਫੇ' ਚਾਹ ਬਣਾਕੇ ਲੈ ਕੇ ਔਨੀਂ ਬਾਕੀ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਭੁਲਾਣੇ ਦੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਖ-ਸਾਂਦ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੂਟ ਤੇ ਅੱਗ ਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਣੇ ਪਰ ਵੇਹਲ ਵੀ ਹੋਵੇ।”

“ਸ਼ੁਕਰ ਆ ਰਾਤ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਰੱਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਖਸੱਮੀਆਂ ਆਪਣੀ ਅੱਧੀ ਕੁ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਧਰਤੀ ਤੋਂ।”

“ਰੱਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਵਲੈਤੀਏ ਆਂ। ਏਥੇ ਦੁਆਬੀਏ ਤੁਆਢੇ ਵਰਗੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਘਰ ਭਾਲਦੇ ਫਾਹਾ ਲੈਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਤੂੰ ਤੇ ਏਥੇ ਅਈਦਾਂ ਫਸੀ ਲੱਗਦੀ, ਜਿੰਦਾਂ ਬੱਕਰੀ ਕਸਾਈ ਦੀ ਛੁਰੀ ਹੇਠਾਂ ਆਈ ਹੁੰਦੀ।” ਆਖਦਿਆਂ ਕਮਲ ਨੇ ਵਿਰਲੀਆਂ ਵਿਰਲੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਦੰਦੀਆਂ ਜੇਹੀਆਂ ਦਿਖਾਈਆਂ।”

“ਹਾਅ ਗੱਲ ਆਖੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ 'ਚ ਆਈਆਂ ਦੇ ਕਹਾਵਤਾਂ ਆਖਾਂਗੀ” ਕਹਿ ਰਜਵਿੰਦਰ ਰਤਾ ਕੁ ਰੁਕੀ।

“ਭਲਾ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ? ਕਮਲ ਵੀ ਕੁੰਡੀ ਫਸੀ ਤੋਂ ਮੱਛੀ ਦੇ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਡੋਰ ਨੂੰ ਤੁਣਕਾ ਮਾਰਨ ਵਾਂਗ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਦੂਰ ਦੇ ਢੋਲ ਸੁਹਾਵਣੇ ਹੁੰਦੇ, ਦੋ ਢਕੀ ਰਿੱਝੇ ਕੋਈ ਨਾ ਬੁੱਝੇ।” ਉਏ ਕਮਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਣੇ ਦੁਖੜੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਗਮਾਂ ਦੀ ਰਾਤ ਲੰਮੀ ਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਲੰਮੇ ਨੇ, ਨਾ ਭੈੜੀ ਰਾਤ ਮੁੱਕਦੀ ਏ ਨਾ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਮੁੱਕਦੀ ਏ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਹਈਦਾਂ ਕਦੋਂ ਉਹ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ- ਨਾ ਭੈੜੀ ਰਾਤ ਮੁੱਕਦੀ ਏ” ਕਮਲ ਬੋਲਿਆ “ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਕਹਿੰਦਾ ਏਥੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪਤਨੀ ਸ਼ੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਢੋਲੇ ਵਾਲ਼ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਜੀ।”

ਆਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਉਠ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਰਸੋਈ 'ਚ ਚਲੇ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਚਾਹ ਬਣਨ ਲਈ ਪਾਣੀ ਪੱਤੀ ਅਲੈਚੀ ਖੰਡ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪਲੇਟਾਂ ਚ ਮਠਿਆਈ ਬਿਸਕੁੱਟ ਤੇ ਹੋਰ ਨਮਕੀਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖੀ ਤਿਰਪਾਈ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾਉਂਦੀ, ਕਮਲ ਵੱਲ ਬੜੀ ਗੀਝ ਤੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ।

“ਹੋਰ ਸੁਣਾ! ਸਰਦਾਰਨੀ ਕਮਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ? ਆਂਟੀ ਜੀ, ਭਾਪਾ ਜੀ, ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਭਾਬੀਆਂ ਭਤੀਜੇ ਭਤੀਜੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਚੋਂ ਏਥੇ ਕੇਹੜੇ-ਕੇਹੜੇ ਹੈ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿ ਉਭ ਗਏ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ।” ਉਹੋ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸੜ ਈ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਗਲਾਸ ਡੇਝ ਦੁੱਧ ਪਾ ਤੇ ਗੁੜ ਦੀ ਛੋਟੀ ਡਲੀ ਵੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕੀ ਕਰ੍ਹਾਂ? ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਚਾਅ ਜਹੇ ਨਾਲ ਖੌਰੇ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਈ ਚਕਰਾ ਜਾਣਾ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਦੀ ਭਰੀ ਪੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ਼ ਕੋਈ ਉਸਦਾ ਦੁੱਖ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰ ਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਤੱਤੀਆਂ, ਠੰਡੀਆਂ, ਸੜੀਆਂ-ਭੁੱਜੀਆਂ, ਸਿਸਕੀਆਂ, ਕੋਸੇ ਕੋਸੇ ਹਉਕੇ ਹਾਅਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਝੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ ਕੇ ਹਮਦਰਦ ਮੋਹਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇ ਕਿਤੇ ਚਾਹ ਦਾ ਸਵਾਦ ਬੇ ਸਵਾਦ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੁਸੀਨ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਐਸ ਵੇਲ਼ੇ ਦੇ ਕੁਲਹਿਣੇ ਛਿਣਾਂ-ਪਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਨਾ ਈ ਪਵੇ।

ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਈ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵੱਤਰ ਵਹੁਣ ਲੱਗੀ ਨੇ ਵੇਲ਼ਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਵਕਤ ਈ ਵਿਚਾਰਿਆ ਸੀ।

“ਲੈ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਚਾਹ ਪੀਨੇ, ਨਾਲੇ ਖਾਨੇ ਤੇਰੇ ਵਾਲੀ ਬਰਫੀ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸਲੂਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਆਂ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਹੁਣ ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿਰਪਾਈ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਤਰਪਾਈ ਉੱਤੇ ਪਈਆਂ ਪਲੇਟਾਂ 'ਚ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਮਠਿਆਈਆਂ ਤੇ ਨਮਕੀਨ ਸੀ। ਚਾਹ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਕੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਫ਼ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਤਿਰਪਾਈ ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਵੱਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੰਮੂ! ਕੀ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ? ਗਵਾਚ ਈ ਗਿਆ ਬੱਸ! ਖਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਵੀ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ, ਚਾਹ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਤੱਤੀ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ। ਐਸ ਹਸਾਬ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਪਹੁੰਚੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਾਲਰਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਮੈਂ ਅਈਥੇ ਈ ਅਾਂ! ਮੈਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ? ਮੈਂ ਤੇ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਖਾਵਾਂ ਤਾਂ ਕੀ? ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕਿੱਥੋਂ? ਐਸ ਦੋਚਿੱਤੀ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਾਕੀ ਚਾਹ ਜੇ ਠੰਡੀ ਹੋ ਜਾਊਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੱਤੀ ਕਰ ਲਿਆਉਂਗਾ। ਮੈਥੋਂ ਕਿਹੜੀ ਗੈਸ ਨਾ ਬਲੂ ਕਿ ਕੇਤਲੀ ਨਾ ਚੱਕ ਹੋਊਗੀ।” ਕਮਲ ਛਟਪਟਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਅਈਦਾਂ ਲੱਗਦਾ, ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਈ ਐਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਢਿੱਡ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲੀ ਨਾ ਹੋਏ, ਉਨਾ ਚਿਰ ਏਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕੁਛ ਹੋਰ ਪੈਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਚੱਲ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਰੱਜੀ ਮੱਝ ਘੁੰਮਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ” ਆਪਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਆਂ ਫਿਰ ਵੀ, ਅਖੇ ਜੇ ਅੰਮਰਸਰ ਢਹਿ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿ ਗਿਆ?”

“ਆਹ ਫੜ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਨਾਂ - ਖੋਲ੍ਹ ਮੂੰਹ ਆਹ ਚੱਕ ਬਰਫੀ ਦਾ ਪੀਸ।”

“ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਖੋਲਦਿਆਂ ਬਰਫੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਟੁਕੜੀ ਟੁੱਕ ਲਈ ਸੀ। ਬਚੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਲਈ ਸੀ “ਸਹੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਿੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਕੀ ਘੋਲਤਾ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਏਹਦੇ ਵਿੱਚ ...?” ਰਜੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਬੋਲ ਹੋਇਆ।

“ਮੋਹ ਮੁਹੱਬਤ ਸਉਦੇ ਐਸੇ, ਜੋ ਚੱਖਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ।

ਨਸ਼ੇ ਇਹ ਇਲਾਹੀ ਧੁਰ ਦੇ, ਸੀਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੁੜ ਜਾਂਦੇ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਪਿਆਰ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੈ -

ਇਸ਼ਕ ਅਮਲ ਦਰਗਾਹੀ ਲੇਖੇ, ਲਾਇਆਂ ਮੂਲ ਨਾ ਲੱਗਦੇ। ਜ਼ੋਰ ਜ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਏਥੇ ਚੱਲਦਾ, ਰਹਿਣ ਅਟੇਕ ਵਿੱਚ ਜੱਗਦੇ।

“ਇਹ ਐਸੀ ਖੇਡ ਹੈ ਬੰਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਵੀ ਉਨਾਂ ਜੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਈ ਆਪਣੇ ਬੋਲੀਆਂ ਚ ਕਿਹਾ ਆ ਨਾ ... ਕੀ ਘੋਲ ਤਵੀਤ ਪਿਆਏ, ਲੱਗੀ ਤੇਰੇ ਮਗਰ ਫਿਰਾਂ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਹਾਣੀ ਕੋਲ਼ ਫੋਲਿਆ।

“ਉਦਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬੀਤ ਗਏ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਚੇਤੇ ਔਂਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਖਿੜ ਜੇਹੀ ਔਂਦੀ, ਬਈ ਅਈਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਤਪੂਣਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਕ

ਵਾਰ ਉਦੋਂ ਖੈੜਿਆਂ ਦੇ ਕਿ ਭੁਲਾਣੇ ਦੇ ਤੇਰੇ ਜੁੱਟ ਚੋਂ ਈ ਐਵੇਂ ਟਿੱਚਰ ਜੇਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ - ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਖ ਲਿਆ ਜੇ ਨਾ ਹਟਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇਣਾ, ਫੇ' ਨਾ ਆਖੀਂ ਮੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਛਿਤਰੋਲ ਫਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੜਕੇ ਕੁਸਕੇ। ਇਹ ਭੁੰਡ ਆਸ਼ਕ।" ਆਖ ਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁੱਕਿਆ ਕੱਪ ਫਿਰ ਤਿਰਪਾਈ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸਾ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡਰਦੀ ਸੀ ਘੁੱਟ ਭਰੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਹਾਸਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉੱਥੁ ਨਾ ਆ ਜਾਏ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਖੰਘ ਛਿੜੀ ਤੋਂ ਸਾਹ ਉਲਟਣ ਤੱਕ ਜਾਣਾ ਸੀ।

“ਖੈੜਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਗੀਨਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਾਡੇ ਲੱਖੇ ਕੇ ਬੱਲ੍ਹੇ ਨੇ ਹੁੱਜਤ ਜਿਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਖੈੜਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਉਹਨੂੰ ਮਾਂਜਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਸਕੂਲ ਚ ਆ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕੋਲ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ - ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਾ ਕਿਹਾ ਪਰ ਸਖ਼ਤੀ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਦੂਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਅਚਣਚੇਤ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੰਪਾਊਂਡ ਤੇ ਬਾਬਰੂਮ ਵੱਲ ਚੱਕਰ ਲੌਣ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ।

ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਮੰਢੀਰ ਤੱਦੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਹਟਦੀ ਹੈ? ਕੰਨਟੀਨ ਤੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੂੰ ਨਲਕੇ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਖੈੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ - ਨਲਕਾ ਗੋੜ ਦੇ ਖਾਂ, ਕਿੱਦਾਂ ਔਖਾ ਹੋਣ ਡਿਗਾ, ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਮੌਕਾ ਸੰਮਾਲੂ ਲਿਆ ਤੇ ਬੱਸ ਅੱਖਾਂ ਚਾਰ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੋ ਗਏ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਖਿੜੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਵਾਰਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿੱਸੇ ਹੀਰ - ‘ਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “ਇਸ਼ਕ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰੇ ਸੁਜਾਖਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੀਤ ਲੋਕੋ।”

“ਤੂੰ! ਕਿਹੜੇ ਸਿਆਪੇ ਸਹੇੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਈ ਕਿਤੇ ਤੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਕੰਨੀ ਇਹ ਬਲੇਲ ਪੈ ਗਈ ਨਾ, ਫੇਰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਾ ਝੁੱਗਾ ਚੌੜ ਹੋ ਜਾਊ! ਉਦਾਂ ਚੰਗਾ ਵੀ ਆ ਸ਼ਾਇਦ ਏਦਾਂ ਧੁਖਦੀ ਨੂੰ ਫੂਕ ਵੱਜੀ ਤੋਂ ਮਚ ਉੱਠੇ ਤੇ ਬਾਪੂ ਦਾ ਕੰਮ ਲੋਟ ਆ ਜਾਊ, ਸਗੋਂ ਮੇਰਾ ਤੇ ਖ਼ਿਆਲ ਜੇ ਭਾਵੀਂ ਏਦਾਂ ਵਰਤ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੁੱਢਾ ਅੱਬਲਾਂ ਤਾਂ ਅੰਮਰਸਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਰੂਰ ਪੰਜ ਮੱਸਿਆ ਸੁੱਖੇ ਵੀ ਤੇ ਨ੍ਹਾਵੇ ਵੀ।”

“ਸੋ ਛਿੱਤਰ ਪੁੱਠਾ ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀ। ਕਮਲ ਤੂੰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਕੀ ਆਂ? ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਹਿਰਖ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਵੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ।”

“ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ 'ਚ ਵੀ ਬੈਠਾ ਮਰਦ ਸੱਚੀਂ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤੌਣ ਦਾ ਆਟਾ ਈ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੇ - ਜੀਹਨੂੰ ਅੰਦਰ ਪਏ ਨੂੰ ਚੂਹੇ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆਂ ਕਾਂ । ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬਈ ਤੁਆਢੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ।

ਐਨਾ ਵੀ ਗਿਰ ਸਕਦਾ ਇਨਸਾਨ । ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੀ ਔਂਦੀਆਂ ਤੇ ਕਚਿਆਣ ਵੀ ਉਲਟੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ।”

ਚਾਹ ਦੇ ਸਵਾਦ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਕਰਤਾ ਜਾਹ ਬਾਂਦਰਾ ਜੇਹਾ, ਹਈਦਾਂ ਭੌਂਕ ਕੇ ਕਿਤ ਅਕਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਾਰ ਰਤਾ ! ਤੁਆਨੂੰ ਐਨੀ-ਬੇ-ਯਕੀਨੀ ਕਿਉਂ ਆਂ ਸਾਡੀ ਜਾਤ ਤੇ ? ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਏ ਜਿਤ ਜੰਮੇ ਰਾਜਾਨ ! ਤੇ ਤੀਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ “ਪਹਿਲੇ ਪੰਗਤ ਪਾਛੈ ਸੰਗਤ” ਤੇ ਨਾਲ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਪਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।

ਤੇ ਤੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੇਹੜੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਭੌਂਦਾ ਫਿਰਦਾਂ ? ਪਿਉ-ਧੀ ਵਰਗੇ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਲਬੇੜੀ ਫਿਰਦਾਂ, ਵੱਡਾ ਅਗਾਂਹ - ਵਧੂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਦੁੰਬ ਚੱਕੀ ਫਿਰਦਾਂ, ਲਾਅਨੂਤ ਆ ਤੇਰੇ ! ਮਾਫ਼ ਕਰੀਂ ਮੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ਿਦਰ ! ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਐਮੋਸ਼ਨਲ ਹੋਈ ਭੌਂਕੀ ਗਈ ਆਂ ਬੇਵਜ਼ੂਆ, ਅੰਦਰਲਾ ਗੁੱਭ-ਗਰੂਟ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ - ਬਈ ਨਹੀਂ - ਉਹ ਐਵੇਂ ਭੂਏ ਚੜ੍ਹੀ ਏਸ ਗਰੀਬ ਦਾ ਬੋਦਾ ਪੁੱਟੀ ਜਾਣ ਡਹੀ ਹੋਈ ਆ । ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਹੁੱਥ ਕੇ ਐਨਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਦਿਹਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਮੈਂ ਖੁੰਬ ਠੱਪ ਕੇ ਇਹਦਾ ਵਾਹਵਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ।

ਪਰ ਤੀਰ ਕਮਾਨੋ ਤਾਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਜੁਬਾਨੋ ਨਿਕਲਿਆ ਬੋਲ ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਮੂੰਹ ਪੈਣੋਂ ਰਿਹਾ ।

“ਹਾਏ ਰੱਬਾ ! ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇ ?”

“ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ?”

“ਕੀਤੀ ਗ਼ਲਤੀ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ !”

ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲੜਾਈ ਝਗੜਾ ।

ਕਤਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਹੋਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ।

ਫਿਰ ਮੁਕੱਦਮੇ । ਵਕੀਲ । ਕਚਹਿਰੀਉ ਕਚਹਿਰੀ ।

ਖਰਚ ।

“ਖਰਚਾ । ਸਜ਼ਾ ।”

ਫਿਰ ਫਾਂਸੀ ਵੀ । ਕਿਸੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀਨਾਮਾ ਵੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਪੀ.ਪੀ.ਮਤਲਬ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਾ ਹੈ ਫਿਰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਿਪਾਹੀ ਹੌਲਦਾਰ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ - ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਰਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਹੋਏ ਨਾਂਵਾਂ ਤੇ ਦੇ ਕੇ ਜਾਵੋ ਸਾਨੂੰ ।

“ਨਹੀਂ ਤੇ ਹਵਾਲਾਤ ਦਾ ਜਿੰਦਾ ਖੋਲਦੇਂ ਆਂ। ਪੱਗਾਂ ਲਾਹਕੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖੋ । ਤੇ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ । ਔਹ ਦਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਵਛਾਉ । ਬੈਠੇ ਭਾਵੇਂ ਲੰਮੇ ਪੈ, ਲੇਟੀਆਂ ਮਾਰੀ ਜਾਉ।”

ਆਹ ਕਿਹੜਾ ਸਊਦਾ- ਪੱਤਾ ਲਿਆ ਕੇ ਵਿੱਚ ਅੜਾ ਦਿੱਤਾ - ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ, ਹਵਾਲਾਤ। ਮੈਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਭੁਲਾਣੇ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ਿਦਰ ਕਮਲ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਚਾਹ ਪੀਨੈ ਫਿਰ ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਆ - ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਚਿਕਨ ।

ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਚ ਆਈ ਸਬੱਬੀ ਕਿਤੇ ਆਇਆ, ਪਲੱਸ ਟੂ ਤੱਕ ਦੇ ਕਲਾਸ ਫੈਲੇ ਹੈਗੇਂ ਰਤਾ ਮੂੰਹ ਕਰਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੌੜਾ ਵੀ ਕਰ ਲਈਏ ।

ਹਾਂਅ.....? ਦੱਸ ਫਿਰ ਜੱਟਾ! ਕਿਹੜੀ ਲੈਣੀ?

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਖੱਬੀ ਅੱਖ ਦਾ ਖੱਬਾ ਕੋਨਾ ਸਿਰਿਉਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਦੱਬਿਆ ।

ਰੱਜੀ ਕੀ ਗੱਲ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਟੱਪੀ ਜਾਨੀ -ਸੁੱਖ ਰੱਖੇ ਰੱਖ।” ਮਨਜ਼ਿਦਰ ਨੇ ਆਖਦੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ, ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ, ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ ਦੰਦ ਨੰਗੇ ਕੀਤੇ । “ਗੋਰੀ ਹੋਵੇ ਕਾਲੀ ਹੋਵੇ ਨਸ਼ਾ ਤਾਂ ਉਹੋ ਈ ਹੋਣਾ, ਰਤਾ ਕੌੜੀ ਕਸੈਲੀ ਸਵਾਦ ਦਾ ਫਰਕ ਹੋਊ ਗੀਣ। ਅੱਬਲਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੁੜਨਾ ਘਰ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਤੇ ਆਹਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਪੈਂਡਾ ਵੀ ਵਾਹਵਾ, ਰਾਹ 'ਚ ਕਿਤੇ ਜੇ ਪੁਲਸ ਨੇ ਰੋਕ ਰਾਕ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਊਗੀ।” ਮਨਜ਼ਿਦਰ ਨੇ ਐਵੇਂ ਜੇਹਾ ਟਾਲਾ ਮਾਰਿਆ ।

“ਜਾਣ-ਜੂਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਲਵਾਨਾਂ! ਝਾਕਾਂ ਲਾਹ ਦੇ। ਅੱਜ ਤੇ ਜੱਟ ਨੂੰ ਰਖੂ ਜੱਟੀ ਅਈਥੇ, ਵਲੈਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਚੱਠ ਹੋਈ ਨੂੰ, ਮੁੱਦਤਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਡਬਲ ਬੈਂਡ ਵੀ ਤਰਸਿਆ ਪਿਆ, ਉਡੀਕਦਾ, ਕੋਈ ਜੋੜੀ ਕਦੋਂ ਚੁਬਾਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਤੇ ਕਦੋਂ ਮੈਂ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਦੇਖਾਂ। ਇਹ ਮੈਂ ਸੀਤਾ ਨੇ ਲਛਮਣ ਰੇਖਾ ਵਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਵਾਹ ਦਿੱਤੀ ਬੱਸ। ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਮੱਖਣ ਦਹੀਂ ਪਰੋਠੇ ਛਕ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਬਣੀ, ਫੇ ਤੈਨੂੰ ਰੁਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਆਖਣਾ ਨਹੀਂ। ਸੌ ਹੱਥ ਰੱਸਾ, ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਗੰਢ ਬੱਸ। ਆਖ ਰੱਜੀ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਗਈ ਸੀ।

“ਰਜਵਿੰਦਰ! ਫਾਨਾ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਅੜਾ। ਹੁਣ ਮੋਟਾ ਜੇਹਾ ਆਵਦੇ ਵਰਗਾ ਪੈਂਗ ਵੀ ਬਣਾਕੇ ਫੜਾ ਫਿਰ ਈ ਚੈਨ ਆਊਗੀ। ਸੁੱਕੇ ਅੰਬਰ ਰਹਿ ਅਈਦਾਂ ਵਰਖਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋਣੀ? ਤੂੰ ਸਿਆਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣੀ ਧੀ ਆਂ।

ਮੈਂ ਜਾਣੀ ਜਾਣ। ਕਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਵਾਂਗ ਸੋਲਾਂ ਕਲਾ ਸੰਪੂਰਨ। ਕਾਮ ਪਰਵਿਰਤੀ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਰਿਸ਼ਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕਰਿਸ਼ਮਾ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਈ ਮਨੁੱਖ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚਲਦੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਨਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਮਿਕਦਾਰੀ। ਅਵਰ ਜੋਨ ਤੇਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ।

ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਾਂ ਚੋਂ ਸਰਵ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਮੈਂ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸੰਭੋਗ ਦਾ ਈ ਕਰਿਸ਼ਮਾਂ ਹਾਂ।

ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਚ ਕਾਮ ਪਰਵਿਰਤੀ ਤਾਂ ਸਿਰਜੀ ਹੈ। ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਵੰਸ਼-ਚਲੋਣ ਲਈ ਖਾਸ ਰੁੱਤ 'ਚ ਈ ਅਲਿੰਗਨ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਸੰਭੋਗ ਵਰਗੀ, ਰੁਚੀ ਅਪਨੋਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਮਤਲਬ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਮਤਲਬ-ਇਸਤਰੀ+ਮਰਦ ਤਾਂ ਐਨਾ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ - ਯੂਨਾਨੀ, ਤਿੱਬੀ, ਅਯੁਰਵੈਦਿਕ ਜਾਂ ਐਲੋਪੈਥੀ ਭਾਵ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਵਾਈਆ ਚੋਂ ਜੇ ਮੈਂ ਮੋਟਾ ਜੇਹਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਵਾਂ ਜਾਂ ਲਾਵਾਂ ਤਾਂ ਸੱਤਰ ਤੋਂ ਅੱਸੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦਵਾਈਆਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਮਰਦਾਨਗੀ - ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੀ ਤਰੀਕ 'ਚ ਇਹ ਜਿਤੋਣ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਮਰਦ ਹੈ।”

“ਆਹ ਕੇਹੜਾ ਨਵਾਂ ਫਰੰਟ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਆਪਾਂ। ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕੇਹੜੇ ਮੂਡ ਚ ਹੋਗੇ ਸੀ। ਗੱਲ ਲੈਗ, ਪੈਗ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਕਿਧਰ ਥਿੜ੍ਹਕ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਭ੍ਰਾ ਦੀ ਤੇ ਸਮਝ ਲਾ ਪਰਲੋ ਈ ਆ ਗਈ। ਉਹ੍ਹਾਂ ਫੜਾ ਮੈਨੂੰ ਬੋਤਲ। ਇੱਕ ਪੈਗ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੈਂ ਨੀਟ ਠੋਕਣਾ। ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ? ” ਮਨਜਿੰਦਰ ਕਮਲ ਨੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਰੱਖਿਆ ਗਲਾਸ ਕੰਢਿਆਂ ਤੱਕ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪੈਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਆ ਬਈ ਲੈਗ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਵਾਹੀ। ਮਗਰਲਾ ਵਾਕ ਬੜੇ ਤਰੰਨਮ 'ਚ ਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ। ਮੋਰ ਦੀ ਕੂਕ “ਕਿਆਂਕੋ” ਜੰਗਲ ਚ ਕੂਕਣ ਵਾਂਗ ਵਲੈਤੀਆਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵੀ ਸੁਰ ਸੰਗੀਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਉਏ ਜੱਟਾ! ਰਤਾ ਜੇਰਾ ਰੱਖ! ਜੇ ਚਿਕਨ ਦੇ ਲੈਗ ਪੀਸ ਮੁੱਕ ਵੀ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਆਹ ਜੱਟੀ ਹੈਗੀ ਫੇ’ ਆਪਾਂ ਏਦ੍ਰੇ ਵਾਲੇ ਲੈਗ ਪੀਸ ਚੱਕ ਲੈਣੇ। ਦੇਖੀਂ ਨਾਲੇ ਲੈਗ ਪੀਸ ਲੰਬੜਾ। ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੋਊ ਪਰ ਐਨ੍ਹਾਂ ਮੁਗਦਰਾਂ ਵਰਗੇ ਲੈਗ ਪੀਸ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਹੋਣਗੇ ਹੁਣ ਤੱਕ। ਲੈ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚਮੁਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਾ ਜੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਯਕੀਨ!” ਆਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਸੱਚ ਈ ਸਭ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਸਲਵਾਰ ਹੇਠਾਂ ਖਿੱਚ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਸਿੱਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। “ਆਹ ਦੇਖ ਪੱਟ ਹੈਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਮੁਗਦਰਾਂ ਵਰਗੇ ਜਿਹੜੇ ਭਲਵਾਨ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਵਾਲੇ ਖਾੜੇ ਚ ਡੰਡ ਬੈਠਕਾਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਫੇਰਦੇ ਹੁੰਦੇ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਸੀਂ ਚੁੱਪ ਕੀਤੀ ਸੀ।

“ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅਖਾੜੇ ਦੀ ਉਸਤਾਦ ਰਹੀ ਹੁੰਨੀ। ਸੋਹਣੇ ਆਂ ਤੇਰੇ ਪੱਟ ਜਿਵੇਂ ਸਾਈ ਦੇ ਕੇ ਬਣਵਾਏ ਹੁੰਦੇ, ਬੰਨ੍ਹ ਲਾ ਨਾਲਾ। ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਆ ਗਿਆ ਜਲੂਸ ਕਢਵਾਏਂਗੀ ਆਵਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਵੀ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਉੱਤੋਂ-ਉੱਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਤਰਲਾ ਜੇਹਾ ਵੀ ਕੀਤਾ।

“ਇਹ ਤੇ ਸਰਦਾਰਾ ਲੱਥ ਗਈ, ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਲਈ ਲੱਥੀ ਉਹ ਪੂਰਾ ਹੋਊਗਾ ਤਾਂ ਈ ਸੰਤੋਖ ਹੋਊਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਕਿਰਪਾਨ ਕੱਢ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਲਹੂ ਲੱਗੇ ਬਿਨਾਂ ਮਿਆਨ 'ਚ ਨਹੀਂ ਗੀ ਪੈਂਦੀ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਅੜੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

“ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਅੜੀ, ਪੜ੍ਹੀ ਸੁਣੀ ਤੇ ਹੈ ਸੀ ਪਰ ਨਾ ਵਾਹ ਪਿਆ ਸੀ, ਨਾ ਦੇਖੀ ਸੀ।” ਕਮਲ ਆਖਦਿਆਂ ਮਿਨ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

“ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ ਵਾਹ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਦੇਖ ਵੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਝੂਰਦੇ ਈ ਜਾਣਾ ਸੀ ਲੱਕੜਾਂ 'ਚ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ ਕਮਲ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ।

“ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂਗੇ ਝੂਰਦੇ ਲੱਕੜਾਂ 'ਚ ਜੇ ਦਵਾਬਾ ਸਾਰਾ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਝਾ ਮਾਲਵਾ ਜੀਂਦਾ ਰਵੇਂ ਲੈਗ ਪੀਸ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੇਠ ਉੱਤੇ। ਤੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਵਹਿਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਤੇਰਾ ਵਹਿਮ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਪਵੇਣੀ ਪੈਣੀ ਉਦਾਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿੰਨੇ ਸਾਧ ਤੇ ਡੇਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਹੋਣੇ ਈ ਨਹੀਂ। ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੰਡੇ-ਡੇਰੇ ਬੀਬੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਈ ਚੱਲਦੇ। ਨਾਲੇ ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਵੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ। ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਕਿਆ।”

“ਭਲਾ ਕਿਹੜੀ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਅਵਸੇ ਹੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

“ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਬਾਬਾ ਕਦੇ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ।” ਕਮਲ ਨੇ ਪੋਲੇ ਜਹੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।

“ਅਈਥੇ ਤੇ ਸ਼ਰੀਹਣ ਮਰਣ ਡਰੀ ਹੋਈ ਬੀਬੀ ਤੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਰਤੀ ਦਯਾ ਨਹੀਂ ਆਈ - ਜਿੰਦਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਬਾਬਾ। ਤੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਜਦੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਪਵੇਣੀ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਚੱਲੀਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਮੁਸ਼ਕਾਂ। ਆਹ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਖੂਹੀ ਖਾਲੀ ਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਬਣਕੇ - ਐਵੇਂ ਲੂਣ ਜੇਹਾ ਲੱਸੀ 'ਚ ਘੋਲਣ ਡਿਹਾਂ, ਘੋਟੇ ਦਾ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਸੱਜੇ ਗੁੱਟੋਂ ਫੜਕੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਬੈਂਡ ਰੂਮ ਵੱਲ ਪੂਹ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ ਬਈ ਰਜਵਿੰਦਰ ਅੱਤ ਖੁਦਾ ਦਾ ਵੈਰ। ਐਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਜਾੜ ਆ। ਉਹ ਉਠਕੇ ਕੱਚੇ ਤੰਦ ਬੱਝੇ ਪੂਰਨ ਵਾਂਗ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘੁੱਟਦੇ-ਘੁੱਟਦੇ ਅੰਦਰ ਡਬਲ ਬੈਂਡ 'ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗੇ ਸੀ।”

ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਤਕੜੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਛੇ ਕਨਾਲ ਧਰਤੀ ਫੋਲਣ ਵਾਂਗ ਹਫ਼ਦੇ-ਹਫ਼ਦੇ ਹੱਕਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਘਰਕਦੇ ਘਰਕਦੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਖੱਲ 'ਚ ਆਏ ਸਨ।

ਰਾਤ ਵੀ ਅੱਧੀਉਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜੋੜੀ ਨੇ ਜਗਰਾਤਾ ਸੁੱਖਿਆ ਸੀ ਸੁੱਖਣਾ ਲਾਹੀ।

ਧਰੂ ਤਾਰੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਚੜ੍ਹਦੇ 'ਚੋਂ ਉੱਗੀ ਸਰਵਣ ਦੀ ਵਹਿੰਗੀ ਹੁਣ ਸਿਖਰੋਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਉੱਲਰ ਤੁਰੀ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 19

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਉੱਠਣ ਵੇਲੇ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਨੌਂ ਵੱਜ ਈ ਗਏ ਸਨ। ਰਾਤ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਬਹੁਤ ਕਵੇਲ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਬੁਰਸ਼ ਆਦਿ ਕਰਦਿਆਂ ਦਸ ਵੱਜ ਗਏ ਸੀ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਹੁਣ ਸਵੇਰ ਦੀ ਚਾਹ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਕੱਪਾਂ 'ਚ ਚਾਹ ਭਾਫ਼ਾਂ ਛੱਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਫਾਫ਼ਿਆਂ 'ਚ ਵਿਕਦੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਅਦ ਕੱਚੇ ਜਹੇ ਖਿਡੌਣੇ ਤਲ ਲਏ ਸਨ ਚਾਰ ਉਬਲੇ ਆਂਡੇ ਤੇ ਏਨੇ ਕੁ ਆਂਡਿਆਂ ਦਾ ਆਮਲੇਟ ਵੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਦਹੀਂ ਪਰੌਠੇ ਮੱਖਣ ਰੱਖਦਿੱਤੇ ਸੀ ਤਿਰਪਾਈ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਆਫ਼ਰੀ ਪਈ ਸੀ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਐਦਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਝੱਖੜ ਤੂਫ਼ਾਨ ਝੁੱਲ ਹਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਰੀ ਸਰਿਸ਼ਟੀ ਬੜੇ ਸਹਿਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

“ਹੈਂ.....ਅ.....ਕਮਲ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਮਤਲਬ 'ਚ ਲਵੇਂ ਪਰ ਮੈਂ ਢਿੱਡ ਤੇ ਮਨ 'ਚ ਆਈ ਆਖ ਈ ਦੇਣੀ ਮੈਨੂੰ ਅਈਦਾਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰੱਜੀ ਦਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲੰਘੀ ਰਾਤ ਈ ਆਇਆ ਹੋਵੇ।” ਆਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਸਰੂਰ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

“ਆਹ ਕੀ ਹਿਸਾਬ ਕਿ ਤਮਾਸ਼ਾ। ਮੁਕਲਾਵਾ ਤਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਈ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਦੇ ਜਾ ਵੀ ਬੈਠੇ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ 'ਚ ਦੁਹਾਜੂ ਜਾਂ ਚਾਦਰ ਪਾਈ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਤੇ ਤੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਈਂ। ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਗੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤੂੰ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਅਗਲ ਵਾਂਝੀ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। “ਤੇਰਾ ਦੋ ਵਾਰ ਮੁਕਲਾਵਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਮਾਲ ਆ।”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਾਸੇ 'ਚ ਨਾ ਉਡਾਈ ਜਾ ਐਵੇਂ। ਕੋਈ ਕਰਮ ਜਾਂ ਕੰਮ ਜਿਹਨੂੰ ਕੀਤਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੱਧੇ-ਰੁਧੇ ਦਿੰਦੇ ਈ ਓ ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਐਂਗਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਤੇ ਜਦ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਮੁਕਲਾਵੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਆਦਮੀ ਤੋਹ, ਮੁਹੱਬਤ, ਪਿਆਰ, ਦੁਲਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਵਸ ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਭੋਗਦਾ ਫਿਰ ਉਸ ਕਰਮ ਜਾਂ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਗਿਣ ਸਕਦੇ।”

“ਹੈਂ.....ਅ....ਰੱਜੀ। ਕਮਾਲ ਆ ਬਈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੋ ਮੁਕਲਾਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਬੀਬੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਐਨਾ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੰਸ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਜਨਕ, ਵਿਕੋਲਿਤਰੀ ਈ ਹੋਈ ਨਾ।”

ਕਮਲ ਨੇ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ ਦੰਦ ਦਿਖਾ ਕੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲਕੋ ਲਏ ਸਨ।

ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਲੰਘੀ ਰਾਤ ਦੀ ਰਾਮ ਲੀਲ੍ਹਾ ਤੇ ਕੀਤੇ ਕਲੋਲਾਂ ਦੇ ਗਲਾਫ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ ਜਾਂ ਨਿਕਲਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਜੇਹੇ ਪਲ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਸੀਬਾਂ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸਲੀ ਹੋਣ, ਦਿਲ ਮਿਲੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਦੌੜ ਕੇ ਰਲੇ ਹੋਣ। ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵਲੈਤੀ ਕੋਠੀ ਹੋਵੇ, ਬੁੱਤ ਵੀ ਦੋ ਈ ਹੋਣ, ਹੋਣ ਵੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਮਾਲੀ ਦੇ, ਮਨ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਮਾਨਣੀ ਮਾਨਣੀ, ਇਹ ਰਾਤ ਦੂਜੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲੌਣੀ-ਲੌਣੀ ਹਰ ਹੀਲੇ ਹਰ ਹਾਲ।

ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅੜਿੱਕਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਹੋਵੇ, ਹਿੰਦ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰ, ਅੰਡੇਮਾਨ ਦਾ ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ- ਸੈਲੂਲਰ ਜੇਲ੍ਹ, ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ, ਹਥਕੜੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ, ਅਜਿਹਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਅੱਟਲ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਨੱਕ ਦੀ ਸੋਧ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਰੋਕ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਵੇਸ਼ 'ਚ ਆਇਆਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ- ਸੀਨੇ ਖਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਧੀ ਉਹ ਕਰ ਅਰਾਮ ਨਾ ਬਹਿੰਦੇ। ਇਹ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸਭੂਦੇ ਛਿਣ ਭੰਗਰੇ ਭਾਵ ਬੋਝ-ਚਿਰੇ, ਪਾਣੀ 'ਚ ਆਈ ਛਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਐਵੇਂ ਬੁਲਬੁਲੇ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਅੱਗੇ ਤੂੰ ਸਮਝ ਲਾ ਬੱਸ ?” ਆਖਦੇ ਕਮਲ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਚੱਲ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ! ਬਥੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਮੌਕੇ ਦੇ ਸ਼ਾਬ ਨਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ। ਪਰ ਸਰਦਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਿਖਣਾ ਹੋਰ ਸਹੂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੋਰ, ਫੇ’ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਨਿਭੋਣਾ ਏ’ ਤੋਂ ਵੀ ਗਾਂਹ ਪਰ ਜੇ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਫੇਰ ਈ ਆ। ਜੇ ਦੌੜੇ-ਦੌੜ ਵੱਗ ਚ ਫਿਰਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਗਾਵਾਂ ਤੇ ਵੱਛਿਆਂ ਦੇ ਟੱਪਣ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਈ ਰੱਖਣਾ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ, ਲਿੱਚ ਗੜਿੱਚੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਲਈਏ ਕਮਲ ਸਿਹਾਂ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਚਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ 'ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਖਣੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਨ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ 'ਚ ਘਿਰੀ ਸ਼ਹੁ ਸਾਗਰ ਵੱਲ ਰੁੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਏਹਦਾ ਮਤਲਬ ਰਜਵਿੰਦਰ। ਆਪਣੀ ਗਵਾਈ ਰਾਤ, ਕੀਤਾ ਖਰਚ, ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨੌਂਹ ਪਰਨੇ ਹੋ, ਲਾਏ ਜ਼ੋਰ ਐਵੇਂ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਈ ਗਏ ?” ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ, ਮੈਡਮ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਖਰਚ ਹੋਏ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਝੂਰ ਰਹੀਂ। ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਬੋਝਾ ਕੁ ਰੁਕਿਆ। “ਚੰਗਾ ਫੇ’ ਅਈਦਾਂ ਕਰਦੇ।” ਕਮਲ ਫਿਰ ਰੁਕ ਗਿਆ।

“ਕੀ ਕਰਦੇ? ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਵੱਸੇ ਈ ਨਿਕਲਿਆ।”

“ਤੂੰ ਰਾਤ ਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਕਰਾਇਆ ਖਰਚਾ, ਲਿਖ ਜੋੜ ਕਰ ਛੱਡੀ। ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵੀ, ਮੈਂ ਔਦਾ ਜਾਂਦਾ ਟਾਂਡੇ ਵੱਲ ਜਾਂ ਮਨੀਆਡਰ ਕਰ ਕਰ ਦਊਂਗਾ। ਹੋਰ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਝੋਰਾ, ਰੋਣਾ-ਧੋਣਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਪਾ ਛੱਡਣਾ।” ਆਖਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਚ ਸਾਂਭੇ ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਦੰਦ ਕਮਲ ਨੇ ਕਾਲੇ ਬਦਲਾਂ ਚੋਂ ਲਿਸ਼ਕੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾ ਲਕੇ ਲਏ ਸਨ।

ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਦੌੜ੍ਹ-ਦੌੜ੍ਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹਟ ਬੜੇ ਚੈਨ ਅਰਾਮ ਕਰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਢੋਅ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਕਮਲ ! ਗੱਲ ਸੁਣ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿਣੀ ਜਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀ ਜਾਤ ਜਨਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਂ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਸੱਸ ਭਾਵੇਂ ਜਣਨੀ ਨਨਾਣ ਦਰਾਣੀ-ਜੇਠਾਣੀ ਨਾਨੀ, ਦਾਦੀ ਵੀ ਗਿਣਲਾ ਵਿੱਚੋਂ ਈ ਆਵਦੀ ਜਾਤ ਨੂੰ ਸੰਮਾਲੂ ਲਾ, ਤੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਜੋ ਹੋਇਆ-ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਤੋਂ ਭੋਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪੁਆ, ਤਿਆਰ ਕਰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਪਿਆ ਸਕੂਲ ਤੋਰ ਫੇ' ਆਪ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕੋਈ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਜਣਨੀ ਨੇ ਮੁੰਡਾ ਜਣਿਆਂ ਦਾਈਆਂ ਨਰਸਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਈ ਸੌ-ਸੌ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੌ ਹਜ਼ਾਰ-ਹਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਜਣਨੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਹੈਸੀਅਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਜੇ ਲੜਕੀ ਹੋ ਗਈ ਫੇ' ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ 'ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਫਿਟੇ ਮੂੰਹ ਲਿਖ ਕੇ ਗੱਤਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਕਿ ਹੁਣ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਐਈਡਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ ਆਪਸ 'ਚ ਵਿਰੋਧੀ ਫੌਜਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਲੜਦੇ ਹਨ ਅਖੀਰ 'ਚ ਜੇ ਮਰਦ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ ਬਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਾਕਾ, ਜੇ ਇਸਤਰੀ ਸ਼ੁਕਰਾਣੂ ਫਤਿਹ ਪਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੁੜੀ। ਇਥੇ 'ਚ ਨਾ ਵਿਧ ਮਾਤਾ, ਨਾ ਕਰਮ ਨਾ ਭਾਗ ਨਾ ਨਸੀਬ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ, ਵਿਚਾਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਕਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡਣ ਗੇ ? ਛੱਡਣਗੇ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਸਾਨੂੰ ਸੋਝੀ ਜੀਹਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਆਖਦੇ ਖਨੀ ਆਉਂਗੀ ਕਿ ਨਹੀਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਬੜੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਹਿਜ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਪ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕਮਲ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ।

“ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਵਾਲੀ ਕਲਗੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਆ ਨਾ ਬੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਪੁੱਤ ਹੋਵੇ, ਭਰਾ ਹੋਵੇ, ਦੇਰ ਹੋਵੇ ਜੇਠ ਹੋਵੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਹੋਵੇ ਬਾਪ ਹੋਵੇ। ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਦ ਈ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਹੱਕ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਚਲਣਾ ਈ ਚਲਣਾ।”

ਸਮਾਜ ਮਰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਜੁ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠੇ। ਸਵੇਰ ਦੇ ਨਾਸ਼ਤੇ, ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਹਾਤ ਦੇ ਸੈਣ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕਿਹੜੇ ਜੀਅ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਈ, ਕਿਹੜਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿਹੜਾ ਅਜੇ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਦਾਂ ਈ ਸੈਰ ਜਾਂ ਦੋਸਤਾਂ

ਨਾਲ ਫਿਰਨ ਤੁਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੌਂਕ ਲਈ ਗਿਆ ਆਇਆ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਆਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਮੰਜੇ ਬਿਸਤਰੇ ਵਿਛੇ, ਜੀਅ ਟਿਕ ਗਏ ਸਾਰੇ।”

ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਸਵਾਰ ਸਮੇਟ ਹੱਥ ਜੋੜ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦਿਆਂ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਟਿਕਣਾ।

“ਸਵਖ਼ਤ ਮੰਦਿਰਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਚੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮੰਤਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਅਜਾਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਜਾ, ਚਾਹ ਧਰੋ ਤੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਉੱਠਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਹੈ ਕੋਈ ਇਸ ਵਰਗ ਦਾ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਤੇ ਦਿਨ ਭਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਆਖੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰੋਪਤੀਆਂ, ਸੀਤਾਵਾਂ, ਸ਼ਕੁੰਤਲਾਵਾਂ ਦਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਹਾਂ ਹੈ ਕੋਈ ਮਾਈ ਦਾ ਲਾਲ ਜਾਂ ਮਰਦ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਬਿੰਦ ਤਾਂ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਖੜੋਵੇ ਇਸ ਵਰਗ ਨਾਲ ਜਿਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ-ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿੱਤ ਜੰਮੇ ਰਾਜਾਨ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਏਦਾਂ ਨਿਵਾ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੁਰਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਚਲੋ ! ਹੁਣ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਆਈ ਮਨ ਚ ਕਹਿਣੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਬਰਾਬਰ, ਹੱਕ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਕਦੋਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਪਿੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਬੀਬੀ ਇੰਦਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਛੋਟਾ ਸਪੁੱਤਰ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪਾਈ ਹੋ ਲਾਕਰ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਲੈਣ ਲਈ ਮਾਂ ਦੇ ਚਪੇੜਾਂ ਤੱਕ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ? ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਊ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਂਗੂੰ। ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਕੇਹੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ? ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਰੁਪਈਏ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਸੌ ਦੀ ਲੈਕੇ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਜਣੇ ਪੀ ਜਾਣ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਹ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਕੁਛ ਫ਼ਰਕ ਜੇਹਾ ਪੈ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁੜਮਾਈ ਸ਼ਗਨ ਆਏ ਤੋਂ ਸ਼ਰੀਕੇ ਨੂੰ ਵੰਡੇ ਪਤਾਸਿਆਂ ਨਾਲ ਈ ਆਏ ਹੋਏ ਪੈਂਗ ਲਾ ਲੂ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਏਦਾਂ ਕਰਦੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪੈਂਗ ਲਾ ਲੈਣੇ ਨਾਲੇ ਰਾਤ ਦੀ ਭਾਨ ਲੱਥ-ਲੱਥ ਜਾਊਗੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਵਾਹਵਾ ਘੂਕਦਾ ਉਡਿਆ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ 'ਚ ਛੇਤੀ ਮੁਕੌਣੀ ਚਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਦਰਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਾਂਗੂੰ “ਮਨ ਕੀ ਬਾਤ” ਲੰਬੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਹੈ.....ਅ.....ਰਜੀ ! ਪੈਂਗ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਐਨਾ ਵਕਤ ਖਾ ਗਈ ਜੇ ਪੈਂਗ ਲਾ ਲਿਆ ਫਿਰ ਰਾਤ ਵਾਂਗੂੰ ਲੈਂਗ ਪੀਸ ਨਾ ਲੈਣੇ ਪੈ ਜਾਣ ਕਿਤੇ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਆਹ ਵੀ ਡਰ ਜਿਹਾ ਹੈ।” ਆਖਦੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

“ਲੈ ਲੈਂਗ ਪੀਸ ! ਲੈਣੇ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਆਪਾਂ ਨਵਾਂ ਕੋਈ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨਾ। ਮਨ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਇਹ ਤੇ ਜੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰ ਆਇਆ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ! ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਕੇਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨੋਂ ਸਉਦਾ-ਸੀਦਾ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ? ਮਨਾਂ 'ਚ

ਆਉ ਤਾਂ ਮਨਾਂ ਵਾਲੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। “ਸਗੋਂ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਾਕੇ ਇਹ ਕਾਂਡ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾਂਗੇ।”

ਆਖਦੇ ਦੋਵਾਂ ਬੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਚੁੰਮਣ ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਕਰਦਿਆਂ “ਪੁੱਚ” ਕੀਤੀ। “ਹਾਏ! ਮਰ ਗਈ! ਆਹ ਸਵਾਦ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਕਮਲ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦੋਵਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਸੀ।

ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਰੋਟੀ ਲੰਗਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਬੇੜ ਮਨਜਿੰਦਰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੁਰਨ ਤੋਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਕੋਠੀ ਦੇ ਵੇਹੜੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਕਦੇ ਅੰਦਰ ਕਦੇ ਬਾਹਰਲੀ ਗਲੀ ਵੱਲ ਝਾਕ ਅਗਲੇ ਔਣ ਵਾਲੇ ਪਲਾਂ ਦਾ ਕਿਆਸ ਕਰਦੇ ਆਈ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕਣ ਲਈ ਪੰਜ ਸੱਤ ਸੈਕਿੰਡ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਉਧਾਰਾ ਜਿਹਾ ਮੁਸਕਰਾਉਣ ਦਾ ਢੋਂਗ ਰਚਦੇ ਰਹੇ।

ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਅਗਲੇ ਪਲਾਂ ਛਿਣਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ? ਸਮਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਆਪਣੀ ਅਟੱਕ ਤੋਰ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ – ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਐਹੋ ਜਹੇ ਪਲਾਂ ਛਿਣਾਂ ਦਾ ਕਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ ਈ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ – ਕੋਈ ਮਰੇ ਕੋਈ ਜੀਵੇ

ਸੁਥਰਾ ਘੋਲ ਪਤਾਸੇ ਪੀਵੇ॥

“ਚੰਗਾ ਰੱਜੀ “ਬਾਏ” ਕਹਿ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵਿਹੜਿਉਂ ਗੇਟ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿਸਕਿਆ।

“ਨਹੀਂ! ਨਹੀਂ! ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਇਕੋ ਜਾਂਦੀ ਵੇਰ ਦੀ ਮੇਰੀ ਇਕ ਅੰਤਿਮ ਖਾਹਸ਼ 'ਚ ਬੈਠ ਰੂਮ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਸਿੱਧੀ ਲੰਮੀ ਪੈਣਾ ਤੇ ਤੂੰ ਉੱਤੇ ਐਨ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ, ਫਿਰ ਜਾਂਦਾ ਲੱਗੀ ਇਹ ਮੇਰੀ ਖਿੱਚੀ ਲਕੀਰ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡੱਕਣਾ ਵਰਜਣਾ।” ਕਮਲ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਸੱਜੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਖੁਰ-ਪੈਰ ਅੜੋਂਦੇ ਨੂੰ ਘੜੀਸ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਈ ਸੀ।

“ਚੱਲ ਰਜਵਿੰਦਰ ਲਾਹ ਲੈ ਇਹ ਵੀ ਮਨ ਆਈ, ਤੂੰ, ਤੇਰਾ ਤਰਸੇਵਾਂ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਰਾਪ ਈ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਆਖਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੋੜਿਆ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਦਾ ਗੋਲਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕੈਕਈ ਦੇ ਰਾਜ ਹੱਠ ਸਾਹਮਣੇ ਦਸ਼ਰਥ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਈ ਪਈ ਸੀ।” ਉਥੇ ਈ ਕਮਲ ਨੇ ਰੱਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਯਾਦ ਕਰਵਾਈ ਦੂਜੇ ਟਾਂਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁੱਛ ਪਵੇਂਣੀ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾਇਆ। ਸੋ ਸਿਰ ਬਣੀਆਂ ਸੀਨਾ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਤਨ ਤੇ ਜਰੀਆਂ ਤੇ ਜਾਨ ਛਡਵਾ, ਹੱਥ ਜੋੜ, ਫਿਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਗਲੀਉਂ ਫਿਰਨੀ ਨਿਕਲ ਟਾਂਡਾ ਰੋਡ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 20

ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਟਾਂਡੇ ਤੋਂ ਆਏ ਨੂੰ ਅਜੇ ਹਫ਼ਤਾ ਕੁ ਈ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ। ਕੁਦਰਤੀ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਰੋਲ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਆਪਣੇ ਪੇਕੀ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਢਿੱਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਵੀਹ ਵਿੱਚ ਖੱਲ੍ਹਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਢੁੱਕਿਆ ਬੂਹਾ ਖੜ੍ਹਕਿਆ।

“ਕੌਣ ਆਂ?” ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਠਦਾ ਕਮਲ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

“ਓਏ ਰਜਵਿੰਦਰ ! ਤੂੰ”! ਐਡੀ ਕੀ ਭੀੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ? ਕਿ ਰਹਿ ਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ?” ਬੇ ਯਕੀਨੀ ਜਿਹੀ ਚ ਮਨਜਿੰਦਰ ਬੇ ਤਰਤੀਬਾ ਜੇਹਾ ਕਈ ਕੁਝ ਈ ਬੋਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰਲਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿ ਉਠਿਆ ਸੀ।

ਪਹਿਨੀ ਪੱਚਰੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਸੱਜੇ ਮੋਢੇ ਲੰਮੀਆਂ ਤਣੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕਾਲੇ ਚਮੜੇ ਦਾ ਪਰਸ, ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ, ਸੂਟ ਸਮਾਨ ਨਾਲ਼ ਤੁੰਨੇ ਫੜੀ ਬਰਾਬਰ ਤੁਰਦੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਹਰੀਆਂ ਲਾਲ਼ ਤੇ ਪੀਲੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਅੱਧ ਕੁ ਤੱਕ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

“ਲਿਆ ਲਫ਼ਾਫ਼ੇ ਮੈਂ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦੇਵਾਂ, ਚੁੱਕੀ ਔਂਦੀ ਥੱਕ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।” ਕਮਲ ਆਖਦਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

“ਆਹੋ! ਆਹੋ! ਆਹ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਚੁਕ ਕੇ ਰੱਖਦੇ, ਮੈਂ ਟਾਂਡਿਉਂ ਤੁਰ ਕੇ ਆਈ ਆਂ!” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੱਲ ਟੇਡਾ ਜੇਹਾ ਵੇਖਿਆ।

“ਫੇਰ ਤਾਂ ਕੌੜਾ ਤੇਲ ਲਾ ਕੇ ਲੱਤਾਂ ਵੀ ਸੂਤਣੀਆਂ ਪੈਣੀਆਂ। ਖੱਲੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ! ਆਹ ਲੈ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਗਿੱਲਾ ਕਰ, ਲਵ ਸੁੱਕੀ ਪਈ ਹੋਣੀ, ਐਡੀ ਦੂਰੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਆਈਂ ਵਚਾਰੀਏ !” ਕਮਲ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

“ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤੂੰ ਦੁਖੀ ਜੇਹਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ? ਕੋਈ ਸੱਜਣ, ਮਨ ਦਾ ਮੀਤ ਘਰ ਆਵੇ। ਤਾਂ ਚਾਅ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅਈਦਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਲੱਕ ਤੱਕ ਧਰਤੀ 'ਚ ਈ ਗੱਡਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਰ ਗਈ ਸੀ, ਕਿ ਅਜ ਮਨਜਿੰਦਰ ਘਰ ਛੜਾ ਈ ਬੈਠਾ। ਘਰ ਵਾਲੀ ਰੁੱਸ ਕੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਚਲੇ ਗਈ ਹੋਈ। ਤਾਂ ਈ ਮੈਂ ਟਾਂਡਿਉਂ ਘਰੋਂ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਪਰੌਠੇ ਤੇ ਸਲਾਦ, ਸਬਜ਼ੀ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਟਿਫ਼ਨ ਚਾਰ ਰਖਣਿਆਂ ਵਾਲਾ ਨਾਲ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਈਂ ਆਂ। ਫਿਕਰ ਛੱਡ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਭੰਗੜਾ ਪੌਣ ਵਾਲਾ ਬਣ। ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ, ਜੀਹਦੀ ਆਪਾਂ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਗੱਡਵੀਂ ਉਹ ਵੀ। ਫੋਕੇ ਚਾਹ ਪਕੌੜੇ ਈ ਨਹੀਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

“ਲੈ ਬਈ ਕਮਲ ਸਿਹਾਂ। ਬਣਾ ਲਾ ਮੂੰਹ ਗੱਡਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਪਰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਆਹ ਪਾਰਟੀ ਜੇਹੜੀ ਜੱਟੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਐਨੀ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਨਾਲ਼ ਕਰਨ ਦਾ

ਮਨ ਬਣਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਕਿਹੜੀ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ? ਇਹ ਤਾਂ ਅਈਂਦਾ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਟੁਰ ਤੇ ਅਤੇ ਨਾਲ਼ ਈ ਕਿਸੇ ਪਿਕਨਿਕ ਮਨੋਣ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਨਾਲ਼ ਈ ਬਣਾ ਸਟਾਫ਼ ਟੀਚਰ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰੇ ਹੋਣ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਦੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਗ ਕੋਹਿਆ ਵੀ ਤੇ ਐਡੀ ਵਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਘਰੋਂ ਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਔਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਸਿਆਲਕੋਟੀਏ ਸਰਦਾਰ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ! ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਤਾਂ ਹੈਗਾ! ਇਹ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਜੇਹੜਾ ਨਵਾਂ ਟਰੱਕ ਲਿਆ ਸੀ ਨਾ ਪੱਚੀ ਪ੍ਰਸੈਂਟ ਪਹਿਲਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਫਿਰ ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਭਾਈ ਤੋਂ ਜੇਹੜਾ ਹੈਲਪਰ ਛੱਡਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ਼ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਭਲਵਾਨ ਗੱਡੀ ਲੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਟੇਟ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਚੋਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਲਾਹ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਆਹ ਅੱਜ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਉਸ ਲੱਥੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਲਾਡਲੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਰੱਜੀ ਉਰਫ਼ ਰਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ – ਕਿ ਕਰਜ਼ਾਈ ਮਾਂ ਦੀ ਕਰਜ਼ੇ ਵੱਲੋਂ ਜਿੰਦ ਛੁਟੀ।” ਕਹਿ ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ਼ ਦੇਖਣ ਲੱਗੀ। ਕਿਉਂ ਕਿੱਦਾਂ ਦਾ ਲੱਗਿਆ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਹ ਭਾਗ?

“ਬਹੁਤ ਖੂਬ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਨਾਟਿਕ ਦਾ ਐਂਡ ਬੜਾ ਨਾਟਕੀ ਤੇ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਫਿਰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਤੇ ਹੋ ਈ ਗਿਆ, ਚਾਹ ਆਪਾਂ ਬੀਬੀ ਕੋਲ਼ ਪੀਈਏ। ਸਮਾਂ ਬਚੂ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ, ਆਪਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਜ਼ਰੂਰ ...। ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਪੂਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ਼ ਆਖਿਆ ਸੀ।

“ਬਾਬਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜੋ ਮੈਂ ਸੁੱਖਣਾ ਲਹੁਣ ਜਾਣੀ ਉਹ ਖਵਰੇ ਏਥੇ ਈ ਨਾ ਅਰਪਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇ। ਹਾਅ ਜੇਹੜੀ ਤੂੰ ਚਾਹ ਵਾਲ਼ੀ ਹੈਅ ਦਿੱਤੀ ਇਹ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਵੀ ਉਥੇ ਘਰ ਬਹਿ ਕੇ ਈ ਸੋਚਾਂਗੇ। ਚਲੋ ਫੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਆਖਦਿਆਂ ਝੱਟ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਖੜੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸਵਾਂਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੋਵੇਂ ਉੱਠ ਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ ਸੀ। ਇੱਕ ਭਾਰਾ ਲਫ਼ਾਫ਼ਾ ਹੁਣ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ।

ਵੀਹ, ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਪੈਰ ਦੱਬਦਿਆਂ “ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੱਸ ਪੁੱਛ” ਖਿਸਕ ਤੁਰਦੇ ਸਨ।

ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 21

“ਹੈਲੋ.....ਹੈਲੋ.....ਹੈਲੋ”

“ਹੈਲੋ.....ਕੌਣ ਬੋਲ ਰਿਹਾ?”

“ਹੈਲੋ.....ਮੈਡਮ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬੋਲ ਰਹੇ?”

“ਹਾਂ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ? ਮੈਂ ਘਰ ਈ ਆਂ।”

“ਹਈਥੇ ਆਣ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਕੌਣ ਆਂ? ਮੋਬਾਈਲ ਤੋਂ ਮੋੜਵਾਂ ਜਵਾਬ ਆਇਆ।

“ਚੰਗਾ ਆ ਜਾਉ ਆਕ ਦੱਸ ਦਿਉ।”

“ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਚੱਲੀਏ? ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਤਿਲਕਵਾਂ ਜੇਹਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਕਮਲ ਦੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ।

“ਆਹੋ ਲੈ ਲਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਜਾਣਾ ਵਾਂ ਫੱਤੂਢਿੰਗੇ। ਹਾਅ ਚਾਰ ਕਰਮਾਂ ਆਂ ਸਾਰੀਆਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਖਿਆ।

“ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਜੱਟੀ ਨਾ ਆਖੇ ਕਿਨਾ ਸਰਫੇ ਖੋਰਾ। ਘਰ ਡਕੋਟਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਮਾੜਾ - ਮੋਟਾ ਝੂਠਾ-ਸੱਚਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ-ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਐਨੀ ਕੰਵਲੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਆਹ ਦੋ ਕਰਮਾ ਲਈ ਹੱਕ ਤੁਰਦੀ ਨਾਲ ਮੋਟਰ ਗੱਡੀ।” ਕਮਲ ਪੂਰਾ ਲਾਚੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਦੋਵੇਂ ਕਮਲ ਦੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰੇ ਛਾਰਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚੁੰਝਾਂ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਲੋ-ਲਾਲ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ! ਓ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਖੜ੍ਹੇ ਆਂ। ਵੀਹ ਵਿੱਚ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮੋਹਰੇ ਜਾ ਬਾਹਰਲੇ ਢੁੱਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਜਾ ਖੜਕਾਇਆ ਸੀ।

“ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਈ ਆ, ਤਖ਼ਤ ਢੁੱਕੇ ਹੋਏ ਆ, ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆਉ ਅੰਦਰੋਂ ਜਨਾਨਾ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ।

“ਜੇ ਹੋ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਦੀ। ਫੱਕਰ ਆਏ ਦਵਾਰੇ ਤੇਰੇ ਖ਼ੈਰ ਪਾ ਦਿਓ ਝੋਲੀ ਜੀ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਵੇਹੜੇ ਪੈਰ ਪੌਂਦਿਆਂ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਹੇਕ ਲਾਈ।

“ਉਇ ਆ ਜਾਉ 'ਗਾਹ! ਇਹ ਦੋ ਪਖੰਡੀ ਕਿੱਥੋਂ 'ਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਅੱਜ।” ਸੁਰਜੀਤ ਅੰਦਰ ਬਰਾਂਡੇ 'ਚ ਬੈਠੀ ਉਠ ਕੇ ਵੇਹੜੇ ਦੇ ਅੱਧ ਕੁ ਤੱਕ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੋਂ ਦੀ ਵਲਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਲੋਸੇ ਸਨ।

ਤਿੰਨੇ ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਬਰਾਂਡੇ 'ਚ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਬੈਡ ਨੁਮਾ-ਮੰਜਾ, ਉਸ ਤੇ ਗੱਦਾ ਤੇ ਗੱਦੇ ਉਪਰ ਕਢਾਈ ਵਾਲੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਏਸੇ ਬਰਾਂਡੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਛੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀਆਂ ਘਰ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਬੀਬੀ! ਤੂੰ ਤੇ ਕਮਲ ਬੈਠੋ, ਰਤਾ ਕੁ ਗੱਲਾਂ ਗੁੱਲਾਂ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਂ ਚਾਹ ਬਣਾ ਲੈਨੀ ਰੋਟੀ ਸਬਜ਼ੀ ਸਭ ਕੁਛ ਤਿਆਰ ਈ ਹੈਗਾ, ਬੱਸ ਰਤਾ ਕੁ ਕੋਸਾ ਨਿੱਘਾ ਜੇਹਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਮੈਂ। ਬੱਸ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਆ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਰਸੋਈ ‘ਚੋਂ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਰੱਜੀ ਦੁੱਧ ਰਾਤ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੇ ਅੱਜ ਵਾਲਾ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲੋ ਵੀ ਉਹੋ ਈ ਗਰਮ ਕਰ ਲਾ ਤਕਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਫੇ’ ਆਪਾਂ ਲੈ ਲੈਣਾ ਵਾਂ। ਹਾਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੂੰ ਪਿੰਡ ‘ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਵੀ ਕਦੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਦਿਨੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਚਲੋ ਫੈਕਟਰੀ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ‘ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਨਾ ਪਰ ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਘੜੀ ਦੇ ਘੜੀਆਂ ਬੈਠ, ਦੁਖ-ਸੁਖ ਕਰ ਕਰਾ ਈ ਸਕਦਾ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਐਵੇਂ ਅੜੀ ਜੇਹੀ ‘ਚ ਕਾਹਲੀ ਜਹੀ ‘ਚ ਅਚਾਨਕ ਕਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਜੇਹੜੇ ਮਾਮੇ ਨਿਖਾਫ਼ਤੇ ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਧੌਣ ਲਾਹੁਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਸੀ ਦੇਖ ਲਾ ਉਹੋ ਈ ਮੁੜਕੇ ਇੱਕ ਨਿਖਾਂਦੇ ਜਹੇ ਨੂੰ ਪਤਾ, ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆਏ, ਇਹ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਜਪਾਨ ‘ਚ ਲਾਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਏਨੇ ਕੁ ਈ ਕੋਰੀਆ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਲਾ ਕੇ ਆਇਆ ਜੀ। ਨਾ ਘਰ ਘਾਟ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਨਾਨਕਿਆਂ-ਦਾਦਕਿਆਂ ਦਾ। ਕਰਨਾ ਜੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਧ੍ਰੇਦਾ ਭਰਾ ਵੀ ਮਾਮਿਆਂ ਵੱਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਕੁਣ ਵੀ ਛੁਟਿਆ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਮਾਮਿਆਂ ਦੇ ਕੁੱਛੜ ਚੜ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਬੋਲ ਇਹਦਾ ਭਾਪਾ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਚਲੋ ਆਵਦੇ ਈ ਆ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਪੀਆਂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗੀ, ਖੂਹ ‘ਚ ਤੇ ਧੱਕਾ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ। ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਜੋਗ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵਿਆਹ ਕਾਹਦਾ ਸੀ? ਜਿੰਦਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਗਰੀਬੋ ਗਰੀਬੀ, ਐਵੇਂ ਤਿੰਨ ਕੱਪੜਿਆਂ ‘ਚ ਤੋਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਈ ਸੀ। “ਬੀਬੀ ਚਾਹ ਰੋਟੀ ਦਾ ਲੰਗਰ ਲਾਇਆ ਕਿ ਹਾਅ ਤੂੰ ਕੇਹੜੀ ਰਮਾਇਣ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਛੇੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਈ ਆਂ ਵਿੱਚ। ਐਤੋਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਕਮਲ ਕੇ ਘਰ ਈ ਬਹਿ ਕੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਇਹ ਤੇ ਐਵੇਂ ਕਮਲ ਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਚੱਲ ਬੀਬੀ ਨੇ ਜੇਹੜੀ ਗੱਡੀ ਕੱਢਵਾ ਕੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਨਵੀਂ ਤੇ ਜੀਹਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਪੱਚੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵੋਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਡੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਚਾਲੀ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਪੱਲਿਉਂ ਪਾ, ਨਵੀਂ ਗੱਡੀ ਲੈ, ਸਰਦਾਰ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਜੀ.ਟੀ. ਰੋਡ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਉਹ ਜਿਣਸ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਾਲਿਕ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤੀ ਤੋਂ ਕੁੱਟਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੜਬਾਲਾ ਬਣਾ ਦੋਵੇਂ ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਾਏ ਸੀ ਸੱਤ ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ‘ਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜੇਹਾ ਬਣਾ ਇਕ ਦਿਨ ਬਠਿੰਡੇ ਕਿ ਗੰਗਾ ਨਗਰ ਵੱਲ ਦਾ ਮਾਲ ਕੋਈ ਲੋਡ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕੋਰਟ ‘ਚ ਸੰਮਨ ਆਇਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਵੀ।”

“ਉਹ ਪਤੰਦਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਦੇਖ ਲੋ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਮੰਨਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਈ ਪੈਣਾ ਬੀਬੀ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ। ਗੱਡੀ ਤਾਂ ਲੋਡ ਹੋਈ ਹੋਈ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨੂੰ

ਅਗਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿਉ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸ ਦਿਓ ਸਾਰੀ। ਜੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਹੋਈ ਉਹ ਮੰਨਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇ ਹੈਗਾਂ, ਹੈਗਾਂ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ੱਕ ਹੈਗੀ ਅਈਥੋਂ ਭੁਲਾਣੇ ਚੋਂ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘੱਲ ਦਿਉ। ਸਗੋਂ ਨਾਲੇ ਵਾਹਵਾ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਹਭੀ-ਨਭੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਇੱਕ ਜਣਾ ਆ ਜਾ ਤੇ ਸਕੂਗਾ।”

“ਲੈ ਕਾਕਾ ! ਉਹ ਐਨਾ ਨਿਖਜੱਮਾ ਪੜ੍ਹ - ਪੁਸ਼ਤਾ ਕਵਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਤਿਰ ਹਰਾਮਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦਾ ਐਹੋ ਜਹੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਤਾਕ 'ਚ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਸੀ ਬਈ ਅਈਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਇਸ ਘਰ ਦਾ ਲੂਣ, ਖਾਣ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਕੋਈ ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਹਰਕਤ ਤਾਂ ਦੇਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਬੱਸ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ -ਹਾਂ ਜੀ। ਹਾਂਜੀ। ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੰਮ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਪਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ-ਚੱਲ ਬਠਿੰਡਾ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਈ ਹੈਗਾ, ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਗੁਹਾਟੀ ਅਸਾਮ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਿੰਦੇ ਤੂੰ ਕੇਹੜਾ ਨਵਾਂ ਸਟੇਰਿੰਗ 'ਤੇ ਬਹਿਣਾ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜੀਆਂ ਕਲਕੱਤੇ ਵਾਲਾ ਭੁਗਤ ਔਨੇ ਤੂੰ ਹਾਅ ਜੇਹੜੀ ਬੁਕਿੰਗ ਹੋਈ ਹੋਈ ਤੂੰ ਭੁਗਤਾ ਆ। ਉੱਥੋਂ ਕੋਈ ਏਧਰ ਔਣ ਵਾਲਾ ਮਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਪਾ ਲਿਆਵੀਂ ਚੱਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦਾ ਖਰਚਾ ਤਾਂ ਬਚ ਜਾਉਗਾ।

ਲੌ ਜੀ। ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਭਾਗੀਂ ਉਹਦੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਕਾੜਨੀ ਆ ਗਈ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਕਲਕੱਤੇ ਤੇ ਸ਼ਿੰਦੇ ਹੋਣੀ ਗੱਡੀ ਰੋਡ ਚੜ੍ਹਾਈ ਗੱਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਣੇ - ਨਵਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ਟਰੱਕ ਤੇਰੇ ਯਾਰ ਨੇ, ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਚੱਲ ਚਲੀਏ।”

“ਬੀਬੀ ਬੱਸ ਕਰ। ਇਸ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਏਥੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰ। ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਂਗੂੰ ਦੋ ਦੋ ਘੰਟੇ ਰੋਲ ਬਦਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੂੰ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕਲੀ ਨੇ ਈ ਸਾਰਾ ੧੬ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ

ਖਸਟ ਰਾਗ ਉਨ ਗਾਏ ਸੰਗ ਰਾਗਨੀ ਤੀਸ।

ਸਭੈ ਪੱਤਰ ਰਾਗਨ ਕੇ ਆਠਾਰਾ ਦਸ ਬੀਸ।”

“ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆ ਬੀਬੀ ਜੀ ਜਿੰਦਾਂ ਛੋਟੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਆਖਰ ਹਿੰਦੀ ਠੀਕ ਰਵੇਗਾ। ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਾਂ ਸਪਤਾਹਿਕ ਜਾਂ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰਵਾ ਲੈਨੇ ਵਧੀਆ ਵੀ, ਰਹੂਗਾ - ਪਾਠੀ ਲਈ ਵੀ, ਸੰਗਤ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕੋ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇੱਕ ਮਨ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਹੋਣਾ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਈ ਨਹੀਂ ਕਠਿਨ ਵੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਪਹਿਲੇ ਪੰਗਤ ਪਾਛੇ ਸੰਗਤ ਪਰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਏਥੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਗਤ ਪਾਛੇ ਪੰਗਤ ਕਰ ਛੱਡੀ ਏ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਦਬੱਲ ਤੁਰੀ ਸੀ।

“ਲਿਆ ਫੜਾ ਰੱਖ ਅਈਥੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਫੁਲਕੇ, ਦਾਲ ਸਬਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਿਆ ਦੁੱਧ ਜੇਹੜਾ ਕਾੜ੍ਹਕੇ ਰੱਖਿਆ ਅਈਨੇ ਚਿਰ ਦਾ। ਲੰਮੇ ਭਾਸ਼ਨ ਨੇ ਅਕਾ ਮਾਰਿਆ।”

“ਫਿਰ ਤਾਂ ਸ਼ਿੰਦੇ ਨੇ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਗੱਡੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵੀ ਲਾਹ ਮਾਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੱਲ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਜੇਹਾ ਦੇਖ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲ ਸਾਊ ਜੇਹਾ ਮੂੰਹ ਬਣਾ ਝਾਕਿਆ।”

“ਆਹੋ ! ਰਜਵਿੰਦਰ ਜੇਹੜਾ ਸਟੇਰਿੰਗ ਤੇ ਅਤੇ ਜੀਹਦੇ ਥੱਲੇ ਗੱਡੀ ਪੈਸੇ ਵੀ ਉਹਨੇ ਭਰੇ ਹੋਣੇ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਉਸ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਆਹੋ ! ਉਹਨੇ ਭਰੇ ਖੋਹ ਤੇ ਸਵਾਹ ਸੱਤਾਂ ਚੁੱਲਿਆਂ ਦੀ। ਉਹ ਤੇ ਏਜੰਸੀ ਕੋਲੋਂ ਜੇਹੜੇ ਨਾਂ ਪਤੇ ਤੇ ਗੱਡੀ ਜੀਹਨੇ ਕਢਵਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਤੇ ਉਸੇ ਨੇ ਈ ਭਰਨੇ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਹਨੂੰ ਈ ਪੈਣੇ ਸੀ।” ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਭੁਲੇਖਾ ਕੱਢਿਆ।

“ਹੈਅ ਬੀਬੀ ! ਉਹ ਪੈਸੇ ਲੱਥ ਗਏ ਹੋਣੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਕੁਸ਼ਤਾਂ ਵਾਲੇ ਗੱਡੀ ਦੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਪੈੜ ਫਿਰ ਨੱਪ ਲਈ ਸੀ।

“ਲਹੁਣੇ ਈ ਪੈਣੇ ਸੀ। ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਡਵੋਣੀ। ਉਹ ਤੇ ਸੁਕਰ ਆ। ਤੁਹਾਡੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ, ਆਹ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਆਰ. ਸੀ ਐਫ. 'ਚ। ਜਾਨ ਛੁੱਟ ਗਈ ਜ਼ੀਦਾ ਕਰਕੇ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਹਈਥੇ ਵੱਟਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਘਾਹ ਖੋਰੀ ਖੋਤਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਣਾ ਸੀ।” ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਰਿੜਕੀ ਲੱਸੀ ਪੁਣੀ।

ਫਿਰ ਤਾਂ ਅੰਮਾ ! ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਪਾਰਟੀ ਬਣਦੀ ਪੂਰੀ। ਪੂਰੀ ਪਾਰਟੀ ਕਰ ਸਿਰੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੱਥਾ ! ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਵੀ ਲਾਹੁਣ ਜਾਣਾ ਕੁਲਾਰਾਂ, ਖੀਵੇ ਵੱਲ ਆ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਕੋਈ ਬਾਬਾ। ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਬੇੜੇ ਵੀ ਤਾਰਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭੁੱਬਦੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਣਨੀ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਗਲੀ ਹੀਰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਛੋਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ?

“ਆਹ ਕੀ ਗੋਤ ਕੁਨਾਲਾ ਜੇਹਾ ਕਰਨ ਬਹਿ ਗਈ ਆਂ ਕੁੜੀਏ ? ਮੇਰਾ ਵਾਲ ਵਾਲ ਪੁਰੰਨਿਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪੁਰ-ਪੁਰ ਦੁਖੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸੁੱਝਣ ਡਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਉਹੋ ਈ ਗੱਲ ਅਖੇ ਉਹ ਫਿਰੇ ਨੱਕ ਵਢੋਣ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹ ਫਿਰੇ ਨੱਥ ਘੜੋਣ ਨੂੰ।” ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਹੀਰ ਵੀ ਕੇਹੜੀ ਘੱਟ ਸੀ ?

“ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ਹੁਣ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਔਣੀਂ। ਇਹ ਬਾਬਿਆਂ ਤੋਂ ਈ ਪੋਸ਼ ਲਵਾਉਗੀ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਹੱਥ ਕਿੱਲੀ ਨੱਪੀ।

“ਪੋਸ਼ ਕਾਹਦਾ ਲਹੋਣਾ ? ਉਹ ਤੇ ਰੱਜਿਆ ਗਲਿਆੜਿਆ ਜੱਟ ਆ। ਪੱਚੀ ਤੀਹ ਕਿੱਲੇ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਉਹਦੀ, ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਗਊਆਂ ਮੱਝਾਂ ਕਿੱਲਿਆਂ 'ਤੇ ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੱਠੇ ਪਾਣੀ ਲਈ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਤੇ ਗੋਹੇ ਕੂੜੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰ ਵਾਲੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ, ਬੱਚੇ। ਆਪ ਵੀ ਸਵਾ ਛੇ ਫੁੱਟੋਂ ਉੱਚਾ ਮਾਰ ਐਨਾ ਚੌੜਾ। ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਖਿਲਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਹੋਅ.....ਬੀਬੀ! ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਅਈਦਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿੱਦਾਂ ਤੂੰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਬਾਹਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਣਿਆਂ ਹੁੰਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕੀਤੀ।

“ਕਿਉਂ ਨੀ ! ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਕਹਿਣਾ ਗੁਨਾਹ ਹੁੰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ ਮਾਂ-ਪੇ ਨੂੰ ਤੇ ਅਈਦਾਂ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਈ ਨੇ ਜਿੱਦਾਂ ਇਹ ਬੁੱਧੂ ਈ ਹੁੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਆ ਵਡੇ ਚਾਤੁਰ। ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਕੰਵਲਾ।” ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਵਦੀ ਧੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਟਿੱਚਰ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਧੀ ਵੱਲੋਂ ਐਨੀ ਨੀਵੀਂ ਪੱਧਰ ਦੀ ਆਖੀ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਐਦਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਬੀਬੀ ! ਹਮੇ ਭਾਣੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੂੰਹੋਂ ਵੱਧ ਘੱਟ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਆ, ਨਿਕਲ ਗਈ, ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਨੰਘੇ ਸੱਪ ਦੀ ਲਕੀਰ ਨੂੰ ਈ ਜੇ ਪਿੱਟੀ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਫੇਰ ਵੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਰਹਿਣੀ। ਇਹਨੂੰ ਹੋਈ ਨੂੰ ਦਫ਼ਾ ਕਰ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਆਖੀ ਗੱਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਫ਼ਸੋਸ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਲੱਗਦਾ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਸੋਚ ਕੇ, ਜਾਣ ਕੇ ਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਧੱਕੀ ਜਾਨੀ ਬਈ ਵਾਹਵਾ ਬਹਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਆਖਦਾ, ਮਨਜਿੰਦਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਰੁਕਿਆ।”

“ਕਿਉਂ ? ਕਾਹਦਾ ਬਹਾਨਾ ?” ਸੁਰਜੀਤ ਕਾਹਲੀ ਜੇਹੀ ‘ਚ ਬੋਲੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੁਖਲਾ ਗਈ ਹੋਵੇ।”

“ਉਹੋ ਈ ! ਗੱਡੀ ਕਢਵਾਈ ਸੀ ਜੇੜੀ ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਲੱਥ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਹੀਂ ਗੀ ਹੋ ਗਈ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ। ਉਹਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇਣੋਂ ਦੇੜਦੀ ਆਂ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਖਾਨੇ ਪਾਈ। ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਤਾਂ ਸੜ ਜਾਣੀਆਂ ਆਹ ਹੁਣ ਮੁੱਕੀਆਂ ਅੱਗ ਲੱਣੀ ਕੰਜਰੀ ਦੀਆਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਡਰੈਵਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਮੁਤਬਨੇ ਤੇ ਸਕੇ ਬਣੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਫੁੱਲ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਫੁੱਲ ਗੰਗਾ ਪੌਣ ਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਬੱਸ ਕਰੰਗ ਪੋਲ ਫੱਟੀਆਂ ਜਹੀਆਂ ਇੱਕ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਰੱਖ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਰਵੇ ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲੇ ਭਾਪੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਹੈ, ਇੰਜਣ ਟਾਇਰ ਛੱਪਨ। ਚਲੇ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਏ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾ ਸੱਚ ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਛਤਰ ਤਾਂ ਝੁੱਲਦਾ ਈ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਣਾ ਤਾਂ ਸਕੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਬਠਿੰਡੇ ਗੱਡੀ ਲਹੁਣ ਗਿਆਂ ਈ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਆ। ਮੈਂ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖ਼ੁਦ ਦੇ ਆਏ ਸੰਮਨਾ ਕਰਕੇ ਕਲੱਕਤੇ ਭੁਗਤਣ ਗਏ ਹੋਏ ਸੀ।” ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੋਹਰ ਲਾਈ।

“ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਜਿਉਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਮੋਗਿਓਂ ਅੱਗੇ ਐਸ ਨਾਂ ਤੇ ਐਸ ਨੰਬਰ ਦੀ ਚੈਸੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਣ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਕੁਰਿਆ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕਰ ਲਵੇ।”

“ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਪਾ ਤਾਂ ਤਿੜਿਆ ਫਿਰੇ। ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰਨ ਨੂੰ। ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ। ਆਹੋ ਜਾਓ ਟੈਮ ਬਰਬਾਦ ਕਰੋ। ਪੈਸੇ ਵੀ ਲਾਉ। ਦੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜੋ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਫੇ’ ਕਲਪਦੇ ਤੜਫਦੇ ਰਵੇ।” ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੋਈ ਬੀਤੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹੀ।

“ਚਲੋ ਜੀ। ਇਹ ਤੇ ਹੈ ਗੱਡੀ ਦਾ ਭੋਗ। ਹੁਣ ਪਾਰਟੀ ਔਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਖ ਲਈਨੇ। ਹੁਣ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦਾ ਜੋੜ-ਤੋੜ ਤੇ ਫ਼ਿਕਰ ਫਾਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਾਣਾ ਅੱਜ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਨ-ਕਿਨ ਜਾਣਾ? ਜਾਣਾ ਕਿੱਦਾਂ? ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਹੈਗਾ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਲਫਾਢੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ। ਜਾ ਫੇ’ ਗੱਡੀ ਕਰ ਲਈਏ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਵੀ ਜਾਣਾ ਤੇ।” ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਬਸਤ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਦਸਦੇ ਬਾਬੇ ਬੇੜੇ ਤਾਰਦੇ ਆਪਾਂ ਬੀਬੀ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵੀ ਨਾਲ਼ ਤਾਰ ਦਈਏ ਸਗੋਂ ਬਾਬਿਆਂ ਹੱਥੀ ਵਧੀਆ ਕਾਰਜ਼ ਹੋ ਜਾਉਗਾ।” ਕਮਲ ਨੇ ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ ਚਿੱਟੇ-ਚਿੱਟੇ ਦੰਦ ਦਿਖਾਏ।

ਮਾਂ ਸੁਰਜੀਤ ਤੇ ਧੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਕਮਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਾਚਿਕ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ਼ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ।

“ਦੋ ਈ ਗੱਲਾਂ ਜੇ ਆਪਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਜਣਿਆਂ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਅੱਡੇ ਚੋਂ ਆਪਾਂ ਗੱਡੀ ਕਰ ਲੈਨੇ। ਜੇ ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਜਾਣਾ ਫੇ’ ਤਾਂ ਦਿੱਕਤ ਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਆਪਾਂ ਹੁਣੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾ ਦੇਣਾ ਸੜਕ ’ਤੇ।” ਕਮਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਮਿੰਨ੍ਹਾ-ਮਿੰਨ੍ਹਾ ਮੁਸਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਏਦਾਂ ਕਰ ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਜਾਹ। ਜਾ ਆ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨਾਲ਼। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਨਾਜ਼ਿਕ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਿਆ।

“ਤੂੰ ਫਿਰ? ਤੇਰੀ ਸੁੱਖਣਾ? ਤੇ ਉਹ ਤੇਰੀ ਬੇਗੋਵਾਲ ਵਾਲੀ ਸਹੇਲੀ ਦੀ ਪੁੱਛਣਾ? ਸੁਰਜੀਤ ਧੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਆਖੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤਣ ਪੱਤਣ ਲੱਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭਵਜਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਈ ਸੀ।”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ ਕਮਲ ਕਾਕਾ! ਏਦਾਂ ਕਰਦੇ, ਨਾ ਤੇਰੇ ਰੱਜੀ ਦੇ ਗਿਆਂ ਬਿਨਾ ਸਰਨਾ। ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਉਥੇ ਕੀ ਕਰਨਾ? ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਰ ਜਾਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇ।” ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਟੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।”

“ਫਿਰ ਬੀਬੀ! ਤੇਰਾ ਮੱਥਾ! ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਆਖ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਜਿਵੇਂ ਆਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ - ਜੱਟਾ ਦੇਖੀ ਜਾ ਤੂੰ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰ ਵਾਲੀ ਜੱਟੀ ਦੇ ਹੱਥ। ਜੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਲੱਗਣ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਫੇ ਮਾਂ ਦੀ ਧੀ ਨਾ ਹੋਈ।

ਚੱਲ ਮੈਂ ਫਿਰ ਜਾ ਆਉਂਗੀ ਡੇਰੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰ ਲਊ ਤੇ ਮੱਥਾ ਵੀ ਟੇਕਿਆ ਜਾਊ।

ਹੁਣ ਜਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਆਖਦਿਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰਨ ਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨ “ਜਵਾਰ ਭਾਟਾ” ਔਣ ਮਗਰੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹਟ ਪਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੀ ਸੀ।

“ਹਾਂ...ਅ.....। ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ।” ਹੂੰ.....ਅ।
ਹੁਣੇ.....ਈ.....ਐਟ.....ਵੇਸ.....ਨੋ.....ਅ.....ਵ.....ਗੀ.....ਐਟ.....ਆਲ.....।
ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹੋ.....ਲਾਂ.....ਦਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਫਿਰਨੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਪੀਰ
ਦੀ ਮਜ਼ਾਰ ਕੋਲ ਹੋ.....ਉਂ.....ਗਾ।

ਆਖਦਾ.....ਮਨਜਿੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਸਕਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜੀ ਮੱਛੀ
ਹੱਥਾਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਂਡ 22

ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਡੇੜ ਦੋ ਦਿਨ “ਇੱਕ ਜੋਤਿ ਦੋਇ
ਮੂਰਤੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੱਗ ਰਹਿ ਸਨ।

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੱਗ ਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨਦੇ
ਸਨ।

ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ 'ਤੇ ਇੱਟ ਖੜੱਕਾ ਤੇ ਤਕਰਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਧਾਗਾ-ਤਵੀਤ
ਫੂਕਾਂ-ਫਾਂਡੇ ਜਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਵਾਹ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਬੀਮਾਰ
ਬੰਦਾ ਉਸ ਚੁਟਕੀ ਨਾਲ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਘੋੜੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਡੇਰਿਉਂ ਗਿਆ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਬੀਬੀ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਉਹ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ
ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛ ਜੋ ਲਿਆ ਸੀ - ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਿੱਖਾ! ਦੱਸੋ ਕਿਵੇਂ
ਆਏ। ਕਿੱਦਾਂ ਦਰਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ?

ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਕੋਲੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਬਸ ਉਸ ਨੇ ਆਵਦਾ ਸਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਐਨਾ ਡਡੋਲਿਕਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਆਖਣਾ
ਅਭਿਖਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲੱਗੇ ਪੂਣੇ ਚੋਂ ਸਵਾਹ ਦੀ ਇੱਕ ਚੁਟਕੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ
ਕਿਹਾ ਜਾਹ ਔਹ ਟੂਟੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਨਘਾ ਲਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਹ ਦਿੱਤੀ
ਚੁਟਕੀ ਮੂੰਹ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ। ਲੋ ਜੀ। ਉਹ ਆਇਆ ਰੋਗੀ ਚੰਗੇ ਤਕੜੇ ਵਛੇਰੇ ਵਾਂਗ ਰਾਜ਼ੀ
ਹੋ ਕੇ ਗਿਆ ਡੇਰਿਉਂ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਐਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀਆਂ - ਐਵੇਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਨ ਜਾਂਦੀ,
ਸੌ-ਸੌ, ਪ੍ਰਤਾਵੇ ਲੈਂਦੀ ਪਹਿਲਾਂ। ਕਮਲ! ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਐਨੀ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਤੂੰ
ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਰਿਹਾਂ। ਹਾਅ ਉਹਨੇ ਨਤਾਰੇ ਦੇਖੇ ਹੋਏ ਬਾਬਿਆਂ ਕੋਲ ਔਂਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੇ।

ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀ ਸੀ।

ਰਜਵਿੰਦਰ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਬੇਸਿਰ-ਪੈਰ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਹਾਸਾ ਵੀ ਔਂਦਾ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਲੋਕ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਜਾਕੇ ਟਹਿਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ, ਸਤ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਚਟਾਨਾਂ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਲਿਆ ਲਿਆ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਹ ਧੂਣੇ ਲਾ-ਲਾ ਵੇਹਲੜ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰ ਬਣੇ ਲੰਡਰਾਂ ਤੋਂ ਸਵਾਹ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਲੈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣ ਵਰਗੀਆਂ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਅੰਨ੍ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁੰਨ ਖੱਟਣ ਲੱਗੇ ਹੋਏ।

“ਫਿਰ ਨਾਲ ਈ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਖ ਰਹਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੱਸੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੰਗਿਆ ਉਪਾਅ ਕਰਨਾ ਹੈਨਾ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤੇ ਸਮਗਰੀ ਕੇਸਰ, ਕਸਤੂਰੀ, ਜਲ ਵੱਤਰੀ, ਖੋਪਾ ਨਾਰੀਅਲ। ਪਤਾ ਕਿੰਨੇ ਮਹਿੰਗੇ ਹੁਣ?”

“ਫਿਰ ਆਏ ਦੁਖੀਏ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਲਈ ਬੇੜੇ ਵੀ ਤਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸੰਗਤੇ। ਇਹ ਰਾਹ ਜਿੰਨਾ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਮੰਢੀਰ ਮਹਿਲ ਜੇਹਾ ਸਮਝ ਟਿੱਚਰ ਜੇਹੜੀ ਕਰਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਪੈਂਡਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ? ਰਾਹ 'ਚ ਕੀ ਔਕੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਨ ਲੱਗੀ ਸੋ ਤਨ ਜਾਣੇ ਅਵਰ ਕੀ ਜਾਣੇ ਪੀੜ ਪਰਾਈ। ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਲੱਗੀ ਤੇ ਭਲਵਾਨਾ। ਬਸੰਤਰ ਈ ਆਖੀਦੀ, ਆਵਦੇ ਲੱਗਦੀ ਜਦੋਂ ਅੱਗ ਤਾਂ ਫਿਰ ਈ ਬਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਿਆਲ ਕੋਟੀਆ ਬਾਜਵਿਆ ਯਾਰਾ ਹਨਾ।”

“ਮਨਜਿੰਦਰ ਪਿੱਛੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਗਲਾਂ ਥਲਿਉਂ ਦੀ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਲੰਘਾ ਕੇ ਪੱਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟਦਿਆਂ ਪਿੱਛਿਉਂ ਧੌਣ ਤੋਂ ਚੰਮ ਲਿਆ ਸੀ।”

“ਦੇਖੀ ਕਿਤੇ! ਸਵਾਦ ਲੈਂਦੀ ਲਈਂਦੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ, ਨਾ ਪਟਕਾ ਲਵੀਂ। ਹੋਰ ਅਈਥੇ ਈ ਸੁੱਖਣਾ ਲੱਥਦੀਆਂ ਤੇ ਬੇੜੇ ਤਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਣ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਡੇਰੇ ਤੇ ਲਿਵਲਾਈ ਆਪਣੀ ਬਾਲਕੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਬੈਠੇ ਉਡੀਕ ਦੇ ਹੋਣ।”

ਅਸਲ ਚ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਰਕਤ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਉਪਰੇ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਜਰ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਚੁੰਮਣ ਵਰਗਾ ਉਸ ਸੋਚਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਿਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਜਦ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਧੌਣ ਚੁੰਮੀ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਸਿੱਥਲ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਹੈਂਡਲ ਸਣੇ ਕੰਬ ਗਏ ਸਨ।

ਉਸ ਮੂੰਹੋਂ ਅਵੱਸੇ ਈ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ - ਆਗੇ ਸਮਝ ਚਲੇ ਨੰਦ ਲਾਲਾ, ਪਾਛੇ ਜੋ ਹੋਈ ਸੋ ਹੋਈ।

ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਅਹਿਮ ਪੁਰ ਨਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਈ ਸੀ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰਗਰਮੀ ਜੇਹੀ ਸੀ। ਮੇਲੇ ਕਰਕੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਨੱਗਰਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ ਵਾਲੇ

ਵੀ ਪਹਾਹੁਣੇ ਬਣੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਬੀਬੇ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ-ਤੇਜ਼ੀ ਛੋਹਲੀ-ਛੋਹਲੀ ਮੇਲੇ ਦੀ ਰੋਣਕ ਬਣਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੋਹਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਦਿਖਾ ਰਹਿ ਸਨ।

“ਕਮਲ ! ਇੱਕ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਲਾ ਹੁਣ ਆਵਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਸਿਆਣਪ ਹਈਥੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਈ ਰੱਖ ਦੇਹ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੁਛ ਮਨ ਦਾ ਦਰਦ ਮੰਨਦਾ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਾ ਤੇਰੇ ਮੋਹਰੇ ਮੇਰੀ ਮਿੰਨਤ ਈ ਆ ਬੱਸ। ਬਾਕੀ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਤੂੰ ਏਨਾ ਕੰਵਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਾ। ਵਕਤ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਈ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਬੀਬਾ ਵੀ ਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ। ਮੇਰੀ ਆਖੀ ਨੂੰ ਖੂਹ-ਖਾਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਂਗਾ। ਮੇਰਾ ਮਾਣ ਤੂੰ ਈ ਰੱਖਣਾ। ਬਾਕੀ ਆਪਣਾ ਕੁੱਤੀ ਚੀਕਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਚਲੋ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਤਾਂ ਚੱਲੂ ਈ ਚੱਲੂਗਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਅਖੀਰ ਤਿਰਿਆ ਚਰਿੱਤਰ 'ਤੇ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਈ ਝੁਕਾਈਆਂ। ਹੱਛਾ ਜੀ ! ਸਰਕਾਰ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਲੀ। ਲਾਲਾਂ ਵਾਲੀ। ਜੋ ਹੁਕਮ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਣੀ ਏਂ।

ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਇੱਕ ਦਮ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਤੱਕ ਖਿੜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜਾਹੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਚੌਂਕੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜਦਿਆਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਤੱਕ ਵਿਛ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮਧ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ “ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੋ। ਵਡੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ? ਔਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਲੇ 'ਤੇ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਦਿਆਂ ਕੰਡ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਲੋਸੀ। “ਰਾਜ ਏਦਾਂ ਕਰੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹ ਫੁਲਕਾ ਛਕੋ ਫਿਰ ਵੇਹਲੇ ਹੋਕੇ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਾਂਗੇ, ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਤਾਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਔਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਤੂੰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈ। ਇਹ ਨਾਲ ਆਇਆ ਕੌਣ ਆਂ ?”

“ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਆਇਆ ਮਨਜਿੰਦਰ ਭੁਲਾਣੇ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਾਮਾ ਜੀਆਂ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀਬੀ ਦੇ ਆਰ. ਸੀ. ਐਫ. ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਕੇ ਭਜਾਇਆ ਸੀ - ਅਖੇ ਸਾਡਾ ਨੱਕ ਵਢਾ ਤਾ ਜਹਾਨ ਕੀ ਆਖੂ ? ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

“ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਈ ਸਾਨੂੰ ਆਸਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਹਿੱਕ ਵੀ ਥਾਪੜੀ ਸੀ- ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਲਾਂਗੇ, ਹੱਥੀਂ-ਪੈਰੀਂ ਵੀ ਪੁਲਸੀਉ ਪੁਲਸੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਵੀ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਰੱਜੀ ਆਵਦੀ ਪੜਾਈ ਤੇ ਗੇਮ ਪੁਰੀ ਕਰੇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ, ਤੂੰ ਕਰ ਨੌਕਰੀ ਅੰਦਰ। ਜੇਹੜਾ ਸੂਰਮਾ ਆਊਗਾ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਸਾਂਭ ਲਾਂਗੇ। ਨੰਬਰਦਾਰੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤੇ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਹੋਗਾ ਸਾਡਾ।

ਬੱਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੱਥ ਪਾਈ ਸੀ ਵਡੇ ਨਾਵੂਖਾਨਾਂ ਨੂੰ।

“ਠੀਕ ਹੈ ! ਠੀਕ ! ਚੱਲ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੂੰ ਰੁਕ ! ਆਪਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕੁਛ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵੀ। ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਲੰਗਰ, ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਛਕ ਛਕਾ ਲਾ। ਮੇਲੇ ਚ ਗੋੜਾ ਗੂੜਾ ਮਾਰਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਡੇਰਾ ਦੇਖ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ। ਦਿਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਸਜਣਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਗਰਾਤਾ ਵੀ। ਬੇੜੇ ਵੀ ਤਾਰਨੇ ਹੋਏ। ਚਲੋ ਮਹਾਂਰਾਜ ਭਲੀ ਕਰੂਗਾ। ਹਾਂ.....ਅ.....ਰਜਵਿੰਦਰ, ਤੂੰ ਦੱਸ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦਾ ਫੋਨ ਫਾਨ ਔਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ? ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਡਾਲਰ ਹੋ ਗਏ ਜਮ੍ਹਾਂ ?” ਬਾਬਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੁਆਲੇ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੀ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋਂ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਦੇਖਣ ਵੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਡੇਰੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਜੇੜਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਜਾਂ ਪਖੰਡ ਪਰੋਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜੇਹੜੀ ਲੁੱਟ ਇਸ ਪਰਦੇ ਥੱਲੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਉਹ ਕਿੱਦਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਉਹ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ? ਉਸ ਦਾ ਉਪਾਅ ਕੀ ਹੈ ? ਬਾਬੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ 'ਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਕਮਲ ਜਿੱਧਰ ਮੱਝਾਂ, ਗਾਵਾਂ, ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਜੇਹੜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਵੱਛੇ-ਵੱਛੀਆਂ ਤੇ ਕੱਟੇ-ਕੱਟੀਆਂ ਦੇ ਅੜਿਗਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਧਰ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਪਿਆ ਸੀ।

ਕੁਦਰਤੀ ਉਸ ਤਬੇਲੇ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨੌਕਰ ਕਹੀ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਿਰ ਤੇ ਬਿੰਨੂੰ ਰੱਖੀ ਟੋਕਰਾ ਭਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਲੱਕ ਤੇ ਰੱਖੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

“ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਲਵਾਨ ਜੀ ! ਮਨਜਿੰਦਰ ਹਵੇਲੀ 'ਚ ਆ ਉਸ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਜਾ ਰੁਕਿਆ ਸੀ।”

“ਐਹੋ ਜਹੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਲੈਣੀ ਸੌ ਦਰਜੇ ਚੰਗੀ ਮੈਂ ਤੇ ਆਹਨਾ ਸਰਦਾਰ ਜੀ। ਡੇਰੇ ਦਾ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੋਲਿਆ।”

ਨਾ ਨਾ ! ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਲੂਣ ਖਾਈਏ ਉਹਨੂੰ ਮਾੜਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਸੇਵਾਦਾਰ-ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗੌਹਿਆ। ਨਾਲੇ ਭਰਾਵਾ ਤੂੰ ਨਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇ ਬਲੌਣਾ ਸਉਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

“ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਸਰਦਾਰ ਜੀ। ਜੇੜੇ ਸੁਆਬ ਨਾਲ ਰਿਜ਼ਕ ਲੂਣ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਠੀਕ ਆਂ। ਬਾਕੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰ ਬੰਦਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦ ਬੰਦਾ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਵੇ ਜਾਂ ਅਨਹੋਣੀਆਂ ਉਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਲਾਵੇ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚੋਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਵੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਰਕਮ ਦੇ ਆਪ ਵੀ ਗਲਤ ਈ ਹੋਏ- ਇਹ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਗਾ, ਸਾਨ੍ਹ ਆਂ ਜ਼ਰੂਰ। ਬੱਸ ਲੱਖਣ ਤੂੰ ਆਪ ਲਾ ਲਾ। ਮੈਂ ਤੇ ਕਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ 'ਕੱਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸੁੰਵਿਆਂ, ਏਧਰ ਨਹੀਂ ਘੱਲਿਆ, ਐਹੋ ਜਹੇ ਭੂਤਰੇ ਬੋਕ ਦਾ ਕੀ ਫੜ ਲੈਣਾ ? ਜੇ ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਹਰਕਤ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਜੇਹੀ ਕਰ ਦੇਉ ? ਤਾਂ ਮੁੜਕੇ ਜੱਗ

ਜਹਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਬੱਲਣਾ - ਜਦ ਤੁਆਢੇ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸਲ ਦਾ ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ, ਕੀ ਆਇਹ ? ਫਿਰ ਆਵਦੇ ਛੇ ਸੱਤ ਨਿਆਣੇ ਆਂ, ਸਾਰੇ ਕੰਵਲੇ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਵਲੇ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਡਿਹਾ। ਬੱਸ ਡੇਰੇ ਦਾ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਈ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ! ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਕਾਤ ਵੀ ਹੈ ਗਾ, ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੁ ਹੋਈ। ਨਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ - ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੀ ਮਰੀ ਆ। ਜੇ ਇੱਕ ਭੇਡ ਕਿਤੇ ਖੂਹ 'ਚ ਡਿੱਗ ਪਈ ਨਾ ਐਵੇਂ ਈ ਕਿਤੇ, ਫੇ ਸਮਝ ਲਉ ਬਾਕੀ ਇੱਜੜ ਵੀ ਆਇਆ ਕਿ ਆਇਆ - ਆਹ ਜਿੰਦਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਦੌੜ ਲਾ ਲਉ ਜਾਂ ਆਹ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਸਬਿਆਂ ਨਗਰਾਂ ਤੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੀ ਰੀਸੇ-ਰੀਸੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਟਿਫਨਾਂ ਟਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ੁਕੀਨੀ ਵਰਗੇ ਸਕੂਲ ਹੈ ਕੋਈ ਮੇਚ ਬੰਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੀ ਜਾਣਾ ? ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਣ ਕੀ ਜਾਣਗੇ ?

ਮਨਜਿੰਦਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਗਵਾਹ ਜੇਹੇ ਦਿਸਦੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਖੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਤੇ ਟਣਕਵੀਆਂ ਮਲਕਾ ਦੇ ਵੇਲੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸ਼ੁੱਧ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਮਾਲੂ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਹ ਭਲਾ ਕ੍ਰੋੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਬੈਠਾ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਏਸ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਘੱਟ ਪਰ ਗੁੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਹੋ ਜਾਣ ਫਿਰ ਇਹ ਭੇਡਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਬਣ ਕਿਸੇ ਮਗਰ ਮੇਂ.....ਅ.....ਮੇਂ.....ਅ.....। ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੇਣਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਈ ਜਾਣ।”

“ਪਰ ਮਨਾ ਏਥੇ ਸਿੱਖਦਾ ਕੌਣ ? ਅਨਪੜ੍ਹ ਅੰਗੂਠਾ ਛਾਪ ਵਜੀਰਾਂ ਅੱਗੇ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਫਸਰ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਲੇਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਫੂਕ ਹੋਏ ਰੰਗ ਲਈ ਮਗਰ ਮਗਰ ਹਾਂਜੀ, ਹਾਂਜੀ, ਕਰਦੇ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਵਿਚਾਰੇ, ਰੋਟੀ ਨੌਕਰੀ ਮਾਰੇ। ਫਾਈਲਾਂ ਕੱਛੇ ਮਾਰੀ।

“ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਈ ਘੋੜੇ ਛੇੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆਂ ਆਇਆ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸੋਚ ਕੇ ਸੀ ਕੁਝ ਪਿੜ ਪੱਲੇ ਪਵੇ। ਤੇ ਏਥੇ ਹੋਰ ਈ ਖਿਲਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆਂ। ਕਮਲ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਲੰਡਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕੀ ਵੀ ਹੈਗਾ।”

“ਇਹ ਵੀ ਐਡਾ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਨਹੀਂ ਗਾ। ਨਾਲੇ ਰੱਖੇ ਨੌਕਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀਜ ਪਿਆਜ਼ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਘਰ ਦੇ ਕਿਣਕੇ-ਕਿਣਕੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਛੱਤਾਂ, ਛੱਜੇ, ਰਸੋਈ, ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚ ਈ ਹੁੰਦਾ।

ਚੱਪੇ-ਚੱਪੇ ਦੇ ਉਹ ਭੇਤੀ ਹੁੰਦੇ। ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਕਹਾਵਤ ਬਣੀ। ਘਰਦਾ ਭੇਤੀ ਲੰਕਾ ਢਾਹੇ। ਗੋੜੀ ਦੇ ਜਦ ਕਮਲ ਮੁੜ ਕੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਆਇਆ, ਰਜਵਿੰਦਰ ਉਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ ਪੈਸੇ ਹੈਗੇ ? ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿੰਨੇ ਹੈਗੇ ਦੇ ਦੇਹ - ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ

ਜੇਬ ਚੋਂ ਕੱਢ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। “ਜਾਈਂ ਨਾ ਕਿਤੇ। ਬੇੜੇ ਤਾਰਨ ਜਾਣਾ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਫੜੇ ਪੈਸੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਲ ਪਾਈ ਵਾਸਕਟ ਦੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜੇਬ ਚ ਰੱਖ ਲਏ ਸੀ। “ਚੱਲ ਠੀਕ ਆ।”

ਕਾਂਡ 23

ਮਾਮਾ ਇਟਲੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਮਨਿੰਦਰ ਅਜੇ ਵਿਆਹੁਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਭਰਾ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਜੇਹੜੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਕੰਨਿਆਂ ਮਹਾਂ ਵਿਦਿਆਲੇ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਹਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਰਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਹਿਣ ਢੰਗ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਰਗਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਥੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਸੋਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਜਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰਲੇ ਵਿਰਲੇ ਪਲਾਟਾਂ ਚ ਬਣੇ ਆਪਣੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਈਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦਸ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਵੀਹ ਮਰਲਿਆਂ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਤੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਲਾਬੀਆਂ, ਕਿਚਨ, ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ, ਬਾਥਰੂਮ ਬੈਡ ਰੂਮ ਬਣ ਰਹਿ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਸ ਰਹਿ।

ਵਧ ਰਹੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨੇ ਬਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਦਰਾਂ, ਘਰਾਂ ਤੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਲਿਆ ਵਾੜਿਆ ਹੈ।

“ਜੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ, ਬੂਟ, ਗੁਰਗਾਬੀਆਂ, ਟਾਈਆਂ, ਪੱਗਾਂ, ਫਿਰ ਮੀਆਂ ਬੀਵੀ ਦੇ ਮੈਚਿੰਗ ਸੂਟ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੈਚਿੰਗ ਤਾਂ ਹੋਣ ਈ ਫਿਰ ਔਣ ਜਾਣ ਲਈ ਸਾਧਨ ਵੀ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਕੂਟਰ ਸਕੂਟਰੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਈ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਹੈਰੀਆਂ ਵੀ। ਰੱਖਣੀਆਂ ਵੀ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ।”

“ਚਲੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਐਨਾ ਪੈਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਡੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਛੋਟੇ ਜੀਆਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਬਿਨਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਚੁੱਕਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜਿੰਦ ਕਰਜ਼ੇ ਚ ਫਸੋਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਸੌਖੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ, ਫਾਹਾ ਨਾ ਲੈਣ।”

ਪਰ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਰਗੀ ਸੋਚ ਜਾਂ ਵਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਟਰੈਕਟਰ, ਵੱਡੀ ਕਾਰ, ਕੰਬਾਈਨ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਐਹੋ ਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਔਣ ਜਾਣ ਲਈ ਲੈ ਲਈ, ਪੈਸੇ ਹੋਗੇ ਸੀ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵੀ ਗੀਸ ਕਰਨੀ ਭਾਵੇਂ ਬੈਂਕ ਜਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀ ਰਾਹੀਂ ਮੱਝਾਂ ਗਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਡੇਅਰੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਚੁੱਕਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਲੈ ਈ ਲੈਣੀ ਫਿਰ ਬੈਂਕਾਂ, ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਆਜ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਦਾ

ਤੇ ਵਧਦਾ ਵੀ ਜਾਣਾ ਫਿਰ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਚ ਖ਼ਬਰ ਆ ਜਾਣੀ ਵੀ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ, ਮੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਾਹਾ ਲੈ ਲਿਆ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰੀ ਦਵਾਈ ਪੀਕੇ ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਪੈਸੇ ਲਏ ਸੀ ਉਹ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤੇ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਨਾਲ਼ ਟਿਊਬਵੈਲ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤੂਤ ਨਾਲ਼ ਲਟਕ ਕੇ ਜੀਵਨ ਲੀਲ੍ਹਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਲਈ।

ਆਰ. ਸੀ. ਐਫ਼. 'ਚ ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ ਵੱਲੋਂ ਬਣੇ ਡੱਬਿਆਂ 'ਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ 'ਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਲਾਈਟਾਂ ਤੇ ਖੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਜੋੜਨ ਦਾ ਠੇਕਾ ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਭੁਲਾਣੇ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਇੱਕ ਝੀਰਾਂ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਬਾਲਮੀਕੀਆਂ ਚੋਂ ਸੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਸੀ ਸਮਝਦੇ ਵੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਿਸ 'ਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤਕਰਾਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਵੱਧ - ਘੱਟ ਬੋਲ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਵਿੱਚ ਘਰ ਵਾਲੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ- ਤੇਰੇ ਵਸਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਸਰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ।

“ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੱਟ ਬਾਜਵਾ ਕਈ ਵਾਰ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਝਾੜ ਪੁੰਝ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਲਿਕ ਵੀ ਕਮਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸਮਝਦਾ ਨਾਕ - ਬੁੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਮਾਰਦਾ ਪਰ ਭਖ਼ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਗਤੀਆਂ ਹਨ- ਦੈਨਿਕ ਗਤੀ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਪਾਸਾ ਆਪਣੀ ਧੁਰੀ ਤੇ ਘੁੰਮਦਾ ਸੂਰਜ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਦਿਨ ਜੇਹੜਾ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਥੇ ਰਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਧਰਤੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਗਤੀ ਹੈ ਧਰਤੀ ਆਪਣੀ ਧੁਰੀ ਤੇ ਘੁੰਮਦੀ ਘੁੰਮਦੀ 365 ਦਿਨਾਂ ਚ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਰੁੱਤਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਮੂਲ ਰੂਪ ਚ ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗਰਮੀ ਪਿੱਛੋਂ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਤੇ ਸਰਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ।

ਇਹ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਧਰਤੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਜੀਵਨ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ - ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵੱਸਿਆ, ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਾ ਜਾਈ ਲੱਖਿਆ।

ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ - ਅੰਤ ਨਾ ਸਿਫ਼ਤੀ ਕਹਿਣ ਨਾ ਅੰਤ, ਅੰਤ ਨਾ ਕਰਨੇ, ਦੇਣ ਨਾ ਅੰਤ। ਅੰਤ ਨਾ ਜਾਪੇ ਕਿਆ ਮਨ ਮੰਤ। ਅੰਤ ਨਾ ਜਾਪੈ,

ਕੀਤਾ ਆਕਾਰ, ਅੰਤ ਨਾ ਜਾਪੈ ਪਾਰਾਵਾਰ । ਅੰਤ ਕਾਰਨ, ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹੇ । ਤਾਕਿ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਇ ਜਾਹਿ । ਏਹੋ ਅੰਤ ਨਾ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਬਹੁਤਾ ਕਹੀਐ ਬਹੁਤਾ ਹੋਇ ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਕਿਉਂ ਸੋਚ ਦੇ ਸਾਗਰੀਂ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾ ਲਾ ਨਿਹਾਲ ਵੀ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੰਢੇ ਕਿਨਾਰੇ ਲੱਗਣੇ ਝਿਜਕ ਕਤਰਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਦੇਖ ਲੋ ! ਮਾਮਾ ਜੇ ਇਟਲੀ ਉਦੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਗਿਆ ਵੀ ਅੜਕੇ ਈ ਸੀ । ਅੜਕੇ ਵੀ ਤੇ ਵਿਹਰ ਕੇ ਵੀ । ਜੇ ਨਾਂ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅਈਥੇ ਰਹਿ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਈ ਵੱਟ-ਬੰਨੇ ਛਾਂਗਣੇ ਤੇ ਖੋਰੀ ਛੋਈ ਲਹੁਣੀ ਸੀ ਨਾ ।

“ਹੁਣ ਆਹ ਪੰਜੀ ਕਿ ਸੱਤੀ ਸਾਲੀਂ ਜੇ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੋਕੇ ਸਾੜੇ ਦੂਰ ਕਰਤੇ ਕਿ । ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪਰਾਹੁਣਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਆਵਦੇ ਕੋਲ਼ ਕਿਹੜੇ ਐਨੇ ਸੀ ਕਿਸੇ ਕੋਲ਼ੋਂ ਹੋਰ ਵਿਆਜ਼ੀਂ ਫੜਕੇ ਜਹਾਜੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ - ਟਿਕਟ, ਕਰਾਇਆ, ਖਰਚਾ । ਉਹ ਤੇ ਦੇਣੇ ਭਰਨੇ ਸੀ ਜੇੜੇ ਲਏ ਸੀ । ਉਹ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਫਿਰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਹਾਰ, ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਮਨਿੰਦਰ ਦਾ ਵਿਆਹ ਤੇ ਹਾਰ ਫਿਰ ਆਵਦੇ ਭਾਣਜੇ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਾਰ । ਭਾਣਜੀਆਂ ਭਾਣਜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਰਤਾ ਵੀ ਮਾਮੇ ਨੇ ।

“ਮਨਾਂ ! ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਿਆਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਦਲੇਰੀ ਹੁੰਦੀ । ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਚਲੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਟਾਟਾ ਬਿਰਲਾ, ਡਾਲਮੀਆਂ ਵਰਗੇ ਸੱਤ ਕਿ ਅੱਠ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਲੱਖ ਪਤੀਆਂ 'ਚ ਗਿਣਦੇ ਸੀ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਇੱਕ ਸੌ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਰਬਪਤੀ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਅੰਬਾਨੀ, ਅਡਾਨੀ ਨਵੇਂ ਰਈਸ ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁਣ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹੋ ਗਏ ਇੱਕ ਦੋ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਹ ਜਨ ਸੰਘੀਏ ਅਟੱਲ ਬਾਜਪਾਈ ਤੇ ਲਾਲ ਕਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਰਬ ਯਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਆਹ ਨਵੇਂ ਭਾਜਪਾਈਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜੋੜੀ ਗੁਜਰਾਤ ਚੋਂ ਚੁੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਘ ਵਾਲਿਆਂ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਰਖ ਕੇ ਤੇ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਭਾਗਵਤ ਸੰਘ ਚਾਲਕ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬੋਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਖ਼ੁਦ ਮੁਖਤਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣੇ ਜੋ ਕਿ ਏਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਹੱਕ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਲਜ਼ਾਰੀ ਲਾਲ ਨੰਦਾ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅਟੱਲ ਬਿਹਾਰੀ ਬਾਜਪਾਈ ਜੀਨੇ 22 ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਡੈਮ ਬੋਰਡ ਕੇਂਦਰ ਅਧੀਨ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਣਾਏ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਚ ਉਹ ਵੀ ਸਾਂਝੀ । ਪੰਜਾਬ ਹਰਿਆਣਾ ਅਸੰਬਲੀ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਰਾਜਨੇਤਾ ਲੋਕ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਸਲੇ ਬਣਾਕੇ ਰੱਖਦੇ ਉਹ ਘਰ, ਪਿੰਡ, ਨਗਰ

ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼, ਦੇਸ਼, ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈ ਚੱਲਦਾ ਆਇਆ, ਚਲਦਾ ਰਵੇਗਾ, ਚੱਲਦਾ ਰਖਣਗੇ।

“ਮਸਲੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਈ ਰਾਜਨੇਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਕਦ ਬੁੱਤ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ, ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਦੇ ਉਥੇ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਨਸਿਕ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਜਿੰਨੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਝੰਜੋੜਦੀ ਹੈ, ਉਨੀ ਛੇਤੀ ਤੇ ਉਨੀ ਵਧੀਆ ਹੀ ਉਹ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਬੌਧਿਕ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਕਵਿਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਹਾਣੀ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਕਮਲ ਅੱਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤ ਸਫ਼ਰ ਬਾਰੇ ਰਚਨਾ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਵਾਨ ਕੋਈ ਪਰਚਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਹਾਂ ਸੱਚ ਯਾਦ ਆਇਆ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਹਾਸ਼ੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਉੱਨੀ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤੀ ਜੰਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਅੱਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਬਾਜਪਾਈ ਲਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ, ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਜੋਸ਼ੀ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਮਹਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੈਸ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ, ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਹਿੰਦ ਸਮਾਚਾਰ ਹਿੰਦੀ (ਉਰਦੂ) ਫਿਰ ਜੱਗ ਬਾਣੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਵੀਰ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਜਲੰਧਰ) ਨੇ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੇ ਮਿਲੀ ਭੁਗਤ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਦਲਿਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹਿੰਦੀ ਲਿਖੋਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਤੇ ਪਰੇਰਿਆ ਗਿਆ। ਨਤੀਜਾ ਪਿਉ ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਕਤਲ।

“ਇਸ ਬੀਜੇ ਬੀਜ ਦੀ ਫੈਲਾਈ ਨਫ਼ਰਤ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਸੀ। ਏਹੀ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਬੈਠੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਬਾਜਪਾਈ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸੋਚ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਮੈਡਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ?”

ਮੇਰੀ ਲਾਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਜਦਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਈ ਸੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਾਕੀ ਜੰਤਾ ਵਾਂਗੂੰ ਮੂੰਹ 'ਚ ਜ਼ੁਬਾਨ ਰੱਖ ਈਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਪਚਵੰਜਾ-ਛਪੰਜਾ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਜਥੇ ਬਣਾ ਬਣਾ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਤੂੜ ਛੱਡੀਆਂ ਰਤੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੁਸਲਿਮ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਮੇਂ ਹੋਈਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਕਹਾਵਤ- ਮੰਨੂੰ ਸਾਡੀ ਦਾਤਰੀ ਅਸੀਂ ਮੰਨੂੰ ਦੇ ਸੋਏ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੰਨੂੰ ਵੱਢਦਾ, ਅਸੀਂ ਦੂਣ ਸਵਾਏ ਹੋਏ।” ਗਾ ਗਾ ਹੋਰ ਦਲੇਰੀ ਫੜਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਆਣ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੁੰਦੇ।

ਐਚ. ਕੇ. ਐਲ. ਭਗਤ ਦਿੱਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਜਗਦੀਸ਼ ਟਾਈਟਲਰ ਰਾਜੇਸ਼ ਪਾਈਲਟ ਮਾਕਨ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵੋਟਰ ਲਿਸਟ ਸਿੱਖ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਮਕਾਨ, ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਫਿਰ ਰਾਜ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜੀਵ ਦਾ ਬਿਆਨ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮਾਰ ਦੀ ਔਰ ਆਪ ਖੜ੍ਹੇ ਖੜ੍ਹੇ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਤਾਕ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਜਾਊ ਕਰੋ ਕੁਛ।

ਇਸ ਬੀਜੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੇ ਵੀ ਮੁੜ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ। ਏਸੇ ਦਾ ਉਤੇਜਿਤ ਰੂਪ “ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ” ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਢਹਿਣਾ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ, ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੂਰਬ ਮਨੋਣ ਆਈ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਜੰਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਜੁੜੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਤੋਪਾਂ ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ, ਸਾਡੀ ਲੋਕ ਰਾਜੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਲੋਕਾਰੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਚ ਲਾਈ ਤੇ ਲੱਗੀ ਮਿਲਟਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪੱਗ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਔਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਦਿਸੇ - ਗੋਲੀ ਤੇ ਬੱਸ। ਉਹ ਸਮਝ ਲਉ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਈ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਚ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਕੇ. ਪੀ. ਐਸ. ਗਿੱਲ ਵੱਲੋਂ ਲਹੌਰ ਦੇ ਹਾਕਿਮ ਜਦ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਿਆ ਸੀ ਲਾਲਚ ਐਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਚਾਤੁਰ ਲੋਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਚਾਲੀ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਜੋ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਲਾਲਚ ਵੱਸ ਚਲਾਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਤੇਰਾਂ-ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ-ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੌਣਾਂ ਵੱਢਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਣਦਾੜੀਏ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਿਰ ਦੱਸ ਕੇ ਇਨਾਮ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਵੀ ਪੈਂਦੇ।

ਉਦੇਸ਼ ਮਿਥ ਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੱਸ, ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਜੀ ਤੇ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਕੇ ਕੰਡ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਗੰਗਾ ਮਈਆ ਚ ਡੁਬਕੀ ਲਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਰਾਮ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਮੰਦਿਰ ਉਸਾਰੀ, ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਨੂੰ ਭਗਵਾ ਕਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲ 'ਚ ਤਖ਼ਤੀ ਪਾ ਅਸਵਮੇਧ ਯੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰੋ ਤੇ ਜੈ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉੱਕਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਸੰਕੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਰੁਕਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥੇ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰੋ। ਹੰਭਲਾ ਮਾਰੋ

“ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਗਦਾਰ ਕਹੋ। ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਘੱਲਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰੋ। ਕੋਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਾ ਚੈਨਲ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਲਾ ਮੌਤ। ਮੌਤ ਵੀ ਬੇ-ਨਾਵੀਂ। ਜੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਅੱਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਕਦੇ ਸਾਡਾ ਨਾਅਰਾ ਸੀ- ਹਿੰਦੀ, ਹਿੰਦੂ, ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਅੱਜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ ਪੌਣ ਦੇ ਘਨੇੜੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਈਦਾਂ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ ਮਸਿਆ ਗਿਆ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਹੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਹਿਕੇ ਭੰਗ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਅੱਧੀ ਕੁ ਟਿੱਕੀ ਸਵਾਦ ਜੇਹੇ 'ਚ ਖਾ ਗਿਆ ਨਾਲ ਗਿਆ ਉਹਦਾ ਜਿਗਰੀ ਯਾਰ ਗੋਲਡੀ ਜੇ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਅੱਧੀ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਟਿੱਕੀ ਖੋਹ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿੱਟ ਦਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਆਕੇ, ਦੋ ਘੰਟੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦੇ ਨੇ ਮੰਜੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਬੜਾ ਖੌਰੂ ਪਾਇਆ-ਓਏ ਮੰਜਾ ਫੜਿਓ ਮੇਰਾ। ਓਏ ਆਹ ਤੇ ਉੜ ਚਲਿਆ ਤਾਂਹ ਨੂੰ। ਬਚਾ ਲੈ ਮੈਨੂੰ।

ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਖ਼ਤ ਪੈ ਗਿਆ - ਨੱਠ ਭੱਜ - ਇਹ ਤੇ ਭੂਤਾਂ ਚੜੇਲਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੀਤੇ ਕਰਾਏ ਦਾ ਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਏਨੇ ਭੈਣ ਚੋਂਮਾਂ.....ਚੋਂ.....ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ। ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਚੁੰਬੜ ਗਿਆ?

ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਮੁੱਠ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੋਲਡੀ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਘਬਰਾਉ ਨਾ ਏਹਨੇ ਭੰਗ ਵਾਲੇ ਪਕੌੜੇ ਖਾ ਲਏ। ਇੱਕ ਨਿਹੰਗ ਨੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਬਣੀ ਟਿੱਕੀ ਫੜਾ ਤੀ ਸੀ ਕਮਲ ਨੇ ਅੱਧੀ ਕੁ ਟਿੱਕੀ ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪੌਦਿਆਂ ਟੁੱਕ ਲਈ ਸੀ ਬਾਕੀ ਅੱਧੀ ਮੈਂ ਖੋਹ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਚ ਪੈਰ ਦਾ ਠੁੱਡ ਮਾਰ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਲੈ ਜੇ ਹਾਅ ਗੱਲ ਏ, ਫੇ' ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋਇਆ ਲੈ। ਖੱਟੀ ਲੱਸੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਸੁੱਟੇ ਇਹਦੇ ਅੰਦਰ ਝਿਨੇ ਗਟ-ਗਟ ਕਰਕੇ ਪੀ ਜਾਣਾ। ਪੀਣ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਟੀਕਾ ਮੈਂ ਲਾ ਦੇਣਾ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਅਧੀਆ ਕੁ ਬਚਿਆ। ਫਿਰ ਆਪਾਂ ਉਹ ਦੇ ਦੇਣਾ ਦੇਖਿਉ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ। ਉੱਠ ਕੇ ਚਾਂਘਰਾਂ, ਬੁਲਬੁਲੀਆਂ ਨਾ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਜ਼ਵਿਆਂ ਦਾ ਲੁੰਬੜ ਕਿਸ ਨੇ ਕਹਿਣਾ। ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਵੀ ਐ ਦੇਸੀ ਜੇਹੀ -

“ਕੋਹੜੀ? ਬੁੱਝਿਆ ਸੁਣਾ ਦੇ ਉਹ ਵੀ ਸਲੋਕ। ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਵੀ ਵਾਹਵਾ ਦਾਅ ਭਰ ਗਿਆ।” ਕਮਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਛੇੜਿਆ।

ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਂਜ਼ ਈ ਆਖ ਛੱਡਣੀ ਸੀ ਜੇ ਨਾ ਵੀ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ—

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਐ...ਅਫੀਮ ਮੰਗੇ ਰੇਵੜੀਆਂ ਤੇ ਪੋਸਤ ਮੰਗੇ ਗੰਨੇ। ਭੰਗ ਵਿਚਾਰੀ ਆਲੀ ਭੋਲੀ ਜੋ ਆਇਆ ਸੋ ਬੰਨੇ।”

ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਲੰਬੜ ਅੰਦਰੋਂ ਕਣਕ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਚੋਂ ਬੋਤਲ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਘਰ ਦੀ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਅੱਧੀ ਤੋ ਪੋਟਾ ਕੁ ਭਰ ਉੱਚੀ ਪਹਿਲੇ ਤੋੜ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਸੀ।

“ਆਹ ਦੇਖੋ! ਆਹ ਈ ਅਸਲੀ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਦਾਰੂ ਪੀਣ ਦੇ ਲੈਕ - ਲੰਬੜ ਨੇ ਲੱਸੀ ਨਾਲ਼ ਲਿੱਬੜੇ ਗਲਾਸ 'ਚ ਈ ਅਧ ਪਾ ਕੁ ਤੋਂ ਰਤਾ ਜ਼ਿਆਦੀ ਪਾ ਤੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਪਈ

ਗੜਵੀ ਚ ਅੱਧਾ ਕੁ ਕੱਪ ਪਾਣੀ, ਗਲਾਸ 'ਚ ਪਾ ਤੇ ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਆਵਦੇ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ, ਜੇਹੜਾ ਹੁਣੇ ਫੈਕਟਰੀ ਤੋਂ ਨੌਕਰੀਉਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਕੇ ਮੁੜਿਆ ਸੀ ਨੂੰ ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਫੜ ਉਏ ਭਜਨ ਰਤਾ ਕੁ ਉਠਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਬਿਠਾ - ਆਹ ਇਹਨੂੰ ਗਲਾਸੀ ਕੁ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਪਿਐਣੀ ਆਂ।”

“ਬੁਝਿਆ! ਨਸ਼ੇ ਤੇ ਨਸ਼ਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਭਜਨ ਨੇ ਤੌਖਲਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ। ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ! ਹੁੰਦਾ ਕੁਛ! ਭੰਗ ਦਾ ਤੋੜ ਈ ਸ਼ਰਾਬ ਆ।” ਲੈ ਬਠਾ ਕੇ ਲਾ ਰਤਾ ਏਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਦੇਖੀਂ ਹੁਣੇ ਆਪਣੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਨੌਂ - ਬਰ - ਨੌਂ ਹੋਇਆ ਲੈ।” ਨੰਬਰਦਾਰ ਬਾਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਚੋਂ ਆਖਿਆ।

ਨੰਬਰਦਾਰ ਦਾ ਕਿਹਾ- ਸੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਮਲ ਦਸਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਰੀ ਤੜੀ ਚ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੋਫੀ ਹੁੰਦਾ। ਕੋਈ ਔਲੀ ਜਿਵੇਂ ਸਿਰ ਪਈ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਮਸੀਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈਆਂ। ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜੁੜੇ ਹੱਥ ਤੇ ਮੂੰਹ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਵੱਲ ਸਨ। ਅਚਨ ਚੇਤ ਸਿਰ ਵੀ ਝੁਕ ਗਏ ਸਨ।

ਹੁਣ ਜਦ ਕਦੇ ਸਵੇਰੇ ਜਾਂ ਤੁਕਾਲੀ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਕਮਲ ਤੇ ਗੋਲਡੀ। ਇੱਕਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਔਣਾਂ ਸੀ ਭੁਲਾਣੇ ਦੇ ਤੇ ਸੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਤੇ ਪਹਿਲੀ, ਉਮਰੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਫੇਰੀ ਜੇ ਮਨ ਕਰ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਗੋਲਡੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੀ ਆ? ਇਹ ਤੇ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵੰਡ ਮਗਰੋਂ ਜੇਹੜਾ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਬਚਿਆ, ਇਹ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਚ ਈ ਗਾਹ ਕੱਛ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਾਅਘੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਦਿੱਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿੱਚ ਔਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਬੀਬੀ ਇੰਦਰਾ ਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਅੱਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਬਾਜਪਾਈ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਕਰਿਸ਼ਨ ਅਡਵਾਨੀ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਸਵੱਲੀ ਹੋਈ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਛਾਂਗ ਕੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਤਲੀ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤੇ ਉਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਪਛੜੇ ਏਨੇ ਪਹਿਲੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਝੰਡੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਕੋਠੀ 'ਚ ਫਰਿਜ਼ ਵੀ ਮਿਲੀ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਕੀ ਤੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਈਆਂ।

ਜਿਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਐਨੀ ਕੁ ਸਮਝ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਰਾਜ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰ ਦੇਣਗੇ? ਤੇ ਬਣੇਗਾ ਕੀ?

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਪ੍ਰੋ: ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ - ਪੰਜਾਬ ਵਸਦਾ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ! ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ- ਇਹ ਟੈਅ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖੜ੍ਹ ਜਾਣ ਡਾਂਗਾਂ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਉਲਾਰ ਕੇ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ।

“ਅਸੀਂ ਦੋ ਪੈਰ ਘੱਟ ਤੁਰਨਾ ਪਰ ਤੁਰਨਾ ਮੜ੍ਹਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਸੋਂ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਇਸ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਕੌਮ ਨੂੰ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਛੁੱਟੀ ਅੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਭੌਂਦੇ-ਕਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਨਾਹ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ- ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲੇ ਹਾਲ 'ਚ ਭੇਡਾਂ, ਬੱਕਰੀਆਂ ਬਣਿਆਂ ਦੇਖਿਆ - ਜਦ ਇਹ ਹਾਕਿਮ ਬਣ ਕੇ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋਰ ਹੋਣਾ ਤੁਸੀਂ ਆਵਦਾ ਵੱਖਰਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਸਟੇਟ ਲੈ ਲਵੋ । ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੀਆਂ ਮੂੰਹ ਰੱਖਣੀਆਂ ਤੇ ਚਿਕਣੀਆਂ ਚੋਪੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸੀ ।

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਸਵੈ ਮਾਣ ਸਿਦਕ, ਸਿਰੜ ਤੇ ਮੋਹਨਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਖੜੋਂਦੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ, ਗੁਜ਼ਰ ਬਸਰ ਕਰਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਮੋਦੀਆਂ, ਅਮਿਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਸੜੀ ਸੋਚ ਦਾ ਖਾਜਾ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਘਰਾਣੇ ਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜੇਹੜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪਿੱਠੂ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦ, ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੌਲੀ ਚੱਟ ਬਣਕੇ ਪੂਛ ਹਿਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਜੰਤਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸਿਰ, ਢਿੱਡ ਦੁਖਦਾ ਐਵੇਂ ਈ ਉਹ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਮਾਸੀ- ਮਾਸੀ, ਜਾਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਥਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਈਂ ।

ਬੱਸ ਸੁਥਰੇ ਸਾਹ ਦੇ ਕਹਿਣ ਵਾਂਗ :- ਕੋਈ ਮਰੇ ਕੋਈ ਜੀਵੇ, ਸੁਥਰਾ ਘੋਲ ਪਤਾਸੇ ਪੀਵੇ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੱਥ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਆਵਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਗਦੇ, ਆਵਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੌਂਦੇ, ਉਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤੋਂ ਗੁੰਘਣ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਜਾਣ ?

ਮਾਣ ਹੋਂਦੇ ਹੋਏ ਨਿਮਾਣਾ । ਤਾਣ ਹੋਂਦੇ ਹੋਏ ਨਿਤਾਣਾ । ਅਣਹੋਂਦਾ ਆਪ ਵੰਡਾਏ । ਕੋਈ ਐਸਾ ਭਗਤ ਸਦਾਏ ।। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਸੁਖ ਭੋਗਣਾ । ਜਾਂ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਜੀਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਰਾਮਣ ਨੀਤੀ ਈ ਠੀਕ ਬੈਠਦੀ । ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬੈਠੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਚੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤਖ਼ਤ ਵੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਅਮਲੀਆਂ ਨੇ ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਛੰਨਾ ਝੀਕ ਲਾ ਛਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪੀਨਕ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜੇਹੀ ਸੁਰਤ ਆਈ ਤੋਂ ਨਾਲ਼ਦੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ “ਭਾਨਿਆਂ ! ਤੈਨੂੰ ਰਾਜਾ ਕੇਹੋ ਜੇਹਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗੂ ?

ਦੂਸਰਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਉਂ.....ਉਂ.....ਅ.....। ਕਰਦਾ ਬੋਲਿਆ - ਨ੍ਹਾਮਿਆਂ ! ਯਾਰ ! ਤੂੰ ਹਾਅ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਗੰਡ ਈ ਗਾਲ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਭੈਣ.....ਚੋਂ.....ਇੱਕ ਮੱਘ ਡੋਡਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਫੂੜ ਦੋ ਸੌ ਲੱਗੂ ਗਾ ? ਏਨੀਂ ਰਕਮ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਪਾ ਤਾ ਨਾ ਉਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਹਵਾ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ । ਕਿਉਂ ? ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ? ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਗਛੀ ਪੈ ਗਈ ? ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਤੈਨੂੰ, ਤੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੇਹੜੇ ਗਿਠਮੁਠੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਜਾ ਵੜਿਆਂ ?

“ਨਿਖੱਸਮੀ ਦਿਆ ਖਸਮਾ! ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਪਾਵੇ ਆਂ! ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬਾਂਦਰ ਹੋਵੇ ਬਾਘ ਹੋਵੇ ਆਪਾਂ ਉਹਨੂੰ ਚੱਟਣਾ ਕਿ ਉਹਦੀਆਂ ਲਾਲ੍ਹਾਂ? ਨਾਲੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਖਾਖੀ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਨੇ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਣੀ ਜਾਂ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਫੇਰ ਦੇਣਾ। ਤੇ ਅਸਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਦੇ ਵਾਲਾ ਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਦੇ ਦੇਣਾ ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਲੈਣ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਬ ਵੱਲ ਆਹ ਅਸਲਾ ਲੈ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਆਹ ਦੇਖੋ ਇੱਕ ਹੌਲਦਾਰ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾੜ ਤੀ, ਏ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਸ ਛਪਾਹੀ ਦੀ ਟੋਪੀ ਗਿਰਾ ਤੀ ਲਫੜਾ ਮਾਰ ਕੇ।” ਦੂਸਰਾ ਅਮਲੀ ਫੇਰ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਜੇਹਾ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਈ ਖੋਰਨ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਨੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਵਾਲੇ।

ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੱਧ ਠੇਕਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਠੇਕੇ ਕਸਬਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਮਹੱਲਿਆਂ ਤੱਕ ਆ ਗਏ।

ਨੇਤਾ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਆਖਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਡਿਊਟੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਆਮਦਨ ਆਂਦੀ ਹੈ। ਨਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰਾ ਧੰਦਾ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਚਿੱਟੇ ਤੱਕ ਵੀ ਇਹ ਕਾਰਜ ਚਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੇਤਾ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹਿ ਹਨ। ਸਪਲਾਈ ਲਾਈਨ ਵੀ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹਿ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਡੇੜ ਦੋ ਦਿਨ “ਇੱਕ ਜੋਤਿ ਦੋਇ ਮੂਰਤੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੱਗ ਰਹਿ ਸਨ।

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲੱਗ ਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਅਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਇੱਟ ਖੜਿੱਕਾ ਤੇ ਤਕਰਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਧਾਗਾ ਤਵੀਤ ਫੂਕਾਂ-ਫਾਂਡੇ ਜਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਵਾਹ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਦਾ ਬੀਮਾਰ ਉਸ ਚੁਟਕੀ ਨਾਲ ਨੌਂ-ਬਰ-ਨੌਂ ਘੋੜੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਡੇਰਿਉਂ ਗਿਆ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਕਮਲ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ “ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।”

“ਜਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਉਹ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਦਾ ਆਦਮੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਭੁੱਬਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛ ਜੋ ਲਿਆ ਸੀ - ਹਾਂ ਭਾਈ ਸਿੱਖਾ! ਦੱਸੋ ਕਿਵੇਂ ਆਏ। ਕਿੱਦਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ?”

ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਕੋਲੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਬਸ ਉਸ ਨੇ ਆਵਦਾ ਸਿਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਐਨਾ ਡਡੋਲਿਕਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਆਖਣਾ ਅਉਖਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਲੱਗੇ ਧੂਣੇ ਚੋਂ ਸਵਾਹ ਦੀ ਇੱਕ ਚੁਟਕੀ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਹ ਔਹ ਟੂਟੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਨਘਾ ਲਈਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਹ ਦਿੱਤੀ ਚੁਟਕੀ ਮੂੰਹ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ। ਲੋ ਜੀ। ਉਹ ਆਇਆ ਰੋਗੀ ਚੰਗੇ ਤਕੜੇ ਵਛੇਰੇ ਵਾਂਗ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆ ਡੇਰਿਉਂ।”

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਐਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਆ - ਐਵੇਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਮੰਨ ਜਾਂਦੀ, ਸੌ-ਸੌ, ਪ੍ਰਤਾਵੇ ਲੈਂਦੀ ਪਹਿਲਾਂ। ਕਮਲ ਮਾਂ ਮੇਰੀ ਐਨੀ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਰਿਹਾਂ। ਹਾਅ ਉਹਨੇ ਨਤਾਰੇ ਦੇਖੇ ਹੋਏ ਬਾਬਿਆਂ ਕੋਲ ਔਂਦੇ ਜਾਂਦਿਆ ਦੇ।

ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀ ਸੀ।

“ਰਜਵਿੰਦਰ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਬੇਸਿਰ-ਪੈਰ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਹਾਸਾ ਵੀ ਔਂਦਾ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਲੋਕ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਜਾਕੇ ਟਹਿਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ, ਸੜ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਚਟਾਨਾਂ ਦੇ ਟੁੱਕੜੇ ਲਿਆ ਲਿਆ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਹ ਧੂਣੇ ਲਾ ਲਾ ਵੇਹਲੜ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰ ਬਣੇ ਲੰਡਰਾਂ ਤੋਂ ਸਵਾਹ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਲੈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣ ਵਰਗੀਆਂ ਦੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਅੰਨ੍ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁੰਨ ਖੱਟਣ ਲੱਗੇ ਹੋਏ।

ਫਿਰ ਨਾਲ ਈ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਖ ਰਹਿ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦੱਸੇ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੰਗਿਆ ਉਪਾਅ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਤੇ ਸਮਗਰੀ ਕੇਸਰ, ਕਸਤੂਰੀ, ਜਲ ਵੱਤਰੀ, ਖੋਪਾ ਨਾਰੀਅਲ।

ਫਿਰ ਆਏ ਦੁਖੀਏ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹਰਨ ਲਈ ਬੇੜੇ ਵੀ ਤਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸੰਗਤੇ। ਇਹ ਰਾਹ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਮੰਢੀਰ ਮਹਿਲ ਜੇਹਾ ਸਮਝ, ਟਿੱਚਰ ਜੇਹੀ ਕਰਦੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਠੀਕ - ਪੈਂਡਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਹ 'ਚ ਕੀ ਔਕੜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ? ਇਹ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਨ ਲੱਗੀ ਸੋ ਤਨ ਜਾਣੇ ਅਵਰ ਕੀ ਜਾਣੇ ਪੀੜ ਪਰਾਈ। ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਲੱਗੀ ਤੇ ਭਲਵਾਨਾ। ਬਸੰਤਰ ਈ ਆਖੀਦੀ, ਆਵਦੇ ਲੱਗਦੀ ਜਦੋਂ ਅੱਗ ਤਾਂ ਫਿਰ ਈ ਬਣਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸਿਆਲ ਕੋਟੀਆ ਬਾਜਵਿਆ ਯਾਰਾ ਹਨਾ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਪਿੱਛੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੀ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਗਲਾਂ ਥੱਲਿਉਂ ਦੀ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਲੰਘਾ ਕੇ ਪੱਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟਦਿਆਂ ਪਿੱਛਿਉਂ ਧੋਣ ਤੋਂ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਸੀ।

ਦੇਖੀ ਕਿਤੇ ! ਸਵਾਦ ਲੈਂਦੀ ਲਈਂਦੀ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਟਕਾ ਲਵੀਂ । ਹੋਰ ਅਈਥੇ
ਈ ਸੁੱਖਣਾ ਲੱਥਦੀਆਂ ਤੇ ਬੇੜੇ ਤਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਣ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਡੇਰੇ ਤੇ ਲਿਵ ਲਾਈ ਆਪਣੀ
ਬਾਲਕੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਬੈਠੇ ਉਡੀਕ ਦੇ ਹੋਣ ।

ਅਸਲ ਚ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਰਕਤ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਣ
ਕਰਕੇ ਹਉਪਰੇ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਜਰ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ । ਚੁੰਮਣ ਵਰਗਾ ਉਸ ਸੋਚਣਾ
ਤਾਂ ਕੀ ਕਿਆਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਜਦ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਧੌਣ
ਚੁੰਮੀ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਸਿੱਥਲ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ
ਹੈਂਡਲ ਸਣੇ ਕੰਬ ਗਏ ਸਨ ।

ਉਸ ਮੂੰਹੋਂ ਅਵਸੇ ਈ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ - “ਆਗੇ ਸਮਝ ਚਲੇ ਨੰਦ ਲਾਲਾ,
ਪਾਛੇ ਜੋ ਹੋਈ ਸੋ ਹੋਈ ।”

ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਅਹਿਮਦ ਪੁਰ ਨੱਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਈ ਸੀ ।
ਪਿੰਡ ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਰਗਰਮੀ ਜੇਹੀ ਸੀ । ਮੇਲੇ ਕਰਕੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਨੱਗਰਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ
ਵਾਲੇ ਵੀ ਪਰਾਹੁਣੇ ਬਣੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਬੀਬੇ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ-ਤੇਜ਼ੀ ਛੋਹਲੀ
ਛੋਹਲੀ ਮੇਲੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਬਣਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੋਹਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕਾਹਲੀ ਦਿਖਾ ਰਹਿ
ਸਨ ।

“ਕਮਲ ! ਇੱਕ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਲਾ ਆਵਦੀ ਸ਼ੇਖੀ ਸਿਆਣਪ
ਹਈਥੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਈ ਰੱਖ ਦੇਹ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੁਛ ਮਨ ਦਾ ਦਰਦ ਮੰਨਦਾਂ ਤੇ ਇਹ
ਸਮਝ ਲਾ ਤੇਰੇ ਮੋਹਰੇ ਮੇਰੀ ਮਿੰਨਤ ਈ ਆ ਬੱਸ । ਬਾਕੀ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਤੂੰ ਏਨਾ ਕੰਵਲਾ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਾ । ਵਕਤ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਈ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਬੀਬਾ ਵੀ ਆਂ
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ । ਮੇਰੀ ਆਖੀ ਨੂੰ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਂਗਾ । ਮੇਰਾ ਮਾਣ ਤੂੰ ਈ ਰੱਖਣਾ । ਬਾਕੀ
ਆਪਣਾ ਕੁੱਤੀ ਚੀਕਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਚਲੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਤਾਂ ਚੱਲੂ ਈ ਚੱਲੂਗਾ ।”
ਰਜਵਿੰਦਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਅਖੀਰ ਤਿਰਿਆ ਚਰਿੱਤਰ 'ਤੇ ਆ ਗਈ
ਸੀ ।

ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਈ ਝੁਕਾਈਆਂ । ਹੱਛਾ ਜੀ !
ਸਰਕਾਰ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਲੀ । ਲਾਲਾਂ ਵਾਲੀ । ਜੋ ਹੁਕਮ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਣੀ ਏਂ ।

ਜਿੰਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਚੇਹਰਾ ਇੱਕ ਦਮ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਸਾਰੀਆਂ
ਪੰਖੜੀਆਂ ਤੱਕ ਖਿੜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪੂਰੇ ਜਾਹੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਚੌਂਕੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ
ਫੜਦਿਆਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਸੀ ।

ਉਹ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰ ਤੱਕ ਵਿਛ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮਧ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ “ਰਾਜੀ ਰਹੋ। ਵਡੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨਹੀਂ ਆਏ? ਔਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਲੇ 'ਤੇ।”

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਦਿਆਂ ਕੰਡ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਲੋਸੀ। “ਰਾਜ ਏਦਾਂ ਕਰੋ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹ ਫੁਲਕਾ ਛਕੋ ਫਿਰ ਵੇਹਲੇ ਹੋਕੇ ਆਪਾਂ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਾਂਗੇ, ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਤਾਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਔਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਤੂੰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈ। ਇਹ ਨਾਲ ਆਇਆ ਕੌਣ ਆ?”

“ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਆਇਆ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਭੁਲਾਣੇ ਤੋਂ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਾਮਾ ਜੀਆਂ ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀਬੀ ਦੇ ਆਰ. ਸੀ. ਐਫ. ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋਕੇ ਭਜਾਇਆ ਸੀ - ਅਖੇ ਸਾਡਾ ਨੱਕ ਵਢਾ ਤਾ ਜਹਾਨ ਕਾ ਆਖ? ਬਿਹਾਰੀ ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਕੋਚ ਫੈਕਟਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਈ ਸਾਨੂੰ ਆਸਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਹਿੱਕ ਵੀ ਥਾਪੜੀ ਸੀ- ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਲਾਂਗੇ, ਹੱਥੀ ਪੈਰੀ ਵੀ ਪੁਲਸੀਉ ਪੁਲਸੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਵੀ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਰੱਜੀ ਆਵਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਗੇਮ ਪੁਰੀ ਕਰੇ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਤੂੰ ਕਰ ਨੌਕਰੀ ਅੰਦਰ ਜੇਹੜਾ ਸੂਰਮਾ ਆਉਗਾ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਸਾਂਭ ਲਾਂਗੇ। ਨੰਬਰਦਾਰੀ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤੇ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਹੋਗਾ।

“ਬੱਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੱਥ ਪਾਈ ਸੀ ਵਡੇ ਨਾਢੂਖਾਨਾਂ ਨੂੰ।”

ਠੀਕ ਹੈ! ਠੀਕ! ਚੱਲ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੂੰ ਰੁਕ! ਆਪਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕੁਛ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਵੀ। ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਲੰਗਰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਛਕ ਛਕਾ ਲਾ। ਮੇਲੇ 'ਚ ਗੋੜਾ ਗੂੜਾ ਮਾਰਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਡੇਰਾ ਦੇਖ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ। ਦਿਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਸਜਣਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਗਰਾਤਾ ਵੀ। ਬੇੜੇ ਵੀ ਤਾਰਨੇ ਹੋਏ। ਚਲੋ ਮਹਾਂਰਾਜ ਭਲੀ ਕਰੂਗਾ। ਹਾਂ.....ਅ.....ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੂੰ ਦੱਸ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਦਾ ਫੋਨ ਫਾਨ ਔਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ? ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਡਾਲਰ ਹੋ ਗਏ ਜਮ੍ਹਾਂ? ਬਾਬਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੁਆਲੇ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਵੀ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਵੱਜੋਂ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਦੇਖਣ ਵੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਡੇਰੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਜੇੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਜਾਂ ਪਖੰਡ ਪਰੋਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜੇੜੀ ਲੁੱਟ ਇਸ ਪਰਦੇ ਥੱਲੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਉਹ ਕਿੱਦਾਂ ਹੋ ਰਹੀ? ਉਹ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਉਪਾਅ ਕੀ ਹੈ? ਬਾਬੇ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀਆਂ 'ਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਕਮਲ ਜਿੱਧਰ ਮੱਝਾ, ਗਾਵਾਂ, ਬੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਜੇਹੜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਵੱਛੇ-ਵੱਛੀਆਂ ਤੇ ਕੱਟੇ-ਕੱਟੀਆਂ ਦੇ ਅੜਿੰਗਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਧਰ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਪਿਆ ਸੀ।

ਕੁਦਰਤੀ ਉਸ ਤਬੇਲੇ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨੌਕਰ ਕਹੀ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਹਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਿਰ ਤੇ ਬਿੰਨ੍ਹ ਰੱਖੀ ਟੋਕਰਾ ਭਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਲੱਕ ਤੇ ਰੱਖੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

“ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਲਵਾਨ ਜੀ !” ਮਨਜਿੰਦਰ ਹਵੇਲੀ ਚ ਵੜਕੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਜਾ ਰੁਕਿਆ ਸੀ।

ਐਹੋ ਜਹੇ ਬਾਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਲੈਣੀ ਸੌ ਦਰਜੇ ਚੰਗੀ ਮੈਂ ਤੇ ਆਹਨਾ ਸਰਦਾਰ ਜੀ। ਡੇਰੇ ਦਾ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੋਲਿਆ।

ਨਾ-ਨਾ! ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਜੀਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਲੂਣ ਖਾਈਏ ਉਹਨੂੰ ਮਾੜਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਸੇਵਾਦਾਰ -ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਗੋਹਿਆ। ਨਾਲੇ ਭਰਾਵਾ ਤੂੰ ਨਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇ ਬਲੰਣਾ ਸਉਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਸਰਦਾਰ ਜੀ। ਜੇਝੇ ਸ਼ਾਬ ਨਾਲ ਰਿਜ਼ਕ ਲੂਣ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਠੀਕ ਆਂ। ਬਾਕੀ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਜਾਂ ਦੇਣ ਦਾਰ ਬੰਦਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦ ਬੰਦਾ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਵੇ ਜਾਂ ਅਨਹੋਣੀਆਂ ਉਜਾ ਕਿਸੇ ਤੇ ਲਾਵੇ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚੋਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਵੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਰਕਮ ਦੇ ਆਪ ਵੀ ਗਲਤ ਈ ਹੋਏ- ਇਹ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਗਾ, ਸਾਨ੍ਹ ਆਂ ਜ਼ਰੂਰ। ਬੱਸ ਲੱਖਣ ਤੂੰ ਆਪ ਲਾ-ਲਾ। ਮੈਂ ਤੇ ਕਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਕੱਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸੁੰਵਿਆਂ, ਏਧਰ ਨਹੀਂ ਘੱਲਿਆ, ਐਹੋ ਜਹੇ ਭੂਤਰੇ ਬੋਕ ਦਾ ਕੀ ਫੜ ਲੈਣਾ? ਜੇ ਐਵੇਂ ਕੋਈ ਹਰਕਤ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਜੇਹੀ ਕਰ ਦੇਉ? ਤਾਂ ਮੁੜਕੇ ਜੱਗ ਜਹਾਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਬੱਲਣਾ - ਜਦ ਤੁਆਢੇ ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸਲ ਦਾ ਪਤਾ ਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ, ਕੀ ਆ ਇਹ? ਇਦੇ ਆਵਦੇ ਛੇ ਸੱਤ ਨਿਆਣੇ ਆਂ ਸਾਰੇ ਕੰਵਲੇ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਵਲੇ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਡਿਹਾ। ਬੱਸ ਡੇਰੇ ਦਾ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਈ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ! ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਕਾਤ ਵੀ ਹੈ ਗਾ, ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੂ ਹੋਈ। ਨਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ - ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੀ ਮਰੀ ਆ। ਜੇ ਇੱਕ ਭੇਡ ਕਿਤੇ ਖੂਹ 'ਚ ਡਿੱਗ ਪਈ ਨਾ ਐਵੇਂ ਈ ਕਿਤੇ, 'ਫੇ ਸਮਝ ਲਉ ਬਾਕੀ ਇੱਜੜ ਵੀ ਆਇਆ ਕਿ ਆਇਆ - ਆਹ ਜਿੱਦਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਦੌੜ ਲਾ ਲਉ ਜਾਂ ਆਹ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਸਬਿਆਂ ਨਗਰਾਂ ਤੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੀ ਰੀਸੇ-ਰੀਸੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਟਿਫਨਾਂ ਟਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ੁਕੀਨੀ ਵਰਗੇ ਸਕੂਲ ਹੈ ਕੋਈ ਮੇਚ ਬੰਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੀ ਜਾਣਾ? ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਣਕੀ ਜਾਣਗੇ?

ਮਨਜਿੰਦਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਗਵਾਹ ਜੇਹੇ ਦਿਸਦੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਖੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਤੇ ਟਣਕਵੀਆਂ ਮਲਕਾ ਦੇ ਵੇਲੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸ਼ੁੱਧ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਈਏ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਮਾਲੂ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਹ ਭਲਾਂ

ਕ੍ਰੇੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਬੈਠਾ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਏਸੇ ਮਨੁੱਖ ਵਰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਘੱਟ ਪਰ ਗੁੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਹੋ ਜਾਣ, ਫਿਰ ਇਹ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਬਣ ਕਿਸੇ ਮਗਰ ਮੇਂ.....ਅ.....ਮੇਂ.....ਅ.....। ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਾਣ।”

“ਪਰ ਮਨਾ ਏਥੇ ਸਿੱਖਦਾ ਕੌਣ ? ਅਨਪੜ੍ਹ ਅੰਗੂਠਾ ਸ਼ਾਪ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਅੱਗੇ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਫ਼ਸਰ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਲੇਲਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਫੂਕ ਹੋਏ ਰੰਗ ਲਈ ਮਗਰ ਮਗਰ ਹਾਂਜੀ ਹਾਂਜੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੱਠੇ ਫਿਰਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਰੋਟੀ ਨੌਕਰੀ ਮਾਰੇ। ਫਾਇਲਾਂ ਕੱਢੇ ਮਾਰੀ।

ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਈ ਘੋੜੇ ਛੇੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆਂ ਆਇਆ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸੋਚ ਕੇ ਸੀ, ਕੁਝ ਪਿੜ ਪੱਲੇ ਪਵੇ। ਤੇ ਏਥੇ ਹੋਰ ਈ ਖਿਲ੍ਹਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਚਲੋ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲੰਡਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕੀਂ ਵੀ ਹੈਗਾ।

“ਇਹ ਵੀ ਐਡਾ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਨਹੀਂ ਗਾ। ਨਾਲੇ ਰੱਖੇ ਨੌਕਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀਜ ਪਿਆਜ਼ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕਿਣਕੇ-ਕਿਣਕੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਛੱਤਾਂ, ਛੱਜੇ, ਰਸੋਈ, ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚ ਈ ਹੁੰਦਾ।

ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਦੇ ਉਹ ਭੇਤੀ ਹੁੰਦੇ। ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਕਹਾਵਤ ਬਣੀ। “ਭੇਤੀ ਬਿਨਾਂ ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗੋੜੀ ਦੇ ਜਦ ਕਮਲ ਮੁੜ ਕੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਆਇਆ ਰਜਵਿੰਦਰ ਉਸਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ ਪੈਸੇ ਹੈਗੇ ? ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਿੰਨੇ ਹੈਗੇ ਦੇ ਦੇਹ - ਮਨਜਿੰਦਰ

ਨੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਜ਼ੋਬ ਚੌਂ ਕੱਢ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਈਂ ਨਾ ਕਿਤੇ। ਬੇੜੇ ਤਾਰਨ ਜਾਣਾ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਫੜੇ ਪੈਸੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਚੁੱਕਕੇ ਗਲ ਪਾਈ ਵਾਸਕਟ ਦੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਜ਼ੋਬ ਚ ਰੱਖ ਲਏ ਸੀ। “ਚੱਲ ਠੀਕ ਆ।”

ਕਾਂਡ 24

ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੋਹ ਐਸੀ ਚੇਟਕ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਕਮਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰ ਮੌਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਤੇ ਕਵੀ ਸਕੂਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਈ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਦੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਲਾਲਟੈਣ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਇੱਕ ਸਾਧਿਕ ਵਾਂਗ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰੀ ਗਿਆ ਸੀ-

ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹਿਣ, ਪੁੱਛਣ ਜਾਂ ਟੋਕਣ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਸ਼ਾ ਵੀ ਹੱਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਭਾ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਜਾਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ, ਖੂਹ, ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਹੀਲੇ ਹਰ ਹਾਲ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਦਾ।

ਉਸ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਦਾਇਰਾ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ- ਸਿਰਜਣਾ ਕੇਂਦਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਪਿੜ ਨਡਾਲਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਾਹਿਤਕ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਵਰਗੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਮੱਸ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਆਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿਰਜਣਾ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਆਖਰੀ ਐਤਵਾਰ, ਸਾਹਿਤਕ ਪਿੜ ਨਡਾਲਾ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਸਰਹਦੀ ਬਸਤੀ ਬਾਵਾ ਸ਼ੇਖ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਨਿਚਰ ਵਾਰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਇੱਕ ਵਜੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ: ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੋਨੀਆ ਅਜੀਤ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਡਾ. ਸਵਰਨ ਦਾ ਕਰਨ ਲੈਬ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਸਿਵਲ ਹਸਪਤਾਲ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਸਕੈਨਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸਾਹਮਣੇ

ਈ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ ਸੀ। ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਚਪੜਾਸੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਡਾਕਟਰ, ਨਰਸਾਂ ਵਾਕਿਫ਼ ਤੇ ਜੰਤਾ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰਕੇ ਮਰੀਜ਼ ਜੰਤਾ ਭਾਵੇਂ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਵੱਢ-ਟੁੱਕ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਮਰੇ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਬੁੱਝਦੇ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮੁਹਬਤੀ ਕੰਮ ਕਾਰ ਚੱਲ ਨਿਕਲਨਾ ਈ ਸੀ ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਬਾਹਰਲੀ ਨੱਠ ਭੱਜ ਤੇ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ, ਸਕੈਨਿੰਗ ਤੇ ਲੈਬ ਲਈ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਪੁਖਤਾ ਸ਼ਾਇਰ ਅਮਰਨਾਥ “ਕੌਸਤੁੱਭ” ਦੀ ਯਾਰੀ ਵੀ ਤੂਤ ਦੇ ਮੋਢੇ ਵਰਗੀ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਆਏ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਡੇਹਾ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਡਾਕਟਰ ਸਵਰਨ ਕੋਲ ਸਣੇ ਅਮਰ ਨਾਥ ਕੌਸਤੁੱਭ ਸੀ, ਜੇਹੜੇ ਜਿੰਨੇ ਵਧੀਆ ਸ਼ਾਇਰ ਸੀ ਉਨੇ ਵਡੇ ਪਿਆਕਲ ਵੀ ਫਿਰ ਤਹਿਸੀਲ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ‘ਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਏ ਅਫ਼ਸਰ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਜੇਕਰ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ ਵਰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਨਿਵਾਜ਼ ਹੋਣ ਫਿਰ ਤਾਂ ਖ਼ੂਬ ਨਿਭਦੀ ਭਾਵੇਂ ਵਕੀਲ “ਰਾਣਾ”। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਲੋਧੀ ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿੰਨ ਖੱਖੇ ਚਰਚਾ ‘ਚ ਸਨ- ਖਜੂਰ, ਖੋਲੇ ਖੋਤੇ ਤੇ ਖੋਹ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਬਾਰੇ ਅਚਣ ਚੇਤ ਬਾਬਾ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀਚੇਵਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਾਥੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਵਾਨੀ ਤੱਕ ਦੇ ਦਿਨ ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਤੇ ਭਣਵਈਏ ਜੈਰਾਮ ਕੋਲ਼ ਈ ਵਿਦਿਆ ਵਿਆਹ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੱਕ ਤੇ ਮੌਦੀਖਾਨ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵੇਈ ਨਦੀ ਦੀ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਟੁੱਭੀ ਤੇ ੧ੳਮੂਲਮੰਤਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੇ ਬੇਰੀ ਦੀ ਦਾਤਣ ਤੋਂ ਬਣੀ “ਬੇਰ ਸਾਹਿਬ” ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਦੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਸ ਵੇਈ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਮਾਲੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਮਲ ਮੂਤਰ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਦੇ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਨਿਕਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਧਰ ਵੇਈ ‘ਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਬੇ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀਚੇਵਾਲ ਵਾਲਾ ਡੇਰਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਰੀਬ ਟੱਪਰੀਵਾਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਖਰਚਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਕਰਿਸ਼ਮਾ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਇਆ ਬਾਬਾ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕੀਤੇ ਕਰਵਾਏ ਕਰਿਸ਼ਮੇ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ/ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਡਾ. ਅਬੂਅਲ ਕਲਾਮ ਜੀ ਵੀ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਅਸਚਰਜ ਸੋਚ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਾਫ਼ ਰੱਕਣ ਯੋਗ ਉਪਰਾਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ- ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਹੈ ਜਿਤ ਹਰਿਆ ਸਭ ਕੋਇ ਤੇ ਪਵਨ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤ ਮਹੱਤ। ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਐਸੇ ਬਸ਼ਰ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸਾਬਾਸ਼ ਦੇਣ

ਲਈ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆਉਣੋਂ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕੇ। ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਈ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਈ ਚੰਗਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਪਨਾਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕੰਡ ਪਲੋਸ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਏਦਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘਰ, ਗੁਆਂਢ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾੜਾ-ਬੁਰਾ ਆਖ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਹੋਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਹੱਸ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਲਵੇਗਾ।

ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ। ਪਰ ਬੁਰਾ ਬਣਨਾ ਕੌਣ ਚਾਹੁੰਦਾ? ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਹਨ 'ਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਈ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ - ਹਮ ਨਹੀਂ ਚੰਗੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕੋਇ।

ਕਾਂਡ 25

ਰਾਗੀਆਂ ਢਾਡੀਆਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ, ਹਾਸਰਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਇਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਉਹ ਬੋਲਿਆ- ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਾਜੀ ਨਿਵਾਜ਼ੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਅੱਜ ਦਾ ਇਹ ਸਾਲਾਨਾ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਏਥੇ ਈ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ-ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਰੁਕ ਕੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਠੀਕ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬੇੜੇ ਤਾਰੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਜੇਹੜੇ-ਜੇਹੜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਨੱਗਰਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਟਾਨ-ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਤੁਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਮ ਹੁੰਮਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਪ-ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਉਣ ਲਈ। ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਤਾਕੀਦ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ-ਭੈਣਾਂ ਬੇੜੇ ਤਾਰਨੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਰੁਕਣ ਬਾਕੀ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਜੀਆਂ, ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ.....ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ!

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ। ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਆਖਦਾ ਮਾਈਕ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਾਕਟ ਦੀ ਖੱਬੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਪੈਂਦਿਆਂ ਸੌ-ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਪੰਜਾਹ ਦੇ ਨੋਟਾਂ ਦਾ ਰੁਗ ਭਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕੋਲ ਔਣ ਦਾ ਸਿਰ ਨਾਲ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਇਓ।”

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੱਥ ਜੋੜ ਉੱਠਦਾ ਹੋਇਆ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨੋਟ ਫੜੇ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਬੁੱਕ ਕਰਦਾ ਏਨਾ ਬੋਲਿਆ- ਮਹਾਂਰਾਜ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਤੁਆਢੀ ਅਸੀਸ ਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। “ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ! ਸੁੱਕੀ ਅਸੀਸ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੱਕਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਫਿਕਰ ਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਰੇ ਆਖਿਆ ਸੀ- ਇਸਤਰੀ ਈਮਾਨ, ਪੁੱਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਦੌਲਤ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਤੇ ਫਕੀਰ! ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ।”

“ਹਾਂ...ਅ...! ਬਈ! ਰਜਵਿੰਦਰ ਆ ਖਾਂ ਰਤਾ ਅਈਧਰ! ਵੱਡੇ ਬੀਬੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਡਰਦੀ ਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਈ - ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪਰਾਬਲਮ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਤਰੂ ਹਜ਼ਾਰ ਇੱਕ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜੇੜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲੱਗਣੀ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਉਹਦਾ ਵੱਖਰਾ। ਉਸ ਦੀ ਜੇਠ-ਜਠਾਣੀ ਤੇ ਦਰਾਣੀਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਦੇਕੇ ਜਾਣੀਆਂ ਸੀ। ਆਪਾਂ ਫੋਟੋਆਂ ਤੋਂ ਈ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਚਾਂਗੇ। ਜਰਮਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਔਣੋ ਰਹੀਆਂ। ਨਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਦਾਂ ਮੂੰਹ ਪਾੜਕੇ ਆਖ ਦਿਉਂਗੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਨ ਛਡਵੋਣ ਦਾ ਉਪਾਅ ਕਰਵੋਣਾ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚੱਲੋ ਆਖ ਲੋਂਗੇ? ਕਹਿਦਿਆਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਗੱਡ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੋਵੇ, ਲੰਘ ਖਾਂ ਕਿੱਧਰ ਦੀ ਲੰਘਦੀ। ਆਹ ਜੱਟ ਸਾਢੇ ਛੇ ਛੁੱਟ ਦਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਗਾਡਰ ਤੇਰੇ ਮੋਹਰੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਟਾ ਲਾ, ਹਟਾ ਸਕਦੀਂ ਜੇ ਅੱਗਿਓਂ।

“ਜੇ ਮਹਾਰਾਜ ਏਨੀ ਜੋਗੇ ਹੁੰਦੇ ਫੇਰ ਆਹ ਵਖ਼ਤ ਕੀਨੇ ਝਾਕਣਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਦਵਾਰ ਕੀਨ੍ਹੇ ਢੁੱਕਣਾ ਸੀ। ਲਾਹੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰੋਂ ਪਹਾੜ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਸੋਚ ਲਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਿਰ ਤਾਂ ਉਖਲੀ 'ਚ ਹੈ ਈ ਹੈ - ਗਿਣਤੀ ਕਾਹਦੀ?

ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖੇਡ ਹੁੰਦੀ ਸੀ - ਭੰਡਾ ਭੰਡਾਰੀਆ! ਸਿਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਭਾਰ?

ਸੱਤ ਅੱਠ ਜਣੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਚੌਕੜੀ ਲੁਆ ਕੇ ਬੈਠਾ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਜਾਂ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ। ਬਾਕੀ ਜਿੰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਦੋਹ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਠਾਂ ਬਣਾਕੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂਢੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਸੀ - ਤੇ ਪੁੱਛਦੇ ਸੀ - ਭੰਡਾ ਭੰਡਾਰੀਆ! ਸਿਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਭਾਰ? ਬੈਠੇ ਸਾਥੀ ਨੇ - ਉੱਤਰ ਦੇਣਾ - ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਚੱਕ ਲਾ, ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ

ਇਹ ਖੇਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਾਥੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੀ ਮੁੱਠ ਚੁੱਕਣ ਤੱਕ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨਾਲ ਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਭਰ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਂਕੜਾਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਤੇ ਲਹਿਣੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸਕੇ ਸੋਧਰਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖੇਲ- “ਬੋਹਾ-ਮਾਈ” ਵਾਂਗ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਏਕੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਨੰਤ ਵੱਲ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੁਰਦੀ ਰਹੀ। ਹਾਂ ਤੋਰ ਭਾਵੇਂ ਤੇਜ਼ ਮੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਔਂਦੇ ਉਤਰਾਵਾਂ - ਝੜਾਵਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗ਼ਮੀਆਂ ਦੁੱਖਾਂ-ਸੁੱਖਾਂ ਕਾਰਨ- ਉਤਰਾਅ, ਗ਼ਮ, ਦੁੱਖ, ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਤੇ ਝੜਾਅ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਸਮੇਂ ਉਸ ਲੱਥੇ ਕਰਜ਼ ਭਾਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ।

ਸੱਚੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਨਾ ਦੋਹੀ ਹੱਥੀਂ ਲੱਭੂ ਬੱਸ ਉਹ ਐਨ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ, ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ, ਤੇ ਚਾਲੀ ਮੇਰੀ ਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਸ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਤ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਏਹੀ ਹੋਏ।

ਮਹਾਰਾਜ ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਏਨੀ ਜੋਗੇ ਜਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਈਏ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਆਹ ਅਊਖੇ ਬਿਖੜੇ, ਪੈਂਡਿਆਂ ਦੀ ਖਾਕ ਕਾਹਤੋਂ ਛਾਨਣੀ ਤੇ ਸੂਲਾਂ ਦਭਸੂਲਾਂ ਕੰਡੇ ਭੱਖੜਾ, ਲੈਂਦੜਾ ਪੋਹਲੀ ਕਿਸ ਲਈ ਮਿਧਣੀ।

“ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਜ! ਜੇ ਅਸੀਂ ਐਨੀ ਸੋਝੀ ਸਮਝ, ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਫਿਰ ਖਨੀ ਆਹ ਮੰਦਿਰਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਨਗਾਹਾਂ ’ਤੇ ਰੋਣਕ ਭੀੜ ਵਰਗੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚਣਾ ਪਿੰਡ ਘਰ ਮਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਊਗੀ।”

ਵੱਡੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਡੇਰੇ ਗਏ। ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇਗੀ ਫਿਰ ਬੇੜੇ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਤਾਰਨਾ ਸੀ ਨਾ! ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨੱਕੇ ਪੂਰ ਕੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਝਾਕਿਆ। ਬੰਦਾ, ਚਾਹੀਦਾ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕਾਕਾ ਹੈਗਾ।

“ਉਹ ਹੈ ਕਮਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ ਨਾ! ਰਜਵਿੰਦਰ ਗਲ ਪਈ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਲਈ ਕੰਬਲੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਜਾਨ ਛਡੋਣੀ ਚਹੁੰਦੀ ਸੀ। “ਮੈਂ ਲਿਐਨੀ ਸੱਦਕੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰੋ।”

ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋਈ।

“ਠੀਕ ਹੈ ਠੀਕ। ਲਿਆਉ ਵਿਹਲੇ ਹੋਈਏ!” ਬਾਬੇ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਵੱਡੇ ਨਾਲੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇੱਟ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਜਾਂ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਰੋੜੇ ਵਾਂਗੂੰ ਰੁੜ੍ਹਦੇ-ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਐਨੇ ਧੱਕੇ ਖਾਧੇ ਸਨ ਕਿ ਐਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਖਿੱਦੇ ਜਾਂ ਗੋਂਦ ਵਾਂਗੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਠੁੱਡਾ ਮਾਰਿਆ, ਲੰਮੀ ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਸਾਹਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਿਨਾਂ ਦਮ ਭਰਿਆ ਐਨੀ ਰਿੜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਉਸਦੇ ਸੰਗੀਆਂ, ਕੁਆਰੀ ਵੇਲੇ ਨਾਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਬੰਦਿਆਂ, ਬੀਬੀਆਂ, ਵੱਡਿਆਂ

ਛੋਟਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਦਬਾਇਆ ਵੀ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹਾਅ ਦੀ ਥਾਂ ਹਾਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਹੱਸਦਿਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁਸਕਰਾਂਦਿਆਂ ਵਰਗੇ ਭਾਵ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਕੰਡਿਆਂ ਚ ਵੀ ਹਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਕੰਵਲ ਤੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਮੁੜਕੇ ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇੜੇ ਵੇਖੇ ਬਸ ਗੁੱਡੀ ਕਾਗਜ਼, ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਬੇੜੀ ਵਰਗੇ ਨਮੂਨੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਬੇੜੇ ਬਣਾ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਉਹ ਵੇਖੇ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹਿ ਹੋਣ - ਆਹ ਦੇਖ ਲੋ ਜੀ ਬੇੜੇ। ਬੇੜੇ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜੀਹਦਾ ਬੇੜਾ ਵੀ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਟੇਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਦਾ ਟੱਬਰ ਟੇਡਾ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਇਉਂ ! ਫਿਰ ਨਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

“ਲੈ ਰਜਵਿੰਦਰ ! ਐਸ ਦਾਬੇ ਨਾਲ਼ ਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਦੱਬੀ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿਣਾ।”

“ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰੱਖ ! ਜੁਬਾਨ ਬੋਲਣੋ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਘੜੀ ਪਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਦੰਦਾਂ ਥੱਲੇ ਦੱਬੀ ਰੱਖ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸਵਾਂਗ ਜੇਹਾ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਤੋਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਰੱਜੀਏ ਮੈਂ ਦੰਦਾ ਨਾਲ਼ ਜੁਬਾਨ ਟੁੱਕ ਵੀ ਸਕਦਾਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਥੱਥਾ ਬਣ ਉਂ.....ਉਂ...ਆਂ...ਆਂ...ਕਰਦਾ ਵੀ ਕੱਟ ਲਵਾਂਗਾ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਸੀ।

ਬੋਲੇ ਸੌ ਨਿਹਾਲ ਚਲੋ ! ਚਲੋ ਸੰਗਤੇ ! ਚਲੋ ਗੁਰਮੁਖੋ, ਲੋ ਬਈ ਚੱਕੋ ਇੱਕ ਇੱਕ ਬੇੜਾ।

ਵੱਡੇ ਬਾਬੇ ਜੈਕਾਰਾ ਗੁੰਜਣ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਈ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਹੋ ਤੁਰੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸੇ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇੜੀਆਂ ਈ ਯਾਤਰੀ ਨੂੰ ਏਧਰੋਂ ਉਧਰ ਉਧਰੋਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਬੇੜੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਬਣਾ ਲਿਆ “ਬਾਬਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਲੀਆਂ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੋਲਾ ਹੈ।”

ਸਾਰਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇੜੇ ਸੁੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਬੇੜਿਆਂ ਕੋਲ਼ ਆ ਕਿਹਾ-ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਬੇੜਿਆਂ ਵਾਲ਼ੇ - ਆਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਆ, ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਬਣਾ ਲਓ ਆ ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਪਹਿਲੇ ਭਜਨ ਸਿਹਾਂ ਤੂੰ ਏਧਰੇ ਮਗਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਭੈਣਾਂ ਜੇਹੜੇ ਏਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਆਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਖੜੋ ਜਾਉ ਤੇ ਇਹ ਮੁਹਿੰਮ ਸਿਰੇ ਲਾ ਵਿਹਲੇ ਹੋਈਏ। ਤੁਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ, ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣੋਗੇ।

“ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਬੇੜੇ ਚੁੱਕ ਲਏ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਹੋ ਤੁਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਛੱਪੜ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਛੱਪੜ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਾਹੀ ਇੱਕ ਤਕੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪਿਪਲ ਸੀ। ਛੱਪੜ ਚ ਈ ਬੇੜੇ ਤਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।”

ਹੁਣ ਛੱਪੜ ਚ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਬੇੜੇ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ਼ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਫੜੇ ਬੇੜੇ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਲੌਂਦੇ-ਬੋਲਦੇ - ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ! ਮੇਹਰ ਕਰਨੀ। ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਬੇੜਾ ਤਾਰਨਾ। ਪਾਰ ਲੌਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਭਾਈ ਗੋੜਾ ਦੇਹ ਕੋਈ ਸੱਪ ਡਮੁੰਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸੇਵਕ ਨੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਿਆਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਕਰਮਾਂ ਛੱਪੜ 'ਚ ਜਾ ਹਾਏ ਓਏ, ਮਰ ਗਿਆ ਮਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਈਥੇ ਐਸ ਲੱਤ ਦੀ ਪਿੰਨੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਡੰਗ ਜਿਹਾ ਜਿੱਦਾਂ ਵਜਾ ਹੁੰਦਾ। ਸੱਪ ਦਾ ਆਹ ਦੇਖੋ ਆਈਥੇ ਆਹ ਨੀਲ ਜਿਹਾ ਪੈਂਦਾ ਜਾਂਦਾ। “ਓਏ ਲਿਆ ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ, ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਖ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਥਾਂ 'ਤੇ ਫੇਰ ਬਾਪੜਿਆ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮੇਹਰ ਹੋ ਗਈ ਸਾਰੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੁੜ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਅਵੱਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੇਮੁਹਾਰਾ ਮੂੰਹਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ਼ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨਾ ਦੇ ਜਦ ਬੇੜੇ ਤਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ- “ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਘਰ ਚੱਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਾਹ ਫੁਲਕਾ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਜਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਇੱਛਾ ਹੈ- ਉਹ ਛਕ ਛਕਾ ਲੈਣ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤੇ ਸਰੋਪਾ ਲੈ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜਿੰਨਾ ਰੁੱਕਣਾ ਜਾਂ ਰੈਣ ਵਸੇਰਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਬਿਸਤਰਾ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਵੇਗਾ।” ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਸੰਗਤ ਵਾਪਿਸ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪੁੱਜੀ।

ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਲੈ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਪੈ ਤੁਰੇ।

ਦਿਨ ਛਿਪਣ 'ਚ ਘੰਟਾ ਸਵਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਡੇੜ ਘੰਟਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਵਡੀ ਬੀਬੀ ਘੱਲਣ ਦਾ ਕਿਹਾ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਬਾਹਰ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕਰੀਂ ਹਾਰਨ ਤੇ ਹਾਰਨ ਵਜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡੇਰਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਗਲ਼ 'ਚ ਕੇਸਰੀ ਸਰੋਪਾ ਸੀ ਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲਫਾਫ਼ੇ ਵੀ ਸਨ।

“ਚੱਲ ਲੰਬੜਾ ! ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਬਹੁਤੀ ਅੱਗ ਆਈ ਹੋਈ ਆ। ਮੇਰਾ ਤੇ ਚਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਰਹਿੰਦੇ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਹਲਕੀ ਜੇਹੀ ਮੁੱਕੀ ਮਾਰੀ। ਫਿਰ ਉਸੇ ਬਾਂਹ ਨਾਲ ਕਮਲ ਨੂੰ ਵਲ਼ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਦੇਖ ਲੈ! ਜੇ ਤੇਰਾ ਮਨ ਵੱਜਦਾ। ਤਾਂ ਰਹਿ ਪਉ” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤੋਰਿਆ, ਹੀਰੋ ਹੌਂਡਾ ਰੋਕ ਲਿਆ ਸੀ।”

“ਜੇ ਤੂੰ ਰਵੇਂ ਫੇ ਈ ਰਹੂੰ! ਮੈਂ ਕੱਲੀ.....”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਅਜੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਈ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਏਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਬਾਬਿਆਂ ਤੋਂ ਜੂਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਵੋਣੀ। ਜੂਤ ਬੰਦਨਾ ਈ ਕਿਉਂ ਉਨਾਂ ਛੱਲੀਆਂ ਕੁੱਟਣ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਦਾਦੜ੍ਹ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦੇਣਾ।” ਕਮਲ ਰਜਵਿੰਦਰ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ - “ਦੱਸ ਰਹਿਣਾ। ਤੂੰ ਰਹਿ ਪੈ। ਬਾਬਾ ਵੀ ਆਖਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਕਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ-ਬੇੜਾ ਤਾਰਨ ਲਈ! ਕਮਲ ਅਜੇ ਵੀ ਥਾਈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।”

“ਉਏ ਗਾਂਹ ਤੁਰ ਖਸਮਾ! ਕੀ ਨਵਾਂ ਭਖੜਾ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਉਗਾਲੀ ਕਰੀ ਜਾਣ ਡਿਹਾ। ਕਿੰਨਾ ਪੈਂਡਾ? ਆਹ ਕੁੱਤੀ ਚੀਕਾ ਤੇ ਆਪਾਂ ਤੇਰੇ ਜਾਮ੍ਹੇ ਤੇ ਉੱਡੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾਣਾ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਕੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕਮਲ ਨੂੰ ਪਿੱਛਿਉਂ ਧੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਜੇ ਮੁੜਕੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਝੂਰਨਾ ਤਾਂ ਚੱਲ ਮੈਂ ਪਿਛ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾ ਔਨਾ।”
“ਕਮਲ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਗੱਲ ਛੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕੁੜੱਤਣ ਪੂਰੀ ਖਾਰਿਜ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਰਿਹਾੜ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਜੇ ਖਸਮ ਆਖਿਆਂ ਤੇਰਾ ਘਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੋਇਆ ਪਤੰਦਰਾ, ਕਹਿ ਦਿੰਨੀ। ਮਾਰ ਲਾ ਹੁਣ ਤੇ”..ਰਜਵਿੰਦਰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਈ ਸੀ।

“ਕੀ?” ਕਮਲ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ।

ਜੋ.....ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ। ਉਹੋ ਹੀ ਮਾਰੇਂਗਾ। ਨਾਲੇ ਬੰਦੇ ਏਹਦੇ ਮਾਰੇ ਵੱਢ ਟੁੱਕ ਹੁੰਦੇ। ਕੱਢ ਲਾ ਤੂੰ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਹੈਂ.....ਅ.....ਨੂੰ ਰਤਾ ਹਾਅ ਕਾਨਿਆਂ ਦੀ ਵੱਟ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਲੈਨੇ। ਤੇਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਅਲਾਜ ਤੇ ਹੋ ਜਾਊ। ਫੇਰ ਵਾਹਵਾ ਰਿੜੇਂਗਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਖਦਿਆਂ ਸੱਜੀ ਅੱਖ ਦਾ ਸੱਜਾ ਕੋਨਾ ਨੱਪਿਆ।

“ਚੱਲੋ ਜੇ ਐਨੀ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਈਂ ਆ ਫੇ' ਬੈਠ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿੱਕ ਮਾਰ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। “ਉਦਾਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਪੀਡਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਛੱਡੀ ਦੀਆਂ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਚੱਲੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੋਂ ਮਗਰ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ- ਬਈ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦੇ ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚ ਚਾਰ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸੌ ਚਲਿੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਆ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦੇ ਸਾਰੇ ਇੱਕੋਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਣ ਦੇ ਆਦੀ ਲੱਗਦੇ- ਬਈ ਜਨਾਨੀ ਮੇਰੇ ਥੱਲੇ ਈ ਲੱਗੀ ਰਵੇਂ। ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦਾਦਾ ਗੀਰੀ ਹੋਈ ਨਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਗੁੱਸੇ ਜਹੇ 'ਚ ਆਇਆਂ ਪਤਾ ਈ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਕੀ ਚਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਆਖ ਕੀ ਦਿੱਤਾ?

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬੈਠਣ ਲੱਗਿਆਂ ਝੋਲਾ/ਲਫਾਫਾ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਮਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਛ ਸੀਟ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਵਾਧੂ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਚੱਲ ਲੈ “ਚੱਲ ਰਾਇਆ ਹੀਰ ਨੂੰ ਨਾਥ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖੇੜਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਗਾ ਰਹਿਣਾ ਨਾ ਝੰਗ ਸਿਆਲੀ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਹੁਣ ਮਨਜਿੰਦਰ ਮਗਰ ਸੀਟ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲੱਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠੀ ਸੀ ਉਹ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਪੱਟਾਂ ਤੱਕ ਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਢਿੱਡ ਛਾਤੀ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਘੁੱਟਦਿਆਂ ਕਮਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੜਨ ਤੱਕ ਗਈ ਸੀ।

“ਹੈਂ.....ਅ.....ਦੂਲਾ ਸਿਹਾਂ ਰਾਹ 'ਚ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰੱਖੀਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਢੁਕਵਾਂ ਜੇਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੰਡ-ਕੁੰਡ ਝਾੜਲਾਂ ਗੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ।” ਆਖਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦੋਵਾਂ ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੌਣ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਉਂ ਚੁੰਮੀ ਨਾਲ ਈ ਆਖਿਆ-ਯਾਰਾ ਤੇਰਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਦੇਖਿਆਂ ਸਬਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਕਮਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਘੁੱਟਿਆ।

ਹਈਦਾਂ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਐਦਾਂ ਵੀ

“ਪਿਆਰ ਰੋਂ ਗਿਆ ਹੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ, ਸੁੰਘਿਆ ਸੀ ਫੁੱਲ ਕਰਕੇ।” ਕਮਲ ਨੇ ਵੀ ਦੋ ਭਲਵਾਨਾਂ ਦੇ ਫਿੰਜ ਤੇ ਪਕੜਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਂਗ ਧੋਬੀ ਪਟੜਾ ਮਾਰਿਆ।

“ਕਮਲ ਯਾਰ। ਸੱਚੀਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਅੱਗ ਮੱਚੀ ਪਈ, ਕਰ ਕੁਝ ਹੀਲਾ- ਬੁੱਤਾ ਕਿਤੇ ਫਿਟ ਫਿਟੀਆ ਜਿਹਾ ਸਿੱਟ ਕਿਤੇ ਪਰ੍ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਟੇਕ ਟੂਕ ਔਣੀ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਨਾ ਹੋਈ। ਤੇ ਕਰ ਕੁਛ ਰੋਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗੀ ਆਂ ਫੁੜਕ ਕੇ, ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਪਿੱਛਿਉਂ ਉੱਤਰ ਗਈ ਸੀ

ਪਰ ਠਿਬੁਕਦੀ-ਠਿਬੁਕਦੀ ਡਿੱਗਣੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਚ ਗਈ ਸੀ।

“ਦੇਖੀਂ ਦੇਖੀਂ! ਕੰਵਲੀਏ! ਸ਼ਦੈਣੇ ਹੁਣ ਮਿੰਟ ਡੂੜ ਮਿੰਟ 'ਚ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਚੱਲੀ ਸੀ-ਜੇ ਕੋਈ ਲੱਤ ਬਾਂਹ ਡਿੱਗਕੇ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਰਗੜੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਪੈ ਜਾਣਾ ਸੀ ਨਾ ਸਿਆਪਾ।” ਕਮਲ ਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਸਟੈਂਡ ਤੇ ਟੇਡਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਰਗੜਨ ਨੂੰ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕਦੋਂ ਦੀ ਪਿੱਟਣ ਡਹੀਂ ਹੋਈਂ ਆਂ। ਹੋਰ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜ੍ਹਾ ਕ੍ਹਾਦਾ? ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਅਗਾਂਹ ਹੋ ਕਮਲ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈ ਦੋਵਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਚੁੰਮ ਕੇ “ਹਾਅ” ਕਿਹਾ ਤੇ ਬੋਲੀ ਹੁਣ ਆਇਆ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਪਿਜਾਅ।”

“ਚੱਲ ਪਿਜਾਅ ਦੀ ਕੁ ਲੱਗਦੀ। ਹੁਣੇ ਭਾਵੇਂ ਅਈਥੇ ਹੋਠ ਉੱਤੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ।” ਆਖਦੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਵਾਹੀ। “ਸਵਾਦ ਤਾਂ ਚੱਲ ਰੱਜ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਪਰ ਨੱਠੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਵਾਹੀ- ਬੀਜੀ ਤੇ ਐਹੋ ਜਹੀ ਈ ਹੋਣੀ। ਇਹ ਟਿਕ ਕੇ ਵਾਹੀਆਂ ਤੇ ਸਹਾਗਾ ਦੇ ਦੱਬੀਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾਰੁਲ ਜਾਣੀ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਈ ਕੁਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਲਾਕੜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕੱਢੇ ਇੱਕੋ ਜਹੇ ਭਲਵਾਨਾ ਵਾਂਗ ਛੋਹਲੇ ਤਕੜੇ ਭਲਵਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਥੋੜਾ ਕੁ ਹਲਕੇ ਭਲਵਾਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪਕੜਾਂ 'ਚ ਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਧੋਲਣ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੱਲੀ ਪਏ ਸਾਥੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਪਏ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਵਾਂ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਹੋ, ਉਲੱਦਣ ਤੇ ਮੋਢੇ ਲਾ ਪਟਕਾ ਜਿੱਤਣ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋੜੀ ਦੇਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਬਾਜ਼ਵਾ ਸਾਹਿਬ! ਉੱਦਣ ਟਾਂਡੇ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ 'ਚ ਜਦ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤਰਲਾ ਮਾਰਨ ਤੇ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਜਦ ਆਪਾਂ ਜਾਗਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦਾ ਤਾਂ ਸੈਕਸ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੱਚ ਨਿਕਲ ਈ ਗਿਆ ਸੀ ਅੱਜ ਆਇਆ ਈ ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਮੁਕਲਾਵਾ। ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਾਗਵਲ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ- ਤੂੰ ਤੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਕੇ ਜ਼ੀਦੇ ਦੇ ਮੁਕਲਾਵੇ ਆਏ, ਕਈ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਸਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹੁਣ ਆਹ ਟਰੇਲਰ ਜੇਹਾ ਮੈਂ ਈ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਈ ਹੱਦੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ, ਝੋਟਾ ਈ ਚੋਇਆ ਪਰ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗਿਆਨੀ-ਧਿਆਨੀ ਈ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ- ਕੁਝ-ਨਾ ਲੱਭਣ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜਾ ਕੁ ਲਭ ਜਾਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਈ ਹੁੰਦਾ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਆਖੀ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ।

“ਤੂੰ ਤਾਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਹਾਅ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਗਲਕਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਈਅ, ਮੌਰੀਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੱਕ ਬਵੰਜਾ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ ਸੀ- ਤੇ ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਸੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਲਹਿ ਲਹੌਂਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵਾਲੀ ਏਥੋਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪਰ ਕਾਬਿਲ ਕੰਧਾਰ ਆਦਿ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਬੜੀ ਗਰੀਬੀ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਈ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਭੇਡਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ। ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਔਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਪੰਜਾਬ ਜੇਹੜਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਸੀ ਏਥੋਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਫਸਲ ਬਾੜੀ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਪਹਿਨਣ ਪਚਰਨ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੀ ਗੱਲ, ਅਰਬ ਦੇ ਮਾਰੂਥਲੀ ਗਡਰੀਆਂ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ, ਅਹਿਮਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ, ਸਿਕੰਦਰ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮਲਾਵਰ ਬਣਾ ਏਥੇ ਦੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ, ਮੰਦਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ 'ਚ ਲੱਗੇ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਤੇ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਸੋਹਣੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਤੱਕ ਵੀ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਅਸਬਾਬ ਵਾਂਗ ਪਸ਼ੂ ਧਨ ਵੀ ਲੁੱਟੇ ਜਾਣ 'ਚ ਈ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਇੱਕ ਕਹਾਵਤ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਸੀ - ਖਾਧਾ ਪੀਤਾ ਲਾਹੇ ਦਾ। ਰਹਿੰਦਾ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹੇ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਘਰ ਪੂਰਾ ਤਾਂ ਚੱਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਵਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤੋਂ ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਚੱਲ ਫਿਰ ਠੀਕ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਫੇਰ ਸਹੀ।”

ਕਾਂਡ -26

ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਬਣੇ ਦੇਸ਼ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਮੁਦਈ ਨੇਤਾ ਮਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂਹ ਸੀ, ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠਿਆ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਤੁਸੀਂ ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੀ ਦੇਖੀ ਹੈ ਜਦ ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਹਾਕਿਮ ਬਣੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਚਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸਟੇਟ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਇਲਾਕਾ, ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਲਵੋ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਲੀਡਰਸਿੱਪ ਜਿਸ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਵਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਵਰਗੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਕੋਲ ਸੀ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਕੇ ਭਰਾ ਈ ਹੈਗੇ ਇੱਕੋ ਪਰਿਵਾਰ ਚੋਂ ਵਡਾ ਭਰਾ ਸਿੱਖ ਬਣੇਂਦੇ ਹਿੰਦੂ ਮਾਪੇ ਤੇ ਛੋਟਾ ਹਿੰਦੂ ਹੁੰਦਾ, ਸੀ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੱਚ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੂਟ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਚੜ੍ਹਦਾ ਲਹਿੰਦਾ ਵੰਡ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵੇਲੇ ਜਨਰਲ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤੀ ਵਾਹਿਨੀ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜਨਰਲ ਨਿਆਜ਼ੀ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿੱਚ ਨੱਬੇ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜੀਆਂ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟਵਾ ਕੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ੇਖ ਮੁਜੀਬ-ਲ ਰਹਿਮਾਨ ਬਣਿਆ।

ਬੰਗਾਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਹ ਅਚਣ ਚੇਤੀ ਹੋਈ ਵੰਡ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਘਾਤਿਕ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਮੁਸਲਿਮ ਅਬਾਦੀ ਵਸਦੇ ਰਸਦੇ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਚੋਂ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਚੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਅਬਾਦੀ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਾਟ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਅ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਵੱਢ-ਟੁੱਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਬਈ ਇਹ ਹਰਜਲਾ ਦਸ ਵੀਹ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਈ ਆ-ਫਿਰ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ- ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤ ਆਣੇਂ ਅਮਨ ਚੈਨ ਹੋ ਜਾਣੀ।

“ਪਰ ਜਿਹਨਾਂ ਉਧਲਨਾਂ ਹੁੰਦਾ ਆ ਨਾ”

ਉਹ ਪਹਿਰੇ ਲਾਇਆਂ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਜਾਗਦਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਮਲ।” ਆਖਦੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫਿਰ ਘੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ ਲਗਦਾ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਆਪਾਂ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦੀ ਬੜੀ ਚੱਕੀ ਝੋਨੇ ਹੁੰਨੇ, ਕਿਤੇ ਮਨ ਬੇਈਮਾਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ? ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਮਲ ਨੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ।

“ਕਾਹਲਾ ਨਾ ਪਉ! ਮੈਂ ਅਈਦਾਂ ਨਹੀਂ ਗੀ ਛੱਡਣ ਵਾਲੀ ਤੈਨੂੰ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਖਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਧੱਕਾ ਮਾਰ ਥੱਲੇ ਵੀ ਸਿਟ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਮਗਰ ਮਗਰ ਦੌੜੀ ਔਣਾ। ਜਾਣਾ ਤੇ ਹੁਣ ਘਰ ਈ ਆ। ਮੈਂ ਤੁਰਕੇ ਵੀ ਆ ਜਾਣਾ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ।

ਘਬਰਾ ਨਾ ਜੱਟੀਏ। ਇਹ ਵੀ ਜੱਟ ਬਾਜਵਾ ਇਕ ਬੋਲੀ ਵੀ ਆ, ਕਮਲ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ ਕਹਿਕੇ।

“ਭਲਾ ਕਿਹੜੀ? ਉਤੇਜਨਾ ਵੱਸ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

“ਹੋ....ਅ.....ਹੋ....ਅ.....ਯਾਰੀ ਜੱਟ ਦੀ ਤੂਤ ਦਾ ਮੌਛਾ.....ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਚਾਲਿਉਂ ਟੁੱਟ ਦੀ.....ਹੋ....ਯਾਰ ਮੇਰਿਆ। ਕਮਲ ਨੇ ਵਜੂਦ 'ਚ ਆਕੇ ਹੇਕ ਲਾਈ।

ਬੰਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਬੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਗੱਐ। ਜੱਟ ਦੀ ਯਾਰੀ ਤੂਤ ਦਾ ਮੌਛਾ, ਜੇ ਨਾ ਜਾਵੇ ਭੌਂਐ।...ਉੜਕ ਰਜਵਿੰਦਰ ਵੀ ਜੱਟੀ ਸੀ।

ਉਸਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਸੁਰ 'ਚ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰੀਝ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ -ਜਿੰਦ ਤੇਰੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲੇ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਹੱਢੀਆਂ...

ਹਾਂ! ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਹੱਢੀਆਂ।

ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਨਜਿੰਦਰ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਪਾਈ ਬਾਂਹ ਹੋਰ ਕੱਸੀ ਗਈ ਸੀ।

“ਹੈਂਐ ਰਜਵਿੰਦਰ ਆਹ ਅੱਜ ਫੇਰ ਬਾਬੇ ਵੱਲ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖਿੱਚ ਤੁਰੀਂ ਨਾਲ। ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਥਿਉਂ ਦੁਖਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਤੂੰ ਫੇਰ ਨਰੜ ਕਰ ਲਿਆ ਮੇਰਾ ਨਾਲ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇਰੇ ਬੀਬੀ ਭਾਪੇ ਨੂੰ ਘੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜੇਹੜੇ ਉਹਦੇ ਬਾਲਕਾ ਬਾਲਕੀ ਹੈਗੇ। ਬਾਬਿਆਂ ਪੁੱਛਣਾ-ਪੁੱਛਣਾ ਦੇ, ਤੇ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਸੱਤਰ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ 'ਚ ਮਾਂਜ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ। ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਸਾਧ ਹੋਰ ਨਾ ਰੱਟਾ ਪਾ ਬਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਅਈਨਾ ਚਿਰ ਵਰਤੇ, ਵਿਆਜ ਦਿਉ ਉਹਦਾ। ਕਮਲ ਨੇ ਸੀਟ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾਂ ਹੋ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨਾਲ ਹੋਰ ਲੱਗਦਿਆਂ ਆਖਿਆ।

“ਪੈਸੇ ਨਾ! ਸੱਤਾਂ ਚੁਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਬਲ ਨਾ ਉਹਦੇ ਬੂਥੇ ਤੇ ਮਾਰੂ, ਹਰਾਮ ਜਾਦੇ ਦੇ, ਕਿਡਾ ਸਾਡੀਆਂ ਵਾਢੀਆਂ ਗੋਡੀਆਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਝੋਟਾ ਜੇਹਾ, ਕਿਦਾਂ ਪਲਿਆ ਬਿਗਾਨਾ ਧਾਨ ਖਾ ਖਾ ਕੇ? ਐਹੋ ਜਿਹਿਆਂ ਸੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੂਹੇ ਜਾ ਕੋਹਲੂ ਜੋੜ ਛੱਡੇ ਆਟਾ ਪੀਹਣ ਤੇ ਤੇਲ ਕੱਢਣ ਲਈ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਬੋਲੀ।

“ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ? ਪਿਛਲੇ ਮੇਲੇ 'ਤੇ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਵਿਛੀ ਪਈ ਸੀ ਭਗਤਣੀ ਬਣਕੇ, ਬਾਬਾ ਵੀ ਵਾਹਵਾ ਦਿਆਲ ਜੇਹਾ ਹੋਇਆ ਮੁਟਿਆਰ ਸੇਵਕ ਦੇਖ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਫੇਰਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੀ ਹੋਇਆ ਤੈਨੂੰ? ਮੈਂ ਮਗਰ ਬੈਠੀਂ ਤੇਰੀ ਮਹਿਕ ਜੇਹੀ ਲੈ-ਲੈ, ਤੇਰੇ ਥੱਲੇ ਪੈਣ ਤੱਕ, ਵਿਛਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੀ ਤੇ ਤੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਉਖੜਿਆ-ਉਖੜਿਆ ਡਿੱਗਣ ਨੂੰ

ਫਿਰਦਾ? ਰਾਹ 'ਚ ਈ ਨਾ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਲਾਕੇ, ਦੋਵੇਂ ਘਰ ਉਜਾੜ ਦੇਵੀਂ। ਮੁਖਤ 'ਚ ਈ। ਬਾਬੇ ਦੇ ਦਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਘਰ ਵੀ ਗਵਾ ਲਵੇਂ। ਮੇਰਾ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਅਜਾਬੋਂ ਛੁੱਟੁਗੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੇਹੜਾ ਮੈਂ ਰਾਜ ਭੋਗਿਆ ਬੁਤੀਆਂ ਈ ਕੀਤੀਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤੇ 'ਕੱਲੇ ਸਹੁਰੇ ਦੀਆਂ ਈ ਤੇ ਨਹੀਂ ਉਤੋਂ ਤੀਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਤਿੰਨ ਟੈਮ ਚਾਹ ਹੈ ਈ ਹੈ, ਰੋਟੀ ਨਾ ਗਿਣੋ ਸਹੁਰੇ ਬਾਪ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਚੋਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਇੱਕ ਜੈਂਕੀ ਫੌਜੀ "ਸ਼ੀਅ, ਸ਼ੀਅ" ਜੇਹੜਾ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਾਲ ਈ ਨਹੀਂ, ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰੇ, ਉਹ ਵੀ ਮਰਨੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਝੱਲੇ, ਕੀਤਾ ਖਰਚਾ ਪਾਈ ਪਾਈ ਵੀ ਲਿਖੇ ਤੇ ਵਹੀ ਲਿਖੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਅਦਾਲਤੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਪੁੱਛਣ ਤੂੰ ਹਿਸਾਬ ਦੇਹ? ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਹਰਲੀ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਜਾਣ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਮਰੂ ਨਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੂ?

“ਹਾਂ....ਅ ਸੱਚ। ਇਕ ਹਾਅ ਬਾਬੇ ਮਹਿਮਦ ਪੁਰ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਲਹਿਣੇਦਾਰ, ਉਹ ਵੀ ਵੀਹ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਡਹਿ ਹੋਏ -

“ਚਲੋ ਦੇਖਦੇ! ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲੇ ਲੰਬੜਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ। ਕਾਕਾ ਬਲਵਿੰਦਰ ਉਰਫ ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਮਲ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਜਵਾ ਜੱਟ ਸਿਆਲਕੋਟੀਆ, ਨੱਠੇ ਭੱਜੇ ਵਿਛੜਿਆਂ ਦਾ ਪੱਤਣ ਮੇਲਾ।

ਹਾਂ.....ਅ.....ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ?

“ਹੋ ਗਿਆ....।”

“ਕੱਢ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਡਿਸਕਵਰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਛੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੋਣ ਵਾਲਾ, ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵੋਣ ਵਾਲਾ। ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਰਜ਼ਾਂ ਹਟੋਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰ “ਪੁੱਛਣਾ ਦੇਣ” ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਚੱਲੀਏ! ਅੱਜ ਉਹਦਾ ਵੀ ਜੂੜ ਵੱਢ ਕੇ ਔਣਾ ਕਰਜ਼ੇ-ਕੁਰਜ਼ੇ ਵਾਲਾ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਆਖੀਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਮਗਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਬਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਨਾਲ ਵਲ ਲਿਆ ਸੀ ਕਮਲ ਨੇ ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੀ ਹੇਕ ਲਾਈ-ਨੀ ਤੂੰ ਬਹਿ ਜਾ ਨਾਲ ਯਕੀਨ ਦੇ, ਮੇਰੀ ਬੱਕੀ ਜੋੜੀ ਕਪੂਰਥਲਾ-ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਸੜਕ ਦੇ ਫਾਹੇ ਵੱਢਦੀ ਖੈੜਾ ਮੰਦਿਰ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ- ਕਮਲ! ਆਪਾਂ ਅਈਥੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।

“ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਝਾਕੋ। ਸਵੈਮਾਣ ਨਾਲ ਜੀਉ। ਦਰ-ਦਰ 'ਤੇ ਭਟਕਣ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਦਰ 'ਤੇ ਬੈਠੋ। ਦਰ-ਦਰ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ?”

“ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਈ ਪੂਛ ਹਿਲਾਵੇ। ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਭੌਂਕੀ ਜਾਵੇ।”

“ਤੁਹਾਢੇ ਆਪਣੇ ਕਰਾਂ-ਪੈਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵਧੀਆ ਸਾਕ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?”

“ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਧਨ ਕਿਹੜਾ ਕੀਮਤੀ ਇਸਨੂੰ? ਸੰਮਾਲੋ!” ਇਸ ਨੂੰ।

“ਜੇਬ ਖੀਸੇ, ਪਰਸ ਪਾਏ ਬੈਂਕਾਂ 'ਚ ਪਏ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਨੂੰ ਸੇਕ ਖਾ ਜਾਏ, ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਬੈਂਕ ਸਾਂਭ ਲੈਣ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਤੇ 'ਚ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਧੀਆਂ ਲੈ ਜਾਣ ਪੁੱਤ ਸਾਂਭ ਲੈਣ, ਉਹ ਰੜੇ ਪਿਆ ਰਵੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਵੇ। ਲੋਕ ਲੈ ਜਾਣ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਧ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਚੋਰ ਤੈਨੂੰ ਕੀ?”

ਮਨਾ! ਆਹ ਕੇਹੜੀ ਵਿਰਕਤ ਦਸ਼ਾ ਮਨ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅੱਜ!

ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਐ ਨਾ!”

“ਉਹ ਘਰਾਂ 'ਚ ਮੌਜ਼ ਮਸਤੀ ਕਰਦੇ, ਰੰਗੀ ਵਸਦੇ ਹੋਣ, ਡੱਕਾ ਨਾ ਦੋਹਰਾ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਲਾ ਦਿੱਤੀ-ਬਾਬੇ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਆਉ। ਦਿਹਾੜੀ ਵੀ ਭੰਨੇ! ਸਮਾਂ ਵੀ ਗਵਾਉ। ਤੇਲ ਵੀ ਆਵਦਾ ਫੂਕੋ।”

ਹੈ ਨਾ ਵਧੀਆ ਸਉਦਾ।

“ਚਲੋ! ਰਜਵਿੰਦਰ ਹੈ ਨਾ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੁਲੱਗ ਧੀ, ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਆਗਿਆਕਾਰ ਨੂੰਹ ਬਣਨ ਲਈ ਤਰਲੋਮੱਛੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਹਲਾਲ ਹੋਣ ਤੱਕ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜੀਨੂੰ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ, ਜੇਠ-ਜੇਠਾਣੀ ਕਿਸੇ ਵੱਟੇ ਖਾਤੇ ਵੀ ਨਾ ਪੌਣ ਪਰ ਉਹ ਸੱਸ ਮਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਇੰਡੀਆ ਟਾਂਡੇ ਬੈਠੀ ਬਿਰਧ ਤੇ ਨੀਮ ਪਾਗਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਹਗਣ ਮੂਤਣ ਲਿੱਬੜ-ਤਿੱਬੜ ਸਾਂਭਦੀ ਪੌਂਦੀ, ਮੁਰੱਬੇ 'ਚ ਲੱਗੇ ਕਮਾਦ ਨੂੰ ਵੱਢਦੇ ਛਿੱਲਦੇ, ਭਰੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਟਰਾਲੀਆਂ 'ਚ ਲੱਦਦੇ ਦੇ ਵੀਹ ਨਹੀਂ! ਤੂੰ ਜੋ ਆਖਿਆ ਸੱਚ ਹੈ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਰਗਾ ਉਦਾਂ ਉਦੋਂ ਮੇਲੇ ਦਾ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤੁਹਾਢੇ ਗੁਆਂਢੇ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਬਾਹਰ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ- ਪੁੱਛ ਪੁਵਾਇਉਂ ਉਹ ਸੱਦਣ ਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਾਨੂੰ।

“ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਉ ਜੇ ਇਸ ਪਰਾਬਲਮ ਦਾ, ਬਾਬੇ ਕੋਈ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਖਰਚਾ ਖੁਰਚਾ ਦੱਸ ਦੇਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹ ਖਰਚਾ ਵੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਚੇਤਾ ਆ ਤੈਨੂੰ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਪਿਛਲ-ਖੁਰੀ ਝਾਕਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ।”

“ਯਾਰ! ਚੇਤਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਗਾ! ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਬਿਨ ਸਿਰ ਪੈਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਹ ਜੇਹਾ ਔਂਦਾ-ਉਏ ਭਲਿਉ ਮਾਣਸੋ! ਉਹ ਆਹ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੁਆਬਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਾ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਜਣਾ ਕਮਾਉ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਅੱਠ ਨੌਂ ਜਣੇ ਬੈਠੀਠੇ ਬਠਾਏ ਖਾਈ ਜਾਣਗੇ। ਬਾਹਰ ਵਲੈਤ-ਵਲੂਤ ਇਟਲੀ ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਕੋਈ ਲਓ, ਉਥੇ ਤੇ ਇਹ ਜੇ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜਾਂ ਨਾਬਾਲਿਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੇ ਨਾਬਾਲਿਗ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਲਿਗ

ਹੋਣ ਤੱਕ ਖਰਚ ਭੱਤਾ ਮਿਲਦਾ ਜਦ ਉਹ ਬਾਲਿਗ ਹੋ ਗਏ, ਆਪਣਾ ਕਰਨ ਕਮੋਣ ਤੇ ਖਾਣ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹੂਲਤ ਵੀ ਖ਼ਤਮ।

ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੱਕ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਨਾਲ਼ ਈ ਹੈ - ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਂਗੂੰ। ਬੱਸ ਸਮਝ ਲੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲ਼ਾ ਈ ਹਿਸਾਬ ਆ ਨਿਆਣੇ ਤੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਆ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ ਵੀ ਤੇ ਬਚੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਕੁੜੀ ਘਰ ਚੁੱਲ੍ਹੇ -ਚੌਂਕੇ ਦਾ ਤੇ ਕਾਕਾ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਪੇਸ਼ਾ ਹੈ ਉਸ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਬੱਚੇ ਕੰਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚ ਬਾਪ ਜਾਂ ਵਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰੇ। ਤਾਂ ਜੋ ਔਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਮਰੇ। ਮੰਗਤਾ ਨਾ ਬਣੇ। ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰੇ। ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੇ।

ਸਾਡੇ ਪੂਰਬ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਈ ਏਹੀ ਹੈ। ਕਿਰਤ ਕਰੋ। ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਉ।

“ਜੇ ਤੂੰ ਛੜੀ ਆਂ ਤਾਂ ਘੱਟ ਬਾਜਵਾ ਜੱਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੜਿਆਂ ਤੋਂ, ਅਜੇ ਵੀ ਨੈਟ ਤੇ ਪਾਈ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਫੋਟੋ ਦੀ ਰਤਾ ਕੁ ਤਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਲੱਟੂ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਆਹ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਦੀ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਕਿਤਾਬ “ਉਦਾਸ ਕਾਮਰੇਡ” ਦਾ ਟਾਈਟਲ ਨੈਟ ਤੇ ਆਇਆ ਉਦੋਂ ਦਾ ਤਾਂ ਵਡੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਖੁਰ ਵੱਢਣੇ ਲਏ ਹੋਏ, ਅੱਧਾ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਨਹੀਂ ਮਗਜ਼ ਚੱਟਣੇ ਹਟਦੀਆਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇੱਕ ਦੋ ਦੋ ਵਜੇ ਹੋਲੋ ਹੋਲੋ ” ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨੰਬਰ ਲਾ-ਲਾ ਭੈਣ ਚੋ..... ਜਾਨ ਖਾ ਛੱਡਦੀਆਂ ਖਨੀ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਦੀਆਂ ਮਰਦੀਆਂ ਵੀ ਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ...। ਚੱਲ ਛੱਡ ਇਹ ਕੁਤਖਾਨਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਗਾ ਮੁੱਕਣਾ ਜੀਂਦੀ ਜਾਨੇ। ਆਪਾਂ ਫਰੀ ਫਰੀ ਆਂ। ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀਏ ਜਾਨੇ। ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਿਰ ਨਾਜ਼ਰ। ਉਦਾਂ ਕੰਮ ਕੁੰਮ ਆ ਕੋਈ ਕਿ ਦਰਸ਼ਨ-ਪਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਣਾ ਸਾਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੇ ਜਿੱਦਾਂ ਉਹਦਾ ਨੌਕਰ ਆਂਹਦਾ ਸੀ। ” ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਰਤਾ ਕੁ ਰੁਕਿਆ।

“ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਨੌਕਰ ਬਾਬੇ ਦਾ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਆਖਣਾ ਕੀ? ਆਂਹਦਾ ਸੀ - ਸਾਧ ਕਾਹਦਾ? ਸਾਨੂੰ ਆ ਸਾਨੂੰ ਵਿਗਿੜਿਆ ਜੱਟ ਵਾ! ਸਾਢੇ ਛੇ ਫੁੱਟਾ। ਐਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਵਲੇ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦਾ। ਆਵਦਾ ਅੱਧਿਉਂ ਜਾਦਾ ਟੱਬਰ ਕੰਵਲਾ ਹੈਗਾ। ਐਵੇਂ ਭੁੱਦੂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਇਦ੍ਹਾ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਦੇਣ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਜਿੱਦਾਂ ਉਦੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦਿੰਦਾ ਟੋਂਦ੍ਹਾ ਸੀ, ਥਾਪੀ ਲੈਣ ਜਾਣਾ?” ਮਨਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹਈਸੇ ਮਾਰੀ ਨੇ ਮਾਰ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜਨਾਨੀ
ਐਨੀ ਕਾਹਲੀ ਜਾ ਮਾੜੀ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਹੁੰਦੀ ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਦਵਾ ਦਵ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਲਊ
ਤੇ ਚਿੱਥ ਲਊਗਾ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਬੋਲੀ।

“ਐਨੀ ਕੂਲੀ ਤੇ ਕੰਵਲੀ ਕਿਹੜੀ ਹੋਊਗੀ ਜੇਹੜੀ ਆਪੇ ਛੱਟਣ ਬਣ ਜਾਊਗੀ
ਛੱਜ ਦਾ ? ਤੂੰ ਦੱਸ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਵੀ ਕੋਈ ਚਾਅ ਨਾਲ ਝੋਲੀ ਚ ਪਾ ਲਊ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਹੋਵਾਂ
ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ? ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਚ ਗਹਿਰ ਜੇਹੀ ਭਰ ਕੇ ਮਨਜਿੰਦਰ
ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ। ਚੱਲ ਗੱਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਰਦੇ ਆ। ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ
ਸੀ ਉਸ ਕੋਲ ਇੱਕ ਬੱਕਰੀ ਸੀ।

ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਤੇ ਫਿਰ ਫਲ ਫਰੂਟ ਤੇ ਅੰਗੂਰ, ਸੇਬ ਕੇਲੇ ਈ ਚੱਲਣੇ ਸੀ ਤਾਂ ਈ
ਬਾਪੂ ਢਾਂਗੀ ਦੀ ਥਾਂ ਚਰਖਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਗਰਾਮੋਫੋਨ
ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵਰਗਾ ਪਰ ਹੈਗਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਚਰਖੇ ਜੇਹੜੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ
ਗਾਇਕਾ ਗਾਇਕਾਵਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਭੰਗੜੇ ਗਿੱਧੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਜਦ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ ਦਿਖੋਣ ਲਈ ਛੱਜ, ਚਰਖੇ, ਛਿੱਕੂ, ਪੂਣੀਆਂ, ਵੇਲਣੇ
ਜਹੇ ਸਜਾ ਦਿੰਦੇ ਆ ਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਲਈ। ਗਾਂਧੀ ਬਾਪੂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਚਾਚੇ
ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਦੇਖ ਲੈ ਚਰਖੇ ਨਾਲ ਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਚੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ
ਤੇ ਆਪਾਂ 15 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ।

“ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ 14 ਅਗਸਤ ਉੱਨੀ ਸੌ ਸੰਤਾਲੀ ਤੇ
ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਬੰਗਾਲੀਆਂ
ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਰ ਜਾਇਦਾਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀ
ਵੱਢ - ਟੁੱਕ ਕਰਵਾ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੀ ਇੱਜਤ - ਪੱਤ ਗਵਾ
ਕੇ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰਾਏ ਬਣ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀਹਾਂ, ਮਹੱਲੇ ਘਰ ਲਹੂ-
ਮਿੱਝ ਨਾਲ ਗੜ੍ਹੱਚ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੇ ਬੇਗਾਨੇ ਬਣਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲਕੇ
ਤੇ ਨੇਤਾ ਲੋਕਾਂ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਨਾਈ। “ਪਨਾਹਗੀਰ।”

“ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਏਧਰਲੇ ਈ ਆਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵੱਟੇ ਆਏ ਹੋਏ
ਹਾਂ ਬਾਪੂ ਹੋਣੀ ਦੱਸਦੇ ਸਾਨੂੰ ਏਧਰ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਏਧਰਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰਫ਼ੂਜੀ ਆਖਦੇ
ਹੁੰਦੇ ਸੀ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਆਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਹੈਅ....ਮਨਜਿੰਦਰ ਆਪਾਂ ਸੁਰ-ਸਲਾਹ ਤੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਰਨ
ਲੱਗੇ ਸੀ ਤੇ ਆਹ ਵਿਚਕਾਰ ਈ ਆਪਾਂ ਮਦਾਰੀ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿਖੋਣ ਵੇਲੇ ਝੁਰਲੂ ਕੱਢਣ
ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰ ਲਿਆ ਬੈਠਿਆਂ-ਬੈਠਿਆਂ। ਹਾਂ ਦੱਸ ਫੇ' ਕਦੋਂ ਕਰਨਾ ਕੂਚ ਫੌਜਾਂ!
ਮੈਂ ਤਾਂ ਛੜੀ ਮਲੰਗ ਆਂ, ਬੂਹਾ ਢੋਅ, ਜਿੰਦਾ ਲਾ, ਤੁਰ ਈ ਪੈਣਾ ਪਰਸ ਮੋਢੇ ਪਾ ਲੰਮੀਆਂ

ਤਣੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚਲਦਾ ਜੇਹੜਾ ਅੱਜਕਲ੍ਹ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹਾਂ ਦੱਸ ਤੂੰ ਤੇ ਵਿਆਹਿਆ-ਵਰਿਆ ਆਂ ਨਾ। ਨਾਲੇ ਏਕਨੀਤ ਵੀ ਆ ਕੋਲ।”

ਕਾਂਡ-27

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਮਲ ! ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੋਰ ਮਹਿਮਦ ਪੁਰ ਬਾਬੇ ਕੋਲ ਜਾਣਾ ਪੈਣਾ। ਮੇਲੇ ਤੇ ਚੱਲੀਏ ਕਿ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਟਾਂਡੇ ਤੋਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਭੁਲਾਣੇ ਫੋਨ ਕੀਤਾ।

“ਦੇਖ ਲਾ! ਮੈਂ ਐਤਵਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਾ ਸਕਦਾਂ, ਇੱਕ ਮੈਂ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਬੰਦਾ! ਮੇਰਾ ਘਰ ਤਿੰਨ ਗਾਡਰ ਤੇ ਚਾਲੀ ਬਾਲਿਆਂ ਦਾ। ਤੇ ਦਿਹਾੜੀ ਮੈਂ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਾਪੀ ਪੇਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਲਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਘਰ ਵਾਲੀ ਵੀ ਤੇ ਇਕ ਏਕਨੀਤ ਵੀ। ਤਿੰਨ ਜੀਅ ਪਾਲਣੇ ਇੱਕ ਦਿਹਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਈ ਪਤਾ ਤੇਰਾ ਤੇ ਪੈਸਾ ਇਟਲੀ ਦੇ ਡਾਲਰਾਂ ਵੱਟੇ ਬਹੁਤਾ ਬਣਦਾ ਹੋਇਆ।” ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਮਨਜਿੰਦਰ ਬੀਬਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ! ਸਰਦਾਰਾ। ਅਈਡੇ ਜ਼ਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨੇਕ ਕਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਗਾ ਟੋਕਣਾ, ਨਾ ਹਟੋਣਾ। ਸਾਡੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਤੇ ਰੱਖਦੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਘਾਲ ਖਾਏ ਕਿਛ ਹੱਥੋਂ ਦੇਹ। ਨਾਨਕ ਰਾਹ ਪਛਾਣੇ ਸੇ।”

“ਆਪਾਂ ਕਿਹੜਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਨੰਗੇ ਬਾਪੂ ਵਾਂਗੂ-ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮੋ ਧਰਮਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ- ਰਾਘਪਤੀ ਰਾਘਵ ਰਾਜਾ ਰਾਮ। ਸਭ ਕੋ ਸੰਮਤੀ ਦੇਹ ਬਗਵਾਨ। “ਆਖ ਰਜਵਿੰਦਰ ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ ਚੁੱਪ ਹੋਈ।

“ਜੱਟੀਏ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਉਹਦੀ ਇੱਕ ਬੱਕਰੀ ਵੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਆਹ ਮਲ੍ਹੇ ਬੇਰੀਆਂ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਲੁੰਗ ਪੱਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੀ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਥੋੜਾ ਕੁ ਰੁਕਿਆ।

“ਉਹਦੀ ਬੱਕਰੀ ਹੋਰ ਕੀ ਫਲ ਫਰੂਟ ਖਾਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ? ਜੇ ਬੇਰੀਆਂ ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਲੁੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਣੇ, ਅਈਥੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਹ ਇੱਜੜਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਏਹੋ ਕੁਛ ਈ ਚਾਰਦੇ ਆ ਸਗੋਂ ਭੇਡਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕਰਮ ਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਤੂਨੇ ਕਰ ਦੀਆ ਕਮਾਲ ਲੈ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਮੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰਾ ਬਿਨਾ ਢਾਲ।” ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਗੀਤ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਆ।

“ਉਏ ਸੁਦੈਣੇ। ਉਹ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਾਪੂ ਸੀ ਉਹ ਦੀ ਬੱਕਰੀ ਨੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਛਾਪਿਆਂ 'ਚ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਕੇ ਮੂੰਹ ਛਿਲੋਣਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਗਾਂਧੀ ਕੇਹੜਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪਿੰਡਾਂ-ਪੁੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਈ ਰਿਹਾ ਕੋਲ ਈ ਉਹਦੀ ਬੱਕਰੀ ਵੀ ਨਾਲ।”

ਬੱਸ ਉਏ ਬੱਸ ! ਟਾਂਡੇ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁਕਲਾਵਿਆਂ ਵਾਲੀਏ । ਏਨੇ ਨਹੀਂ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਈਦਾ ਤੇ ਨਾ ਈ ਐਈਨੇ ਗਿਰੀਦਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ! ਬਿੱਲਕੁਲ ਮਿੱਟੀ ਹੋਇਆ ਜੀਅ ਹੁੰਦਾ ਕਿਤੇ ।” ਆਖਦਿਆਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਫੜੇ ਸਿਰ ਦੇ ਦੁਪੱਟੇ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਹੋਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਸਵਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ – ਲੈ ਹੁਣ ਬੁੱਕਲ ਤੇ ਮਾਰ ਲਾ ਨਾ ਆਪੇ ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਰਤਾ ਕੁ ਪਿਛਾਂਹ ਪੈਰ ਪੁੱਟਿਆ ।

“ਨਹੀਂ ! ਨਹੀਂ ! ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਝੂਠੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰੋਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਜੇ ਬੁਕਲ ਮਾਰਨੀ ਤੇ ਮਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਆਹ ਲੈ ਤੇਰੇ ਪੈਰੀਂ ਆਈ ਲੈ “ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਹ ਸਤ ਹੀਣ ਹੋਈ ਰਜਵਿੰਦਰ ’ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਈ ਸੀ ।

ਸਿਰ ਦਾ ਦੁੱਪਟਾ ਜੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਅੱਗਿਉਂ ਦੋਵਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੰਮਾਲੂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਦੇਕੇ ਗੱਲ ਵੱਕੜੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਧਰਤੀ ਵਿਛੀ-ਵਿਛੀ ਸੀ ।

ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਕਿ ਸੱਤਾਂ ਮਹਾਂ ਸਾਗਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਉੱਛਲ ਪਿਆ ਸੀ ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ, ਦੋਵਾਂ ਅੱਖਾਂ ’ਚ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਤੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਬਣਾਈ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ।

ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਅਵਸੇ ’ਚ ਪਈ ਗਲਵਕੜੀ ਨੇ ਹੁਣ ’ਚ ਔਣ ਲਈ ਅੱਠ ਦਸ ਮਿੰਟ ਤਾਂ ਲੱਗ ਈ ਗਏ ਸੀ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣਗੇ ?

“ਮਨਜਿੰਦਰ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਈ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਲਸੂੜੇ ਦੀ ਗਿਟਕ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁੰਬੜ ਗਿਆ ਸੀ ।

“ਓਏ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ! ਸਰਦਾਰਾ ਉਦੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਹ ਪੀਘਾਂ ਅਸਮਾਨੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਕੀ ? ਅਜੇ ਪਈਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੀਂ ਹਟਦੀ-ਹਟਦੀ ਫਿਰ ਖੁਰੀਆਂ ਅੜਾ ਗਈ ਸੀ ।”

“ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਡੱਬੇ ਤਾਂ ਕੀ ਫਿਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਲੱਭੂ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮਨਜਿੰਦਰ ਤੰਦੂਆ ਤਾਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ । ਆਪੇ ਤੇ ਦੱਸਦੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ-ਪੀਘਾਂ ਨਹੀਂ ! ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੇ ਸੀਗੇ ਹੀ ।”

“ਜੇ ਚੱਲ ਹਈਦਾਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੇਕ ਚੈਨ ਆਉਂਦੀ ਆ ! ਏਦਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਆ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸੱਤਵੀਂ ’ਚ ਮੈਨੂੰ ਖਨੀ ਤੂੰ ਕਿ ਭੁਲਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਚੋਂ ਕੀਹਨੇ ਛੇੜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਤੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ । ਮੰਗੀ ਸੀ ਨਾ ਮਾਫੀ ! ਏਦਾਂ ਈ ਆਂ ਸਰਦਾਰਾ । ਟੈਮ ਟੈਮ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਜੇ ਆਹ ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਉਦੋਂ

ਵਲਾਵੇਂ ਪਏ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਟਾਂਡੇ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਨਾ ਜੱਟ ਤੋਂ ਵਾਰ ਦਿੰਦੀ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਉੱਭਰ ਕੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਹੋਈ। ਵੇਲੇ-ਵੇਲੇ ਦੇ ਈ ਗੀਤ ਹੁੰਦੇ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਜਾਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਤੋਂ ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਰੇਡਰ ਵਾਂਗ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਚ ਧੌਲ ਮਾਰੀ।

ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰਨੀ ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਤੂੰ। ਨਾਲੇ ਚੋਰ ਨਾਲੇ ਚਤੁਰਾਈ” ਆਖ ਕਮਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜੇਹਾ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

“ਨਾ ਚਤੁਰ! ਨਾ ਚਤੁਰਾਈ” ਸਰਦਾਰਾ ਹੈ ਵੀ ਸੱਚ ਏਹੀ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਆਹ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਜੇੜਾ ਹੁਣ ਵਕਤ ਜਾਂ ਲੋੜ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੁਆਲੇ ਮਕੜੀ ਜਾਲ ਜੇਹਾ ਬੁਣ ਹੋਇਆ ਜੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੇਰੀ ਹੋਈ ਨਾ ਮਰਦੀ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਗੁੱਤੋਂ ਫੜਕੇ ਸੌ ਜੁੱਤੀ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਉਫ ਜਾਂ ਹਾਏ ਵੀ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢਦੀ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰੀ ਸੰਘੀ ਗੂਠਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ। ਬੱਸ ਆਹ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਐਵੇਂ ਨਾ ਕਸਾਈਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕੁੱਸੀ ਜਾ, ਜੇ ਆਖੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਚੁੰਨੀ ਵੀ ਰੱਖ ਦਿੰਨੀ ਆਂ। ਤੇ ਆਖਦਿਆਂ ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਸਚਮੁੱਚ ਸਿਰ ਦੇ ਲੀੜੇ ਨੂੰ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਟਲੀ ਗਿਆਂ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਦ ਜਿਵੇਂ ਰੂੜੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਆਖਦੇ ਹੁੰਦੇ “ਸੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਪੱਕੇ ਹੋ ਗਏ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੋਣੀ ਸੀ।”

“ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਸੋ ਲੱਭੂ ਵੰਡੇ ਗਏ। ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੱਬੇ ਵੀ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਅਵੇਸ਼ 'ਚ ਆਈ ਆਖ ਗਈ ਸੀ।

“ਇਦ੍ਹਾ ਮਤਲਬ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਵਾਹਵਾ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਫਿਰ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਾਰ੍ਹੀਂ ਵਰ੍ਹੀਂ ਸਹੀਂ। ਫੇ’ ਤਾਂ ਬੋਲੀ ਪੌਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਫਿਰ ਟੇਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਕੇਹੜੀ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਅਚਵੀ ਜੇਹੀ ਲੱਗੀ ਵਾਂਗੂੰ ਪੁੱਛ ਗਈ।

“ਉਹੋ ਈ ਬੱਲੀਏ! ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬਾਂਦਰੀ ਚੰਗੀ ਜ੍ਹੇੜੀ ਨਿੱਤ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਂਦੀ।”

ਅਈਦਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਫੁੱਲੀਆਂ-ਫੁੱਲੀਆਂ ਢਿੱਡ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਢਿੱਡ 'ਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਐਵੇਂ ਜਹੇ ਦੱਸ ਦਿੰਦੀਆਂ।

“ਇਹ ਉਹਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸੱਦਦੀਆ ਘਰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ? ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਾੜੀ ਆ ਉਹਦੇ ਨਾਲ।

ਬੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਐਨੀ ਕਿ?

ਪੁੱਛਣਾ ਵੀ ਪਵਾਈ ਬਾਬੇ ਤੋਂ!

ਸਿਆਣੇ ਨੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਐਸੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਐਦਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਭੜਕਦੇ ਐਦਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਗੀ, ਘਰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਗਿਲਨ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਇਹ ਆਪ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣੋ ਰਹੀ। ਮਠਿਆਈ ਸਮੇਸੇ, ਚਿਕਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਈਦਾਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹੁੰਦਾ

ਤੇ ਘਰ ਕੋਈ ਬੋਤਲ ਬਾਤਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗੀ ਹੁੰਦੀ ਫਿਰ ਟਾਂਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਠੇਕਿਉਂ ਬੀਅਰ, ਵਿਸਕੀ ਖਰੀਦਣ ਜਾ ਵੜੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਤੁਆਢਾ ਵਾਹਵਾ ਟੌਹਰ ਬੰਨ੍ਹਗਾ ? ਬਾਹਰਲੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ! ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ।

“ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਵੀ ਔਂਦੀ ਗੱਲ ਘਰ ਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਨਾ, ਝੱਗਾ ਚੁੱਕਿਆਂ ਢਿੱਡ ਆਵਦਾ ਈ ਨੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਨਾ ਦੱਸੀਏ ਸੱਚ, ਤਾਂ ਵੀ ਅਊਖਾ; ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛਣਾ ਈ ਆ ਕਿਉਂ ? ਫੇਰ ਬੰਦਾ ਆਪ ਝੂਠਾ ਹੁੰਦਾ।”

ਫੇ’ ਤਾਂ ਉਹੋ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ।

“ਕਿਹੜੀ ?”

“ਲੱਜ ਮਰੇਂਦਾ ਅੰਦਰ ਵੜਿਆ, ਨੱਕ ਵੱਢਾ ਆਖੇ, ਮੈਥੋਂ ਡਰਿਆ।”

“ਫਿਰ ਜ਼ਿੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਂਈ ਦੇ ਬਾਹਰ ਘੱਲਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਫੜੇ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਜਾਨ ਖਾਣੀ ਲੈ ਲਈ!”

“ਤਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਪਹਿਰ ਘਰ ਜੁੜਾ ਸੋਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਦਿੱਤਾ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਜਾਨ ਛੁੱਟੀ ! ਤੂੰ ਜਾਗਦਾ ? ਸੌਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਥਾ ਸੁਣਦਾ-ਸੁਣਦਾ ? ਫੇਰ ਨਾ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਉਹੋ ਈ ਹੋਵੇ।”

ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਤਾਂ ਬਥੇਰਾ ਬਿਰਹਾ ਲਿਖਿਆ-ਪਿੱਟਿਆ ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ? ਕਮਲ ਨੇ ਫਾਅੜ ਜਿਹੀ ਸਿੱਧੀ ਮਾਰੀ।

“ਉਹੀ-ਗਮਾਂ ਦੀ ਰਾਤ ਲੰਮੀ ਏਂ ਜਾ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਲੰਮੇ ਨੇ” ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਅਜੇ ਮੂੰਹ ’ਚ ਈ ਸੀ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਕਹਿ ਉੱਠਿਆ-“ਨਾ ਭੈੜੀ ਰਾਤ ਮੁਕਦੀ ਏ, ਨਾ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਮੁਕਦੇ ਨੇ।”

“ਕਿਉਂ ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੇੜੇ ਤੇ ਹੇਜਲਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ? ਜੋ ਗੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਮਲ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਚੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਸੇ ! ਮੈਂ ਹਰਾਮਦੀ ਹੋਊਂਗੀ ਜੇ ਮੈਂ ਉਹ ਭੁਲਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਤਾਂ ਕੀ ਚਿਖਾ ’ਚ ਮੁਆਤਾ ਲੱਗਣ ਤੱਕ ਵੀ ਰੱਬ ! ਰੱਬ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ॥ ਆਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਕਮਲ ! ਮਨਜਿੰਦਰ ਕਮਲ ॥ ਈ ਨਿਕਲਣਾ ! ਭਾਵੇਂ ਆ ਕੇ ਸੁਣ ਲਵੀਂ ਬੇਸ਼ੱਕ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਮੀਸਣਾ ਜੇਹਾ ਹੱਸੀ। “ਮੇਰੇ ਮੂਹੋਂ”

“ਠੀਕ ਆ ਬਈ ! ਠੀਕ ਆ ! ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਈ ਜਾਵੇਂਗੀ। ਹੈਂ...ਅ....। ਰੱਜੀ ਜੇ ਉੱਥੇ ਚਿਖਾ ’ਚ ਵੀ ਆਪਾਂ ਮੁਕਲਾਵਾ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਨਵਾ ਹੋਊ ?” ਮੁਕਲਾਵਾ ਮਨੋਂਦਿਆਂ ਜੇ ਲੱਕੜਾਂ ਖਿੱਲਰ ਗਈਆਂ ਫਿਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ? ਕਮਲ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ !

“ਕੀ ਕਹਿਣਾ ? ਤਾੜੀ ਮਾਰਨਗੇ ! ਤੇ ਹੈਪੀ ਹਨੀਮੂਨ ਯੂ ” ਹੈਪੀ ਹਨੀਮੂਨ ਬੋਥ ਯੂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਉਥੇ ? ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਹੋਈ ਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਦੀ ਜੰਮੀ ਉਦੋਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਬਾਪੂ ਡੋਡੇ ਫੀਮਾਂ ਢੋਵੇ ਸ਼ਾਹਵਾਂ ਦੇ ਤੇ ਫਸਿਆਂ ਫੜ ਹੋਇਆਂ ਤੋਂ ਨੱਠ ਭੱਜ ਪੈਸੇ ਖਰਚਣ ਮੁਕੱਦਮੇ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਘਰ ਵਾਲੀ। ਜੰਮੇ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਸੰਮਾਲਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਰਜੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਲੋ ਭਰਾ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਓ, ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਸਕੂਲ ਤੋਰੋ ਫਿਰ ਆਪ ਤਿਆਰ ਹੋਵੋ। ਸਕੂਲ ਜਾਵੋ, ਜਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਧੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੀ ਬਾਹਰਲੇ ਕਾਕੇ ਨਾਲ਼। ਹੁਣ ਜੀ ਸਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਇਟਲੀ ਜਾਣਾ ਪਾਸ ਪੋਰਟ ਬਣਵਾਉ। ਕਾਪੀ ਬਣ ਗਈ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਬਾਹਰ ਚੱਲੋ ਜੀ ਕੱਢੇ ਖਰਚਾ, ਹੈ ਨਹੀਂ ਵਿਆਜੀ ਲੈ ਲੈ ! ਲੈ ਲਏ “ਭਰੇ ਰਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ ਜੇਠ ਜੇਠਾਣੀ ਵੀ ਇੱਟਲੀ।”

“ਟਾਂਡੇ ਰਹਿਣਾ । ਸੱਸ ਜਿਉਂ ਮਰ ਗਈ। ਸਹੁਰਾ ਬਿਮਾਰ ਆ ! ਸਾਂਭਣਾ ਸੰਮਾਲਣਾ ਕੀਨੇ ? ਗੰਦ ਮੰਦ ਆਪ ਲਿੱਬੜ ਬਿਸਤਰਾ ਲਬੇੜ । ਕਰੋ ਜੀ ਸੇਵਾ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੱਭਦੀ ਕਿਤੇ ?”

ਰਜਵਿੰਦਰ ! ਲੈ ਲਾ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ।

ਸਹੁਰਾ ਬਾਪੂ ਆਂਹਦਾ- ਇਹ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਗੀ।

“ਉਏ ਕਮਲਿਆ ! ਕੇਹੜੇ ਡਾਲਰ ? ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਮਲ ਉਤੋਂ ਵੀ ਵਰ੍ਹਿਆ ਚੱਲ ਛੱਡ ਡਾਲਰ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਈ ਆ।” ਵਿਆਹੇ ਵਰ੍ਹੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਆਪਾਂ ਲਗਭਗ ਨਾਲ-ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਤਾ ਕੋਲ-ਕੋਲ਼ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਈ ਰਹਿੰਦਾ। ਆਪਣੇ ਉਹ ਚਮਾਰਾਂ ਕੀ ਬਚਨੀ ਹੈਗੀ ਆ ਨਾ, ਉਹ ਆਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ- ਬੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਢਿੱਡੋਂ ਭੁੱਖਾ ਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਸ ਡਕਾਰ ਈ ਆ ਜਾਵੇ-ਨ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਦੀ “ਹਾਅ” ਤਾਂ ਕਰੇ।

ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਆਪੇ ਸੋਚਣਾ-ਬਈ ਬੜਾ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ। ਜਿੱਦਾਂ ਕੋਈ ਭਾਂਡਾ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ। “ਆਖਦੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਮੁਸਕਰਾਈ।”

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਜੀਨ੍ਹੇ ਦੱਸੀ ਉਹ ਵੀ ਵਧੀਆ, ਤੇ ਜੀਨ੍ਹੇ ਸਮਾਲੂ ਕੇ ਰੱਖੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਰਤਾਈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਿਲਾਰਾ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸ ਹੁਣ ਸੋਨਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਕੋਲ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੀਂ ਤਾਂ ਡਾਲਰ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਾਂ ਬਹਿਜਾ-ਬਹਿਜਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਮਾਂਹ ਸਵਾਰ ਲਵਾਂ, ਡਾਲਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਜਿਉਂ ਰਹੀਦਾ, ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਈ ਸਹੀ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਆਈ ਐਸ ਆਈ ਮਾਰਕਾ ਹਾਸਾ ਹੱਸਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਡਾਲਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਕਮੋਣ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਟਾਂਡੇ ਵਾਲੇ ਉਹਦੇ ਫਾਦਰ ਸਾਹਬ। ਮੈਂ ਤੇ ਝਾੜੂ ਪੋਚੇ ਵਾਲੀ ਆਂ ਏਥੇ

ਤੇ ਰੱਬ ਕਰਾਇਆ ਉਧਰ ਚਲੇ ਗਈ ਬਾਹਰ ਜੇ ਅੰਨ ਜਲ ਹੋਇਆ, ਫੇ' ਤੈਨੂੰ ਬੈਂਕ ਕਾਪੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਸਟੈਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਘੱਲ ਦਿਉਂਗੀ। ਰਿਹਾ ਸੋਨਾ ਉਹ ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਵਿਆਜੀ ਪੈਸਾ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਫੜਿਆ ਸੀ ਉਹ ਵੇਚ ਕੇ ਉਹ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਰਕਮ ਲਾਹੀ। ਫਿਰ ਕਿਰਸ ਕੁਰਸ ਕਰਕੇ ਜੋੜਿਆ ਬਣਾਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਦ੍ਰਾ ਪਾਸ ਪੋਰਟ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਇਟਲੀ ਘੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਵੇਚ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਈਂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲਾ ਬਣਾਇਆ। ਹੁਣ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ, ਕਦੋਂ ਸਰਦਾਰ ਉਧਰੋਂ ਅੰਬੈਸੀ ਚੋਂ ਕੇਸ ਬਣਾ ਕੇ ਬਲੈਂਦਾ “ਬਾਲੋ ਨੂੰ ਮਾਹੀਆ” ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਰੋਜ਼ ਰੀਪੋਰਟ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰੀ। ਮੈਂ ਹੱਥੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੋਊਂਗੀ ਚਾਕਰ ਬਣਕੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਸਕੀਨ ਜੇਹੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

“ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬਈ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਹਾਲ? ਇਹ ਰੱਜੇ ਵੀ ਮਾੜੇ ਭੁੱਖੇ ਤੇ ਮਾੜੇ ਹੋਣੇ ਈ ਹੋਣੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਰਜਵਿੰਦਰ ਤੂੰ ਸਹੀ ਸਹੀ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।” ਕਮਲ ਨੇ ਜੱਟ ਜੱਫਾ ਮਾਰਿਆ।

ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵੀ ਮੂਰਖ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਏਥੇ। ਪੈਸੇ ਲੁਟਾ ਕੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣੀ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰ ਗਈ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਠੀਕ ਆਖਦੀ ਰੱਜੀ। ਜਦ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਬੈਸੀਆਂ ਹੈਗੀਆਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਫਿਰ ਅਈਦਾਂ ਲੀੜੇ ਲਹੌਣ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ? ਜਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਅਪਲਾਈ ਕਰੋ। ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਿਉ-ਮੇਮਨ, ਕਾਰਪੈਂਟਰ, ਬਾਰਬਾਈਂਡਰ ਏਨ੍ਹਾ ਲਈ ਤਾਂ ਡਬਈ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਵਧੀਆ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ।

“ਨਾਲੇ, ਖਰਚਾ ਘੱਟ ਪਰ ਡਾਲਰਾਂ ਦਾ ਆਵਦਾ ਸਵਾਦ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਝੱਟ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਆਹੋ! ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਡਾਲਰਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਔਣੇ, ਔਂਦੇ ਜਿਉਂ ਆ ਬਾਹਰੋਂ ਪਰ ਪਤਾ ਉਹ ਕਰਦਾ ਕੀ ਆ? ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਆ?” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਈ ਫਾਨਾ ਠੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਹੈਂ...ਅ...। ਬਾਜਵਿਆ ! ਆਪਾਂ ਅੰਬ ਖਾਣੇ ਕਿ ਬੂਟੇ ਦੇਖਣੇ ਗਿਣਨੇ? ਰਜਵਿੰਦਰ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ਼ ਹੱਸੀ। “ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਡਾਲਰਾਂ ਦਾ ਨਿੱਘ ਆ।”

“ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਏ ਲੱਗਦੀਏ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ ਟਾਲਟਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ।” ਕਮਲ ਫਿਰ ਸੱਜਰੇ ਸ਼ਰੀਕ ਵਾਂਗੂੰ ਸਿੱਧਾ ਛਾਤੀ ਚ ਠੁੱਕਿਆ।

“ਉਏ ਯਾਰ ! ਟਾਲਟਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਥੋਂ ਦੀ ਟੋਲਟ ਔਂਦੀ ਉਹ ਦੇਈ ਜਾਵੇ। ਆਪਾਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏਸ ਗੱਲ ਚੋਂ? ਆਪਣੇ ਤੇ ਬੋਝੇ, ਪਾਸ-ਬੁੱਕਾਂ 'ਚ ਡਾਲਰ ਚਾਹੀਦੇ ਡਾਲਰ! ਉਹ ਆ ਰਹਿ ਬੱਸ ਗੱਲ ਖ਼ਤਮ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਆਖ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਚੱਲ ਠੀਕ ਆ ਖ਼ਤਮ ਤਾਂ ਖ਼ਤਮ ਸਹੀ।”

ਕਮਲ ਕਲਪਣ ਵਰਗਾ ਹੱਸਿਆ ਵੀ ਸੀ।

ਤੇਰਾ ਹਾਅ ਹਾਸਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਈਦਾਂ ਦਾ ਲੱਗਿਆ ਜਿੱਦਾਂ ਰੋਇਆ ਹੋਵੇ।” ਹਸਦੇ ਹਈਦਾਂ ਹੁੰਦੇ ਲੋਕ! ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੱਲ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ਼ ਦੇਖਿਆ।

“ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਮਾੜੇ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਰੋਂਦੇ ਲੱਗਣੇ ਡਾਲਰਾਂ ‘ਚ ਜੁ ਖੇਡਦੀਂ ਤੂੰ। ਮਨਜਿੰਦਰ, ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀ ਸਰਾਸਰ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਾਗ ਵਲ਼ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਆਪਾਂ “ਅਪ੍ਰੈਲ ਫੂਲ” ਵੀ ਮਨੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਬੱਸ ਫਿਰ ਅਪ੍ਰੈਲ ਫੂਲ ਵਾਲੀ ਬਣੀ ਫਿਲਮ ਦੇ ਗੀਤ - ਅਪ੍ਰੈਲ ਫੂਲ ਬਨਾਇਆਂ ਤੋਂ ਉਨ ਕੋ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਧੌੜੀ ਵੱਖਰੀ ਲਾਹਵੇ-ਬਈ ਮੁਕਲਾਵਾ ਇੱਕ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਤੱਕ, ਆਹ ਮੇਰੀ ਸਰਦਾਰਨੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ? ਪਹਿਲਾ, ਦੂਜਾ, ਤੀਜਾ ਚਉਥਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਮੇਰੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਫਿਰ ਵੱਤਰ ਵਾਹਿਆ।

“ਜੱਗ ਜਗਨ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੇ ਔਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬੱਚੇ ਕੀ ਆਖਣਗੇ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ?”

“ਹੈ! ਤਾਂ ਇਹ ਅੱਤ ਈ ਨਾ ਇੱਕ ਰਕਮ ਦੀ।” ਕਮਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਪਰਾ ਦੇ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਚ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ।

“ਕਿਉਂ ਏਥੇ ਪੰਜਾਬ ਚ ਖਾਸ ਕਰ ਦੁਆਬੇ ਚ ਹੁਣ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਬਾਹਰਲੇ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੈਕਸ ਵੀ ਇੱਕ ਟਰੇਡ ਤੇ ਟਰੈਂਡ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਰਸ਼ੀਆ ਵੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਦੁਆਬੇ ਚ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਭੁਲੱਥ ਜਿੱਥੇ ਦੇ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਫੌਜੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਂ ਕਨੇਡਾ ਜਾ ਵੜੇ, ਫਿਰ ਜਲੰਧਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਕੁਲਾਰ ਸਿੱਧਵਾਂ, ਨੂਰ-ਮਹਿਲ ਨਕੋਦਰ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲੇ ਚੋਂ ਫਗਵਾੜਾ, ਪਲਾਹੀ ਜਗਪਾਲ ਪੁਰ ਜੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵੇਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸੰਮਾਲੂਦਾ ਤਾਂ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਹੇੜਾਂ ਦੀਆਂ ਹੇੜਾਂ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ‘ਚ ਭੁੱਖੀਆਂ ਮਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ‘ਚ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਫ਼ਤਾ ਦਸ ਦਿਨ ਤਾਈਂ ਐਹੋ ਜਹੇ ਮਜ਼ਬੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੰਮਾਲੂ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੀ ਦੋ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਾਂਭਦੇ। ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਭਖਦੇ ਮਸਲੇ ਦੀ ਨਾਜ਼ੁਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ।

ਹੁਣ ਮਨਜਿੰਦਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਪੋਸ਼ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਵ੍ਹਾ ਵਗ ਗਈ ਅਈਥੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਗਾ ਬੱਸ ਆਈ ਲੈਟ ਕਰਕੇ ਛੇ ਸਾਢੇ ਛੇ ਸੱਤ ਅੰਕ ਲੈ ਫਿਰ ਏਜੰਟਾਂ ਤੋਂ ਉੱਨ ਲਹਾ ਦੌੜੇ ਜਾਂਦੇ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕੀ- ਏਜੰਟ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਕੇ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਵੀ ਮਾਲਟਾ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਰਗੇ ਵਾਕੇ ਕਰਦੇ ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ‘ਤੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਜਿਹੜੇ ਸੂਟ ਕੱਪੜੇ ਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਹਿਨੂੰ ਦੇਣਾ? ਕਿਹੜਾ ਚੰਗਾ, ਉਧਰੋਂ ਭਰਾਵਾਂ

ਲਈ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਯਾਦਗੀਰੀ ਘੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵਕਤ ਕੱਢਣਾ ਤੇਤੇ..ਉਏ ਬੱਸ! ਬੱਸ ਬੱਸ! ਬੱਸ ਵਲੈਤੀਉ! ਐਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਈਥੇ ਟਾਂਡੇ ਈ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸੌਖਿਆਂ ਵੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਆਹ ਕੰਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਵਟੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਲੇ ਬਾਜੀਗਰਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਪੈਦਿਆਂ ਤਰੇੜੀ ਛਾਲ ਲੱਗ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਜੱਟੀ ਦਾ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਕਿ ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਮੁਕਲਾਵਾ ਆ ਜਾਣਾ ਸੀ।' ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਮਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਉਏ! ਉਏ! ਰੁਕ-ਰੁਕ ਤੂੰ ਜ਼ਰਾ ਰੁਕ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਾ ਸ਼ਾਬ ਜੇਹਾ ਹੋਣਾ।”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਕਾਹਲੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ।

“ਕਿਉਂ-ਕਿਉਂ? ਸ਼ਾਬ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਔਣਾ? ਦੋ ਵੇਰਾਂ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਤੇਰਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਤੇ ਬੱਸ। ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਬਾਬੇ ਦਿਉਂ ਮੁੜਦਿਆਂ! ਸ਼ਾਬ ਦੱਸਦੀ ਮੈਨੂੰ, ਤੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।” ਕਮਲ ਸ਼ੇਖੀ ਜੇਹੀ ਮਾਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਚਲੋ, ਪਹਿਲਾਂ ਘੁੰਮਣ ਜੱਟ ਵਾਲਾ ਅਸਲੀ ਮੰਨ ਲੈਨੇ। ਰਿਹਾ ਨਾ ਡਊ ਦਾ ਡਊ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਹੱਸੀ।

“ਆਹ ਕੇੜਾ ਆ ਗਿਆ ਨਵਾਂ ਈ ਸਊਦਾ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ।

“ਉਏ! ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਬੱਸ ਐਵੇਂ ਦਾ ਐਵੇਂ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ।

“ਲੈ ਸੁਣ! ਦੂਸਰਾ ਮੁਕਲਾਵਾ ਤਾਂ ਟਾਂਡੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਬੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਗੁੱਲੀ ਡੰਡਾ ਖੇਡਦਿਆਂ ਐਵੇਂ ਗੁੱਲੀ ਦੀ ਬੱਚੀ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਆਹ ਜਦ ਮੇਰਾ ਸਰਦਾਰ ਹੁਣ ਆਇਆ ਸੀ ਤੀਸਰਾ ਉਹ ਹੈ।”

“ਹੈ...ਅ...। ਵੱਡੇ ਟਰੱਕ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀਏ ਧੀਏ। ਤੇ ਟਾਂਡੇ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀਏ ਘਰ ਵਾਲੀਏ। ਜਿੱਦਾਂ ਤੂੰ ਮੁਕਲਾਵੇ ਵਾਲੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਲੇਖਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਤੂੰ ਜਿੱਦਾਂ ਕਰਿਕਟ ਵਾਲੇ ਸੈਂਚਰੀ ਜਾਂ ਅਰਧ ਸੈਂਕੜਾ ਗਿਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਆਪਣੇ ਮੁਕਲਾਵਿਆਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਈ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਪੜ੍ਹਨ ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਪੱਲੇ ਪਵੇ ਕਿ ਨਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਾਂ ਭਾਰਤ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮਨੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਲੋੜਵੰਦ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸਿਆਣੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗਰੀਬੀ ਕੋਈ ਧੁਰੋਂ ਲਖਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਔਂਦਾ ਜਿੱਦਾਂ ਆਹ ਆਪਣੇ ਪੰਡਿਤ ਭਾਈ ਕਰਮ ਜਾਂ ਕਰਮ ਗਤੀ ਕਹਿਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੂ ਜੇਹਾ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਕਮਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਅਫ਼ਸਰ ਜਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ 'ਚ ਪਲ ਤੇ ਵਧ ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਦੋ ਨੰਬਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਬਹੁਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਲਲਕ ਲੈ, ਪਲ ਰਹੀ ਜਵਾਨੀ ਜੁੜੀ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਮਾਅਰੂਕਾ ਮਾਰੂ ਤੇ ਅੰਬਰ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤੋੜ ਦੇਉਗੀ? ਆਹ ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿੰਨੇ ਪਾਪੜ ਵੇਲਕੇ ਕੋਠੇ ਮਨੜਿਆਂ 'ਚ ਬੈਠੇ ਆਪਾਂ ਕੀ ਬੋਹਣ ਬੋਹ ਦੇਵਾਂਗੇ?”

ਰਜਵਿੰਦਰ ਸਿੱਧੀ ਸੜਕੇ ਛੂਟਾਂ ਵੱਟੀ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਦੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਰੋਕਣ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਰੁਕੀ ਸੀ। “ਮੈਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਘੁੰਮਣਾ ਦੀ ਬਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਰਿੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆਇਆ ਤੇ ਮਹੀਨਾ ਡੂੜ ਕੁ ਵਾਹਵਾ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਿਮੀ ਕਰ ਗਲ ‘ਚ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਤੋਲੇ ਦੀ ਸੰਗਲੀ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ‘ਚ ਦੋ ਢਾਈ ਤੋਲੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀਆਂ ਚੀਚੀ ਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਉਂਗਲੀ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਪੌਂਢੇ ਕੁ ਤੋਲੇ ਦੀ ਛਾਂਪ ਪਾਈ, ਤੇਰੇ ਗਲ ਲਈ ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ ਪਾਈ, ਟੈਕਸੀ ਕਰਾਏ ਤੇ ਲੈ, ਸਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਬਣ ਬਣ, ਵਰਜਵੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਝਾਕ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਭਾਵੇਂ ਨੇੜੇ ਵਾਲੇ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਦੂਰ ਵਾਲੇ।” ਮਨਜਿੰਦਰ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਪਾਠੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਰੌਲ ਲਾਈ। “ਨਾਲੇ ਰੱਜੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਮਾਰ ਖੰਡੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਜੇਹੜਾ ਵੀ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਸਿੱਛਾਂ ‘ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਾਂ ਵੱਖੀ ‘ਚ ਢੁੱਡ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਪਿਛਿਓਂ ਦੋਵਾਂ ਪੱਟਾਂ ‘ਚ ਬੂਥਾ ਅੜਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ ਇਹ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਮਊਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਹੋ ਗਏ ਨੇ। ਗਰਜ ਤੋਂ ਲੋੜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਐਂਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਗੇ ਹੁੰਦੇ। ਜੇ ਉਹਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਗੀ ਫੇ’, ਤਾਂ ਥੱਲੇ ਪੈਣ ਨੂੰ ਮੰਨੇ ਈ ਮੰਨੇ। ਹਾਂ ਹੁਣ ਦੱਸ ਘੁੰਮਣ ਦੀਏ ਘੁੰਮਣੀਏ। ਆ ਗਈ ਧਰਨ ਟਿਕਾਣੇ ਕਿ ਕੁਛ ਕਸਰ ਆ?” ਆਖ ਮਨਜਿੰਦਰ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਥਾਣੀ ਦੇਖਦਾ ਅੰਦਰ ਤਾਈਂ ਝਾਕਿਆ।

“ਓਏ ਲੰਬੜਦਾਰਾ ਵੱਡਿਆ! ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ।

“ਹੈਲੋ!”.....ਕੰਨ ਨਾਲ ਲਾਏ ਮੋਬਾਇਲ ਤੋਂ ਮਨਜਿੰਦਰ ਬੋਲਿਆ!

“ਹੈਲੋ! ਜੱਟ ਯਾਰ ਬਾਜਵਾ! ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਕੀ ਹਾਲ? ਕੀ ਕਰ ਰਹਿਆ ਸੀ? ਕਿੱਦਾਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ? ਐਨੇ ਕੁਵੇਲੇ?” ਰਜਵਿੰਦਰ ਮੋਬਾਇਲ ਦਾ ਰਸੀਵਰ ਸੱਜੇ ਕੰਨ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ।

“ਹੈਲੋ! ਮੈਂ ਵਲੈਤਣ ਜੱਟੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾਂ ਕਿ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਗਲਤ ਨੰਬਰ ਲਾ ਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿਤੇ।”

ਮਨਜਿੰਦਰ ਵੀ ਘੋਸਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ! ਲਗਦਾ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਸਵਾਂਗ ਕਰਨ ਦਾ ਭੇਖ ਰਚਾ ਵਕਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਹਿ ਹਾਂ। ਰਜਵਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਫਿਲਮ ਦੇ ਸੀਨ ‘ਚ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਿਲੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਗਵਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਰਾਹ ਚੱਲ ਰਹਿ ਆਂ। ਹੈਰਾਂ

ਕਿੱਥੇ ? ਫਰੀ ਆਂ ਤੇ ਆ ਜਾ । ਮੁਕਲਾਵਾ ਹੋ ਜਾਏ ਅੱਜ ਇੱਕ ਹੋਰ ।” ਰਜਵਿੰਦਰ ਫੁਸ-ਫੁਸਾਈ ।

“ਹੈਰਾਂ ਤਾਂ ਫਰੀ ਆਂ ਹੜਤਾਲ ਆ ਏਥੇ ! ਪਰ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਦਤ ਆ ਨਾ ਜੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਕੀ ਕਰਦੇ ? ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬਸ ਵੇਹਲੇ, ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਪੂਰਬੀਏ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਹੀਂ ਖੜੋਂਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੱਥ । ਹੁਣ ਹੈਰੀ ਤੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬਣ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਪੰਜਾਬਣ ਹੋਈ ਨਾ । ਫਿਰ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਮਾਲਕਣ । ਕੋਠੀ ਵੀ ਜੇ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਤੇ ਵੇਹੜਾ ਰਲਾ-ਮਲਾ ਪੰਜ ਕਨਾਲਾਂ ਕੱਢ ਵੀ ਦੇਈਏ ਤੇ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਬਣੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਈ ਗਿਣ ਲਈਏ ਤਾਂ ਵੀ ਪੰਜ ਤਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਈ ਹਨ ।” ਕਮਲ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਪਹਿਲੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਆਹ ਪੈਲਸਾਂ ਤੇ ਡੀ. ਜੇ. ਸਟੇਜਾਂ ਵਾਲਾ ਧੂਮ-ਧੜੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਉਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਨਾਨਕੇ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਇੱਕ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੋਲੀ ਪਾਈ ਸੀ- ਡਰਿਉ ਲੋਕੋ ਡਰਿਉ ਵੇ ! ਲੰਬੜਾਂ ਦੀ ਸੇਪ ਨਾ ਕਰਿਉ ਵੇ । ਲੰਬੜਾਂ ਦਾ ਵੇਹੜਾ ਹੂੰਝਦੀ, ਮੈਂ ਨੱਕ ਸੁੱਥਣ ਨਾਲ ਪੂੰਝਦੀ ।” ਸੋਈ ਹਿਸਾਬ ਮੇਰਾ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਬੱਸ ਫਰਕ ਆ ਤਾਂ ਏਨਾ ਕੁ ਆ, ਉਹ ਲੰਬੜ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵਲੈਤੀਏ ਆਖ ਲਾ, ਬਾਕੀ ਖਰਕਾ, ਬਹੁਕਰ, ਬੁਹਾਰੀ ਕੁਛ ਵੀ ਅੰਦਰ, ਵਿਹੜਾ, ਚੌਂਕਾ, ਲੰਬੀ, ਬੈਡ-ਰੂਮ ਕੁਛ ਵੀ ਹੋਵੇ । ਹੱਥ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਈ ਹੋਣੇ । ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ, ਉਹ ਦੀ ਦਰਾਣੀ, ਜੇਠਾਣੀ ਕੰਮ ਤੇ ਰੱਖੀ ਕੋਈ, ਵੇਹੜੇ ਚੋਂ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ।”

ਕਾਂਡ-28

“ਚੱਲ ਇਹ ਤੇ ਹੋਣਾ ਈ ਆਂ ! ਤੇਰੇ ਵਾਲੀ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਕਿਹੜੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪਾ ਕੇ ਔਂਦੀ ?” ਸਰਵਣ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣ ਟੱਕਰਿਆ ਸੀ ।

ਉਦਣ ਤੇ ਗਡੋਏ ਵੜੇ ਨਿਕਲੇ ਸੀ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ । ਅੱਜ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੀਹਦਾ ।”

ਸੁਾਬੀ ਉਈ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ । ਉਹ ਬੋਲ ਪਿਆ ਸੀ ।

“ਐਵੇਂ ਈ ਆਏ ਯਾਰ ! ਖੱਜਲ ਖਵਾਰੀ ਈ ਆ ! ਆਹ ਜੀਅ ਜੰਤੂ ਜਹੇ ਦੇਖ ਲਏ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ, ਖੁੰਬ-ਖੰਬ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ । ਲੱਖੇ ਬਿੱਲੇ ਨੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ 'ਚ ਸਿਰ ਜੇਹਾ ਮਾਰਿਆ ।”

“ਚੱਲ ਘਰ ਵੀ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵਗਾਰ ਈ ਪੈਂਟੀ ਸੀ । ਆਹ ਚੰਗਾ ਅਈਧਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਡੰਗਰ-ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ । ਹੁਣ ਫੇ' ਦੇਖ ਚੱਲੇ ।” ਸਰਵਣ ਭਲਵਾਨ ਨੇ ਆਖਿਆ ।”

“ਯਾਰ! ਆਪਣਾ ਕੇਹੜਾ ਪਟਰੋਲ ਬਲ ਗਿਆ? ਨਹੀਂ ਤੇ ਘਰੋਂ ਸਕੂਲ ਤੇ ਸਕੂਲੋਂ ਘਰ ਯੱਕੇ ਦੇ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਖੋਪੇ ਲੱਗੇ ਤੁਰੇ ਰਹੀਦਾ ਸੀ। ਐਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਸੀ।”

“ਦੁਬਾਰਾ ਮੈਰ ਤੇ ਮਾਰੂ ਦੇਖ ਚਲੇ “ਕਮਲ ਨੇ ਆਖਿਆ ਪਿੰਡ ਮੁੜੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਜਾ ਵੜਨਾ ਘਰਾਂ 'ਚ ਰੱਖੀਆਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ, ਚੰਗਾ ਆਖਦੇ, ਭੁਲਾਣੇ ਆ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਸਾਰੀ ਜੁੰਡਲੀ ਖਿੱਲਰ ਪੱਤਰ ਗਈ ਸੀ।”

“ਜਿਵੇਂ ਮਖੀਰ ਜਾਂ ਡੂੰਮਣੇ ਦਾ ਛੱਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਲੱਗਣ ਲਈ ਗੁੰਜਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਬਿਰਛ ਜਾਂ ਬਾਲਣ ਲਈ ਵੱਢ ਕੇ ਰੱਖੇ ਛਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਲਈ ਉਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸਲੂਵਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜਦੇ।”

“ਦੇਖ ਲਾ ਭੈਣੇ ਸੰਤ ਕੌਰੇ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਘਾਟਾ ਵਾ ਕੋਈ ਕਿੱਦਾਂ ਸੜਦਿਆਂ ਭੁੱਜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਨਹੀਂ?”

“ਆਹੋ! ਸੀਬੋ ਉਸ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਾ ਬੰਦਾ ਕੀ ਵਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਲੈ ਸਕਦਾ? ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਹ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜੋਟੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਗੋਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤੂੰ ਡਾਢਾ ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੁਦਰਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ।”

ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਟਿੱਬੇ ਦਿਖਾਲੇ ਥਲੀਂ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ! ਕੁਦਰਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ।

“ਸਵੇਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਤੋਂ ਵੇਹਲੀਆਂ ਹੋ ਆਂਢਣਾਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਆ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ-ਧੀਆਂ, ਵਿਆਹੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਪੁੱਤਾਂ ਭਤੀਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਵਰਖਾ ਤੇ ਪਏ ਮੀਂਹ ਤੋਂ ਬਦਲੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਗੱਲ ਲੈ ਤੁਰਦੀਆਂ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਭੈਣੇ! ਏਸ ਵਰ੍ਹੇ ਮੀਂਹ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹੀ ਵਾ ਨਾ, ਉਹਦਾ ਤੋੜ ਏਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਲੂਹਾ ਲਾਊਗਾ।”

ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਲਾਇਆ ਲੱਖਣ ਸੱਚ ਈ ਹੋਇਆ ਸੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਦਾ ਜਲਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸਵਾਇਆ ਡੇੜਾ ਸੀ।

ਮਨਜਿੰਦਰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਨਾਂ ਬਾਪੂ ਨ ਸਕੂਲੇ ਬਲਜਿੰਦਰ ਲਿਖਾ ਤਾ ਸੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਜੁੱਟ ਤੁਖਾਣਾ ਦਾ ਬਿੱਲਾ, ਲੱਖਾ, ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਤੇ ਕਾਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਢੁੱਡੀਆਂ ਵਾਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਪਈ ਰੇਤਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੱਲ ਸਕੂਲੋਂ ਆ ਖੁੰਬਾਂ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ਉਧਰ ਖੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜੇ ਸਲਵਾੜ ਕਾਨਿਆਂ ਦੇ ਬੂਝੇ ਹੈਗੇ ਸਨ।

ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਜੀਜ ਵਹੁਟੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਡੱਡੀਆਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਟੱਪਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਆਹ ਵੇਖ ਭਲਵਾਨਾ ਸਬੋ ! ਜਦ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਨਾ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਨੇ ਵੀ ਅਈਦਾਂ ਦਾ ਲਾਲ ਸ਼ਲੀਨ ਦਾ ਸੂਟ ਪਾ ਕੇ ਔਣਾਂ, ਪੂਰੀ ਜੀਜ ਵਹੁਟੀ ਬਣਕੇ ਆਉਂਗੀ। ਕਮਲ ਨੇ ਸਰਵਣ ਨੂੰ ਟਿੱਚਰ ਕੀਤੀ।

ਘਟਾਅ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਦੁਧ ਚਿੱਟੇ ਬਗਲਿਆਂ ਦੀ ਡਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਰੂਪ ਸਵਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਸਾਰਾ ਚੁਗਿਰਦਾ ਇਕ ਦਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਏਨੇ ਕੁ ਥਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਪਾਈਪ ਨਾਲ਼ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਖਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹਿ ਤੇ ਘੱਲ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।

ਫਿਰ ਇਸ ਖਿੱਤੇ 'ਚ ਤੜਫਾਟ ਪੈਣਾ ਈ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਰਤਾ ਛੇਤੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹਵਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁੱਲਾ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਆਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਲ਼ ਈ ਬੜੀ ਬਰੀਕ ਜੇਹੀ ਭੂਰ ਮਲਮਲ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਭੇਅ ਦੇਣ ਵਰਗੀ ਤੇ ਫਿਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਾਛੜ ਜਿਵੇਂ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਰੋਕਿਆ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣਾ ਹੋਵੇ।

ਘਰਾਂ, ਖੂਹਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ, ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਬੈਠੇ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਫੁਲਕੇ ਛਕਦਿਆਂ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਕਰਦਿਆਂ ਗੱਪਾਂ ਵੱਢਦਿਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਦੀ ਬਣ ਗਈ। ਕਾਹਲੇ ਕਾਹਲੇ ਕਹੀਆਂ ਮੋਢੀ ਰੱਖ ਨਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਹੀਣ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤੀ ਵੱਢਣ ਤੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਆਡਾਂ ਦਾ ਵਾਫ਼ਰ ਵਾਧੂ ਪਾਣੀ ਸੰਮਾਲੁਣ ਸੰਤੋੜ ਦੌੜ੍ਹ ਤੁਰੇ ਸਨ।

ਆਏ ਮੀਂਹ ਨੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਅੱਧਾ ਕੁ ਘੰਟਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਵਰ੍ਹਿਆ ਮੀਂਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਤਾਏ ਬਾਪੂ ਕਹਿ ਉਠੇ- ਐਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਕੱਟੇ ਰੋੜ੍ਹ ਮੀਂਹ ।

“ਯਾਰ! ਵਰ੍ਹਿਆ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮਸ਼ੀਂ ਆਂ ਪਰ ਮੌਲੇ ਧਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆ ਪੂਰਾ ; ਨਿਛਾ ਕਰਵਾ 'ਤੀ ਇੱਕ ਵਾਰਾਂ ਤਾਂ।”

ਪਾਣੀ ਸੰਮਾਲੁ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ।

“ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹ ਗਿਆ, ਵਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਬਾਜਰਾ-ਗਾਚਾ ਸਊਖਾ ਬੀਜਿਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਾਨਵੀਆਂ ਪਈਆਂ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਕੇ ਦੋਹਰਾਂ, ਤੇਹਰਾਂ ਲਾ ਰਵਾਂ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ ਆਪਾਂ।”

ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਮਿਲਦੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁੱਛਦੇ, ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਕਾਰਕਰਦਗੀਆਂ ਉਲੀਕਦੇ। ਹਲਾਂ ਦੇ ਫਾਲੇ ਪੰਜਾਲੀਆਂ ਦੇ ਅਰਲੀਆਂ ਮੁੱਠੀਆਂ ਨ੍ਹੈਣਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰਾਂ ਕਰਦੇ।

“ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਨਗੇ। ਝੇਡਾਂ ਦਾ ਥਾਂ ਸਗੋਂ। ਉਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਸਗੋਂ ਚੁੱਪ ਚੰਗੀ ਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਇੱਕ ਚੁੱਪ, ਸੌ ਸੁਖ।

ਨਾ ਚੋਰ ਲੱਗੇ, ਨਾ ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕੇ।”

“ਨੀ! ਜਿੰਦੇ! ਆਹ ਅੱਜ ਕੀ ਛੱਜ ਕਿ ਛਾਨਣੀ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ?”

ਉਹ ਆਖਦੇ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਆਪਣੇ ਵੇਹਲੀ ਜੱਟੀ ਉੱਨ ਵੇਲੇ। ਜਾਂ ਫਿਰ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਨਾ ਵੇਹਲੀ ਰੰਨ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਜੋਗੀ।”

ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਕਥਾ ਏਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਵਤਾਂ ਚੋਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾ ਫਿੱਟ ਹੁੰਦੀ, ਨਾ ਈ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਚ ਔਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬੱਸ ਸਮਝ ਲੋ ਜੀਵਨ ਰੋਕਟ ਅੱਜ ਫੇ' ਖਿਲਾਅ 'ਚ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਾਗਣ ਲਈ ਉਲਟੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰੀ ਕੋਟਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭੁਲਾਣਿਉਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਮਾਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਭੋਗੀ ਭਾਵੁਕ ਕਥਾ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਧਿਆਏ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਵਰਕੇ ਈ ਫਰੋਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਜੇਠ ਵੀ ਮਘਦੀ ਭੱਠੀ ਵਾਂਗ ਈ ਬੀਤਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਾੜ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰੀਕ ਦੀ ਮਾਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਆਹੁਣੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਮਨ ਈ ਮਨ ਵਿੱਚ ਠਾਣ ਲਈ-ਇਹਨੂੰ ਪਿਉ ਬਣ ਕੇ ਟੱਕਰੂੰ।

ਬੱਸ ਵਰੋ ਵਾਹਣਾ ਤੇ ਵਹੁਣੇ ਰਹਿ ਗਏ ਕਣਕ ਦੇ ਵੱਢਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿਨ ਦੇ ਦਸ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਈ ਧਰਤੀ ਚੋਂ ਸੱਪ ਦੀ ਦੁਸਾਂਗੀ ਜੀਭ ਵਰਗੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਲੰਬਾਂ ਉਤਾਂਹ ਨੂੰ ਲਪਕ ਚੁਗਿਰਦੇ 'ਚ ਈ ਆਤਿਮ-ਦਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕੁਕਨੂਸ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਸੁਣਦਾ-ਸੁਣਦਾ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾੜ ਦਾ ਵੀ ਅਖੀਰ ਜੇਹਾ ਸੀ, ਜਦ ਧਰਤ ਵਸਦੇ ਜੀਆਂ, ਪਰਾਣੀਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਕੂਕਾਂ, ਕਣ-ਕਣ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਭਗਵਾਨ ਕਿ ਦੂਰ ਉਤਾਂਹ ਅੰਬਰੀ ਬੈਠੇ ਰੱਬ ਨੇ ਸੁਣ ਈ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਜੁੜਵੀਂ ਬਾਹੀ ਚੋਂ ਸੰਘਣੇ ਸਾਹ ਗੂੜੇ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਬਣੀ ਘਟਾਅ ਜੇੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਐਵੇਂ ਈ ਲਗਦੀ ਸੀ ਤੇ ਦੂਰ ਦਿਸਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਬਦਲੀ ਇੱਕ ਦਮ ਮੀਲਾਂ ਕੋਹਾਂ 'ਚ ਫੈਲਿਆ ਆਕਾਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਅੱਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕੱਲ੍ਹ ਤੇ ਨਾ ਛੱਡੋ ਤੇ ਹੋਰ ਬੜਾ ਕੁਝ, ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਸੀ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਯਤਨ ਕਰੋ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਹਾਰ ਕੇ ਦਿਲ ਛੱਡ ਘਰ ਆ ਬੈਠਿਆ ਸੀ।

ਘਰ ਜਿਸ ਬੈਠਕ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਛੱਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਟਟਹਿਣਾ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਆ ਡਿਗਿਆ ਆਪਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭੱਬੂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਸੂਤੀ ਧਾਗੇ ਵਰਗੀ ਇੱਕ ਲਾਰ ਜੇਹੀ ਛੱਡਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਰਫ, ਛੱਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਾਣੀ ਬਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਡਿਗਣ ਵੇਲੇ ਧਰਤੀ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਜਾਂ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜ ਛੇ ਵਾਰ ਜਿੱਥੋਂ ਡਿੱਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕਾਮਯਾਬ

ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬੱਸ ਹੁਣ ਇਹ ਅਈਥੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਸੈਨਿਕ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦ ਉਸ ਨਿੱਕੇ ਜਹੇ ਜੀਵ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਹੰਭਲਾ ਫਿਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਹ ਜਿੱਥੋਂ ਡਿਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ।

“ਮਨਾਂ! ਆਹ ਇੱਕ ਦੋਹ ਉਗਲੀਆਂ 'ਚ ਮਸਾਂ ਔਣ ਵਾਲਾ ਭੱਬੂ ਜੇਹਾ ਜੇ ਐਨਾ ਦਿਲ, ਗੁਰਦਾ ਤੇ ਜਿਗਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਤੂੰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬਿੰਦ ਹੈ ਤੇ ਫੌਜੀ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਕੇਹੜੀ ਮਰੀ ਪੈ ਗਈ? ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੇ ਵਰਦੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕਲੰਕ ਲੌਣ ਲੱਗਿਆਂ? ਸੋਚ ਉਹ ਉਸੇ ਵਕਤ ਕਮਰ ਕੱਸਾ ਕਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਮੈਦਾਨ-ਜੰਗ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ।

“ਹੋਅ ਨੀ ਰੱਜੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਮਾਰੀਏ। ਤੈਨੂੰ ਅਈਦਾਂ ਹੋਕੇ ਆਹਾਂ ਭਰਦਿਆਂ ਰਤੀ ਭਰ ਹਯਾ ਲੱਜ ਨਹੀਂਗੀ ਔਂਦੀ। ਤੇਰਾ ਤੇ ਸਹੇਲੀ ਵਰਗਾ ਮਿੱਤਰ ਮਨਜਿੰਦਰ ਕਮਲ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ - ਸੁਖ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਦੁੱਖ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ, ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਨੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ, ਨੰਗਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ”। ਮਨਾਂ ਸੱਚ ਈ ਆਖਦਾ ਲੱਲੂ ਰਾਮ! ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਸਰੇ ਈ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਹੁੰਦਾ। ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ ਜਾਂ ਸੁੱਕ ਜਾਣਾ।

ਏਹੀ ਹਿਸਾਬ ਬੰਦੇ ਦਾ। ਬਹੁਤਾ ਰੋਇਆਂ ਚੀਕਿਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾ ਨੱਕ-ਬੁੱਲ੍ਹ ਮਾਰਦੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਏਥੇ ਔਰਤ ਵੀ ਮਰਦ ਜਿੰਨੀ ਅਜ਼ਾਦ ਤੇ ਉਥੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਬਹੁ-ਰੂਪੀਆਂ ਵਰਗੀ ਦੇ ਮੂੰਹੀ ਵੀ ਨੰਗੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ। ਤੂੰ ਹੋਰ ਸਾਬਣ ਲੱਭ ਲੈ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਥੀ ਭਾਲ ਲੈਨੀ, ਬੱਧੋਗੀਰੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹੈ ਹੱਕ ਤੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਪ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ। ਹੱਡ ਰੋਲਣ ਤੇ ਹੱਡ ਰਗੜਨ ਹੋਕੇ ਕਿਉਂ ਲੈਣੇ? ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਚੋਂ ਇਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਆਂ, ਜਿੱਥੇ ਇਸਤਰੀ ਵਰਗ ਵੀ ਮਰਦ ਵਾਂਗ ਈ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਹਿੰਮਤ, ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਤਰਿਸਕਾਰ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ, ਪੂਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ। ਜੇ ਖਸਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੀ ਰਹਿ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਹਾਣੀ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ, ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ 'ਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਹੱਕਦਾਰ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਨਹੀਂ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵੀ ਤੇ ਸਾਡੇ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਏਸ਼ਿਆਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਉਨੀ ਸੁਖਦਾਈ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਜਿੰਨੀ ਸਾਡੇ ਹਈਧਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਘਰਾਂ 'ਚ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੰਦੀ ਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਊਗੀ ਮੈਂ ਜਦ ਏਧਰ ਆਈ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰ ਤਾਂ ਬੈਂਕ ਅਕਾਊਂਟ ਅੱਗੇ ਬੈਂਕ ਚ ਚਲਦਾ ਈ ਹੈ ਆਪਾਂ ਉਹੀ ਸਾਂਝਾ ਖਾਤਾ ਕਰਵਾ ਲੈਨੇ! ਮੈਂ ਮੰਨ ਗਈ। ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਆਲਾ-ਭੋਲਾ ਜੇਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ “ਚਲੋ ਪੈਸਾ ਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵੋਣਾ ਏਥੇ ਕੀ ਆ? ਬੰਦਾ ਸਾਊ ਜੇਹਾ ਤਾਂ ਹੋਗਾ।”

“ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਕਿਤੇ ਆਵਦੀ ਲੋੜ ਗਰਜ਼ ਲਈ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੈਂਕ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਮੈਡਮ ਜਿੰਨਾ ਤੁਸੀਂ ਕਢਵੋਣਾ ਚਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਨਾ ਪੈਸਾ ਤੁਹਾਡੇ “ਜਾਇੰਟ ਅਕਾਊਂਟ” ’ਚ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਊ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਉਦਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਫਿਰ ਹੋਵੇ ਕੀ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਐਈਧਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ’ਚ ਔਰਤ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਤੇ ਕੁਪੱਤ, ਕੁੱਤੀ ਚੀਕੇ ਦੇ ਡਰੋਂ ਫਿਰ ਮਨ ਸਮਝਾ ਲਈਦਾ ਭਾਵੇਂ ਮਸੋਸ ਕੇ ਈ ਰੱਖੀਏ। ਕਰਾਂਗੇ ਵੀ ਕੀ? ਵੱਸਣਾ ਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਈ ਤੇ ਇੱਕ ਉਹ ਕਹਾਵਤ ਮਨ ’ਚ ਆ ਜਾਂਦੀ - ਸ਼ਕਲ ਮੋਮਨਾ ਕਰਤੂਤ ਕਾਫ਼ਰਾਂ।”

ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ’ਚ ਲੇਖ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਲੇਖ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਅਖੀਰ ਸਿਖਿਆ ਲਿਖਦੇ ਸੀ, ਜੈਸੇ ਨੂੰ ਤੈਸਾ, ਦੋਸਤ ਦੀ ਪਰਖ ਮੁਸੀਬਤ ’ਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਚਾਹ ਉਥੇ ਰਾਹ।

ਕਾਂਡ-29

ਰਜਵਿੰਦਰ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਪੁਲਾੜ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਗੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਕਟ ਕੇਂਦਰ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰੀ ਕੋਟਾ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ’ਤੇ ਦਾਗੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਕਟ ਨੂੰ ਫਿੱਟ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਪੁੱਠੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਰਗ ਦੀ ਹੋਣੀ ਦੇ ਪੋਤੜੇ ਫੋਲਣ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼, ਸ਼ਹਿਰ, ਬਜ਼ਾਰ, ਨਗਰ ਪਿੰਡ ਘਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਧੀ, ਭੈਣ, ਮਾਂ, ਦਰਾਣੀ ਜੇਠਾਣੀ ਸੱਸ, ਨੂੰਹ, ਪਤੀਸ, ਪਤਨੀ, ਸੌਂਕਣ, ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਪ੍ਰਸਾਸਨਿਕ, ਜੱਜ, ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ ਕਿਸੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਮੁਖੀ ਹੋਵੇ। ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਆਇਆ, ਪਤਨੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰਖੇਲ, ਅਮਨ/ਸ਼ਾਂਤੀ ’ਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਯੁੱਧ ਲੜਾਈ ’ਚ ਬੰਦੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ ਘਰ ’ਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਲਈ ਜੀ.ਬੀ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ’ਚ ਅਜਿਹੀ ਮੰਡੀ ਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕਸਬਿਆਂ ਜਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਰੋਟੀ ਖਾਤਿਰ ਜੀਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਤਨ ਦੀਆਂ, ਬੋਟੀਆਂ ਤੂੰਬੇ ਤੁੜਵਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਹੁੰਦੀ ਬੱਸ ਭੋਗ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਈ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਰਦ ਦੇ ਗਰਮੀਂ ਆਈ ਤੋਂ ਬੁਕਲ ਕਲਾਵੇ ’ਚ ਹੋਵੇ, ਅਸਾਮ ’ਚ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਤਸਤਾਨ ’ਚ ਮੁਕਤੀ ਵਾਹਨੀ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਈ ਹੋਵੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਈ ਹੋਵੇ

ਜਾਂ ਨੀਲੇ ਤਾਰੇ ਵੇਲੇ ਹਰਿ ਮੰਦਰਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਰਾਵਾਂ, ਬੁੰਗਿਆਂ 'ਚ, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ ਮੱਚ ਰਹੇ ਕੁਹਰਾਮ ਫੌਜੀਆਂ/ਮੁਹਾਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ 'ਚ ਹੋਵੇ ਸੋਸ਼ਨ ਤਾਂ ਇਸ ਇਕ ਬੱਚੀ, ਭੈਣ ਮਾਂ ਅਖੀਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਮਰਦ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦਾ ਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਵਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਧੀ ਭੈਣ, ਮਾਂ ਦਾ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਲੋਕ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੱਸਣ 'ਚ ਸ਼ਾਇਦ ਕੰਮ ਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸੁੰਨਤ ਕਰਕੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲੈਣ ਤੇ ਵਿਅੰਗ, ਕਟਾਖਸ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਤਰਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਸੁੰਨਤ ਹੋਏ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਏਗਾ ਤਾਂ ਔਰਤ ਕਾ ਕਿਆ ਕੀਜੈ ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਨਾਰ ਨਾ ਛੋਡੇ ਤਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਹੀਐ।”

ਮੈਂ ਵੀ ਰਜਵਿੰਦਰ ਦੇ ਨਾਂ ਵਾਲੀ ਏਸੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਏਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਲੜੀਆਂ, ਮੁਟਿਆਰਾਂ, ਕੁਆਰੀਆਂ, ਵਿਆਹੀਆਂ, ਅੱਧਖੜਾਂ ਤੇ ਹੁਣ ਅੰਤਲੇ ਪੜਾਅ ਵਾਂਗ ਪਰ ਚੁੱਪ ਦੀ ਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇ' ਸਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦਿਲ ਨਾ ਲਾ ਬੈਠਿਓ ਭੁੱਲ ਕੇ, ਇਹ ਮਰਜ਼ ਬੇ ਇਲਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

To reach more books like this
visit

www.PunjabiLibrary.com

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY

www.PunjabiLibrary.com

ਚੰਨ ਮੋਮੀ

- Thanks for your collection of short stories. I look forward to reading them.

- Khushwant Singh

-ਤੁਹਾਡੀ ਰਚਨਾ 'ਧੁਖਦਾ ਸਿਵਾ' ਮਿਲੀ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ। ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ੈਲੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

-ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਚੁੱਗਲ

-ਜੀਵਨ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਡਾਵ ਨਾਲ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚ ਜਾਂ ਬਨਾਵਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਚੰਨ ਮੋਮੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੈ।

-ਟੀ.ਆਰ. ਬਿੰਗਾਰੀ

-ਚੰਨ ਮੋਮੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

-ਡਾ. ਬਚਿਤ ਕੌਰ

-ਇੱਕ ਰਾਤ ਮੇਂ ਕਿਤਾਬ ਫੜ ਤਾਂ ਲਈ, ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਪੜ੍ਹਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਖਤਮਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਂ ਨਾ ਸਕਿਆ।

-ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

-ਚੰਨ ਮੋਮੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸੁਲੱਖਣਾ ਗਏ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ 'ਧੁਖਦਾ ਸਿਵਾ' ਲਈ ਮੇਰੀ ਮੁਥਾਰਕ ਕਬੂਲ ਕਰਿਓ।

-ਜਸਵੀਰ ਚੁੱਗਲ

Sahibdeep Publication

Patiala

Mob.09889-11155

